Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SKAANSKE LOV
OG
JYSKE LOV

OVERSAT OG KOMMENTERET
AF
ERIK KROMAN OG STIG IUUL

3. UDGAVE

G. E. C. GADS FORLAG
KØBENHAVN

SKAANSKE LOV
OG
JYSKE LOV

SKAANSKE LOV

OG

JYSKE LOV

OVERSAT OG KOMMENTERET

AF

ERIK KROMAN OG STIG IUUL

3. udgave

G. E. C. GADS FORLAG
KØBENHAVN
1963

RETSHISTORISK INDLEDNING.

I Indledningen til Danmarks gamle Love paa Nutidsdansk (1945—48), hvoraf nærværende Udgave er et Uddrag, er redegjort for Forholdet mellem de bevarede Lovtekster og for nogle af de Spørgsmaal, der staar i Forbindelse hermed. Disse er i første Linie af litteraturhistorisk Art, for saa vidt som de angaar Lovenes Alder, deres Oprindelse, Forfattere, Fremstillingsform, Overlevering o. s. v. og lader sig i Nutiden ihvert Fald til Dels besvare.

Foruden disse mere almene litterære Problemer rejser Landskabslovene i deres Egenskab af Lovtekster imidlertid en Række særlige Spørgsmaal, hvis Besvarelse er væsentlig mere usikker paa Forskningens nuværende Standpunkt. Trods de danske Landskabsloves ikke ubetydelige Omfang er det Billede, de giver af Retsordenen i Middelalderen, langtfra klart. For det første er Lovteksterne udpræget kasuistiske, d. v. s. de løser enkelte konkrete Tvivlsspørgsmaal og afholder sig næsten altid fra at opstille almindelige Retsgrundsætninger. Dernæst har de forskellige Retsforhold tiltrukket sig Opmærksomheden i højst varierende Omfang. Medens saaledes Familie- og Arveretten er meget udførligt fremstillet i næsten alle Lovene, og Legemsfornærmelser i hvert Fald i nogle af dem, er der næsten ingen Regler af forfatningsretligt Indhold optaget i Retsbøgerne, og Kontraktsretten er i det hele meget stedmoderligt behandlet. Endelig maa man erindre, at selv om Retsudviklingen i Middelalderen foregik meget langsommere end i Nutiden, og en

skriftlig Fiksering af Retsreglernes Indhold som den, der foreligger i Landskabslovene, i sig selv var egnet til at retardere Retsudviklingen, er der næppe Tvivl om, at adskillige af de Regler, som har fundet Optagelse i Landskabslovene, allerede dengang maatte føles som temmelig forældede og sikkert ikke har haft Gyldighed længe efter Lovenes Nedskrivning. Paa den anden Side havde sikkert mange af Landskabslovenes Bestemmelser ikke været gældende i mange Aar i den Form, hvori de nu er overleveret. Valdemarstiden var som bekendt kendetegnet ved dybtgaaende Ændringer i de økonomiske Forhold og i Samfundets Struktur, ved Opgivelsen af gamle Forestillinger og Indførelsen af helt nye Institutioner. Der har derfor næppe været nogen Periode inden for den danske Retsudvikling, hvor Retsordenen i den Grad har været i Bevægelse, som netop det Tidsrum, da Nedskrivningen af Landskabslovene fandt Sted, og den ældre Opfattelse, hvorefter Landskabslovene i det hele skulde være Udtryk for en gennem Aarhundreder fra Mund til Mund overleveret Retsorden[1], har ikke blot paa Forhaand Sandsynligheden imod sig, men modbevises paa afgørende Maade ved en Undersøgelse af de enkelte Lovregler. I Landskabslovene findes gammelt og nyt Retsstof Side om Side — undertiden føres man endog midt ind i en veltalende Diskussion om, hvorvidt den ene eller den anden Løsning af et retligt Problem er den rette —; men Afgørelsen af, hvilke Regler der repræsenterer et ældre Udviklingstrin, og hvilke der er Udtryk for nye Principper, kan ofte være vanskelig. I Kommentaren er der i adskillige Tilfælde gjort Rede for, hvorvidt de enkelte Retsregler maa opfattes som tilhørende et saadant yngre Lag i Retsdannelsen, og undertiden er der ogsaa meddelt Oplysninger om, hvorledes Ordningen maa antages at have været i ældre Tid. Videregaaende Undersøgelser vil sikkert paa adskillige Punkter

[1] saaledes endnu i Illustreret dansk Litteraturhistorie ved Carl S. Petersen og Vilh. Andersen I (1929) S. 61.

kunne supplere Kommentaren, ligesom denne i høj Grad staar i Gæld til foreliggende Specialundersøgelser, især afdøde Professor Poul Johs. Jørgensens Fremstillinger af Manddrabsforbrydelsen i den skaanske Ret fra Valdemarstiden, af Hærværksforbrydelsen i Landskabslovene og hans øvrige i Litteraturhenvisningerne nævnte Arbejder.

Landskabslovene er ubetinget de vigtigste Retskilder, vi har bevaret fra Middelalderen; men en Fremstilling af denne Tids Retsorden kan ikke indskrænke sig til at behandle disse Kilder. Den maa tillige tage Hensyn til ikke blot de Lovregler, der er overleveret uden for Landskabslovene, men ogsaa til de Normer, som tilhørte den uskrevne Rets udstrakte Omraade, og hvis Indhold vi kun indirekte kan slutte os til gennem et detailleret Studium af det fra Middelalderen bevarede Brevstof. At samle alle disse Enkeltheder til en Helhed er den retshistoriske Videnskabs Opgave; men paa dette Sted er det naturligvis udelukket at give en udførlig Fremstilling af hele den danske Ret i det 13. Aarhundrede. Der maa i saa Henseende een Gang for alle henvises til Poul Johs. Jørgensen: Dansk Retshistorie (2. Udg. 1947) og for de Retsomraaders Vedkommende, som ikke er behandlet i dette Værk, til H. Matzens Retshistorie, der dog paa adskillige Punkter maa betegnes som forældet. I det følgende skal kun gives en sammenfattende Skildring i store Træk af den i Landskabslovene indeholdte Ret inden for en Række vigtige Omraader som almindelig Baggrund for Forstaaelsen af de enkelte Regler i Skaanske Lov og Jyske Lov.

FORFATNING OG FORVALTNING

Om Forfatningsretten indeholder Landskabslovene kun faa Regler, naar bortses fra Fortalen til JL, der opstiller en Række statsretlige Principper, hvortil intet Sidestykke findes i de andre Landskabslove. Som omtalt i Kommentaren er denne

Fortale i det hele en Gengivelse af Retssætninger fra den kanoniske Ret og for saa vidt Udtryk for den af Kirken i den ældre Middelalder hævdede Opfattelse af Statsmagtens Opgave inden for Samfundet. Om en slavisk Overførelse af de kanoniske Maximer er der dog ikke Tale. Paa flere Punkter er de modificerede og til en vis Grad bragt i Overensstemmelse med nedarvet Retsopfattelse, en Omstændighed, der uden Tvivl har haft stor Betydning for den Autoritet, Fortalens Ord opnaaede og bevarede gennem mange Aarhundreder i dansk Forfatningsret.

Kongen.

JLs Fortale, som er dateret Marts 1241, er det politiske Testamente, Valdemarstidens stærke Kongemagt efterlod til Eftertiden. Ved at knytte denne Fortale til den mest tidssvarende af Landskabslovene, saaledes at den selv opnaaede Lovens Autoritet, sikrede Valdemar II og hans gejstlige Raadgivere, at den Stilling inden for Samfundet, Kongemagten havde opnaaet i Tiden efter Valdemar I's Tronbestigelse 1157, ingen Sinde gik helt tabt, selv om de politiske Forhold i Eftertiden jævnlig begrænsede den Magt, som stod til Kongens Raadighed, i meget betydelig Grad. JL.s Fortale fastslaar Befolkningens Pligt til at adlyde Kongens Bud, og som en Konsekvens heraf hjemler den ham Ret til at deltage i Udøvelse af Lovgivningsmagten, medens i ældre Tid Lovreglerne ikke havde behøvet Kongens Sanktion for at opnaa Gyldighed som saadanne.

Af denne Befalingsmyndighed kan kun ses enkelte Spor i de ældre Landskabslove. EL III 47 forudsætter, at Landstinget paa egen Haand kan vedtage Love; men af de skaanske Retsbøger fremgaar ikke blot, at Kongen har været med ved Udstedelsen af visse Love, men ogsaa at han har forsøgt sig som Lovgiver paa egen Haand. Maaske har Kongen dog

oprindelig ikke turdet gaa videre end til at give saadanne Love, som havde til Formaal at tilvejebringe Overensstemmelse mellem den verdslige Ret og de af Kirken hævdede Principper, der var Udtryk for den guddommelige Ret. For nogle af disse Loves Vedkommende ser det ogsaa ud til, at de ikke ubetinget anerkendtes som forpligtende Retsforskrifter.

Ældre end den kongelige Befalingsmyndighed er forskellige Beføjelser, som tilkom Kongen i Forbindelse med Retshaandhævelsen. Disse har formodentlig deres Udspring i en Tilbøjelighed, man fra gammel Tid har haft til i Retstrætter at søge Bistand hos Kongen paa Grund af den faktiske Magt, han var i Besiddelse af. Denne Magt beroede i første Linie paa, at han til Stadighed havde et væbnet Følge, Hirden, der var rede til at udføre og gennemtvinge hans Befalinger. Naar Kongen saaledes ydede en Mand sin Bistand til at gennemføre den Ret, han ikke kunde opnaa paa anden Maade, var det naturligt, at det paalagdes Retsbryderen at udrede en Bøde til Kongen ved Siden af Bøden til den forurettede, og i Tidens Løb fæstnede den Opfattelse sig, som JLs Fortale udtrykker i Sætningen, at Kongen er skyldig at give alle Fred. Som Vederlag for Udførelsen af denne Opgave fik han Ret til Bøder ogsaa i Tilfælde, hvor han og hans Embedsmænd ikke direkte havde hjulpet de forurettede til deres Ret, men deres Modparter godvilligt opfyldte de af Tingene afsagte Domme. Endnu paa Landskabslovenes Tid var Kongens Ret til Bøder dog ikke trængt igennem ved alle Forbrydelser, og i nogle Tilfælde ser man klart, at Bøden til Kongen ved en Forbrydelse er af ganske ny Dato.

Kongens fiskale Interesse i de ham tilkommende Bøder førte til, at han ogsaa blev interesseret i at rejse Paatale ved Forbrydelser, som den forurettede ikke selv vilde forfølge, og af EL III 48—49 fremgaar, at man var i Færd med at anerkende en egentlig Ret hertil for Kongen, foreløbig dog

kun som subsidiær i Forhold til den private forurettedes Paataleret. Den egentlige Afgørelse af Retstrætter laa derimod paa Landskabslovenes Tid stadig i Tingenes Haand, og der er ikke Tale om, at Kongemagtens stedlige Repræsentant, Ombudsmanden, førte Forsædet paa Tinge eller deltog i Domsafsigelsen. Dog kunde det naturligvis tænkes, at to Personer frivilligt indbragte deres Mellemværende for Kongen, saaledes at denne optraadte som Voldgiftsmand i Sagen, og efterhaanden som Kongens Befalingsmyndighed naaede frem til Anerkendelse, skete det ogsaa, at Kongen enten selv eller ved en af sine Embedsmænd paadømte Retssager i Konkurrence med de almindelige Domstole paa Begæring af Sagsøgeren alene. Eksistensen af en saadan kongelig Domstol forudsættes flere Steder i Landskabslovene, navnlig i Tillæg B V til SkL, der indeholder udførlige Regler om Indstævninger til det kongelige Retterting.

Desuden var det paa Landskabslovenes Tid ved at blive Reglen, at Fuldbyrdelsen af de af Tingene idømte Livsstraffe overlodes til Ombudsmanden, medens det oprindelig var Domhaveren selv, der sørgede herfor. JL II 87 siger udtrykkeligt, at det er Ombudsmanden, der skal hænge Tyven, fordi han hænger ham for Retten og for Kongens Magts Skyld og ikke af Hævn, en Bestemmelse, der øjensynlig vender sig imod den ældre Ordning.

For saa vidt angik Fuldbyrdelsen af Fredløshedsdomme, har det sandsynligvis tidligt beroet paa Kongens Medvirkning, om saadanne Domme skulde fuldbyrdes i deres fulde Omfang, idet den Adgang for enhver til straffrit at dræbe den fredløse, som var en Følge af Dommen, sjældent blev benyttet. Som Følge heraf blev det ogsaa Kongen, som fik den fredløses Ejendom. En yderligere Konsekvens heraf var, at Kongen fik Adgang til at benaade den fredløse. Hvor en Genoptagelse i Freden fandt Sted, maatte den fredløse eller hans Slægt erlægge en Afgift til Kongen: *Fredkøb*, og for

at undgaa, at Kongen misbrugte sin Benaadningsret af Hensyn til Fredkøbet, bestemte Lovene, at Benaadningsretten kun kunde anvendes til Fordel for en fredløs Manddraber, naar den dræbtes Slægt samtykkede heri.

Som Kongens stedlige Repræsentant nævner Landskabslovene *Ombudsmanden*, en Betegnelse der bruges afvekslende med *Bryden*. Han havde oprindelig været Bestyrer af kongeligt Gods og for saa vidt ganske svaret til de Bryder, som private Jordejere havde; men Udvidelsen af de Kongen tilkommende Beføjelser kunde naturligvis ikke undgaa at indvirke paa Kongsbrydens Stilling og førte til, at han ikke mere betegnedes som Bryde, men som Ombudsmand. Som Embedsomraade havde han i Reglen et eller flere Herreder, inden for hvilke han optraadte paa Kongens Vegne i Sager, der vedrørte denne, samt opkrævede Kongens Skat: *Studen*.

Foruden de i det foregaaende nævnte Indtægter af Retshaandhævelsen og de kongelige Skatter havde Kongen betydelige Indkomster af Krongodset, der laa spredt ud over hele Landet. Landskabslovene forudsætter som noget almindeligt, at Kongen har en Gaard i hvert Herred, og der er intet i Vejen for, at denne Gaard kan have været Centrum for et Kompleks af Fæstegods. Desuden anerkender Landskabslovene en Ret for Kongen til det, som ingen Mand ejer, hvorved betydelige, men fra Aar til Aar stærkt svingende, Indtægter tilfaldt Kongen. Endelig havde Kongen stor økonomisk Fordel af Møntregalet, idet han alene var berettiget til at slaa Mønt og som bekendt i Tidens Løb jævnlig forringede Metalværdien af Mønterne. I Landskabslovene var Værdiforholdet mellem umøntet Sølv og de udmøntede Penge 3:1; men der forekommer dog ogsaa andre Omregningsforhold, der maaske er Udtryk for Forsøg paa at forhøje Værdien af de udmøntede Penge.

M. H. t. Møntvæsenet skal blot bemærkes, at de eneste Mønter, som blev præget, var *Penninge*. De øvrige Pengeværdier: *Mark*,

Øre og *Ørtug* var blot Regningsenheder, saaledes at der paa 1 Mark gik 8 Øre à 3 Ørtug à 10 (i Jylland 12) Penninge. Udredelsen af Bødebeløb af en vis Størrelse har paa Grund af Mønternes relative Sjældenhed ikke kunnet ske i Penge, saa at en Domhaver i vidt Omfang har maattet modtage Vadmel eller Kvæg for sit Tilgodehavende, saaledes som det ogsaa udtrykkelig siges i ASun 48. Om Pengenes Købeevne har vi kun faa og usikre Oplysninger; men en Okse kan vistnok sættes til en Værdi af 1 Mark Sølv paa Landskabslovenes Tid.

Stænderadskillelsen.

Den for den senere Middelalder karakteristiske Stænderadskillelse præger — naar bortses fra Sondringen mellem frie Mænd og Trælle, der vil blive omtalt nedenfor S. XXXV. — kun i ringe Grad Landskabslovene. Af de fire Stænder: *Adel, Gejstlighed, Borgere* og *Bønder*, omtales de tre første meget sjældent, saaledes at Lovene i det hele maa siges at være skrevet for et Samfund af Bønder. Kun af ganske enkelte Bestemmelser er det overhovedet muligt at se, at der fandtes Købstæder paa Landskabslovenes Tid, og om de privilegerede Stænder: Adel og Gejstlighed, findes ogsaa forholdsvis faa Regler. For saa vidt angaar Gejstligheden, hænger dette naturligvis til Dels sammen med, at Kirken i det hele levede efter sin egen Ret: den kanoniske Ret, og havde sine egne Domstole. Eksistensen af Kirkeretten og de kirkelige Domstole forudsættes flere Steder i Landskabslovene; men paa mange Omraader var der overhovedet ikke nogen Mulighed for Kollision mellem den kirkelige og den verdslige Ret, f. Eks. naar det drejede sig om Spørgsmaal vedrørende den kirkelige Organisation, Anvendelsen af Kirkestraffe o. s. v. Andre Dele af Retssystemet, navnlig for saa vidt angik Sager om Ægteskabs Indgaaelse og Ophævelse og om Testamenter, hævdede Kirken hørte ind under dens Jurisdiktion, og det lykkedes den i vidt Omfang at gennemføre disse

Prætentioner. Naar Gejstligheden betegnes som en privilegeret Stand, skyldes dette, at dens Personer og Gods i vidt Omfang var unddraget Skattepligt og samtidig havde faaet tillagt Ret til at oppebære Indtægter, der efter de almindelige Regler tilfaldt Kongen. Disse Fordele havde imidlertid ikke almindelig Hjemmel i Lovene, men beroede paa specielle Privilegier, som Kongen havde meddelt de paagældende kirkelige Institutioner eller Personer, og saadanne Privilegier kunde være meget forskellige i Omfang. Hvad Adelen angaar, maa det erindres, at Landskabslovene er nedskrevet paa en Tid, da Adelen endnu var i sin Vorden. Man hører navnlig i JL om *Herremænd*, men Herremandsforholdet var endnu længe efter 1241 et rent personligt Forhold mellem Kongen (eller en fyrstelig Lensmand eller en Biskop) paa den ene Side og »Manden« paa den anden Side, og de vigtigste Retsfølger af dette Forhold bestod i, at Herremanden var pligtig at yde sin Herre Krigstjeneste i bedre Udrustning end den, de almindelige Ledingsbønder mødte i. Til Gengæld tilkom der ham en begrænset Skattefrihed og Ret til at oppebære visse af de Bøder, som hans undergivne blev idømt. Herremandsstandens Omdannelse til en Fødselsadel tilhører senest det 15. Aarhundrede.

Inden for Bondestanden ser man allerede i Middelalderen et vist Skel mellem Selvejerbønderne og Fæsterne (de saakaldte Landboer). Fæstebønderne kunde dog paa den Tid ikke siges at være Godsejernes undergivne, og Lovene gaar nærmest ud fra, at de to Parter: Jordejer og Jordlejer staar som ligeberettigede over for hinanden ved Fæstekontraktens Indgaaelse, ligesom hver af dem kan opsige Forholdet. Man ser endog, at Herremænd kan fæste Jord ved Siden af den Jord, de selv ejer. Alligevel er der umiskendelige Tegn paa, at der var et vist socialt Skel mellem dem, der var Jordejere, og dem, som kun lejede den Jord, de dyrkede, idet de sidstnævnte kun kunde beklæde Tillidshvervet som Nævning,

naar der ikke fandtes det fornødne Antal Selvejerbønder. Om det talmæssige Forhold mellem de to Klasser af Befolkningen kan intet siges med Sikkerhed paa Grundlag af Landskabslovenes Bestemmelser. SkL og JL synes at gaa ud fra, at Selvejendom er den almindelige Besiddelsesform, medens de sjællandske Retsbøger er saa neutrale i deres Betegnelser for Indehaverne af Gaardene, at det ligger nær at antage, at Selvejendom ikke har været saa udbredt paa Sjælland som i de andre Lande.

Politiske Forsamlinger.

Paa Landskabslovenes Tid var *Riget*, d. v. s. det Omraade, som havde fælles Konge, en forholdsvis løst sammenknyttet Enhed. Det var i det væsentlige kun Kongens Person, som holdt det sammen, og umiddelbart før Valdemarstiden havde Riget som bekendt været splittet. At der ikke bestod Retsenhed indenfor Riget, fremgaar allerede af den Omstændighed, at der findes særlige Landskabslove for de enkelte Lande, hvoraf Riget bestod. Egentlige politiske Organer for alle Landene fandtes heller ikke; men hvert Land havde sin særlige politiske Forsamling: *Landstinget*, der tillige var i Besiddelse af den kongevælgende og dømmende Myndighed. Af saadanne Landsting fandtes paa Landskabslovenes Tid først og fremmest de tre Hovedlandsting: *Viborg*, *Lund* og *Ringsted;* men ved Siden af dem fandtes ogsaa mindre Landsting (i Sønderjylland saaledes Urnehoved). Kort efter Valdemarstiden traadte de mindre Landsting imidlertid helt i Skyggen af de tre store Ting, navnlig efter at det var blevet Reglen, at de paa Hovedlandstingene vedtagne Retsregler uden videre var gældende for de Lande, som havde deres særlige mindre Landsting. Paa denne Maade opstod tre Retsomraader: det *skaanske*, det *sjællandske* og det *jyske*, som formelt eksisterede, indtil Danske Lov 1683 tilvejebragte

Retsenhed i hele Danmark. Det jyske Retsomraade omfattede Nørrejylland, Sønderjylland, Fyen og Langeland; det sjællandske: Sjælland med Møen, Laaland og Falster og det skaanske: Skaane, Halland, Blekinge og Bornholm. Hvor langt denne Sammensmeltning af Retsomraaderne var fremskreden paa Landskabslovenes Tid, kan ikke siges med Sikkerhed.

Paa Landstinget var alle frie vaabenføre Mænd berettigede til at give Møde; men der har formodentlig været en snævrere Kreds af mere fremtrædende Mænd, som i Realiteten traf Afgørelserne paa Tinge. Nogen fast Formand for Landstinget omtales ikke i Landskabslovene; men da det maa anses for givet, at Ledelsen af Tingets Forhandlinger har ligget i en Enkeltmands Haand, er det nærliggende at antage, at det er de Mænd, der havde det afgørende Ord i Tingets Forhandlinger, som efter Tur har ført Forsædet paa Tinget. Af Landskabslovenes Regler om, at Tingets Afgørelser bifaldes af Tingmændene ved Vaabentag, fremgaar, at det var tilladt at møde bevæbnet paa Tinge; men i øvrigt skulde der herske en særlig Fred paaTinget og i en vis Afstand fra dette, saaledes at Drab og Legemsfornærmelser straffedes særlig strengt, hvis de var forbundet med Brud paa denne Tingfred.

Skatter og andre offentlige Byrder.

Blandt de Forpligtelser, som paahvilede Samfundets Medlemmer over for det offentlige, maa i første Række nævnes *Ledingspligten*, d. v. s. Pligten til personlig Krigstjeneste. Mere detaillerede Oplysninger om den militære Ordning findes kun i JL og den skaanske Ledingsret, og disse Lovbestemmelser er i sig selv temmelig ufuldstændige. Det er dog overvejende sandsynligt, at man i Datiden har sondret mellem Tilfælde af *Angrebskrig* og af *Krig til Landets Forsvar*. Hvis Landet blev angrebet af Fjenden, var alle vaabenføre

Mænd pligtige at møde til Forsvar efter Indkaldelse, og man talte da om *Landeværn* (der i JL dog ogsaa synes anvendt om den militære Ordning som Helhed). Drejede det sig derimod om Angrebskrig, skulde Landstinget samtykke i Ledingsudbudet, for at Bønderne var pligtige at give Møde. Selve den militære Organisation gaar sandsynligvis tilbage til Vikingetiden, og Enheden var det saakaldte *Skipæn*, hvorved man forstod det Omraade, som var pligtigt at stille og udruste et Skib samt bemande det. Hvert Herred omfattede altid et helt Antal Skipæn (1—3), og hvert Skipæn var inddelt i et vist Antal *Havne*. — EL III 18 nævner Tallet 40 —, der hver skulde stille een Mand, formodentlig saaledes at Mødepligten har gaaet paa Omgang inden for den enkelte Havne. Hvert Skib havde sin Fører, *Styrismanden*, og hans Embede (Styrishavnen) var arveligt inden for snævre Grænser. I de fleste Tilfælde var det Styrismanden, som bekostede Tilvejebringelsen af Skibet imod at faa Udgifterne herved godtgjort af Bønderne inden for Skipænet.

Paa Valdemarstiden omformedes den personlige Ledingspligt, saaledes at der i de Aar, da der ikke blev Tale om at møde i Leding, erlagdes en Skat, *Ledingspengene*. Disse hvilede vistnok oprindelig paa Havnene, iflg. JL dog paa de enkelte Ejendomme. Efterhaanden hørte det dog til Sjældenhederne, at der blev udbudt Leding paa samme Maade som i ældre Tid, idet Herremandsstanden overtog hele Krigstjenesten, hvorved Kongen fik en veludrustet Hær til sin Raadighed. Som ovenfor omtalt vederlagdes Herremændene gennem Indrømmelse af Skattefrihed og Tilladelse til at oppebære kongelige Indtægter; men det er ogsaa muligt, at Kongen i et vist Omfang har ydet dem kontant Vederlag i Lighed med, hvad der i ældre Tid havde været Tilfældet med Hirdmændene.

De i JL III 12 ff. indeholdte Regler om Skattesatserne ved Udredelsen af Ledingsafgiften volder temmelig store

Vanskeligheder at forstaa. En særlig Afgift var *Kværsæde*, som udredes af saadanne Ejendomme, som af en eller anden Grund ikke var inddraget under den almindelige Beskatning. Hvad angaar den egentlige Ledingsafgift, gaar JL vistnok ud fra en Inddeling af de faste Ejendomme i tre Grupper: Tredingshavne, Sjettingshavne og Tolvtingshavne, henholdsvis med Skattesatserne: $^1/_3$, $^1/_6$ og $^1/_{12}$ Mark Sølv, idet Skattesatsen for en Havne formodentlig oprindelig har været 1 Mark Sølv. Disse Satser kombineredes imidlertid med den saakaldte Guldvurdering, der angav Ejendommens Værdi i Mark Guld (1 Mark Guld=8 Mark Sølv), saaledes at en Ejendom af 1 Mark Gulds Værdi ansattes til Tredingshavne. Hvis Ejendommen var bortfæstet, svarede den Tredingshavne, saafremt den aarlige Landgilde var 8 Øre Sølv. Imidlertid kender JL ogsaa Begrebet »en fuld Plovs Jord«, der oprindelig sandsynligvis har betegnet saa megen Jord, som kunde dyrkes med een Plov. Efter JL er der ingen Tvivl om, at denne Enhed er større end 1 Mark Gulds Jord, maaske var den 3 Mark Gulds Jord. Ikke desto mindre var Skattesatsen ogsaa her Tredingshavne. Hvis Ejendommene var endnu større, blev det overskydende selvstændig ansat til Ledingsskat.

Af andre faste Skatter omtaler Landskabslovene den tidligere nævnte *Stud* (Støtte), der erlagdes i Naturalier, især Korn. Ogsaa her var der sandsynligvis Tale om Afløsning af en ældre Forpligtelse af intermitterende Karakter, nemlig Befolkningens Pligt til at underholde Kongen og hans Følge, hvis han paa sine Rejser rundt i Landet kom til det paagældende Herred. Endelig nævner Lovene *Innæ*, d. v. s. Pligten til at forrette visse Arbejdsydelser, f. Eks. transportere Kongen og hans Følge og til at arbejde paa Befæstningsværker. At almindeligt Markarbejde paa Kongens Gaarde skulde være indbefattet under Innæpligten paa Landskabslovenes Tid, er der ingen Grund til at antage.

RETSPLEJEN.

De almindelige Domstole paa Landskabslovenes Tid var *Herredstinget* og *Landstinget*, og disse Domstole var for saa vidt sideordnede, som der ikke var Tale om, at der kunde appelleres fra den ene til den anden. I de fleste Sager havde Sagsøgeren frit Valg mellem de to Domstole; men visse større Sager, f. Eks. Sager angaaende Manddrab, var dog forbeholdt Landstinget, og hvis man paa Herredstinget var i Tvivl om, hvorledes en Sag burde falde ud efter Loven, kunde Sagen henskydes til Landstingets Afgørelse.

En Sag begyndte i Reglen med en mundtlig Stævning, idet Sagsøgeren ledsaget af to Vidner henvendte sig til Modparten og med et kort Varsel indstævnede ham til at give Møde paa Tinget. Hvis han udeblev, maatte fornyet Indstævning finde Sted, og Landskabslovene er overordentlig langmodige over for saadanne Udeblivelser, idet Indstævningen efter Omstændighederne maatte foretages to, tre eller fire Gange. Hvis sagsøgte stadig udeblev uden lovligt Forfald, medførte dette, at han havde tabt Sagen eller i visse Tilfælde endog blev dømt fredløs. Den omtalte Fremgangsmaade anvendtes baade i Sager, som efter en moderne Opfattelse maatte betegnes som borgerlige Sager, og i Straffesager, idet det maa erindres, at der som Hovedregel ikke var Tale om, at de sidstnævnte Sager forfulgtes af det offentlige.

Hvad selve Behandlingen af Retssagen angaar, var Tingets Virksomhed væsensforskellig fra en moderne Domstols. Medens Domstolen i vore Dage blandt andet har til Opgave at skønne over Vægten af de af Parterne tilvejebragte Bevisligheder, og man nutildags taler om en Bevis*byrde* for derved at give Udtryk for, at Tilvejebringelsen af saadanne Beviser er en Ulempe for den paagældende Part, stillede Forholdet sig paa en ganske anden Maade efter Landskabslovene. Ganske vist anerkender Landskabslovene forskellige Former for

Bevis; men det er karakteristisk for Beviserne, at de har en rent formel Karakter, og at Modbevis ikke kan føres, saaledes at der ikke bliver Spørgsmaal om at afveje Bevis og Modbevis over for hinanden. Det er Loven, der bestemmer, hvem der skal føre Bevis, og hvilket Bevismiddel der skal anvendes, og dette Bevis er ofte saa nemt af føre, at man snarere vil kunne tale om en Bevis*ret* end om en Bevisbyrde.

Dette gælder saaledes det almindeligste Bevismiddel: *Partsed med Mededsmænd.* »Beviset« bestaar her i, at den paagældende Part aflægger Ed paa Rigtigheden af sit Udsagn og skaffer et i Loven fastsat Antal Mænd til Stede, der sværger paa, at hans Ed er »ren og ikke mén«. En saadan Ed kan de aflægge uden det ringeste Kendskab til Indholdet af den foreliggende Sag, idet de blot skal støtte sig til deres almindelige Indtryk af Partens Paalidelighed. Mededsmændene toges i Reglen af Partens Slægt, men kunde ogsaa tages uden for denne. I Jylland fandtes der dog en særlig Form for dette Bevis, den saakaldte *Kønsed*, hvor Mededsmændene *skulde* være Slægtninge af Parten, men udtoges af Modparten. Samme Ordning findes dog ogsaa i nogle enkelte skaanske Bestemmelser, om hvilke det vides eller maa antages, at de skyldes Kongemagtens Indgriben i Lovgivningen.

Mededsmændene har sikkert oprindelig været 11 i Tallet, saaledes at Parten svor selvtolvte; men i Landskabslovene findes dog adskillige Bestemmelser, som lader Antallet rette sig efter Sagsgenstandens Værdi. En Part kunde saaledes komme til at aflægge Ed selvtredie, selvsjette eller i Forbindelse med to eller tre Tylvter. Denne Ordning var formodentlig forholdsvis ny paa Landskabslovenes Tid og er langtfra konsekvent gennemført.

I nogle af Landskabslovene forekommer *Jernbyrd* som Bevismiddel. Efter at det paa det 4. Laterankoncilium (1215) var blevet forbudt Gejstligheden at medvirke ved Jernbyrd, afskaffedes Jernbyrd i Skaane (Till A III), og det samme har

sandsynligvis været Tilfældet i de andre Lande. Herefter bliver det efter de forskellige Landskabsloves Stilling til Jernbyrden muligt at datere dem med tilnærmelsesvis Nøjagtighed (se iøvrigt Alm. Indledning).

I de skaanske Retsbøger haves udførlige Regler om tre forskellige Former for Jernbyrd, af (*Skudsjern*, *Trugsjern* og *Skraa*) hvilke de to første bestod i, at den paagældende Part skulde bære et Stykke glødende Jern, den sidste i, at han skulde gaa hen over 12 glødende Plovjern. Det forudsættes, at en Præst medvirker ved Jernbyrden, og at han oppebærer Betaling herfor. Heraf ses, at Jernbyrden i Landskabslovene har Karakter af en Gudsdom, saaledes at det overlades til Gud ved sin Indgriben over for de almindelige Naturlove at hjælpe Parten til at føre Bevis for sin Paastand. Ifølge en udbredt Opfattelse er det Gejstligheden, som har indført Jernbyrden som Bevismiddel i Norden, idet Kirkens Uvilje mod Gudsdomme var af forholdsvis sen Dato; men de Grunde, hvorpaa denne Teori støttes, synes dog ikke afgørende[1].

Det er klart, at Jernbyrden efter sin Natur var et væsentlig vanskeligere Bevis end Partsed med Mededsmænd[2], og som Følge heraf var den kun foreskreven som Bevismiddel, hvor Modparten bekræftede sin Paastand med Ed — eventuelt i Forbindelse med Ed af et vist Antal Vidner — og dens Anvendelse var i Lovene begrænset til visse Sager.

Da Jernbyrd blev afskaffet, traadte Afgørelse ved *Nævninger* i dette Bevismiddels Sted. Nævninger forekommer allerede i Kirkeretterne; men deres Oprindelse fortaber sig i fuldstændigt Mørke. Nogle har ment, at Nævningerne har

[1] Den nyeste Behandling af Spørgsmaalet findes i en Afhandling af Adalbert Erler: »Der Ursprung der Gottesurteile«. (Paideuma 1941 s. 44 f).

[2] Den berømte Albertus Magnus († 1280) meddeler Sammensætningen af en Salve, der skulde beskytte mod Ildens Virkninger. Andre saadanne Opskrifter er overleveret paa anden Maade; men fuldstændig Beskyttelse kunde disse Midler ikke yde.

udviklet sig af Mededsmændene. Ifølge en anden Opfattelse skal Afgørelsen ved Nævn derimod betegne en Videreudvikling af en særlig Form for Vidnebevis, der bestod i, at Herredets eller Sognets Beboere aflagde Vidnesbyrd om Forhold, som var almindelig bekendte inden for det paagældende Omraade. Imod denne sidste Teori er dog anført, at den omtalte Form for Vidnebevis kun synes meget lidt udviklet i Landskabslovene, hvor den kun forekommer i ganske enkelte Tilfælde. Derimod var der intet urimeligt i, at ligesom man kunde overdrage til et vist Antal af Retskredsens Beboere at aflægge Vidnesbyrd om et vist Forhold, kunde det overlades dem at træffe Afgørelsen i en Sag. I begge Tilfælde blev deres Udsagn Udtryk for, hvad der maatte anses for at være den almindelige Opfattelse af det paagældende Forhold inden for Retskredsen.

I vore Dage vilde det være nærliggende, at betragte den Udtalelse, Nævningerne afgav i Sagen, som en egentlig Dom. Efter Datidens Opfattelse maatte den imidlertid karakteriseres som et Bevis i Sagen, hvorfor Landskabslovene ogsaa sidestiller Nævn og Partsed med Mededsmænd. Nævningerne skulde desuden aflægge Ed paa deres Udtalelse paa samme Maade som Mededsmændene. At Nævningernes Erklæring i Realiteten afgjorde Sagen, var heller ikke noget for dette Bevismiddel særligt, men skyldtes simpelthen, at Tinget ikke kunde tilsidesætte et paa den i Loven foreskrevne Maade præsteret Bevis.

Mellem Mededsmænd og Nævninger var der dog paa den anden Side væsentlige Forskelligheder. Mededsmændene blev udtaget af den sværgende Part — ved Kønsed dog af Modparten —, Nævninger af Tinget eller en uvildig Tredjemand. I Jylland forekom desuden visse staaende Nævningekollegier (se nærmere nedenfor). Mededsmændenes Ed var alene støttet paa deres Tillid til den paagældende Parts Udsagn, Nævningernes derimod paa en egentlig Gransk-

ning af den foreliggende Sag. Mededsmændenes Ed skulde være enstemmig, saaledes at blot en enkelt Mededsmands Vægring ved at aflægge Eden medførte, at Beviset var bristet. Med Hensyn til Nævninger var Reglen vel oprindelig den samme; men paa Landskabslovenes Tid gik Udviklingen i Retning af at anerkende Flertalsafgørelser, saaledes som Tilfældet er efter JL II 7. Andre Bestemmelser i Lovene har dog opretholdt den ældre Ordning.

Medens Nævningerne i de andre Lande blev udtaget for den enkelte Sag, fandtes der i Jylland faste Nævn: *Sandemændene*, der udnævntes af Kongen for Livstid, 8 i hvert Herred, og svor i visse større Straffesager og enkelte borgerlige Sager. *Ransnævningerne*, der blev valgt af Bønderne, men skulde tages i Ed af Ombudsmanden. De fungerede kun for et Aar ad Gangen og skulde sværge i Sager om Ran og større Tyverier. *Biskopsnævninger*, af hvilke der principielt var to i hvert Sogn, og som ligeledes blev valgt af Bønderne for et Aar ad Gangen og taget i Ed af Ombudsmanden. Deres Opgave var alene den at sværge i Sager om Helligbrøde. *Skibs-* eller *Skursnævninger*, der svor i Sager mellem Styresmand og Ledingsbønder, men om hvilke Lovene iøvrigt ikke indeholder særlige Oplysninger.

For saa vidt angaar Nævninger, der udtoges for den enkelte Sag, skal blot bemærkes, at Valget af dem undertiden var begrænset ved særlige Regler. I Reglen skulde de blot tages blandt Herredets Beboere, men i nogle Tilfælde dog af det paagældende Sogn.

Paa Landskabslovenes Tid var endelig *Vidnebeviset* ved at blive et Bevismiddel af stor Betydning. Herved maa dog ikke overses, at Vidnebeviset i Landskabslovene var noget andet end i en senere Tid. Saaledes var der i hvert Fald ikke altid Tale om, at Vidnerne aflagde Ed paa Rigtigheden af deres Udsagn, og der var ikke fri Adgang for en Part til at føre Vidner til Støtte for sine Anbringender. Det var Loven, som

afgjorde, om der i et givet Tilfælde kunde føres Bevis ved Vidner, og i bekræftende Fald, hvem af Parterne der skulde føre dette Bevis. Vidnebeviset var ligesom de øvrige Bevismidler et formelt Bevis, saaledes at der i Reglen ikke var Tale om, at Tinget kunde underkende Beviset. Saa længe Jernbyrd fandt Anvendelse som Bevismiddel, kunde et Vidnebevis dog tilsidesættes paa denne Maade.

Ogsaa m. H. t. Indholdet af Vidnebeviset var Landskabslovenes Ordning forskellig fra senere Tiders Regler. Mens man i vore Dage kræver, at Vidnet udtaler sig om et Faktum, som det ved Selvsyn har konstateret, var dette ikke Tilfældet paa Landskabslovenes Tid. Et Vidne skulde tage Stilling til — for eller imod — en ganske kortfattet Udtalelse, som forelagdes det af en af Sagens Parter, og i mange Tilfælde kunde Vidneudsagnet være Udtryk for et Skøn eller en Vurdering. Der var heller ikke Tale om, at Tinget eller Modparten ved at udspørge Vidnerne søgte at bringe paa det rene, ud fra hvilken Kundskab til Sagen de udtalte sig. Forsaavidt mindede Vidnernes Stilling til det Spørgsmaal, Beviset angik, meget om Mededsmændenes, og den Risiko, de løb ved at afgive en urigtig Erklæring, maatte tilmed føles ringere, fordi Vidneforklaringen ikke blev afgivet under Ed. Naar Lovene i en Række Tilfælde foreskriver, at et vist Bevis skulde føres med to Vidner og Tylvtered, er der saaledes kun til Dels Tale om en Skærpelse af Beviset. Forskellen beroede alene paa, at Vidnerne dog paa den ene eller anden Maade skulde have Kendskab til det Forhold, Beviset angik, medens Mededsmændene, som ovenfor omtalt, afgav deres Udsagn alene i Tillid til den paagældende Parts Troværdighed.

Naar det i Loven krævede Bevis var præsteret eller bristet, var Tingets Opgave reduceret til at fastslaa, at den i Loven foreskrevne Retsfølge indtraadte, og mod den saaledes trufne Afgørelse fandtes oprindelig ingen Retsmidler. Det er tidligere omtalt, at Landskabslovene ikke kendte til nogen Appel

fra een Domstol til en anden; men i JL omtales en særlig Institution, der til en vis Grad udførte en Appeldomstols Opgave, nemlig *Biskop og bedste Bygdemænd.* I II 7 fastslaas, at Sandemændenes Ed kan underkendes af Biskoppen og 8 bedste Bygdemænd, og en lignende Regel i II 41 om Underkendelse af Ransnævningers Ed ved de fleste og bedste Herredsmænd førte snart til, at den i II 7 omtalte Institution ogsaa blev kompetent til at underkende Ransnævningers Ed. Senere gjaldt det samme om andre Nævninger og om Partsed med Mededsmænd. Af forskellige Grunde er det sandsynligt, at Indførelsen af denne Institution skyldtes kirkelig Indflydelse; men oprindelig var der ikke Tale om, at Biskop og Bygdemænd havde andet at gøre end at underkende det førte Bevis, hvorefter Sagen maatte gaa tilbage til Tinget til fornyet Behandling; men da Tinget i saa Tilfælde maatte lægge Biskop og bedste Bygdemænds Kendelse til Grund som Bevis, blev det tidligt almindeligt, at disse straks afgjorde Sagen.

Med Hensyn til Fuldbyrdelsen af de af Tingene afsagte Domme gælder, at Tingene som saadanne ikke var udstyret med særlige Tvangsmidler, hvorfor det oprindelig i høj Grad beroede paa Domhaveren selv, om han kunde faa sit Krav gennemført, uagtet han havde faaet Dom for det. Dog kunde en domfældt ved et efterfølgende Søgsmaal blive fradømt sin *Mandhelg*, saafremt han undlod at opfylde den Dom, som var overgaaet ham. Virkningen af en saadan Mandhelgsfortabelse var en begrænset Fredløshed, idet Domhaveren herefter kunde slaa eller saare ham uden derved at ifalde noget Ansvar, naar han blot ikke gjorde ham til Krøbling (EL II 51). Denne Indskrænkning i Domfældtes Retsbeskyttelse gjaldt dog kun inden for det paagældende Herred og kun i Forhold til Domhaveren. Desuden medførte Mandhelgsfortabelsen, at vedkommende var udelukket fra at optræde som Sagsøger og fra at aflægge Partsed med Mededsmænd.

Var en Person blevet idømt en Bøde paa 3 Mark, medførte det, at han, indtil han rettede for sig, betegnedes som *lovfældt* og som saadan var ude af Stand til at afhænde noget af sit Gods. Ligeledes maatte han ikke optages i nogens Gaard eller i noget Fællig. Om Domhaverens Adgang til paa egen Haand at tage *Nam*, der dog ikke gav ham nogen egentlig Fyldestgørelse for sit Krav, se nedenfor S. XXXIV. Derimod opnaaedes en virkelig Tvangsfuldbyrdelse i de Tilfælde, hvor domfældte tillige dømtes til at betale Kongen en Bøde paa 3 Mark. Denne Bøde, som jævnlig betegnes som »Kongens Ret«, vilde nemlig blive eksekveret af Kongens Ombudsmand, der i saa Tilfælde samtidig vilde gøre Eksekution for Hovedkravet. Om Ombudsmandens Fuldbyrdelse af Livs- og Fredløshedsstraffe er talt ovenfor S. VI.

FAMILIE- OG ARVERET.

I Landskabslovene indtager Behandlingen af familie- og arveretlige Spørgsmaal som tidligere omtalt en fremtrædende Plads. Dels er de herhen hørende Regler anbragt først i Lovene, dels er Fremstillingen mere indgaaende end m. H. t. de fleste andre Spørgsmaal. Hvad Grunden hertil er, kan ikke siges med Bestemthed. Muligvis er Forklaringen den, at disse Spørgsmaal havde Interesse for alle Medlemmer af Samfundet, hvilket ikke i samme Grad gjaldt Lovenes øvrige Bestemmelser; men det kan ogsaa tænkes, at det paagældende Retsomraade i særlig stor Udstrækning havde været Genstand for Reformer, saaledes at Trangen til at faa fastslaaet, hvad der var gældende Ret, gjorde sig stærkere gældende her end paa noget andet Omraade. Under alle Omstændigheder kan det siges, at de familie- og arveretlige Regler, vi møder i Landskabslovene, kun til Dels kan være af ældre Dato.

Der er ingen Tvivl om, at *Slægten* i en Tid, som ligger ikke meget forud for Landskabslovenes Nedskrivning, har spillet

saa stor en Rolle i Samfundets Organisation, at man med Rette vilde kunne betegne Samfundet som snarere bestaaende af Slægter end af Enkeltpersoner. De enkelte Individers Stilling, ikke blot i social, men ogsaa i retlig Henseende, afhang ganske af deres Slægt. Stridsspørgsmaal inden for den enkelte Slægt blev afgjort af denne uden Adgang til at indbringe Sagen for de almindelige Domstole, og et Mellemværende mellem to Personer, der tilhørte forskellige Slægter, blev automatisk et Spørgsmaal, som angik samtlige Medlemmer af begge Slægter. Klarest traadte dette Solidaritetsforhold for Dagen ved Blodhævnen og Pligten til at deltage i Udredelsen af Mandebod; men det viste sig ogsaa paa adskillige andre Punkter.

Paa Valdemarstiden spillede Slægten imidlertid ikke længere helt den samme Rolle som tidligere. Medvirkende hertil var den Omstændighed, at Statsmagten i stigende Grad overtog de Funktioner, som tidligere havde været Slægtens, og samtidig hermed søgte at bekæmpe, at der i Tilfælde af Retskrænkelser blev øvet Blodhævn. Ogsaa selve Slægtsbaandet var i Tidens Løb løsnet, idet man var kommet ind paa at tillægge Slægtskab paa Moderens Side Betydning ved Siden af Slægtskabet paa Faderens Side. Dette medførte, at samme Person paa een Gang blev Medlem af to Slægter, hvilket oprindelig havde været utænkeligt, idet det vilde have været en Hindring for Slægtens Udøvelse af sine Funktioner.

I Landskabslovenes Regler ses dog stadig tydelige Spor af Slægtens tidligere dominerende Stilling. Om Arveretten ligefrem kan betragtes som en Rest af et tidligere kollektivt Slægtseje, er dog tvivlsomt. I hvert Tilfælde lader ikke alle de arveretlige Regler sig forklare paa denne Maade. Med Hensyn til de faste Ejendomme træder Hensynet til Slægten dog stærkt for Dagen. Reglen er her den, at Jord, som en Mand eller Kvinde arver — eller faar skænket i levende Live af sin Arvelader —, skal forblive i Slægten. Der er principielt ikke

Tale om, at den anden Ægtefælle faar Andel deri. Derimod arver naturligvis de i Ægteskabet fødte Fællesbørn i denne Jord i deres Egenskab af Slægtninge.

Ogsaa et andet Sæt Regler beskytter Slægtens Interesse i Jorden, nemlig Bestemmelserne om *Lovbydelsespligten*. Herved forstaas Pligten for en Person til, forinden han sælger sin Jord, at tilbyde den til sine Frænder. Der har i Litteraturen været Tilbøjelighed til at betragte denne Lovbydelsespligt som et ældgammelt Retsinstitut; men Sandsynligheden taler dog for, at det snarere var et helt nyt Retsinstitut paa Landskabslovenes Tid, idet der i ældre Tid slet ikke havde været Trang til Regler af dette Indhold, fordi Omsætningen af faste Ejendomme ikke spillede nogen Rolle. I hvert Fald viser Landskabslovene, at der i Løbet af en forholdsvis kort Aarrække foregik en betydelig Skærpelse af Lovbydelsesreglerne, hvilket ikke tyder paa, at denne Pligt var en Rest af en fjern Fortids Retsorden.

Som Reminiscens af den Forpligtelse til gensidig Underhold, som i ældre Tid formodentlig havde paahvilet alle Slægtsmedlemmerne, staar i Landskabslovene *Fledførelsesforholdet* tilbage. Dette Retsinstitut bestod i, at en Mand overdrog al sin Ejendom til sine Arvinger (Frænder) mod til Gengæld at blive underholdt af dem, saaledes at han gik paa Omgang mellem dem. Ogsaa dette Forhold var under Omdannelse paa Landskabslovenes Tid, bl. a. saaledes at det blev muligt for Fledføringen at forblive hos en enkelt af Arvingerne. Endvidere udøvede Slægtningene *Værgemaal* for de umyndige Medlemmer af Slægten, paa Landskabslovenes Tid dog saaledes, at en enkelt, nemlig den nærmeste voksne mandlige Slægtning, varetog det paa samtlige Slægtninges Vegne, men under disses Kontrol, navnlig naar det drejede sig om Udøvelsen af Retten til at bortgifte de ugifte Kvinder. Selv Ægtemanden maatte staa sin Hustrus Slægt til Ansvar for sin Behandling af Hustruen.

Endelig optraadte Slægtningene som *Mededsmænd* — særlig ved Kønsed — og Stridigheder mellem Hel- og Halvsøskende m. H. t. Arv o. lign. var i vidt Omfang henskudt til Afgørelse af *Samfrænder*, d. v. s. fælles Slægtninge. Nedenfor vil blive nærmere omtalt, paa hvilken Maade Slægtningene var pligtige til at bidrage til og berettigede til at tage Del i Udredelsen af Mandebod.

Til Trods for den Betydning, Slægten saaledes havde endnu paa Valdemarstiden, er det dog umiskendeligt, at Slægten paa flere Omraader er ved at træde i Baggrunden for *Familien*, hvorved her forstaas den Kreds af beslægtede og besvogrede, som boede sammen i samme Husstand. Formodentlig har den familieretlige Ordning ret kort Tid før Nedskrivningen af Landskabslovene været rent patriarkalsk, saaledes at Familiens mandlige Overhoved havde en meget udstrakt Myndighed over alle til Husstanden hørende Personer — frie og ufrie — samt over den Formue, som dannede Grundlaget for Familiens økonomiske Eksistens. I Lovene er dette Forhold imidlertid ændret paa afgørende Maade ved Anerkendelsen af *Familieformuefælliget*. Hvorledes dette Formuefællesskab er opstaaet, vides ikke; men det er sandsynligt, at det er sket ved, at den Formue, Hustruen indbragte i Ægteskabet bortset fra hendes Arvejord, sammen med den tilsvarende Del af Mandens Formue blev betragtet som tilhørende begge Ægtefæller i Forening. Til at begynde med er det sikkert foregaaet paa den Maade, at der ved Indgaaelsen af hvert enkelt Ægteskab blev truffet Aftale herom mellem de interesserede Parter; men efterhaanden blev saadanne Aftaler saa almindelige, at de til sidst ansaas for overflødige. Af Landskabslovene fremgaar imidlertid, at Formuefællesskabsordningen var i stadig Udvikling, dels saaledes at Jord, som erhvervedes gennem Køb under Ægteskabet af en af Ægtefællerne, nu betragtedes som en Del af dette Formuefællesskab, medens saadan Jord oprindelig behandledes

som Arvejord, dels saaledes at Løsørearv, der tilfaldt en af Ægtefællerne, under visse Betingelser — navnlig ved det saakaldte *Arvebed* — indgik i Fælliget. I Lovene er desuden ikke blot Manden og Hustruen, men ogsaa Børn og Børnebørn, samt undertiden ogsaa Svigerbørn og Stifbørn lodtagne i Fælliget. Heraf fulgte, at ogsaa disse Personers Erhvervelser ved Arv, Gave eller Arbejde — bortset fra Arvejord — indgik i Fælliget, saaledes at ogsaa de øvrige Deltagere i dette nød godt deraf. Et andet Spørgsmaal er, hvilke retlige Konsekvenser man iøvrigt drog af dette Formuefællesskab. Paa dette Punkt er der imidlertid visse Forskelle mellem de forskellige Love. Fælles for dem alle var, at Fælliget ved Faderens Død opdeltes i en Række Lodder, hvis Antal og Størrelse afhang af Fælligdeltagernes Antal og Køn. Den Lod, som herefter tilfaldt en af Deltagerne, betegnedes som hans *Hovedlod*, idet der fandt en Deling Sted efter Hoveder, men saaledes at der beregnedes halve Lodder for Døtrene. Hvis der i Fælliget var 3 Sønner og 3 Døtre, (og et eller flere Børn var udskiftet i Faderens Levetid), beregnedes der $^{2}/_{13}$ til Faderen, Moderen og hver af Sønnerne og $^{1}/_{13}$ til hver af Døtrene, hvorefter Faderens $^{2}/_{13}$ skiftedes mellem alle hans Børn i eller uden for Fælliget, idet Hustruen ikke tog Arv efter Manden. Hvis det derimod var et af Børnene, der afgik ved Døden i Faderens levende Live, fandt der intet Skifte Sted, idet det paagældende Barn da betragtedes, som om det aldrig havde eksisteret, og Følgen heraf var, at der ved Skifte efter Faderens Død blev Tale om Deling i en Lod mindre end ellers.

Paa den anden Side var der ikke Tale om, at der altid fandt Skifte Sted ved Mandens eller Hustruens Død, idet det øjensynligt var almindeligt, at den længstlevende af Ægtefællerne blev siddende i uskiftet Bo med Børnene. Det kunde ogsaa ske, at Børnene efter begge Forældres Død fortsatte Fælliget uden at foretage Skifte.

I de sjællandske Retsbøger har man imidlertid draget

videre Konsekvenser af den Betragtning, at Fælligformuen (Løsøre og Købejord) tilhørte Familiemedlemmerne i Forening, idet der indrømmes en Søn eller Datter, som vil gifte sig eller af andre Grunde vil drage af Fællig, Ret til i levende Live at faa den Lod (Hovedlod) udskiftet, som vilde tilfalde ham ved Skiftet efter Faderens Død, og den paagældende Hovedlod betragtes derfor som tilhørende ham allerede, forinden Skiftet fandt Sted. Denne Opfattelse har derimod ikke præget de skaanske Retsbøger og JL. ASun fremhæver tværtimod udtrykkelig, at det ganske beror paa Faderens Forgodtbefindende, hvor meget Sønnen kan faa udskiftet i Tilfælde af, at han forlader Fælliget. JL indtager principielt samme Standpunkt, men har dog til en vis Grad begrænset Faderens Myndighed, for saa vidt som han ikke kan nægte at give et Barn noget i Hænde, hvis han tidligere har indrømmet et andet Barn en saadan Begunstigelse.

Paa den anden Side gaar ingen af Landskabslovene saa vidt, at samtlige Fælligdeltageres Samtykke udkræves til Dispositioner over Fælligformuen. Saa længe Skifte ikke har fundet Sted, har Faderen fri Dispositionsret over hele denne Formue (der bortses her fra Arvejorden, som jo ikke indgik i Fælliget, men bl. a. var undergivet de særlige Regler om Lovbydelse). Kun m. H. t. visse Dispositioner var hans Raadighed begrænset. Drejede det sig saaledes om Gaver til Kirken, kunde han kun disponere over Halvdelen af sin Hovedlod. Grunden hertil var naturligvis, at det af Kirken fremstilledes som naturligt eller endog nødvendigt, at man ved sit Testamente betænkte Kirken, og fra Kirkens Synspunkt var det blot tvivlsomt, hvorvidt den kanoniske Regel om, at Kirken skulde have tillagt en Hovedlod, indeholdt andet end en Minimumsfordring til Gavens Størrelse. Naar Landskabslovene fastsætter en halv Hovedlod som Maximum for Gaver til Kirken, er der derfor klart Tale om et Kompromis mellem Kirkens videregaaende Krav og den nedarvede Retsopfat-

telses Utilbøjelighed til overhovedet at anerkende Gyldigheden af saadanne dispositiones mortis causa.

Faderens Raadighed over Familieformuen havde sit Modstykke i, at han, saa længe Børnene befandt sig i Fællig med ham, hæftede for de Bøder, de ifaldt ved deres skadegørende Handlinger. I de sjællandske Retsbøger ser man imidlertid, hvorledes den Konstruktion, at hver af Fælligdeltagerne ejer en Hovedlod i Fælliget, benyttes til at opstille en Regel om, at ingen kan paadrage Fælliget et Ansvar, der overstiger hans Hovedlod i dette. Denne Regel lod sig imidlertid kun gennemføre, for saa vidt angik Ansvaret over for det offentlige. I Forhold til den private skadelidte gjaldt stadig det gamle Princip, at Faderen uden Begrænsning hæftede for Fælligdeltagernes Retsbrud, indtil vedkommende var definitivt udskiftet af Boet.

Landskabslovene sondrer mellem to Former for Fællig: 1) det aftalte Fællig og 2) det Fællig, som indtræder i Henhold til Lovens almindelige Regler. Af disse to Former er den første formentlig den ældste og har været Forløber for den sidste, idet man bl. a. gennem Aftaler har udvidet Kredsen af Fælligdeltagere. I JL er Svigerdatteren saaledes kun Deltager i Fælliget, naar der foreligger særlig Aftale herom, mens hun efter de andre Landskabslove automatisk indtræder i det. Paa den anden Side overflødiggjorde Lovenes Regler om den almindelige Fælligordning ikke fuldstændig særlige Aftaler, idet den legale Ordning efter Omstændighederne kunde føre til ubillige Resultater, hvis f. Eks. en Person, der optoges i Fælliget, indbragte en meget betydelig Formue. I saadanne Tilfælde vilde man da ofte indrømme ham (hende) en større Brøkdel af Fælligformuen end en Hovedlod. Endelig var der i visse Tilfælde Mulighed for, at man ligefrem vurderede de indbragte Formueværdier, saaledes at vedkommende til sin Tid udtog tilsvarende Værdier af Boet uden Hensyn til, om dette var blevet formindsket eller forøget i den mellem-

liggende Tid. I saa Fald forelaa der imidlertid i Realiteten en Særejeordning, omend modificeret saaledes, at det ikke var selve de indbragte Ejendele, som til sin Tid blev udtaget, men kun hvad der i Værdi svarede til dem.

M. H. t. Spørgsmaalet om Betingelserne for Indgaaelse og Ophævelse af Ægteskab samt om selve Ægteskabsformen er Landskabslovene yderst ordknappe. Forklaringen herpaa maa søges i, at disse Forhold efter Kirkens Mening henhørte under den kanoniske Ret, og at det var lykkedes Kirken paa dette Punkt helt at sætte sin Opfattelse igennem. Som bekendt var Slægtskab og Svogerskab selv i meget fjerne Grader Ægteskabshindring efter kanonisk Ret, og ad anden Vej ved vi, at disse Regler ikke trængte igennem uden Modstand i de nordiske Lande; men i Landskabslovene findes ingen Bestemmelser herom. Den skaanske og den sjællandske Kirkelov forudsætter vel, at et Ægteskab kan opløses paa Grund af for nært Slægtskab mellem Ægtefællerne, men giver ikke nærmere Oplysninger om, hvor nært Slægtskabet skal være, for at det skal ske, hvilket maa være ensbetydende med, at dette Spørgsmaal er blevet afgjort efter kanonisk Ret. Ligeledes forudsætter Landskabslovene forskellige Steder, at et Ægteskab kan være opløst — hvorved dog maa erindres, at efter kanonisk Ret kunde der, hvor der ikke var Tale om egentlig Annullation af Ægteskabet, kun blive Spørgsmaal om Separation, ikke om Skilsmisse — og at dette er sket ved kirkelig Domstol.

For saa vidt angaar de arveretlige Regler, staar Landskabslovene principielt paa det Standpunkt, at det er Slægten, som arver. JL omtaler dog Testamenter og de andre Landskabslove Dødsgaver, d. v. s. Gaver, som skænkes i levende Live, men først opfyldes ved Giverens Død. Grænsen for saadanne Dispositioner var som ovenfor omtalt en halv Hovedlod, og den begunstigede — som oftest en kirkelig Institution — opfattedes ikke som egentlig Arving, men som

Legatar. Efter Landskabslovene er der ikke Tale om, at Hustruen tager Arv efter Manden, hverken i hans Arvejord eller i hans Hovedlod i Fælliget. Derimod arver Manden Hustruen omend i meget forskelligt Omfang i de forskellige Lande og kun paa Betingelse af, at der er født et Barn i Ægteskabet, og dette overlever Moderen.

En nærmere Redegørelse for de meget detaillerede Regler om Slægtningenes Arveret skal ikke gives paa dette Sted. Kun nogle faa Hovedpunkter skal fremhæves:

Slægtsarvingerne er fordelt i flere Klasser, saaledes at en nærmere Klasse udelukker de fjernere; men de enkelte Klasser omfatter iøvrigt ikke de samme Personer efter samtlige Love. Den første Klasse bestaar dog overalt af Arveladerens Børn. Er alle Børnene døde, indtræder Børnebørnene som Arvinger, saaledes at et Kuld af Børnebørn tilsammen arver den Lod, deres Fader (Moder) vilde have arvet. Derimod anerkender ikke alle Lovene, at Arveladerens overlevende Børn arver *sammen* med en afdød Søns eller Datters Descendens.

Hvis Arveladeren ikke efterlader nogen Descendenter, gaar Arven til hans Forældre og Søskende, vistnok oprindelig saaledes, at Faderen, hvis han var i Live, udelukkede baade Moderen og Søskende fra Arv. I de sjællandske Retsbøger udgør de imidlertid alle en enkelt Klasse. Er der heller ingen Arvinger i denne Klasse, gaar Arven til fjernere Slægtninge; men Rækkefølgen er her stærkt varierende i de forskellige Love. Om Repræsentationsret i Sidelinien, d. v. s. at flere Generationer arver sammen, saaledes at Børnene tilsammen tager den Lod, som vilde være tilfaldet deres Fader eller Moder, er der ikke Tale. Kvinder arver i visse Tilfælde kun halv Lod mod Mand, i andre Tilfælde samme Lod som Mand.

Endelig skal bemærkes, at der ikke i Landskabslovene findes Regler, der sigter til at bevare Jorden paa en enkelt

Haand eller til at modvirke en alt for stærk Splittelse af Efterladenskaberne ved Arv. Førstefødselsret eller lignende Ordninger er ukendte.

FORMUERET.

De Formueværdier, Landskabslovene omhandler, er i første Linie Bondens Jord, Bygninger, Heste og Kreaturer. Om Løsøregenstande, der har deres Plads i Husene, Beklædningsgenstande, Vaaben, Smykker o. s. v. findes kun ganske enkelte Regler, og hvis vi alene var henvist til Lovbestemmelserne, vilde det kun i meget ringe Udstrækning være muligt at danne sig et Indtryk af den materielle Kultur i den danske Middelalder. Derimod faar vi gennem Lovene et ret tydeligt Billede af Landsbyens Indretning og de Retsforhold, som opstod i et Bondesamfund. Den Ordning, de danske Landskabslove afspejler, svarer i det store og hele til den, vi kender fra en langt senere Tid før Udskiftningen af Landsbyerne siden Slutningen af det 18. Aarhundrede, og kendetegnes i første Linie ved Jordfællesskabet og Landsbybebyggelsen.

Gaardene er samlet i Landsbyer. Nogle af disse er opstaaet ved Udflytning fra ældre Landsbyer (Adelbyer) og betegnes som Torper. Til hver Ejendom hører en Toft, paa hvilken Gaardens Bygninger ligger med tilhørende Have o. lgn. Uden om det Areal, som Tofterne tilsammen optager, ligger Bymarken, der drives af Bønderne i Fællesskab. I Almindelighed er den inddelt i 2 eller 3 Vange. I sidste Tilfælde besaas Vangene skiftevis med Vaarsæd og Vintersæd og henligger til Græsning som Fælled. Desuden hører der i Reglen til Byen et Overdrev, der ikke egner sig til Dyrkning, men udelukkende benyttes til Græsning. Den Omstændighed, at Bymarken dyrkedes i Fællesskab, medførte ikke, at de enkelte Gaardes Andele i den var upaaviselige. Tværtimod var By-

marken umiddelbart før Udskiftningen opdelt i en Mængde Jordstrimler (Agre), der var fordelt mellem Gaardene, saaledes at hver Ejendom havde sine Agre liggende paa undertiden over 300 forskellige Steder i Bymarken. Grunden hertil maa søges i den Omstændighed, at man ved Fordelingen af Jorden først inddelte Bymarken i Stykker af ensartet Bonitet (Aase), og derefter delte hver Aas mellem Gaardene; men bl. a. den Omstændighed, at Byens Tilliggende i Tidens Løb udvidedes ved successiv Nyopdyrkning kan have medført, at Antallet af Aase udvidedes stærkt. Ved Fordelingen af Jorden inden for en Aas gik man i Reglen frem efter et bestemt Princip. Var der gennemført *Solskifte* i en By, var Rækkefølgen af Agrene inden for den enkelte Aas bestemt ved Gaardenes Beliggenhed i Landsbyen fra Øst over Syd og Vest til Nord. Ved Bolskiftet forelaa derimod en Kombination af Solskiftet og en uregelmæssig Fordeling, ved Lodkastning, idet Jorden inden for en Aas først fordeltes mellem de i Landsbyen værende Bol (se nedenfor), hvorefter man gennemførte Solskiftet inden for hvert enkelt Bol. JL forudsætter, at Solskifte er noget nyt, som ikke er gennemført overalt; men iøvrigt kan intet sikkert siges om Aldersforholdet mellem Bolskifte og Solskifte, og navnlig er der ikke nogen Nødvendighed for, at Bolskiftet har været en Forløber for Solskiftet.

Ved Afgørelsen af, hvor mange Agre der tilkom en Gaard — og hvor mange Kreaturer Indehaveren maatte lade græsse paa Fælleden — gik man ud fra en Regningsenhed, der betegnedes som *Bol* (se Definitionen i ASun 26). Den enkelte Gaard udgjorde i Reglen en Brøkdel af et Bol (en Fjerding, Otting, Treding eller Sjetting). Hvornaar og hvorledes Bolet, hvis Størrelse varierede fra By til By, er opstaaet, kan ikke siges. Efter en meget udbredt Teori skulde Bolet oprindelig være en Skatteenhed, som var indført med Henblik paa Fordelingen af Ledingspligten. En anden Forklaring gaar ud

paa at Bolene, hvis Antal jo var konstant inden for den enkelte By, var en Fortsættelse af den ældste Tids Bol, der blot betegnede en Ejendom; idet det forudsættes, at disse Bol i ældre Tid var af nogenlunde samme Størrelse inden for een og samme Landsby.

Af ældre Kilder kan man se, at Bolene før Valdemarstiden kun forholdsvis sjældent var delt i smaa Ejendomme, men af Landskabslovene fremgaar, at Afhændelsen af enkelte Agre (Stuf, Særkøb) var begyndt at spille en vis Rolle, selv om Retsordenen ikke var naaet til fuldstændig Klarhed over, hvilke Konsekvenser en saadan Afhændelse medførte. Til Overførelse af Ejendomsretten krævedes iagttaget en vis Ceremoni, den saakaldte *Skødning*, der bestod i, at Sælgeren kastede en Jordklump, der var taget fra Ejendommen, i Erhververens Kappe eller Skød. Denne Handling foregik vistnok oprindelig paa selve Ejendommen; men Lovene forudsætter, at den ogsaa kan foretages paa Tinge, og JL indeholder et egentligt Krav herom. Derimod kendes Ejendomserhvervelse ved *Hævd* kun i JL, der fastsætter en Frist paa 30 Aar til Fordel for Kirken, men paa 40 Aar, naar private vilde vinde Hævd fra Kirken. De andre Love har alene Regler om *Lavhævd* (Besiddelse i 3 Afgrøders Tid), der ikke i sig selv overførte Ejendomsretten, men alene medførte, at Besidderen havde Ret til ved Partsed med Mededsmænd at bevise, at han virkelig var Ejer af Ejendommen.

En Skødning havde normalt til Formaal at overføre Ejendomsretten, men kunde ogsaa gaa ud paa en *Pantsætning* af Ejendommen. Om en Underpantsætning i moderne Forstand, hvor Pantsætteren beholder Besiddelsen af Ejendommen, var der dog ikke Tale i Landskabslovene, idet Panthaveren ifølge disse erhvervede Besiddelsen af Pantet. Hans Retsstilling kan herefter i Korthed karakteriseres saaledes, at han ved Pantsætningen fik indrømmet Retten til at blive Ejer af den pantsatte Ejendom, saa snart den Gæld, som Pan-

tet skulde sikre, ikke blev betalt. Hermed fulgte, at han i og for sig ikke var berettiget til at oppebære Indtægterne af Ejendommen forinden dette Tidspunkt; men det blev tidligt almindeligt at træffe Aftale herom, og Kirken blev paa denne Maade i Stand til indirekte at skaffe sig Udbytte af udlaante Kapitaler uden at komme i Strid med den kanoniske Rets Renteforbud, idet man lod Retten til at oppebære Ejendommens Indtægter fremtræde som en frivillig Gave fra Pantsætteren til Kirken.

For saa vidt angaar *Løsøre*, var der i visse Tilfælde indrømmet Adgang til Ejendomserhvervelse ved *fri Bemægtigelse;* men det var en Forudsætning for en saadan Erhvervelse, at Tingen var herreløs, eller at dens Erhvervelse i hvert Fald ikke var forbeholdt nogen anden, f. Eks. Kongen. Dette Synspunkt førte til, at bortfløjne Bier ikke altid kunde tilegnes af Finderen, men at der eventuelt kunde blive Tale om, at den oprindelige Ejer og Finderen fremtidig ejede dem i Fællesskab. M. H. t. Træhugst sondredes der mellem Almindingskov, hvor Hugsten var fri, og private Skove, hvor dette ikke var Tilfældet, bortset fra, at den, hvis Vognaksel var knækket, havde Ret til at fælde et Træ til Erstatning af Akslen. Adgangen til Fiskeri var paa tilsvarende Maade kun fri i Almindingsvand. Om Jagtretten tier Lovene ganske.

Ogsaa ved *Løsøre* forekommer *Panterettigheder* i Form af Haandpanterettigheder. I Forbindelse hermed maa nævnes de Sikkerhedsrettigheder i Løsøre, som stiftedes ved den berettigedes ensidige Handlinger, f. Eks. ved Optagelse af Kreaturer, der gjorde Skade paa hans Jord. Her havde Optageren Ret til at beholde Kreaturerne, indtil Ejeren indløste dem, efter Omstændighederne ved at erstatte den Skade, de havde gjort, eller ved at stille egentligt Pant for Betalingen af en saadan Erstatning. Den Sikkerhedsret, Optageren havde i Dyrene, adskilte sig imidlertid fra den almindelige Haandpanteret ved ikke at give ham Ret til at

blive Ejer af disse, men kun til at besidde dem, og maa derfor nærmest karakteriseres som en *Tilbageholdsret*. Paa lignemde Maade stiller det sig m. H. t. den *Pantning*, som Landsbyens Bønder kunde foretage over for den af Granderne, som misligholdt de Forpligtelser, der paahvilede ham som Følge af Jordfællesskabet.

I denne Forbindelse kan erindres om det tidligere omtalte *Nam*, som kunde tages af en Domhaver i Domfældtes Formue, saafremt han ikke opfyldte Dommen. Det var dog en Forudsætning, at det ikke skete under Anvendelse af Vold mod Person. Heller ikke her var der Tale om, at Domhaveren kunde skaffe sig Fyldestgørelse for sit Krav gennem Godset. Hans Nam virkede fortrinsvis som et Tvangsmiddel over for Domfældte, idet han havde Ret til at beholde Godset, indtil denne rettede for sig, og desuden Adgang til at bruge det, hvis det ikke blev indløst inden en vis kortere Frist.

Ejendomsretten over *fast Ejendom* var beskyttet over for den, som ulovligt havde sat sig i Besiddelse af Ejendommen, gennem de ovennævnte Regler om Lavhævd, der gav den oprindelige Besidder Adgang til at føre Bevis ved Partsed med Mededsmænd. Ved *Løsøre* maa sondres mellem Husdyr og forarbejdede Brugsgenstande med særlige Ejendomsmærker paa den ene Side og uforarbejdede Ting paa den anden Side. Ved forarbejdede Ting maatte Sagsøgte over for Sagsøgerens Udleveringskrav føre Bevis for, at han selv havde frembragt dem — ved Husdyr, at han selv havde opfødt dem —, eller saafremt han paastod at have købt dem, henvise til den, som havde solgt ham Tingen eller Husdyret. Denne Person kunde da efter visse af Lovene henvise til den, af hvem han for sit Vedkommende hævdede at have købt dem; men Adgangen til saaledes at »skyde paa Hjemmel« var meget begrænset, og den, der erhvervede en af de nævnte Ting eller Husdyr, maatte derfor sørge for, at hans Sælger enten selv paatog sig

Ansvaret i Tilfælde af et Vindikationssøgsmaal eller stillede en Kautionist (vin), der paatog sig dette Ansvar. Drejede det sig om uforarbejdede Ting, var det derimod tilstrækkeligt, at Sagsøgte beviste, at han havde torvekøbt dem. Disse Regler afspejler klart Forholdene i et Samfund, hvor Omsætningen af Løsøregenstande endnu spillede en meget ringe Rolle, og hvor man derfor ved mange af den Slags Ting kunde regne med, at Anbringender om, at Genstanden var gaaet fra Haand til Haand ad den almindelige Handelsomsætnings Vej, var i Strid med Sandheden.

Om *Fordringsretsforhold* er Landskabslovenes Bestemmelser — naar bortses fra Reglerne om Ansvar uden for Kontraktsforhold — i det hele meget sparsomme. For at en Person gyldigt kunde indgaa en forpligtende Aftale, krævedes, at han var myndig; men Myndigheden indtraadte allerede ved det fyldte 15 (14) Aar. Til Paatagelse af Kautionsforpligtelser krævedes dog iflg. JL, at vedkommende var 18 Aar. Kvinder var principielt umyndige uden Hensyn til Alder. Dette gjaldt dog ikke ubetinget m. H. t. Enker. Saaledes giver JL udtrykkelig Enker Adgang til at indgaa Kaution. Desuden var det naturligvis en Forudsætning, at det drejede sig om frie Personer, idet Trællene helt manglede Retsevne og derfor ikke kunde indgaa Kontrakter. Heller ikke Fledføringer var i Besiddelse af Retsevne, og det samme var Tilfældet med fredløse. For »Klostermænd«s Vedkommende gjaldt den særlige Regel, at de ikke kunde paatage sig Kaution for Penge, idet de ikke havde nogen Formue, og alle gejstlige var udelukkede fra at gaa i Kaution for nogen, som skulde miste Liv eller Lemmer.

Trældomsforholdet synes i det hele at spille en forholdsvis ringe Rolle i Landskabslovene og mistede enhver Betydning i Løbet af det 13. Aarhundrede, dels formentlig fordi Trællenes Antal i Tidens Løb gik stærkt tilbage, da der ikke mere blev erobret Trælle paa Krigstogter, dels fordi Lovgivningsmagten efter kirke-

lig Tilskyndelse sandsynligvis har virket hen imod en Afskaffelse af Trældommen. JL indeholder saaledes næsten ingen Regler om Trælle. I juridisk Henseende var Trællen at opfatte som en Ting, og Herren hæftede for hans Forbrydelser, ligesom Forbrydelser imod Trællen betragtedes som Tingsbeskadigelse, der gav Herren Krav paa Bøder. Paa den anden Side forudsætter Lovene, at Trællen kan løskøbe sig selv, hvilket maa have til Forudsætning, at man faktisk har anerkendt ham som Ejer af en vis Formue, uagtet denne efter en strengt juridisk Betragtning maatte siges at tilhøre Herren.

Om Formen for Indgaaelsen af Aftaler udtaler Landskabslovene sig i Reglen ikke. Der er intet Spor af Skriftlighed; men heraf følger ikke, at det blotte mundtlige Løfte under alle Omstændigheder var tilstrækkeligt til Stiftelsen af en retskraftig Forpligtelse. Ganske vist udtaler JL II 27, at det blotte Løfte om at erlægge Mandebod forpligter til at udrede denne, fordi man skal udrede, hvad man aftaler, og en tilsvarende Regel findes i JL II 61; men for Gyldigheden af visse andre Aftaler var det en Forudsætning, at de var indgaaet paa Tinge, og i nogle Tilfælde krævedes der Vidner paa, at en Aftale var indgaaet.

Af særlig praktisk Betydning var Aftaler om Leje af Jord. De vigtigste Jordlejekontrakter var *Brydefælliget* og *Fæsteforholdet*. Ved Brydefælliget blev der indgaaet et Interessentskab mellem Jordejeren og Bryden, saaledes at Besætning og Inventar ejedes i Fællesskab og Udbyttet af Ejendommen, — som blev drevet af Bryden — deltes imellem dem i et vist Forhold. Fælligbryden var vistnok oprindelig en Træl, men paa Landskabslovenes Tid i Reglen en fri Mand. M. H. t. Fæsteforholdet gælder, som tidligere omtalt, at det endnu paa Landskabslovenes Tid var et frit Kontraktsforhold mellem to principielt ligestillede Personer. Det stiftedes for kun et Aar ad Gangen, og Lovene omtaler ikke andre Forpligtelser

fra Fæsterens Side over for Jordejeren end Pligten til at erlægge den aarlige Landgilde.

Et særligt Retsforhold forelaa ved det saakaldte *Holdsgods* (halzfe). Herved forstod man en Kontrakt, hvorved Kvæg blev overladt til Brug efter forudgaaende Vurdering. Formaalet med denne Vurdering var at fastslaa, hvor meget Laantageren til sin Tid skulde svare til, idet Afleveringspligten ikke behøvede at blive opfyldt med de samme Dyr, som han havde modtaget til Laan.

Paa Grund af den Rolle, Trællene hidtil havde spillet som Arbejdskraft, er Landskabslovenes Regler om Arbejdskontrakter kun udviklet i ringe Grad. Dog forudsætter Lovene Eksistensen af forskellige Slags frit Tyende; men om det nærmere Indhold af saadanne Arbejdsaftaler meddeler de ingensomhelst Oplysninger.

M. H. t. *Kautionsforhold* er det ovenfor omtalt, at Lovene indeholder særlige Regler om Habiliteten til at indgaa Aftaler om Kaution (Borgen). Ligeledes fremgaar det af Landskabslovene, at Kaution kunde stilles ikke blot for Pengeforpligtelser, men ogsaa for andre Forpligtelser, navnlig for, at en sigtet Person kom til Stede under Sagen imod ham, eller for, at Koster, som befandt sig hos en Mand, og som af Sagsøgeren paastodes at være stjaalne, ikke blev skaffet af Vejen. Kautionisten hæftede øjensynlig som Selvskyldner, d. v. s. at Kreditor ikke var nødt til først at anlægge Sag imod den Person, for hvem Kautionen var stillet (Hovedmanden), men straks kunde holde sig til Kautionisten, naar den Situation forelaa, som Kautionen havde Hensyn til (f. Eks. Udeblivelse under Sagen eller Undladelse af at opfylde en Pengeforpligtelse).

STRAFFERET.

Det er klart, at Eksistensen af en egentlig Strafferet forudsætter, at Samfundet har naaet en vis Udvikling, saaledes

at det selv er i Stand til at gribe ind over for Lovovertrædere og derigennem trænge den Selvtægt tilbage, som paa et mere primitivt Udviklingstrin er den naturlige Reaktion i Anledning af en virkelig eller paastaaet Krænkelse. Landskabslovene forudsætter klart, at det danske Samfund paa Valdemarstiden i det hele havde naaet dette Stadium; men visse Reminiscenser af den tidligere Tilstand staar dog tilbage i Lovene og røber, dels at den gældende retlige Ordning ikke var af særlig gammel Dato, dels at Udviklingen endnu ikke var helt afsluttet.

Saaledes anerkender Lovene stadig visse Tilfælde af lovlig Selvtægt, nemlig hvor den forurettedes Trang til at tage personlig Hævn over Retsbryderen var saa uimodstaaelig, at en Adgang til at gaa Rettens Vej maatte føles som højst utilfredsstillende for ham. Som Følge heraf hjemler Lovene den Ægtemand, som griber sin Hustru i Ægteskabsbrud, Ret til paa Stedet at dræbe baade hende og Horkarlen. Ligeledes fremgaar det klart af Lovene, at Lovgivningens Bestræbelser for at trænge Blodhævnen tilbage i Tilfælde af Manddrab foreløbig var af meget forsigtig Karakter. M. H. t. Tyveri laa den Tid, da den bestjaalne selv dræbte Tyven, heller ikke langt tilbage.

Naar bortses fra de omtalte Tilfælde, var Reglen iøvrigt, at den Sanktion, som indtraadte i Anledning af et Retsbrud, blev fastsat af Samfundet gennem en af Tinget afsagt Dom. Efter Indholdet af saadanne Sanktioner kan en Hovedsondring lægges mellem de Forbrydelser, der medførte Fredløshed (*Orbodemaal*), og dem, som blev afgjort ved Erlæggelsen af en i Loven fastsat Bøde (*Bodemaal*). Denne Sondring er dog ikke udtømmende, idet Landskabslovene indeholder Regler om Anvendelse af Livs- og Legemsstraffe samt af Tvangsmidler, der staar paa Grænsen til egentlig Straf.

Med Hensyn til *Fredløshedsstraffen* har det tidligere været den almindelige Opfattelse inden for Litteraturen, at denne Straf skulde betegne Samfundets oprindelige Reaktion over

for Retsbryderen, idet han, som havde brudt den i Samfundet herskende Fred, havde sat sig selv uden for denne. Denne Opfattelse lader sig dog næppe forene med de nordiske Kilder. Sandsynligheden taler for, at Fredløshedsstraffene er af forholdsvis sen Oprindelse, og det er muligt, at det først er Kirkens Krav om, at der i Samfundet skulde herske Fred, og at Samfundets Myndigheder skulde bestræbe sig for at sikre denne Fred, der har ført til Anvendelsen af Fredløshedsstraffe. Under alle Omstændigheder viser Lovgivningen fra det 13. Aarhundrede, at Fredløshedsstraffe blev anvendt i stadig større Omfang, og at der herved er Tale om en bevidst Retspolitik over for de grove Forbrydelser. Fredløshedsstraffen medførte, at den domfældte blev fuldstændig retsløs. Han kunde frit dræbes af hvemsomhelst og var nødsaget til — som det hedder i VLYR 87e — at søge Tilflugt i Skov og Mose. De Retsforhold, i hvilke han var Part, ophørte, og hans Løsøre var forbrudt. Hans Jord tilfaldt hans Arvinger, undtagen hvis han var blevet fredløs, fordi han havde gjort sig skyldig i Landsforræderi. I saa Tilfælde var nemlig ogsaa hans Jord forbrudt.

Bødestraffenes Oprindelse fortaber sig i en fjern Fortid. Sandsynligvis har det tidligt været almindeligt, at det ved et Retsbrud opstaaede Mellemværende mellem den krænkede og Retsbryderen blev bragt ud af Verden ved et Forlig, hvorved Retsbryderen forpligtede sig til at erlægge en Bod til den forurettede. I Landskabslovene er Modtagelsen af en saadan Bod blevet obligatorisk for den krænkede, og dens Størrelse afhænger ikke mere af Parterne selv, men er udtrykkelig fikseret i Lovene. Kun ved Mandeboden blev der Tale om Erlæggelse af en Tillægsbod (*Gørsum*), hvis Størrelse beroede paa, hvad Parterne kunde forliges om. Om Kongens Ret til Bøder er talt ovenfor S. V.

Hvor Loven foreskriver Straf af Bøde, virker denne ofte som en rigelig beregnet økonomisk Erstatning til den foruret-

tede, og der bliver derfor ikke Plads for noget Erstatningskrav ved Siden af Bøden, selv om Tabet i det enkelte Tilfælde kunde overstige det, som normalt maatte paaregnes. I andre Tilfælde ifalder domfældte derimod ved Siden af Bødeansvaret Pligt til at udrede en nærmere angiven Erstatning, f. Eks. ved visse Legemsfornærmelser Erstatning for Udgifter til Lægehjælp og for tabt Arbejdsfortjeneste. VLYR 86 f fastsætter dog paa den anden Side i et saadant Tilfælde et Maximalbeløb for denne Erstatning. Undertiden indtræder der et Bødeansvar, hvor man ud fra moderne Forestillinger vilde vente et videregaaende Kontraktsansvar, f. Eks. hvor en Person havde bortsolgt Jord, som ikke tilhørte ham, og derfor ikke var i Stand til at hjemle Erhververen denne. I saa Fald var han pligtig at betale en Bøde paa 3 Mark og intet derudover.

Af Livsstraffe kender Landskabslovene *Hængning* og *Halshugning*. Efter nogle af Lovene straffes Mordbrænderen med *Baalstraf* eller *Radbrækning*, og disse Strafarter fandt iflg. ASun ogsaa Anvendelse over for Kirkeranere og Snigmordere. Af Legemsstraffe forekom iflg. JL Afhugning af den ene Haand[1]. Mindre Tyverier straffedes i visse Tilfælde med Tyvsmærke (Brændemærkning eller Afskæring af Øren), og Hudstrygning — oprindelig vistnok en Trællestraf. Træl dom kunde anvendes som Straf, saaledes at vedkommende blev Træl i Kongens Gaard.

Det vil heraf ses, at Anvendelsen af Livs- og Legemsstraffe i det hele var meget begrænset og fortrinsvis hørte hjemme ved Tyveriforbrydelsen eller Forhold, der var beslægtet med denne. Naar en kvalificeret Dødsstraf ramte Kirkeraneren, er der sikkert her Tale om en Nydannelse inden for Strafferetten, der skyldtes kirkelig Paavirkning og næppe har nogen Forbindelse med en særlig Beskyttelse

[1] En saakaldt afspejlende Straf, idet den ramte det Organ, som havde udført den forbryderiske Handling.

for Templer o. lign. i den hedenske Tid. Ligeledes var Straffen for Falskmøntneri, der kun omtales i JL, forholdsvis ny paa Lovens Tid, og det er næppe usandsynligt, at fremmede Forbilleder har været afgørende for Fastsættelsen af en lemlæstende Straf for en Forbrydelse, der hvert Fald i sin typiske Form krænkede Kongens økonomiske Interesser.

Blandt de Retsfølger, der staar paa Grænsen til egentlig Straf, skal her kun erindres om de tidligere omtalte Instituter: Lovfældning og Mandhelgsfortabelse, hvis Virkninger var væsentlig føleligere for den paagældende end den Bødestraf, som havde givet Anledning til deres Anvendelse.

Med Hensyn til de subjektive Betingelser for at ifalde Straf maa erindres, at det store Flertal af Forbrydelser medførte Bødestraf, og at denne i første Linie bestod i en økonomisk Skadeløsholdelse af den, der var blevet krænket ved Retsbruddet. Det var derfor naturligt, at man principielt ikke kunde tillægge Skadevolderens subjektive Forhold nogen Betydning, naar han iøvrigt maatte anses for Aarsag til Skaden. Denne Betragtning har fundet klart Udtryk i ASun 67. Den Pligt, som paahvilede Manddraberens Slægt til at deltage i Udredelsen af Mandebod, var paa tilsvarende Maade aldeles uafhængig af, om Frænderne havde nogen direkte eller indirekte Medskyld i Drabet. Pligten paahvilede dem alle uden Hensyn til Køn eller psykiske Defekter. Dog var Kvinder og gejstlige vistnok i alle Retsomraader fritaget for at yde Bidrag; men denne Undtagelse havde sit Korrelat i, at disse Personer heller ikke var berettigede til at faa Del i en erlagt Mandebod. Det kollektive Ansvar for Mandeboden var sikkert en Rest af en ældre Ordning, hvorefter der i adskillige andre Tilfælde blev Tale om en tilsvarende Hæftelse for Slægtninges Handlinger. Naar saaledes baade skaansk og jysk Ret udtrykkelig nævner, at man kun ved Mandebod maa modtage Bidrag af Frænderne, er det overvejende sandsynligt, at denne Bestemmelse retter sig imod den nævnte

ældre Ordning. Herved maa dog erindres, at saafremt Skadevolderen ikke var udskiftet af sin Faders Fællig, maatte Faderen hæfte for hans Bøder i Kraft af de almindelige familieretlige Regler.

Disse Ansvarsprincipper var klart i Modstrid med den kanoniske Rets Principper, der har fundet et kortfattet Udtryk i ASun 45. Herefter skulde alene den skyldige undgælde for sine Handlinger, og Ansvaret tillige være subjektivt betinget, og adskillige Bestemmelser i Landskabslovene kan kun forstaas som Kompromisser mellem den gamle Ret og de diametralt modsatte kanoniske Retsprincipper.

Lettest gik det naturligvis med at indføre de moderne Grundsætninger om Skyld, naar Talen var om Kongens Ret til Bøder. Ved disse Bøder indtræder der aldrig noget Ansvar for Frænderne for Bødens Erlæggelse. Desuden gøres Ansvarets Indtræden betinget af, at Skadevolderen er fyldt 15 (14) Aar, saaledes at denne Alder altsaa bliver den kriminelle Lavalder. Endvidere er Ansvaret overfor det offentlige afhængigt af, om den skadevoldende Handling kan betegnes som *Viljesværk*, d. v. s. at Skaden har været tilsigtet eller i hvert Fald har været forudset som overvejende sandsynlig Følge af Handlingen. Hvis der kun foreligger *Vaadesværk*, indtræder der intet Ansvar over for Kongen, men vel over for den Skadelidte, og Ansvaret over for denne er da uafhængigt af, om Handlingen er *Haandgerning*, d. v. s. at Skadevolderen har foraarsaget Skaden ved sine egne Handlinger, eller om den er *haandløs Vaade*, d. v. s. at den skyldes Ting eller Dyr, som vedkommende har Ansvaret for. Endelig findes der i EL I 45 den tidligere omtalte Regel om, at den, der er i Fællig, ikke kan forbryde mere end sin egen Hovedlod til Kongen eller Biskoppen, hvorved Princippet om Ophævelsen af det kollektive Ansvar er gennemført til sin yderste Konsekvens. Forsaavidt angik Ansvaret over for den skadelidte lod en tilsvarende Ansvarsbegrænsning sig ikke gennem-

føre, men der forekommer dog Regler i Lovene, som maa opfattes som Forsøg herpaa, f. Eks. JL II 99 og VLYR 87.

Som Resultat af Brydningen mellem de nationale og de kanoniske Retsprincipper er der i Landskabslovene desuden opstaaet et særligt *Meddelagtighedsansvar*. For et saadant Ansvar havde der ingen Plads været i den ældre Ret, der byggede paa det Princip, at der af et Retsbrud kun kunde opstaa et enkelt Bødekrav, for hvilket paa den anden Side Slægtningene hæftede uden Hensyn til Skyld. Havde der været meddelagtige ved Udførelsen af Forbrydelsen, vilde disse i Reglen tilhøre Hovedmandens Slægt; men i saa Fald blev der ikke Tale om, at de ifaldt noget særligt Ansvar ved Siden af deres Pligt til at bidrage til den Bøde, Hovedmanden ifaldt. Hvis de meddelagtige ikke tilhørte Hovedmandens Slægt, indtraadte der overhovedet ikke noget Ansvar for dem.

Ved Ophævelsen af det kollektive Ansvar for en Frændes Retsbrud blev der Plads for et særligt Ansvar for de medvirkende, og et saadant maatte desuden synes en naturlig Følge af de Principper, som de strafferetlige Reformer i Valdemarstiden var Udtryk for. For saa vidt angik Manddrab, hvor Pligten til at bidrage til Mandebod stadig bestod, medførte Indførelsen af Meddelagtighedsansvaret en Udvidelse af meddelagtige Slægtninges Ansvar.

Som strafbar Medvirken ved visse Forbrydelser kendes *Færd og Følge*, d. v. s. at vedkommende var nærværende, da Forbrydelsen blev begaaet, *Raad*, d. v. s. at han ydede psykisk Medvirkning til Forbrydelsen, og *Saar* (nemlig ved Manddrab), naar den meddelagtige havde tilføjet den dræbte Saar. I det første Tilfælde ifaldt den medvirkende i Reglen en Bøde paa 3 Mark til den forurettede + 3 Mark til Kongen. I de sidste to Tilfælde var Bøderne 9 + 3 Mark.

Endelig skal blot nævnes, at Straf for *Forsøg* i det hele var ukendt paa Landskabslovenes Tid, idet Forsøgshandlinger

jo som Regel ikke medførte nogen Skade. Hvis de undtagelsesvis i sig selv udgjorde en strafbar Krænkelse af en anden Person, ifaldt Gerningsmanden naturligvis den for et saadant Retsbrud forskyldte Straf; men den Omstændighed, at Handlingen blev foretaget i et videregaaende forbryderisk Formaals Tjeneste, medførte i Reglen ikke nogen strengere Straf for den paagældende Handling. Dog findes der i Landskabslovene enkeltstaaende Bestemmelser, som straffer det mislykkede Forsøg paa at tilføje en Person en Legemskrænkelse.

Havde en Person begaaet *flere Retsbrud*, blev disse i Reglen betragtet som selvstændige Forbrydelser, der hver for sig ramtes af den for hvert enkelt Forhold fastsatte Straf, saaledes at Bødeansvaret kumuleredes. Dog indeholder Lovene forskellige Bestemmelser, der begrænser det samlede Ansvar, f. Eks. naar der ved Saar, som tilføjes under samme Angreb, højst skal bødes for ialt 5 Saar. Undertiden absorberer Straffen for en større Forbrydelse Bødeansvaret for en mindre Forbrydelse, der er begaaet i Forbindelse med den, og som er beslægtet med Hovedforbrydelsen.

Spørgsmaalet om, hvilke Retsbrud Lovene behandler og hvilke Straffe de fastsætter for hver enkelt Forbrydelse, lader sig ikke besvare i Korthed. Landskabslovene indeholder en meget rig Kasuistik, som navnlig ved Legemsfornærmelserne er præget af en overordentlig Fantasi. Der skal derfor her kun gives en meget kortfattet Oversigt over de vigtigste Forbrydelsestyper. M. H. t. selve Straffen maa erindres, at denne næsten altid var absolut lovbestemt, saaledes at Tinget ikke var i Stand til at foretage nogen egentlig Strafudmaaling.

Som ovenfor omtalt var en Række grove Forbrydelser Orbodemaal, saaledes at de straffedes med Fredløshed. I flere af Landskabslovene forekommer Opregninger af de Forbrydelser, der var Orbodemaal; men disse Fortegnelser er

ikke fuldstændig overensstemmende. En medvirkende Aarsag hertil er formodentlig den Omstændighed, at der paa Valdemarstiden fandt en væsentlig Udvidelse Sted af den Kreds af Forbrydelser, som straffedes med Fredløshed, og denne Udvikling behøver ikke at være foregaaet aldeles samtidig i de forskellige Lande. Et karakteristisk Eksempel er Bestemmelsen i SkL 90 om, at Drab, der bliver begaaet, medens Kongen opholder sig i det paagældende Land, er Orbodemaal. Paa tilsvarende Maade stiller det sig m. H. t. 40 Marks Sagerne. En ældre Opfattelse inden for Litteraturen har antaget, at 40 Marks Bøderne navnlig skulde være indført i Valdemarstiden i Tilfælde, der tidligere havde været Orbodemaal; men dette er næppe rigtigt. Den almindelige Tendens i Retning af at skærpe Straffene for de grovere Retsbrud, som præger denne Tidsalder, viste sig dels ved en Udvidelse af Kredsen af Orbodemaal paa 40 Marks Bødernes Bekostning, dels ved at der indførtes nye 40 Marks Sager. De ældste Eksempler paa Anvendelsen af 40 Marks Bøder er den Bødestraf, Svend Aggesens Farfader ifaldt (før 1134), og Erik Lams brev af 1140 til St. Peders Kloster i Næstved.

M. H. t. de enkelte Forbrydelser skal følgende bemærkes:

Af *Statsforbrydelser* omtaler Landskabslovene alene Landsforræderi, der straffes med Fredløshed og Forbrydelse af alt Gods, herunder ogsaa fast Ejendom. Denne Forbrydelse betegnes af ASun som Majestætsforbrydelse.

De fleste af de i Lovene omhandlede Forbrydelser retter sig mod Liv eller Ejendom. *Manddrabsforbrydelsen* er i sin ukvalificerede Form en Bødesag, der medfører Mandebod (3×15 Mark — i Jylland 3×18 Mark) + Bøde til Kongen. Til Udredelsen af Mandeboden kan Manddraberen kræve Hjælp af sine fædrene og mødrene Frænder, saaledes at han selv kun er pligtig at betale den ene Trediedel, medens de nævnte Grupper af Frænder hver betaler sin Trediedel. Boden erlægges paa tilsvarende Maade med $^1/_3$ til nærmeste

mandlige Arving (i Sjælland dog alle Arvingerne) og $^1/_3$ til fædrene og $^1/_3$ til mødrene Frænder. I adskillige Tilfælde betragtes Forbrydelsen dog som kvalificeret ved de Omstændigheder, under hvilke den er begaaet, og medfører da en Tillægsbøde paa 40 Mark til den dræbtes Slægt og 40 Marks Bøde til Kongen, og i sine mest kvalificerede Former er Forbrydelsen Orbodemaal.

Inden for *Legemsfornærmelserne* gennemfører Lovene en Sondring mellem *Afhug* — hvormed sidestilles Berøvelsen af Synet, Hørelsen o. s. v. — *Saar* og *Hug* (Slag). Bødesatserne er uhyre differentierende, men staar dog i Reglen i et fast Forhold til Mandebodens Størrelse. De groveste Afhug (begge Øjne, begge Øren o. s. v.) medfører fuld Mandebod. Afhug af det ene Øre, det ene Øje o. s. v. halv Mandebod o. s. fr. Ogsaa Legemsfornærmelser kan medføre en Tillægsbod paa 40 Mark, naar tilsvarende Betingelser foreligger, som vilde gøre Manddrab til Orbodemaal eller 40 Marks Sag.

Om *Ærefornærmelser* indeholder Lovene kun en enkelt Regel, naar bortses fra de reelle Injurier, der behandledes som Legemskrænkelser. Hvor Bøden for en Legemskrænkelse synes paafaldende høj, vil Forklaringen nemlig i Reglen være den, at den tillige skal tjene som Oprejsning for en i Legemskrænkelsen liggende Ærefornærmelse. Den omtalte Særregel om verbale Injurier refererer sig til Fremsættelse af Sigtelse for Tyveri, idet den foreskriver, at Undladelse af at gennemføre en Sigtelse for Tyveri, som er fremsat paa Tinge, straffes med en Bøde paa 3 Mark til den krænkede + 3 Mark til Kongen.

Hærværksforbrydelsen havde i noget ældre Tid indtaget en central Stilling inden for Strafferetten; men paa Landskabslovenes Tid var den ved at miste sin oprindelige Karakter. Det for denne Forbrydelse mest ejendommelige Træk var, at den forudsatte, at en ret stor Gruppe af bevæbnede Personer i Forening deltog i en Ejendoms- eller Frihedskræn-

kelse, der blev begaaet under Indtrængen i Andenmands Hus. Det var denne Krænkelse af Husfreden, som kvalificerede Forbrydelsen, idet den dermed forbundne Ejendoms- eller Frihedskrænkelse ikke behøvede at være strafbar som saadan. Hærværksforbrydelsen var saaledes en typisk Bandeforbrydelse med Sidestykke i andre germanske Retsordener. Muligvis hører 40 Marks Bøden oprindelig hjemme ved denne Forbrydelse, saaledes at en Række af de paa Valdemarstiden forekommende 40 Marks Sager, der ikke kan forklares som Udslag af den paa denne Tid herskende Tendens til at skærpe Straffene for grove Forbrydelser, er opstaaet ved, at de paagældende Forbrydelser er blevet udskilt af Hærværksforbrydelsen, idet man har opgivet Kravet om, at de skulde være begaaet af en Flerhed af bevæbnede Personer. Dette gælder saaledes Drab med Krænkelse af Husfreden, Frihedskrænkelser, Voldtægt, Kvinderov og forsætlig Brandstiftelse uden for Mordbrandtilfældet. Under disse Omstændigheder blev der ikke meget tilbage af Hærværksforbrydelsens oprindelige Omraade, og i JL har man helt opgivet Kravet om, at der skulde være flere med til Forbrydelsen, saaledes at denne kunde begaas af Enkeltmand. Det for Hærværksforbrydelsen herefter karakteristiske var, at der forelaa en ved Krænkelse af Husfreden kvalificeret Form af mindre Forbrydelser (Ran, Saar, Slag o. s. v.). Straffen var stadig 40 Marks Bøde. JL har tilmed ikke fuldtud opretholdt Kravet om, at der skulde foreligge en Husfredskrænkelse, hvorved Afgrænsningen af Forbrydelsen blev aldeles vilkaarlig (jfr. JL III 48—49).

Om *Sædelighedsforbrydelser* indeholdes kun faa Regler i Lovene, og disse Forbrydelser betragtes jævnlig fra et helt andet Synspunkt end i en senere Tid. Dette gælder dog kun til Dels *Voldtægt*, der behandles som en meget alvorlig Krænkelse af Kvindens Kønsfrihed og medfører Straf af 40 Marks Bøde — i JL er Forbrydelsen endog Orbodemaal.

I Lovenes Bestemmelser om denne Forbrydelse findes dog Reminiscenser af en ældre retlig Ordning, hvorefter det afgørende Moment var, om der forelaa Kvinderov, idet denne Forbrydelse betragtedes som rettet imod Kvindens Slægt og meget vel kunde foreligge, selv om Kvinden frivilligt havde samtykket i Samlejet. M. H. t. det simple *Lejermaal* er den gamle Opfattelse af Forbrydelsen fuldtud opretholdt, idet der for dette Forhold skal bødes til Slægten og kun til denne. Forskellen mellem Landskabslovenes Indstilling og en senere Tids Opfattelse træder dog klarest for Dagen ved *Horforbrydelsen*, der efter Lovene kun kan tænkes begaaet af Hustruen (ikke af Ægtemanden) og altsaa betragtes som en Krænkelse af Ægtemanden, ikke af Ægteskabsinstitutionen. Forhold som Sodomi, Blufærdighedskrænkelser, Blodskam m. fl. omhandles overhovedet ikke i Landskabslovene.

Inden for Ejendomsforbrydelserne er de vigtigste *Tyveri* og *Ran*, der behandles paa højst forskellig Maade i straferetlig Henseende, idet Tyveri jævnlig straffes med Døden, medens Straffen for Ran kun er en Bøde paa 3 Mark. Indholdsmæssigt ligner de to Forbrydelser hinanden meget, i hvert Fald i deres typiske Fremtrædelsesform, idet de begge bestaar i en ulovlig Tilegnelse af fremmede Løsøreting, der befinder sig i en andens Varetægt. Dog er der en afgørende Forskel mellem selve de Handlinger, hvorved Forbrydelserne bliver begaaet. For Tyveriet er det karakteristisk, at det foretages hemmeligt. Ranet forøves derimod aabenlyst. Denne Forskel hænger sammen med, at Gerningsmændene ved de to Forbrydelser var højst forskellige i social Henseende. Tyven var i Reglen en ejendomsløs Person, der ikke havde nogen Støtte i sin Slægt og i enhver Henseende var den bestjaalne underlegen. Lykkedes det at paagribe ham paa fersk Gerning, var det derfor klart, at Retsordenen i ældre Tid havde maattet indrømme den bestjaalne en vid Adgang til

at tage sig selv til Rette over for Tyven, navnlig ogsaa fordi en forligsmæssig Ordning, hvorved Tyven gik ind paa at betale den bestjaalne Bøder, vilde strande paa, at Tyvens økonomiske Kaar ikke tillod ham at opfylde en saadan Forpligtelse. Ransmanden var derimod ofte en Mand af en vis Anseelse og Formue, der i Tillid hertil forgreb sig paa en anden Mands Ejendom ganske aabenlyst. Her vilde der ofte være god Udsigt til, at Forholdet kunde bringes ud af Verden ved Erlæggelsen af en Bod, og Udøvelse af Selvtægt eller Hævn over for Ransmanden kunde efter Omstændighederne være en risikabel Sag for den krænkede Part. Derimod er der ikke Grund til at tro, at den strenge strafferetlige Behandling af Tyveriet var Udtryk for en særlig moralsk Fordømmelse af Tyveriet som en foragtelig og nederdrægtig Handling.

Ifølge en meget udbredt Opfattelse skal Anvendelsen af Dødsstraf ved Tyveri gaa tilbage til den hedenske Tid og oprindelig have haft Karakter af en Ofring til Guderne. Formaalet med dette Offer skulde være at afvende Gudernes Vrede i Anledning af det ved Tyveriet begaaede Nidingsværk. Denne Teori er dog efter al Sandsynlighed urigtig. Der er ingen Grund til at antage, at Tyveriet, som efter sin Natur var et privat Mellemværende mellem den bestjaalne og Tyven, hørte til den Kreds af Forbrydelser, hvor Samfundet tidligst tog Retsforfølgningen i sin Haand, end sige at Tyveriet oprindelig skulde have medført Anvendelsen af en sakral Dødsstraf. Derimod er det af de ovennævnte Grunde naturligt, at naar Samfundet i Almindelighed søgte at trænge den private Selvtægt tilbage ved at tage Retshaandhævelsen i sin Haand, maatte dette for Tyveriets Vedkommende føre til en udstrakt Anvendelse af Dødsstraffe. Der er i Landskabslovene ogsaa Spor af, at Dødsstraffen har været den almindelige Straf for Tyveri i den forudgaaende Tid, medens den i Lovene er trængt noget i Baggrunden, saaledes at den kun

anvendes ved Tyveri til Værdi af $^1/_2$ Mark eller mere, og det er desuden en Forudsætning, at Tyven er grebet paa fersk Gerning eller har tilstaaet Tyveriet, eller at Kosterne er fundet hos ham ved Ransagning, efter at han havde fragaaet Besiddelsen af dem. I andre Tilfælde af Tyveri er Straffen Legems- eller Formuestraf eller en Kombination heraf.

Medens Tyveribegrebet paa Landskabslovens Tid kun var undergaaet mindre væsentlige Udvidelser — saaledes straffes efter visse af Lovene ulovlig Omgang med Hittegods som Tyveri — var Begrebet Ran i en meget stærk Udvikling, der efterhaanden førte til en fuldstændig Omdannelse af den oprindelig meget snævert afgrænsede Forbrydelse. Saaledes behandles efter Lovene visse Former for aabenlys Tingsbeskadigelse som Ran, idet man har opgivet Kravet om, at der skal foreligge en Borttagelse af en Løsøreting fra en andens Varetægt. I adskillige af disse Tilfælde havde man tidligere kun kendt til Straf af en Bøde paa 2 Øre; men nu ifaldt Gerningsmanden altsaa en Bøde paa 3 Mark, d. v. s. det 12dobbelte af den oprindelige Bøde. 2 Øresbøden forekommer dog endnu paa adskillige Steder i SkL og betegnes undertiden som en *Tokkebod*, d. v. s. en Bod for den i Forbrydelsen liggende Fornærmelse. Da der i disse Tilfælde er Tale om forholdsvis smaa Formuekrænkelser, har man øjensynlig lagt større Vægt paa den Ringeagt over for Ejeren, som Handlingen var Udtryk for, end paa den foraarsagede økonomiske Skade. Da disse mindre Retskrænkelser nu i vidt Omfang blev betragtet som Tilfælde af Ran, medførte dette ikke blot, at Ransbegrebet næsten sprængtes, men tillige at Vejen blev banet for en yderligere Omdannelse af det, idet man nu under Ran ogsaa medtog andre Handlinger, der var Udtryk for en aabenbar Mangel paa Respekt for en andens Ret. Endog den blotte Nægtelse af at efterkomme en Forpligtelse over for en anden behandledes som Ran, naar Nægtelsen var konstateret paa visse særlige Maader. I Sjæl-

land og Skaane anvendtes i adskillige Tilfælde — men dog langtfra konsekvent — Udtrykket *Retløshed* (rætløsæ) for denne særlige Form af Ransforbrydelsen. Desuden behandledes *Underslæb* m. H. t. betroet Gods i visse Tilfælde som Ran, medens Landskabslovene ikke kender til nogen særlig Bedrageriforbrydelse.

SKAANSKE LOV

Kap. 1 (ASun. 1).

Faar en Mand en Kone, og dør han, før hun faar Barn, og siger hun og hendes Frænder, at hun er med Barn, da skal hun hensidde uden Skifte i deres fælles Bo i tyve Uger og sammen med sin Værge have Tilsyn dermed. Er hun (da) ikke med Barn, og er der gode Kvinders Vidnesbyrd derom, da skiftes deres Ejendom, Hus og Løsøre og Købejord med Halvdelen til hende og Halvdelen til Husbondens Arvinger; anden Jord skal gaa til de rette Arvinger (efter ham).

Kap. 2 (ASun. 1).

Siger Moderen og hendes Frænder, at der var født et Barn efter Faderen(s Død), og Faderens Frænder nægter det, da skal Moderens Værge bevise med to Mænds Vidnesbyrd og tolv Mænd udtaget af hans Slægt, at der var født et Barn, og bede Gud hjælpe sig, saa sandt som det Barn var født med Negl og med Næse, med Hud og med Haar og fik sin Kristendom og derfor skal have Ret til Arv.

Kap. 3 (ASun. 2).

Hvis et Barn bliver født, da skal det have Gudfader og Gudmoder i Kirken og faa sin Kristendom af Præsten. Men bliver det saa sygt, at det ikke kan komme til Kirken, men dog faar sin Kristendom af en anden Mand eller af en Kvinde, da har det Ret til Arv, som om det var døbt i Kirken; men faar det ikke Kristendom, da har det ikke Ret til Arv, for Højmand kan ikke arve.

Kap. 4 (ASun. 1).

Dør Konen, og overlever Barnet hende, og der bliver Uenighed om, hvem af dem, der levede længst, Barnet eller Moderen, eller de er uenige om, hvorvidt Barnet fik sin Kristendom, da er den nærmere til at føre Bevis, (som paastaar), at det fik sin Kristendom, og at det overlevede sin Moder, end Modparten. Det samme gælder med Hensyn til Fader som med Hensyn til Moder. Man skal med to Mænds Vidnesbyrd og Tylvtered af Mænd udtaget af sin Slægt bevise, at Barnet overlevede sin Fader eller Moder og fik sin Kristendom. Det er Sagsøgeren, der skal udtage (Mændene).

Kap. 5 (ASun. 3).

Faar Husbondens Søn sig en Kone og fører hende ind i Boet hos sin Fader og avler Børn med hende, og der ikke bliver truffet Overenskomst om Fælliget mellem dem, hvis Husbondens Søn da dør, da skal alle hans Børn hver tage fuld Lod sammen med deres Farfader [og deres Faders Søskende] saavel i Købejord som i Løsøre, men af hans Fædrenejord faar de intet, medmindre Farfaderen vil give dem noget. Træffes der Overenskomst om Fælliget, da faar de ikke mere end det, Faderen ejede i Boet.

Kap. 6 (ASun. 4; jf. Tillæg B II 2-3 og B IV 1).

Faar en Mand, som har Børn, en Kone og fører hende i Gaarde til sig og sine Børn, og træffes der ikke Overenskomst om Fællig med Hensyn til hendes Gods, og Husbonden derefter dør, da faar Konen ikke mere end en Hovedlod over for hans Børn, selv om hun førte hundrede Mark ind, og Husbonden og hans Børn ikke ejede mere end tre

18 sammen med] efter AC¹Eh. 18 Farfader] Fader ACG.

Mark eller mindre bortset fra deres Jord. Saaledes er det ogsaa, hvis det var Husbonden, der kom i Gaarde hos en Kone, der havde Børn.

Kap. 7 (ASun. 4).

Kommer to Ægtefæller sammen paa lovlig Vis, og den ene af dem ejer een Mark og den anden hundrede Mark, og skilles de senere enten ved Døden eller i levende Live, da skal deres Bo altid deles lige over mellem dem, eller, hvis de er døde, mellem deres Arvinger, for saa vidt angaar Købejord og Løsøre; anden Jord skal gaa til de rette Arvinger. Faar de Arv, og der ikke finder Barnmynding eller Arvebed Sted, da skal Arven gaa til de rette Arvinger.

Kap. 8 (ASun. 5).

Husbonden kan ikke lovligt sælge sin Kones Jord, før han har erhvervet Ret dertil ved Barnmynding. Sælger han alligevel, da staar det fast, fordi hun ikke kan rejse Klage over hans Gerninger, saa længe han lever. Dør Husbonden, da kan hun rejse Krav mod hans Arvinger om Erstatning, lige saa vel mod sit eget Barn, hvis et saadant findes, som mod andre Arvinger.

Kap. 9 (ASun. 5).

Skilles de i levende Live paa Grund af Guds Ret, da skal hun rejse Krav mod Husbonden om Erstatning og kan ikke gøre Krav paa Jorden, hvor den ligger, fordi han var hendes Værge, da han solgte. Har han Jord, da skal han give Erstatning i den. Har han ikke Jord, skal han give Løsøre i Erstatning.

Kap. 10 (ASun. 5; jf. Tillæg B II 1).

Sælger Husbonden sin Kones Jord bort, og faar de ikke Børn sammen, og skilles de enten ved Døden eller i

Kap. 10 og 11 ombyttet i A.

levende Live, og Husbonden har Jord, da skal han — eller hans Arvinger, hvis han er død — give hende — eller hendes Arvinger, hvis hun er død — lige saa megen Jord i Erstatning, som han bortsolgte af hendes Jord. Har han ikke Jord, da skal han give Erstatning i Løsøre og (desuden) Tylvtered af Odelbønder.

Kap. 11 (ASun. 5).

Sælger Husbonden sin egen Jord bort, da er Konen eller hendes Arvinger ikke pligtige til at erstatte Husbonden eller hans Arvinger den, for han er baade sin egen Værge og sin Kones Værge, og før han fik Konen, kunde han afhænde sit eget.

Kap. 12 (ASun. 5).

Sælger en Mand sin egen Jord bort for tyve Mark eller mere, og dør han, efter at han har modtaget Købesummen, hvis hans Arvinger da skal skifte med hans Kone, og noget af Købesummen er i Behold, da tager Husbondens Arvinger det. Men alt det, der er forbrugt i Køb og Salg eller paa Bord og Delebræt, det erstatter Konen ikke og heller ikke hendes Arvinger. Men sælger Husbonden sin Kones Jord, hvad enten det er lidt eller meget, skal han altid give Erstatning til hende eller hendes Arvinger, uanset hvad der er blevet af Købesummen.

Kap. 13 (ASun. 5).

Sælger Husbonden sin Ægtehustrus Jord, og har de ikke Børn sammen, hvis Husbondens Kone da dør, og hendes Arvinger rejser Krav mod Husbonden, da skal han udlevere det, han vil, til hendes Arvinger og desuden sværge med Tylvtered af Odelbønder. Er den Husbond død, over hvis Handling der klages, da skal hans Arvinger sværge det samme med den samme Ed.

---

3 megen] og lige saa god *tilf.* A.

Kap. 14 (ASun. 5,7).

Sælger en Husbonde, som ikke selv har Jord, sin Kones Jord, og rejser Arvingerne Klage efter Konens Død, skal Husbonden give Erstatning til Arvingerne i Løsøre og (desuden) sværge med tolv Odelbønder. Vil Husbonden ikke udlevere og give Erstatning til Arvingerne, skal Arvingerne stævne ham til eet Ting og til et andet. Kommer han ikke til de to Ting, skal han bøde til Sagsøgeren to Øre for hvert Ting. Derefter skal de stævne ham til et tredie Ting. Staar han dem da ikke til Rette, skal han bøde tre Mark til Kongen. Nægter han, at han er sagsøgt, skal han nægte med Tylvtered af Odelbønder.

Kap. 15 (ASun. 5).

Saa længe Husbonden lever, kan Konen aldrig rejse Klage over hans Gerninger, uanset hvad han gør med hendes Ejendom.

Kap. 16 (ASun. 9).

Alt det, et Barn vinder eller taber i Fællig, det angaar alle dem, der er sammen i Fællig.

Kap. 17 (ASun. 10).

Vil Børn skilles fra deres Fader, skal Faderen drage til Landstinget eller Herredstinget og lyse, at de vil skilles fra ham, og give sine Børn, hvad han vil, mens han lever, og mere kan de ikke kræve, saa længe han lever. Og efter at han har gjort saaledes, skal Børnene selv hæfte for deres Gerninger. Manddrab skal Faderen og Frænderne bøde sammen med dem, saaledes som Loven er.

---

7 eet . . og] Tinget, først til eet Ting og saa A. 10 Rette] for dem *tilf.* A.

Kap. 18 (ASun. 10).

Rejser en Mand Klage mod Faderen over et Barns Gerninger og siger, at Barnet er i Fællig med ham, og det ikke er Tilfældet, skal Barnets Fader bevise dette med sit Tingsvidne — det er to Mænd — og være fri for hans Krav.

Kap. 19 (ASun. 11).

Rejser Børn Krav om deres Fædrenearv efter deres Faders Død, og de tidligere har faaet en Lod af deres Fader, skal de føre det tilbage, som de tidligere har faaet, baade Løsøre og Jord, og for Jorden skal de give Tylvtered af Odelbønder og for Løsøret Tylvtered af lovfaste Mænd, og de, der er udskiftet, har ikke Ret til at gøre andet, medmindre alle Arvinger gaar ind paa det. Vil de ikke føre tilbage, skal de, der sidder i (den fædrene) Bolig, stævne dem til Landstinget eller til Herredstinget. Men vil de ikke føre tilbage paa den Lovdag, som Tingmændene fastsætter, da skal de bøde tre Mark til Kongen for Lovløshed, men Arvingerne kan dog lige som før kræve deres udleveret.

Kap. 20 (ASun. 11).

Dør et Barn i Fællig med Fader og Moder, da betragtes det i enhver retlig Henseende, som om der intet Barn havde været.

Kap. 21 (ASun. 11; jf. Tillæg B II 2 og B IV 1).

Dør Husbonden, og der findes en Udarving, saaledes at det er Husbondens Barn og hans Kones Stifbarn, hvad enten det er i Fællig eller uden for Fællig, da bevirker det, at der opstaar en Lod for den døde til Skifte mellem alle hans Børn. Men saaledes er det ikke paa Kvindens Side.

3 Barnet] Børnene A^1.

Kap. 22 (ASun. 4).

Dør Husbonden, og har han med sin Kone baade Døtre og Sønner, tager deres Moder samme Lod som en Søn og Datter halvt saa meget. Er der Moder og kun Døtre og ingen Søn, tager alle lige saa meget som Moderen. Denne Ret gælder Købejord og Løsøre. Fædrenejorden tager Børnene, Datter halvt saa meget som Søn.

Kap. 23 (ASun. 4; jf. Tillæg B II 3).

Dør Børnenes Moder, da gælder samme Ret med Hensyn til alt Skifte, kun med den Forskel, at Husbonden efter sin Kone erhverver en Lod ved Barnmynding baade i Løsøre og Jord som Fædrenearv til alle sine Børn. Har Husbonden kun Sønner, da tager han ikke mere end en Søn. Har han kun Døtre, tager han altid fuld Lod over for dem. Har han ikke mere end een Datter med sin Kone, da har han Ret til to Lodder af hendes Mødrenejord, fordi han altid er Mand og derfor erhverver Mands Lod.

Kap. 24 (ASun. 12).

Alt det, som Moderen faar, og som kaldes mødrene Gods, tager alle hendes Børn efter hende, baade tidligere Kuld og senere, hvor mange de end er, saavel i Købejord som Løsøre.

Kap. 25 (ASun. 1).

Sidder Husbonden og Konen barnløse sammen, og een af dem dør, tager den dødes Arvinger — saavel Konens Arvinger som Husbondens — halvt af alt (over for) den (efterlevende). Denne Ret gælder om Købejord og Løsøre. Anden Jord gaar til de rette Arvinger, saaledes som Loven er.

---

20 hendes] = D-FI: *mgl. øvrige Hss.* 21-22 saavel . . som] = D-F; baade . . og *øvrige Hss.*

Kap. 26 (ASun. 13).

Bliver der Strid om Jord, saaledes at nogle kalder den fædrene eller mødrene Jord og nogle Købejord, skal de, der vil bevise, at den tilkommer alle, være nærmest til at føre Bevis.

Kap. 27 (ASun. 13).

Er de Søskende og ikke har samme Fader eller samme Moder, og bliver de uenige om Skiftet, nemlig om, hvad der er fædrene, og hvad der er mødrene, naar der skal skiftes, da skal deres Samfrænder skifte imellem dem, saaledes at en af vedkommende Søskende udvælger seks af deres Frænder, og en anden udvælger andre seks af deres Frænder, og de tolv Frænder skal sværge, at de vil skifte ret imellem dem, og at de ikke kan skifte rettere imellem dem. De tolv Mænd skal gøre det til fædrene og det til mødrene, som de vil.

Kap. 28 (ASun. 13).

Er de Samsøskende, og er de uenige om Skiftet, da skal de ogsaa udvælge tolv af deres Frænder til at skifte imellem sig.

Kap. 29 (ASun. 4).

Faar en Husbonde eller hans Kone Arv, og der ikke finder Barnmynding eller Arvebed Sted, og de skilles i levende Live eller ved Døden, skal hver af dem — eller deres Arvinger — have Raadighed over sine Arve baade Jord og Løsøre, alt undtagen det, der er kommet paa Bord og Delebræt; det erstattes ikke. Nægtes noget, enten Jord eller Løsøre, skal den, der nægter, sværge angaaende Jord med Tylvtered af Odelbønder, angaaende Løsøre med Tylvtered af lovfaste Mænd. Finder der Barnmynding eller Arvebed Sted, skal hver have Raadighed over sin Jord. Hus og Løsøre skal gaa til Skifte mellem alle de rette Arvinger, saaledes som Loven er. Nægtes noget, skal han give Ed derfor, som før er sagt.

Kap. 30 (ASun. 6).

Den samme Ret gælder om Guld som om Jord, at Arv skal gaa til de rette Arvinger. Men købes Jord med Guld, da arves den som anden Købejord. Det Guld, der er i Behold, gaar til de rette Arvinger. Det, der er forbrugt i Køb og Salg, det erstattes ikke.

Kap. 31 (ASun. 4; jf. Tillæg B II 4).

Tages Arv mod Arv, da beder de hinanden, hvis Arven er tre Mark og ikke mindre. Selv om den ene er fyretyve Mark, skal enhver Arv altid gaa op mod den, uanset hvor den er taget. Men hvis der bliver taget flere Arve paa den ene Side, da skal de gaa til de rette Arvinger. Nægtes noget, skal man give samme Edsbevis, som før er sagt.

Kap. 32 (ASun. 8).

Nægtes hele Arven, skal den, der nægter, sværge med tre Tylvter, selv om Arven ikke er mere end en Øre værd. Indrømmer han noget, skal han udlevere det og desuden give Tylvtered.

Kap. 33 (ASun. 14).

Dør en Mand, og har han Børn, skal de tage Arv efter ham. Har han Børnebørn og intet Barn, skal de tage Arv, saaledes som enhver skulde tage efter sin Fader eller sin Moder. Er der paa den ene Side eet Barnebarn og paa den anden Side flere, da skal det ene tage lige saa meget efter Farfader eller Mormoder som alle de andre, saaledes at hvis en Broder har een Datter og en Søster tre Sønner eller flere, da tager den ene Datter lige saa meget som alle de Sønner.

Kap. 34 (ASun. 14).

Er der intet Barn og intet Barnebarn, men Barnebarnsbarn eller (Afkom) længere ude, da skal Arven gaa efter Mandtal, og Kvinder tager da lige saa meget som Mænd. Og Arven skal overalt gaa fremefter, saa længe der er Arvinger og Slægtninge til. Er der ingen Fremarvinger, og er det Gangarv, da tager Kvinder lige saa meget som Mænd.

Kap. 35 (ASun. 11).

Dør en Mands Søn, og har han ikke et Barn, som er ret Arving, da skal hans Fader tage alt efter ham og ingen af hans Søskende, ikke Halvbroder saa lidt som nogen anden. Hvis den døde efterlader Moder og ingen Fader, da tager hun ikke mere end een Lod over for sine andre Børn og den dødes Søskende.

Kap. 36 (ASun. 14).

Dør en Mand, og har han ikke Børn og ikke Børnebørn eller andre Fremarvinger, ikke Fader og ikke Moder, ikke Broder og ikke Søster, da er Farfader og Farmoder, Morfader og Mormoder, Farbroder og Faster, Morbroder og Moster, Brodersøn og Broderdatter, Søstersøn og Søsterdatter alle lige nær til at tage Arv efter den døde, Kvinder lige saa meget som Mænd, fordi det er Gangarv, og naar Arven gaar til fjernere Arvinger, tager enhver, som er i Slægt med den døde.

Kap. 37 (ASun. 16).

Giver Husbonden sine Børnebørn Jord i sin Levetid og skøder og overgiver dem den, og gaar det saaledes, at Husbondens Børn efter hans Død rejser Sag om Jord mod hans Børnebørn, nemlig angaaende den Jord, som han gav dem, skal disse have Ret til at føre Bevis for, at deres

3-4 efter] ret *tilf.* A.

Farfader gav og skødede til dem. Men han maa ikke give dem mere, end hvad der vilde tilkomme dem som Fædrene- eller Mødrenearv. Har Børnebørnene ikke (Jorden) i deres Besiddelse, da har Husbondens Børn Ret til at føre Bevis for, at deres Fader ikke skødede til Børnebørnene. Konen kan gøre det samme over for sine Børnebørn som Husbonden.

Kap. 38 (ASun. 15).

Vil Husbonden gaa i Kloster, mens han er sund og frisk, da kan han drage derind med hele sin Hovedlod. Bliver han syg, da kan han give Halvdelen til et Kloster, eller til hvem han vil, men ikke mere fra Arvingerne, hverken til Kloster eller til nogen anden.

Kap. 39 (ASun. 15).

Giver Husbonden sit Barn i Kloster, da maa det ikke kræve Arv efter hans Død, medmindre han vil give det noget.

Kap. 40 (ASun. 15).

Har en Mand andre Arvinger end sine Børn, da er alt det, han ejer, baade i Løsøre og Jord, hans Hovedlod. Har han eet Barn, da er den Halvdelen af det, han ejer. Har han flere Børn, da tager han Lod sammen med hvert af dem, alt efter som han har Børn til.

Kap. 41 (ASun. 17).

Bliver en Mand — eller en Kone — saa hjælpeløs og fattig, at han ikke selv kan klare sig, eller Alderdom og Sygdom kommer over ham, da maa han tilbyde sig til sine nærmeste Arvinger, for at de skal tage imod ham. Ønsker den uføre det og ligeledes hans Arvinger, da skal de skifte hans Ejendom imellem sig, og den uføre skal da gaa paa Omgang imellem dem, og det skal de lyse paa Tinget. Vil den uføre ikke paa denne Maade gaa paa Omgang imellem

alle Arvingerne, da skal han skifte sin Ejendom mellem alle sine Arvinger i Hovedlodder og ligeledes en Hovedlod til sig selv, og derefter kan han være, hos hvem han vil, med sin Hovedlod. Er den uføres Hovedlod større end tre Mark efter hans Død, da skal den skiftes mellem alle hans Arvinger. Er den ikke større end tre Mark, da skal den, som han var hos, have det for sit Arbejde.

Kap. 42 (ASun. 17).

Vil Arvingerne ikke tage mod den uføre, da skal han drage til Tinget og lyse for Tingmændene, at de ikke vil tage imod ham, og derefter skal Tingmændene fastsætte en Lovdag for alle Arvingerne og for den, der vil fledføres. Vil Arvingerne ikke komme til Tinget og ikke tage imod ham, da skal han have Ret til at drage, til hvem han vil, med alt det, han ejer, dog saaledes at han først skal have lovbudt sig til alle sine Arvinger.

Kap. 43 (ASun. 17).

Den, der paa Tinget tager mod den, der vil fledføres, skal hæfte for alle hans Gerninger, uanset hvad han gør, saavel med Hensyn til Kongens og Ærkebiskoppens Ret som iøvrigt. Dræber han en Mand, da skal den, der har taget imod ham, bøde en Trediedel af hele Mandeboden og Frænderne to Trediedele. Bliver han dræbt, skal han ogsaa tage lige saa meget af hele Bøden i Forhold til Frænderne.

Kap. 44 (ASun. 17).

Klager en Fledføring over, at han ikke har det saa godt, som det var lovet ham, da skal Bonden bevise med to Mænds Vidnesbyrd og Tylvtered, at han har det saa

16 sine Arvinger] *mgl.* A.
18 paa Tinget] *mgl.* A.

godt, som han lovede ham, eller Tingmændene skal anvise paalidelige Mænd til at undersøge, om han har det saa godt, at han bør være tilfreds dermed. Vil han ikke modtage Bevis og ikke være der, efter at gode Mænd har synet Forholdene, da maa han drage bort og kan takke sig selv derfor og faar ikke en Penning af det, han gav, medmindre han vil vende tilbage og være tilfreds med (at have det), som han før havde det.

Kap. 45 (ASun. 18).

Dør Børnenes Moder, da maa Faderen ikke afhænde sine Børns mødrene Jord, medmindre han modtager lige saa megen Jord i Stedet, undtagen saa stor Lod, som han ved Barnmynding faar Raadighed over efter sin Kone.

Kap. 46 (ASun. 18).

En Dreng kan ikke sælge eller paa anden Maade afhænde sin Jord, før han er femten Vintre gammel, en Pige aldrig, før hun er blevet gift. En Enke kan baade bortsælge og mageskifte sin Jord, men dog saaledes, at den, der er hendes nærmeste Frænde og raader for hendes Giftermaal, er til Stede.

Kap. 47 (ASun. 18).

Bliver Børnenes Jord ulovligt solgt eller købt, og gør de senere Krav paa Jorden og siger, at de har mistet den med Urette, da skal de udlevere Købesummen til den, der har Jorden i Hænde, og desuden (give) Tylvtered af Odelbønder paa, at de ikke har mere at udlevere, og de skal have deres Jord.

Kap. 48 (ASun. 18).

Kommer Børnene ud for saa stor Trang, at de ikke kan ernære sig uden at sælge deres Jord, da maa de sælge den med deres nærmeste Frænders Raad, og da staar det Køb fast.

Kap. 49 (ASun. 18).

Tier Børnene og rejser ikke Klage i tre Vintre, efter at de er blevet myndige, da har den, som har Jorden i Hænde, Bevisretten paa Grund af den Lovhævd, han har faaet paa den.

Kap. 50 (ASun. 18; jf. Tillæg B II 5).

Siger Børn, at de var Legebørn, da deres Jord blev solgt, og Køberen siger, at de var fuldvoksne, da er Køberen nærmest (til at føre Bevis) med Tylvtered og to Mænds Vidnesbyrd. Han skal bede Gud hjælpe sig, (saa sandt) som han fik den med deres Ja og Vilje, og at de var myndige dengang, saa at de kunde sælge deres Jord og afhænde den lovligt. Gør Køberen saaledes, skal han beholde, hvad han har købt.

Kap. 51 (ASun. 19).

Sælger en Mand Jord til en Mand uden for Slægten, og fremsætter Frænderne senere Indsigelse om, at den ikke var lovbudt dem, da kan de ikke gøre Krav paa selve Jorden eller rejse noget Krav mod Køberen, men (maa holde sig til) Sælgeren, fordi han ikke lovbød den til sine Frænder. Indrømmer Sælgeren, at han ikke lovbød til sine Frænder, skal han bøde tre Mark til dem. Nægter han, skal han give Frænderne Tylvtered af lovfaste Mænd.

Kap. 52 (ASun. 18).

Vil en Mand sælge Jord til en anden, da skal han skøde den paa Tinge; men skødes den ikke paa Tinge, da skal de lyse det paa Tinge.

Kap. 53 (ASun. 20, 37).

Efter deres Faders Død skal Børnene over for alle Mænd af Slægten og ligeledes over for alle andre Mænd værge alt det, som deres Fader havde i sin Besiddelse, Jord med

Tylvtered af Odelbønder og Løsøre med Tylvtered af lovfaste Mænd. Og han skal sværge, at hans Fader havde det upaatalt og ubestridt.

Kap. 54.

Giver en Fader sit Barn noget i Hænde, og faar det Barn et andet Barn og derefter dør, og Barnebarnet lever, og Bedstefaderen vil tage det tilbage, som han gav sit Barn, da har Barnebarnet Ret til at værge sit fædrene Gods over for ham, og hvem der (ellers) gør Krav paa det.

Kap. 55 (ASun. 20).

Søskende kan, saa længe de lever, forlange Udligning og ret Skifte med hverandre, men dog saaledes, at hver skal have Bevisretten med Hensyn til sin Jordlod, som han har faaet ved Lodkastning. Han skal føre Bevis for Lodden med Tylvtered af Odelbønder. Hvis en af dem har afhændet sin Lod, kan han ikke forlange Udligning af en anden.

Kap. 56 (ASun. 20).

Skifter Børn deres Hustofter eller Markjorder efter deres Fader, og den ene (Lod) er daarligere end den anden, og der, naar de skifter, bliver givet Erstatning herfor med anden Jord, og den, der fik den daarlige (Lod), da de skiftede, har forbedret sin (Lod) med sin Bekostning og ved sit Arbejde, og den anden da rejser Krav imod ham om den Tillægsjord, som tildeltes ham, da de skiftede, og tilbyder Rebning, da skal Sagsøgeren bevise med Tylvtered af Odelbønder, at det aldrig har været Tillæg til den andens Jord, og efter at Edsbeviset er ført, skal de udligne indbyrdes.

---

2 sværge] saaledes *tilf.* A[1].
23 da] senere *tilf.* A.

Kap. 57 (ASun. 21).

Er Børn faderløse, og lever baade Farfader og Morfader eller andre fædrene og mødrene Frænder, som alle er lige nære, da skal de, der er (beslægtede) paa fædrene Side, være nærmest til at værge Børnene. Er der en Mand nærmere paa mødrene end paa fædrene Side, da skal han være nærmest til at være Værge. Det skal dog altid være med Frændernes Raad, for at den kan faa Værgemaalet, som vil værge og ikke hærge. Lever Morfaderen, da er han nærmere til at værge Børnene end Farbroderen. Hvor nær nogen end er en anden, kan han ikke være hans Værge og heller ikke sin egen Værge, før han er femten Vintre gammel, og før kan han ikke forbryde sig mod Kongens og Ærkebiskoppens Ret; forbryder han sig mod en anden Bonde, da skal han bøde, som Loven er.

Kap. 58 (ASun. 22).

Frænder kan ikke tage Børnene fra deres Moder, saa længe hun vil være uden Mand og sørge for sine Børn i deres Ejendom. Men Frænderne skal dog paase, at Moderen ikke forøder sine Børns Ejendom. Vil Børnenes Moder gifte sig, skal den, der er nærmest til at være Værge, raade for Børnenes Ejendom. Er et Barn spædt, da skal det være hos Moderen, lige til det er syv Vintre gammelt, og den, der har Barnets Ejendom i Varetægt, skal hvert Aar give Barnets Moder en halv Mark i Fosterløn, medmindre han er saa rig en Mand, at han vil give mere.

Kap. 59 (ASun. 24).

Har en Mand baade Ægtebørn og Slegfredbørn, og vil han give sine Slegfredbørn noget, da skal han drage til Landstinget eller Herredstinget og lyse, at de er hans

18 i] og ikke vanrøgte AG. 19 dog] *mgl.* A.
30 eller Herredstinget] *mgl.* A.

Børn og give dem, hvad han vil. Jord skal han skøde, og Løsøre skal han lyse for Tingmændene og overgive Barnet det, mens han er i Live. Faar de det ikke i deres Besiddelse, mens Faderen lever, da kan de ikke rejse Krav paa det, naar han er død, og efter Faderens Død faar de ikke anden Arv end det, han gav dem, mens han levede. Men efter deres Søskende tager de lige saa meget som Ægtebørn, hvis de fik det, som deres Fader gav dem, (i Hænde) i hans Levetid og ellers ikke. Det hjælper heller ikke Slegfredbarnet med Hensyn til Fædrenearven, at Faderen siger, at han har været Bryde paa dets Vegne, undtagen med Hensyn til saa meget, som det har i sin Besiddelse uden for Gaardens Grænse, og det hjælper det ikke, at der er Tingsvidne paa, at Faderen gav det noget, hvis han ikke overgav det i dets Besiddelse. Hvad enten Faderen er rask eller syg, skal han altid drage til Tinget og lyse for Tingmændene, hvad han vil give sine Slegfredbørn. Efter deres Moder og efter hendes Børn skal de tage fuld og hel Arv, hvad enten de er tinglyst eller ej.

Kap. 60 (ASun. 24).

Avler en Mand Børn i Løndom med en Kvinde, og er hun ikke gift og ikke guldfæstet (af ham), da er det ikke Ægtebørn, selv om han senere faar hende (til Hustru) paa lovlig Maade. Men alle de Børn, som bliver avlet, efter at hun er gift og guldfæstet, de er Ægtebørn. Det Barn, der er avlet før, tager heller ikke Arv efter sin Fader, medmindre det bliver tinglyst, og Faderen giver det noget. Men efter Moderen og sine Søskende tager det Arv lige saa vel som andre Børn.

Kap. 61 (ASun. 24).

Har en Mand Slegfredbarn, og det ikke er tinglyst, da skal han ikke tage Arv efter det, hvis det dør før ham,

31 Slegfredbarn] Slegfredbørn A. 31 det] de A.

og han skal ikke tage Bøder for det, hvis det bliver dræbt, og ikke bøde for dets Gerninger.

Kap. 62 (ASun. 24).

Har en Mand Barn med sin Tjenestekvinde, og (det) ikke er frigivet og ikke tinglyst, skal han ikke bøde mere for dets Gerninger end for andet ufrit Tyende.

Kap. 63 (ASun. 24).

Har en Mand Slegfredbørn, og vil han give dem alt efter sig, da skal han drage til Tinget og lyse og skøde til dem; derefter tager de alt efter ham, hvad enten de er inden for Gaardens Grænse eller udenfor. Faar han Ægtebørn, efter at han lyste det, da faar Slegfredbørnene ikke mere end halv Lod over for Ægtebørnene.

Kap. 64 (ASun. 24).

Giver Faderen et Slegfredbarn noget uden for Gaardens Grænse, hvor lidt det end er, da faar det ikke mere efter Faderens Død. Har han ikke Ægtebarn, da tager det alt efter ham. Hvad enten Faderen er rask eller syg, skal han altid skøde og lyse paa Tinge det, han vil give sine Slegfredbørn, ellers nytter det slet ikke, selv om han gør det i Sotteseng og paa sin Dødsdag. Naar Slegfredbarn er saaledes tinglyst og saaledes kommet til sit fædrene Gods, som nu er sagt, da tager det fuld Lod efter sine Søskende, hvis det skal arve dem.

Kap. 65 (ASun. 20).

Er der mange Børn efter en Mand, og en anden Mand faar Lodderne, der tilkommer et eller to af dem i deres uskiftede Jord, da medtages (ved Lodkastningen) saa mange

4 Barn] Børn AB.
21 og] *mgl.* $A^{1-2}BC^{1}$.

Lodder, som der (nu) er Ejere, og ikke saa mange, som de var, saa at hvor mange Lodder en Mand end har faaet i deres Jord, skal de alle lægges sammen.

Kap. 66 (ASun. 25).

Svarer en Mand i en Sag for en anden Mand, da skal han lovligt aftale Bøder eller Edsbevis paa hans Vegne. Vil den, han svarede for, derefter ikke efterkomme hans Løfte, da skal den, der svarede for ham, enten bøde eller føre Bevis, det være sig Jernbyrd eller Edsbevis; thi den, som svarer uden at have Ret dertil, skal holde det, der med Urette er lovet.

Kap. 67 (ASun. 26, 27).

Bor Mænd sammen i en By, og rejser nogle af Granderne Klage over, at en af dem har bebygget deres Gade og Forte, da skal de, der vil bevise, at (den bebyggede Grund) tilhører dem alle, have Ret til at føre Beviset, og derefter skal man udligne alle Hustofterne, som de er uenige om, mellem sig i hele deres By. Er der en, der ikke vil lade det komme til Reb og ret Skifte, da skal Granderne stævne ham for Tinget eller for Kongen eller for Ærkebiskoppen og der lade fastsætte en Lovdag for den, der ikke vil rebe. Vil han ikke rebe efter den fastsatte Lovdag, da skal han sagsøges til (at svare) Kongens eller Ærkebiskoppens Ret.

Kap. 68 (ASun. 28).

Spærres en Vej i Byen for alle Granderne, da skal Granderne bevise med Tylvtered og to Mænds Vidnesbyrd af Odelbønder, at det er Alfarvej.

8-9 Bevis] det Bevis, der var aftalt A. 9 Jernbyrd] Nævn A^1B. 14 en . . dem] en Mand A. 21 den . . rebe] ham A.

Kap. 69 (ASun. 29).

Spærres en Vej for Herredsmændene og hele Bygden til Købstaden eller til Stranden eller til Skoven, da skal Herredsmændene føre Bevis for deres Vej, hvor de vil, med Tylvtered og to Mænds Vidnesbyrd af Odelbønder. De tolv Mænd, som skal føre Bevis for Vejen, skal udtages paa Tinget eller for Kongen eller Ærkebiskoppen. Vil de, der er udtaget dertil, ikke sværge om Vejen, da skal de i Bod udrede tre Mark som Kongens Ret.

Kap. 70 (ASun. 30, 31).

Er Sognemændene uenige om Kirkevej, og kan de ikke blive enige indbyrdes, da skal Ærkebiskoppen lade udtage tolv Mænd af Kirkesognet og lade dem føre Bevis for Vejen, hvor de vil. Vil de ikke sværge, da skal de i Bod udrede tre Mark som Ærkebiskoppens Ret. Den Mand, der vil ødelægge en Hovedvej med Grøft eller med Pløjning eller spærrer den med Gærde, skal bøde tre Mark til Kongen.

Kap. 71 (ASun. 32).

Bor Mænd sammen i en By, og har alle en Alminding tilsammen, Skov eller Lynghede eller anden Ødemark, og nogle vil opdyrke og forbedre deres Jord, og andre ikke vil, da skal de, der vil opdyrke den, stævne de andre, som ikke vil opdyrke den, til Herredstinget eller til Landstinget og fastsætte en Frist, da de alle skal komme til Stede og rebe Jorden imellem sig. Vil de ikke komme til Stede og rebe, da kan de, som vil det, opdyrke deres Lod, og de, der ikke vilde komme til Stede og skifte, faar ikke Skifte af dem, der har opdyrket, før de (selv) har ryddet og opdyrket deres Jord.

---

2 hele Bygden] anden Bygd $A^{1\text{-}2}B$. 5 Tylvtered] af Odelbønder *tilf.* A; *jf. flg.* 5 af Odelbønder] *mgl.* A; *jf. foreg.*

28-29 ryddet . . Jord] mgl. $A^{2\text{-}3}$; forbedret og opbrudt deres Jord ligesom de andre, der havde opdyrket deres A^{1}.

Kap. 72 (ASun. 33).

Er en By uenig med en anden By eller med en Torp om Markskel, da skal man udtage tolv Mænd i Bygden, som er Oldinge, og lade dem sværge Markskel der, hvor de tør for Gud. Ligeledes hvis Mænd i Byen er uenige om Ornum og anden Jord, da gælder den samme Lov. Dette er den Edsformular, som de, der skal sværge, skal bruge: De skal bede Gud hjælpe sig, saa sandt som de gør det hverken af Partiskhed eller for Gods, men fordi de tror, at det er rigtigt Markskel saaledes, og de har hørt' det saaledes af deres Forfædre. Vil en Mand sagsøge dem, som Markskellet er tilsvoret, (og sige), at han har erhvervet mere ved Køb eller paa anden Maade, da skal de forsvare sig med Tylvtered af Odelbønder, for Oldinge maa ikke gøre andet end sværge den, som de mener har Ret, til Besiddelsen. Dette er den Edsformular, som de, der skal forsvare dem, skal bruge: De skal bede Gud hjælpe sig, saa sandt som det, de andre svor, var rigtigt, og derfor er han og ingen anden Mand Ejer. Bliver en hel By sagsøgt af samme Grund, da skal alle, der bor sammen i Byen, hvor mange de end er, aflægge Eden, og alle deres Ed er ligesom een Edsformular. Derefter skal elleve Mænd, som er Odelbønder, gaa frem og sværge efter alle de andre. Vil nogen af dem, der bor sammen i Byen, ikke aflægge Ed, da skal han miste saa meget, som han ejede af det, Søgsmaalet imod dem angik, og de andre skal have det, de gjorde Krav paa. Har nogen Mand, der bor i den By, Forfald, naar han skal sværge, skal to Mænd bevise hans Forfald, og naar han kommer hjem, skal han sværge det samme, som alle de andre, der aflagde Eden, før svor, og have sin Lod som de andre deres. Vil de Oldinge, der bliver udtaget dertil, ikke sværge

4 hvor] hvor de vil og som A. 6 Lov] Ret og Lov AB. 12 og sige] = A^1B; *mgl. øvrige Hss.*

Markskel, da skal de, der ikke vil sværge, udrede en Bod paa tre Mark som Kongens Ret.

Kap. 73 (ASun. 34).

Er Mænd, der sammen er Ejere i et Bol, uenige om Jord, da kan de naar som helst udligne med hinanden, saaledes at Otting kan stille Krav til Fjerding og Fjerding til et halvt Bol og et halvt Bol til et helt Bol. Et helt Bol kan bringe hele Byen til Rebning, hvor mange Bol den end bestaar af. Vil Fjerding ikke rebe med Otting eller halvt Bol med Fjerding [eller Bol med halvt Bol] eller Byen med et helt Bol, skal Sagsøgeren drage til Herredsting eller til Landsting, til eet Ting og til et andet Ting, og stævne dem, som ikke vil rebe, til Tinge. Kommer han ikke til Stede og staar til Rette for Sagsøgeren, skal han bøde to Øre til ham for hvert Ting, og derefter skal denne stævne ham til et tredie Ting. Staar han ikke til Rette paa det tredie Ting, skal han bøde tre Mark til Sagsøgeren og tre Mark til Kongen for Retsløshed.

Kap. 74 (ASun. 34).

De Mænd, der ejer Jord i samme Bol, kan lige saa vel udligne med hinanden, efter at der er saaet, som før, og den, der har besaaet en andens (Jord), skal miste sin Sæd. Men saaledes er det ikke, hvis et Bol er uenig med hele Byen, for da skal man vente, til Kornet er afmejet, medmindre han nedlagde Forbud, før de saaede, for da skal de rebe og betale Bøder og miste deres Sæd, hvis der rebes noget fra dem.

---

10 eller . . Bol (1)] *mgl.* Mss. ÷ ABJ.

20 ejer . . samme] er sammen i et ABh. 24 hele] den øvrige Del af A^1h.

Kap. 75 (ASun. 35).

Sælger en Mand sin Markjord bort, mindre eller mere, og har han selv Hustoften tilbage og dertil tre Agre, een Ager i hver Vang, hvis der er tre Vange, eller to Agre, hvis der er to Vange, eller een Ager, hvis der er een Vang, og gaar en anden Mand senere hen og køber den samme Hustoft med tre eller to eller een Ager, efter som der er Vange til, da kan han sværge al Markjorden til Hustoften, hvis der ikke er (givet Jord til) Vederlag. Dette vil nogle Mænd have til Lov, fordi Leding, Inne og Stud skal svares af Hustoften, ellers kommer den til kort, der skal svare al Skyld af Hustoften alene og ikke af andet. Og skal det ikke være saaledes, at man skal sværge Markjorden til Hustoften, da hjælper Rebning slet ikke, for hvis en Mand altid skal have Bevisretten paa Grund af sin Besiddelse, og han ved, hvor meget han har mere end en Otting eller Fjerding og svarer saaledes: Reb, hvis du vil, saa meget har jeg faaet i din Lod, og det vil jeg beholde i Kraft af min Besiddelse, da er Rebning ikke til nogen Nytte, for der tages ikke noget som helst fra ham med Rebning, og skal Rebning anvendes, da synes den Lov at være unyttig, at man paa Grund af sin Besiddelse skal (kunne) sværge Ager eller Eng fra Hustoften. Men faar en Mand hele Markjorden, da kan han sværge Hustoften til Markjorden med samme Bevis. Beviset skal være Tylvtered af Odelbønder.

Kap. 76 (ASun. 35, 37).

Nogle vil have til Lov, at enhver, som har høstet tre Afgrøder upaatalt og ubestridt, skal have Bevisretten,

9 hvis .. Vederlag] *forskrevet i* AB; *rett. i Udgaven efter* C¹. 12 Hustoften alene] Hustofterne (»husetoftænæ«, Fejl for husetoft enæ) Ah; Hustoft B. 13 Hustoften] Hustofterne (»husætoftænæ«) A¹ *(jf. foreg.)*. 14 altid] ikke AB *o. fl.* (»ey« *i St. f.* »e«); *rett. i Udgaven efter* C¹. 16 hvor .. han] som ABC²⁻³h; *rett. i Udgaven efter* C¹.

hvad enten det er Ager eller Eng, han har faaet, for ellers er det haardt for den, der bliver hjælpeløs og fattig, hvis han ikke maa bortsælge Ager eller Eng for at klare sig og bo paa sin egen Hustoft til sin Dødsdag med lidt Markjord fremfor at være en andens Landbo. Skal en Mand ikke kunne gøre det, da synes han ikke at have Frihed over sit eget, og Rebning er ikke unyttig af den Grund, for de Mænd, der bor sammen i Byen, ved godt, hvem af deres Grander der har en Otting, og hvem der har en Fjerding eller mere eller mindre, og derfor, naar der skal rebes, og Granderne ved, at han skal rebe med en anden, hvis der da rebes noget fra ham, da mister han det, medmindre han gør Indsigelse, før der rebes; men gør han Indsigelse, før der rebes, og siger saaledes: »Reb, hvis du vil, (men) jeg eller mine Forfædre har erhvervet en Øres Jord eller mere af din Jord, og den vil jeg paa Grund af min Hævd ikke miste, hvad enten den ved Rebningen kommer til dig eller ikke«, da beholder han den og ellers ikke. Men det er dog raadeligst, at man sætter Gud og Sandheden højere end noget andet og ikke sælger Gud for Jord.

Kap. 77 (ASun. 39).

Lover en Mand en anden Mand (ved Haandslag) at sælge ham Jord og ikke vil holde Løftet til ham, skal han bøde seks Øre til ham eller give sjette Mands Ed. Hvis han ellers lover, at han vil sælge, og ikke vil holde det, skal han bøde to Øre eller give tredie Mands Ed.

Kap. 78 (ASun. 37).

Dette vil nogle Mænd have til Lov, at hvis en Mand sælger sin Jord bort og skøder, og han senere vil nægte, at han solgte og skødede den, da har den, der fik

15 mere] eller mindre *tilf.* AB.

den, ikke Bevisretten med Hensyn til Jorden, før han har faaet Lovhævd paa den — det vil sige (har høstet) tre Afgrøder — selv om han har Vidne paa Skødningen. Gør en anden Mand end Sælgeren Indsigelse, da skal Sælgeren altid værge Jorden for ham, indtil han faar Lovhævd paa den. Kan han ikke værge den for ham, til han faar Lovhævd paa den, skal han bøde tre Mark til ham. Efter at han har faaet Lovhævd paa Jorden, skal han selv forsvare den med Tylvtered af Odelbønder og to Mænds Vidnesbyrd over for enhver, der rejser Krav, og efter at han har faaet Lovhævd paa den, behøver Sælgeren ikke at sværge sammen med ham, fordi han maaske i en svigagtig Hensigt kunde lade ham i Stikken. Men sker det, at Jorden gaar ham af Hænde, efter at han har faaet Lovhævd, fordi hans Sælger havde faaet den med Urette, og han — og de andre Mænd med ham — ikke vil værge den med Mened, da kan han rejse Krav mod Sælgeren og faa Købesummen tilbage af ham eller Edsbevis, for Jord skal værge Jord, eller Mened sværges; det skal forstaas saaledes, at hvis han faar Lovhævd paa Jorden, og den senere gaar ham af Hænde, da skal Sælgeren enten betale Erstatning eller give Edsbevis for, at han ikke solgte.

Kap. 79 (ASun. 37).

Det har Skaaningerne ogsaa undertiden haft til Lov, at saa snart der var skødet, og Skødet var blevet lukket sammen, skulde Køberen straks have Bevisretten, uanset hvem der rejste Krav imod ham.

Kap. 80 (ASun. 37; jf. Tillæg B IV 2).

Dette vil nogle Mænd nu have til Lov, at hvis en Mand skøder Jord til en anden, og den, der fik (Jorden),

12-13 fordi . . Stikken] medmindre de, der skal sværge, vil svigte ham i nogen Henseende. AB.

30 der . . Jorden] *mgl.* AB.

kommer i ret Besiddelse af den, hvor kort det end bliver, selv om det ikke er mere end en Dag eller to, men dog saaledes, at det ikke er »Ranshævd«, da har Erhververen Bevisretten, hvis Overdrageren rejser Sag. Faar han den ikke i sin Besiddelse, og paastaar Overdrageren, at han aldrig skødede, skal denne bevise det med Tylvtered af Odelbønder og beholde sin Jord. Rejser en anden Mand end Overdrageren Sag, da har den, der købte, ikke Bevisretten, før han har høstet tre Afgrøder upaatalt og ubestridt. Naar han saaledes har faaet Lovhævd paa den, og der siden rejses Sag imod ham, da skal han forsvare sig med tolv Odelbønder og Vidnesbyrd af de to Mænd, der holdt Skødet, og bede Gud hjælpe sig, saa sandt som han fik den af den rette Ejer, og han har faaet Lovhævd derpaa, og derfor han og ingen anden Mand er Ejer. Kan han ikke forsvare den saaledes, da skal den, der rejser Sag, tilbagesøge den, ligeledes med tolv Odelbønder. Er de uenige om Besiddelsen, da skal man udtage tolv Mænd i Herredet og lade dem ved Ed tilkende den de vil, Besiddelsen. Saaledes skal man ogsaa gøre, hvor som helst man er uenig om Besiddelse.

Kap. 81 (ASun. 39).

Sælger en Mand Jord til en anden og ikke kan hjemle ham den, skal han bøde tre Mark til ham. Kan han hjemle den, men vil ikke og svarer saaledes, at han hellere vil bøde tre Mark end miste sin Jord, da har han aldrig Magt til det, men skal opfylde Købet.

Kap. 82 (ASun. 40).

Sælger en Mand Jord til to Mænd, skal den, som han vil hjemle den til, have den, medmindre den anden har

1 bliver] er BE; er eller bliver Aδ¹. 6 skødede] overdrog ABE.
24-25 hellere . . Jord] ikke vil miste sin Jord, men hellere bøde tre Mark AB.

faaet Hævd paa den; da har han Bevisretten, medmindre det er »Ranshævd«. Men han kan altid lovligt hjemle, til hvem han vil, indtil han har hjemlet (den) til en af dem paa Tinget eller for Kongen eller for Ærkebiskoppen, selv om han tidligere har hjemlet (den) til en af dem paa Gadestævne eller paa Kirkestævne. Hvis nogen siger, at den tidligere er hjemlet til ham, skal han give ham Tylvtered.

Kap. 83 (ASun. 41).

Rejser en Mand Sag mod en anden vedrørende hans Jord og ikke kan faa Ret over ham hjemme, skal han stævne ham til Tinget, og Tingmændene skal fastsætte en Lovdag, for at han kan værge Jorden for sig, eller Sagsøgeren tilbagesøge den paa den Maade, som Loven foreskriver. Bliver han hjemme og ikke vil komme til Tinget, skal han bøde to Øre til ham. Derefter skal han stævne ham til et andet Ting, og Tingmændene skal udtale det samme som paa første Ting om hans Sag. Staar han ikke til Rette paa andet Ting, skal han ogsaa bøde to Øre til ham. Derefter skal han stævne ham til tredie Ting, og kommer han da ikke, skal han ligeledes bøde to Øre til ham og tre Mark til Kongen. Derefter skal Tingmændene fastsætte en Lovdag for Sagsøgeren, paa hvilken han skal drage hen til Jorden med tolv Odelbønder og sværge, idet de tager hinanden i Haanden, at han er ret Ejer til den Jord, som han gør Krav paa. Derefter skal han atter drage til Tinget, og Tingmændene skal tildømme ham Bevisretten til Jorden, saaledes som Loven foreskriver. Kommer Modparten dog igen og tager til Genmæle paa fjerde Ting og siger, at han ikke var lovlig stævnet, fordi han havde lovligt Forfald: paa

5 tidligere] *mgl.* $A^{1-2}h$. 6 eller . . Kirkestævne] *mgl.* A^{1}.
12 Lovdag] for ham *tilf.* $A^{1-2}h$. 19 og] *mgl.* A^{1-2}. 21 Kongen] og *tilf.* A^{1}.

Spor efter sit Kvæg eller i Sygdom eller uden for Landet til et Valfartssted, svarer han saaledes, skal han have to Mænds Vidnesbyrd og Tylvtered derpaa og skal dermed være værget, og den anden skal atter rejse Sag om Jorden, som før er sagt.

Kap. 84 (ASun. 42).

Sætter en Mand sin Jord i Pant og skøder den ved Pantskødning, og siger den, der har Jorden i sin Besiddelse, derefter, at den er skødet til evigt Eje, da har han Ret til at bevise, at den er skødet til evigt Eje. Han skal bevise det med Tylvtered af Odelbønder og to Mænds Vidnesbyrd. Vil den anden nægte, at den var pantskødet, saavel som at den var skødet til evigt Eje, da skal den, der har den i sin Besiddelse, altid have Ret til at føre Bevis med samme Bevis, som det er sagt.

Kap. 85 (ASun. 45, 46, 48; jf. Tillæg A I og A II).

Sker det, at en Mand begaar Manddrab, skal han aldrig tage Ættebod af sine Frænder, før han har bødet en Rate af sit eget. Efter at han har bødet en Rate af sit eget, skal han sammenkalde sine fædrene Frænder og overveje med dem, hvad enhver af dem skal bøde sammen med ham, og naar Frænderne har samlet det hele sammen, skal de ikke overgive Drabsmanden en Penning før samme Dag og samme Tid, da han skal bøde. Naar Bøderne er overgivet, skal de modtage Sikkerhedsed. Efter at de fædrene Frænder har gjort saaledes, skal de mødrene Frænder gøre paa samme Maade. Dette har Kongen fastsat saaledes, for at den, der har dræbt en Mand, ikke skulde tage mod Ættebod af sine Frænder og sætte den over Styr, og Frænderne derefter igen blive nødt til at bøde anden Gang sammen med ham. Er der en af Slægtningene, der ikke vil bøde sam-

men med sine Frænder, da maa Drabsmanden ikke tvinge ham til at bøde sammen med sig hverken ved Nam eller paa anden Maade, men Frænderne skal tvinge ham til det med Kongens Ret, hvis de ikke kan paa anden Maade. Handler Drabsmanden herimod, idet han tager Nam hos sin Frænde, da skal han, hvis han kommer bort med sit Nam, bøde tre Mark til Kongen for Ranet, han begik, og tre Mark til den, han tog Nam hos. Vil han stjæle sig til at tage Nam, og bliver han grebet med det, da skal man føre ham til Tinget og hænge ham som en anden Tyv. Kommer han bort med sit Nam, og vil den, der ejede Kvæget, rejse Sag mod ham, skal han rense sig derfor som for andet Tyveri. I enhver anden Sag, som en Mand kan komme ind i, med Undtagelse af Manddrabssag, er Frænderne ikke pligtige at bøde sammen med ham.

Kap. 86 (ASun. 58; jf. Tillæg A I).

Bliver en Mand sigtet for, at han var i Færd og Følge med Drabsmanden, hvad enten han er Slægtning eller ikke, skal han værge sig med Tylvtered. Mislykkes Edsbeviset, eller tilstaar han, skal han bøde tre Mark til Kongen og tre Mark til Frænderne. Bliver en Mand sagsøgt for, at han tilføjede den dræbte Saar, og er der to Mænds Vidnesbyrd derom, skal han rense sig med Jernbyrd. Er der ikke Vidner paa det, da skal han værge sig med tre Tylvter. Tilstaar han, og er han skyldig, skal han bøde tre Mark til Kongen og ni Mark til Sagsøgeren.

Kap. 87 (ASun. 59; jf. Tillæg A I og B I).

Drager en Mand i Vrede hen og overfalder en anden Mand i hans Hus eller paa hans Agre, der hvor han er, eller noget andet Sted paa Marken, hvor han har sat

1 sine Frænder] den, der har dræbt Manden AB.

sit Spyd eller sit Skjold eller lagt sin Sadel og saaledes taget Ophold der, da skal, fordi samme Ret gælder efter Loven for alle disse Sager, den, der var Hovedmanden i den Færd, bøde fuld Mandebod, hvis Manden da blev dræbt paa et af de Steder, og for Hærværk skal han bøde af sit eget fyrretyve Mark til Kongen og fyrretyve Mark til Frænderne, og hver den, der var med i Følge, skal bøde tre Mark til Kongen og tre Mark til Frænderne.

Kap. 88 (ASun. 60; jf. Tillæg A I og A II 4).

Bryder en Mand en anden Manns Dør op, og har han fem Ledsagere med Folkevaaben, og borttager han der noget med Magt, saaledes at der er to Mænds Vidnesbyrd derom, skal han rense sig med Jernbyrd. Bliver han ikke renset ved Jernbyrden, eller tilstaar han, da skal han bøde fyrretyve Mark til Kongen og fyrretyve Mark til Sagsøgeren.

Kap. 89 (ASun. 65; jf. Tillæg A I, A III 2, B I og B II, Till. 1-2).

Kan en Mand bevise over for en anden Mand med to Mænds Vidnesbyrd, at han har faaet Saar af ham, da skal den sagsøgte værge sig med Jernbyrd. Er der ikke Vidner paa det, da skal han værge sig for Kødsaar med Tylvtered, og for Hulsaar, der tilføjes i den øvre eller den nedre Kropshule eller i Hovedet, saa at Hjernen kan ses, skal han forsvare sig med to Tylvter. Kan han ikke gennemføre Edsbeviset, da skal han bøde til den, der fik Saaret, tre Mark for Kødsaar og seks Mark for Hulsaar og tre Mark til Kongen, hvad enten det er det ene eller det andet.

Kap. 90 (ASun. 61, 62; jf. Tillæg A I og B I).

Dræber en Mand en anden Mand, efter at der er bødet Bøder, skal han være fredløs og aldrig faa Fred, og Kongen skal tage alt det, han ejer, undtagen hans Jord. I den Tid, da Kongen er i Landet, skal hver Mand have Fred.

Men bliver en Mand dræbt i den Tid, da Kongen er i Landet, skal Drabsmanden miste sin Fred og aldrig have den tilbage, medmindre han løser den, saaledes som Kongen vil, og som den dræbtes Frænder vil.

Kap. 91 (ASun. 61).

Saarer en Mand en anden Mand, mens Kongen er i Landet, skal han bøde for Saaret, som Loven foreskriver, og for Fredsbrudet fyrretyve Mark til Kongen og fyrretyve Mark til den, der fik Saaret.

Kap. 92 (ASun. 45).

Sker det, at en Mand begaar Manddrab, skal han allerførst bøde en Rate af sit eget, og derefter skal han sammenkalde sine fædrene Frænder, og de skal overveje, hvor mange de er, der skal bøde en Rate, og hvad der tilkommer enhver af dem at bøde. Broder skal bøde mest og Brodersøn halvt saa meget, og efterhaanden som Slægtskabet bliver fjernere, bliver Bøderne stadig halvt saa store, lige indtil de bliver af en Ørtugs Værdi. Derefter kan de ikke blive mindre. Naar de fædrene Frænder har gjort saaledes, skal de mødrene Frænder gøre paa samme Maade. Er der en Broder, skal han bøde halvt med de fædrene Frænder og halvt med de mødrene Frænder, saaledes ogsaa den Frænde, der paa begge Sider er i Slægt med den, der dræbte Manden. Halvbroder skal bøde hele sin Bøde paa den Side, han tilhører. Men ved (Tilvejebringelsen af) Ættebod skal man ikke gaa længere, end indtil Bøden er skaffet til Veje, og man skal ikke kræve Ættebod for et Barn, som bliver født, efter at Manden er dræbt.

---

21 de .. med] *saal.* DdδFJ; *mgl. i øvrige Hss.* 22-23 ogsaa .. Manden] skal ogsaa den Frænde, der paa begge Sider er i Slægt med den, der dræbte Manden, bøde halvt til hver Side, som det er sagt, og A. 23-24 Halvbroder .. bøde] *mgl.* A; tilf. i Udgaven efter B.

Kap. 93 (ASun. 65).

Mister en Mand sin Næse, da skal han tage fuld Mandebod. Saaledes ogsaa for Tungen. Saaledes ogsaa for begge Øjne og begge Hænder og begge Fødder. Mister en Mand et Øje eller en Haand eller en Fod, da skal han tage halv Mandebod. Mister en Mand sine Redskaber nede i Bukserne, skal han tage fuld Mandebod. Mister han et af dem, da skal han tage halv Mandebod. Men der er dog ogsaa et af dem, der gaar til fuld Mandebod, hvis han mister det.

Kap. 94 (ASun. 65).

Faar en Mand Lyde paa et Lem, saa han ingen Nytte har af det, skal den, der tilføjede Lyden, bøde halvt saa meget derfor, som hvis det er helt borte.

Kap. 95 (ASun. 65).

For en Haand skal man bøde halv Mandebod og for en Tommelfinger halvt saa meget og for den Finger, der er nærmest, halvt saa meget som for en Tommelfinger og derefter (det samme) for de andre Fingre. Uanset om Saar eller Lyde bliver mest, skal der altid bødes for det, som bliver mest. Saaledes er det ogsaa med Hensyn til en Mands Øre og med Hensyn til en Mands Tæer og alle de Lemmer, som man kan dække med sit Haar eller med sine Klæder, der skal man altid bøde det, der er mest, Saar eller Lyde. Lyde skal bødes efter Undersøgelse af gode Mænd, saaledes som de vurderer Bøderne derfor.

Kap. 96 (ASun. 65, 66).

For Hulsaar skal man bøde seks Mark, saa gode som to Mark Sølv, eller give to Tylvters Ed. For Kødsaar skal man bøde tre Mark, saa gode som een Mark Sølv, eller give

10 det] det er det mandlige Lem *tilf.* A^1.

Tylvtered, for Stanghug eller Slag seks Mark, saa gode som to Mark Sølv, eller to Tylvters Ed. Til en Mand, der ikke har faaet Lyde, skal der, hvad Saar han end faar, ikke bødes mere end fem Mark Sølv. For fem Saar skal der bødes til Manden og ikke for flere, selv om han faar femten. Selv om der ogsaa er flere Hulsaar, skal der aldrig bødes mere til en Mand, der ikke har faaet Lyde, end fem Mark Sølv.

Kap. 97 (ASun. 45, 48).

Bliver en Mand dræbt, og er der nogle, der er nøjagtigt lige saa nær i Slægt med den dræbte som med Drabsmanden, skal de bøde sammen med Drabsmanden og paa den anden Side omvendt tage lige saa meget, som de bødede, eller ogsaa modregne indbyrdes, saaledes at den Rate, som de skal bøde, falder bort. Er de nærmere i Slægt med den dræbte, da skal de ikke bøde sammen med Drabsmanden. Efter at Bøderne er aftalt, skal Drabsmanden holde sig borte fra Vej og Kirke og alt Samkvem, indtil der bliver bødet, og Sikkerhedseden er modtaget.

Kap. 98 (ASun. 66).

For Slag med Sten, Ben og Næve og Trækken i Haaret og Kasten til Jorden skal man bøde tre Mark, saa gode som een Mark Sølv, eller give Tylvtered. Holder man paa en Mand, saa at han ikke kan gøre en anden Mand Fortræd, og den, som Faren truede, rejser Sag, skal han bøde tre Mark til ham eller nægte med Tylvtered.

Kap. 99 (ASun. 53).

Fælder Mænd et Træ sammen, og det falder over en af dem, saa at han dør deraf, da skal de, der huggede sammen med ham, bøde tre Mark til hans Frænder.

---

25 nægte] forsvare sig A.

Kap. 100 (ASun. 54).

Dør en Mand i en anden Mands Brønd, (d. v. s. en Brønd), som tilhører denne Mand alene, da skal den, der ejede Brønden og lod den grave, bøde tre Mark til den dødes Frænder. Dør en Mand i Allemands Brønd, (d. v. s. en Brønd), som tilhører alle Granderne, selv om kun een Mand gravede den, da skal der ikke bødes for den døde.

Kap. 101 (ASun. 118).

Dør en Mand i en Lergrav eller Rævegrav, skal den, der lod den grave, ligeledes bøde tre Mark; men dog siger Kongen, at for den Slags Grave skal man ikke bøde.

Kap. 102 (ASun. 56).

For al haandløs Vaade skal man enten bøde tre Mark eller give Tylvtered, baade for Horn og Hov og Hunds Tand og al anden haandløs Vaade; men for den Slags Vaade skal man ikke bøde Kongens Ret og ikke Ærkebiskoppens, men kun bøde til den, der kom til Skade.

Kap. 103 (ASun. 55).

Opføder man vilde Dyr eller vilde Fugle, hvad Slags de end er, hæfter man for dem og deres Gerninger, men faar en Mand Saar af dem, skal den, der ejer dem, bøde Saarbøder for dem, som om han selv havde tilføjet det. Dræber de en Mand, skal den, der ejer dem, ligeledes bøde fuld Mandebod, som om han selv havde dræbt Manden. Slipper de løs, og en anden Mand dræber dem, skal han ikke bøde for dem, lige saa lidt som hvis han dræbte et vildt Dyr. Bliver de dræbt i Baand, da skal den, der dræbte dem, bøde Tokkebøder for dem og ikke mere.

---

11 Slags] Sager eller *tilf.* A.
15 men] = B-H; og A *o. fl.*

Kap. 104 (ASun. 55).

Opføder en Mand Bjørn eller Ulv eller et andet Dyr eller Fugle, som er af grum Natur, og de dræber en Mand, skal den, der ejer dem, bøde ni Mark. Saarer de en Mand, skal Ejeren bøde tre Mark. Opføder man Dyr eller Fugle, der er af blid Natur, saasom Hjort eller Høg, og de dræber en Mand, skal den, der ejer dem, bøde tre Mark. Saarer de en Mand, skal den, der ejer dem, ligeledes bøde tre Mark.

Kap. 105 (ASun. 72; jf. 56).

Faar en Mand Saar af en anden Manns Husdyr, hvad enten det er Hest eller Hornkvæg eller Hund, eller hvad det er, skal (Ejeren) for en fri Mand give Lægeløn og ikke mere og for en ufri Mand baade Erstatning for tabt Arbejde og Lægeløn. Faar en Mand Lyde af dem, da skal man bøde Lyden og give Lægeløn, men man skal ikke bøde mere end tre Mark i Bøde for de Lyder, som et saadant Husdyr forvolder. Bliver Lyderne mindre, da skal der bødes for dem efter gode Mænds Syn.

Kap. 106 (ASun. 66).

Sine Vaaben skal en Mand hæfte for. Men bliver en Manns Vaaben taget fra ham ved Ran, og faar en Mand Saar af dem, da kan Ejeren af Vaabnene rejse Sag mod den, der tog dem fra ham, og tage tre Marks Bøde derfor eller Tylvtered. Vil den, der fik Saaret, rejse Sag mod Ejeren af Vaabnene, fordi han udlaante sine Vaaben dertil, skal Ejeren af Vaabnene nægte med Tylvtered, at han udlaante dem dertil, eller bøde tre Mark.

Kap. 107 (ASun. 66).

Laaner en Mand sine Vaaben ud, og bliver en Mand dræbt (med dem), skal han bøde tre Mark eller nægte med Tylvtered.

5-6 eller Fugle] = $D^1d\delta^2EFIJ$; *mgl. øvrige Hss.*
31 med dem] *mgl. Mss.* ÷ $A^1GC^{2-3}I$.

Kap. 108 (ASun. 67).

For Vaadesaar skal man ikke bøde Kongens Ret og ikke Biskoppens, men man skal bøde til den, der fik Saaret. Siger Kongens Ombudsmand senere, at det Saar var tilføjet med Vilje og ikke med Vaade, da skal den, der tilføjede Saaret, først sværge, at han gjorde det med Vaade og ikke med Vilje. Dernæst skal den, der fik Saaret, staa frem og sværge, at det, som den anden svor, er sandt, og derpaa skal ti Mænd, Nævninger udtagne ved Lodkastning, staa frem og sværge efter dem begge. Dette er den eneste Sag, hvor Nævn anvendes ved Bøder til Kongen.

Kap. 109 (ASun. 48).

Ved tredie Rate kan den, der bøder for Manddrab, aflægge Ed mod den dræbte i hans Grav med Tylvtered om tre Mark for Saar eller med to Tylvter om seks Mark for Stanghug.

Kap. 110 (ASun. 48).

For Ligplyndring skal man give Tylvtered eller udlevere det, der er taget, og desuden tre Mark.

Kap. 111 (ASun. 63).

Faar en Mand Saar eller Slag, eller Lemmer afhugges, og Manden lever, kan der aldrig rejses Raadssag mod nogen. Men hvis Manden er død, og der da rejses Raadssag, skal den sagsøgte bøde ni Mark, hvis han er skyldig i Sagen, eller nægte med tre Tylvter, hvis han er uskyldig.

Kap. 112 (ASun. 63).

Volder en Mand ved sit Raad, at der lægges Bast og Baand paa en anden Mand, skal han bøde tre Mark til ham eller nægte med Tylvtered. Volder en Mand ved sit Raad, at en fornem Mand uretmæssigt trænger ind paa

en anden Mands Ejendom, skal han bøde tre Mark eller nægte med Tylvtered. Men skal ikke svare Raadssag for flere Sager, hverken for stjaalet Gods eller for andre Sager.

Kap. 113 (ASun. 46).

Naar en Mand har bødet for Manddrab, da skal han give den dræbtes Arvinger Lighedsed med tolv Mænd, udtaget af sin Slægt, og de skal ikke sværge paa Relikvier, men paa Bog. Han skal bede Gud og den Bog, som den anden bærer frem for ham, hjælpe sig, saa sandt som han, naar Slægtninge og begges Venner forligte dem, vilde tage ganske de samme Bøder af dem, hvis de havde gjort saaledes mod ham, som han gjorde mod dem.

Kap. 114 (ASun. 66).

Tilføjer en Mand en anden Saar eller Slag, da skal han alene sværge Lighedsed med den samme Edsformular, som er foreskrevet ved Manddrab; men Sikkerhedsed skal ikke gives, naar Manden ikke er dræbt.

Kap. 115 (ASun. 51).

Bliver en Mands Træl dræbt, da skal der ikke gives Lighedsed for ham lige saa lidt som for en Mands Husdyr, hvis det bliver dræbt.

Kap. 116 (ASun. 65).

Faar en Mand Saar af en anden Mand gennem Laar eller Læg eller Arm, saa at det har to Saarmunde, da skal der bødes seks Mark derfor ligesom for Hulsaar. Bliver en Mand hugget med eet Hug, saa han faar Saar i alle sine Fingre, skal den, der tilføjede ham Saarene, bøde fulde

9 bærer] bar AB.
23 af . . Mand] *mgl.* A^1.

Saarbøder for hver Finger. Ligeledes hvis nogen tilføjer en Mand flere Saar et andet Sted med eet Hug, skal han altid bøde for alle de Saar, som Manden faar.

Kap. 117 (ASun. 65).

Tilføjer en Mand en anden et saadant Saar, som der tages Ben ud af, skal han bøde for Saaret, som Loven foreskriver, og en Øre Penge for hvert Ben, der tages ud deraf, indtil der er taget fem Ben ud deraf.

Kap. 118 (ASun. 48, 49; jf. Tillæg A II).

Naar en Mand har dræbt en Mand, skal andre Mænd drage med ham til Landstinget og bede om Fred for ham paa Tinget, og han skal tilbyde Bøder for sine Gerninger. Er Drabsmanden ikke bofast, skal de Mænd, der fulgte ham til Tinget, indestaa for ham med Hensyn til Bøderne. Naar en fri Mand tilstaar Drab paa Landstinget, kan man ikke senere rejse Drabssag mod en anden Mand, men kun Sag om Følge eller Saar eller Raad.

Kap. 119 (ASun. 49).

Rejses der Drabssag mod en Mand for at have dræbt en anden Mand, og nægter han for sit eget Vedkommende, men indrømmer for sin Træls Vedkommende, at denne gav den dræbte Banesaar, skal han give tre Tylvters Ed for sig selv og bøde for sin Træl, som Loven foreskriver.

Kap. 120 (ASun. 48; jf. Tillæg B III).

Siger en Mand, at der staar tre Mark tilbage af Boden, skal den sagsøgte nægte med Tylvtered. Siger han seks Mark, skal han nægte med to Tylvter. Derefter skal der ikke gives højere Edsbevis, selv om der staar fyrretyve Mark tilbage. Saaledes er Loven ogsaa med Hensyn til al anden Gæld.

Kap. 121 (ASun. 57; jf. Tillæg A III 3).

Bliver en Mand dræbt, og dølger Drabsmanden sig, saa at ingen tilstaar, da skal den nærmeste Arving staa frem paa tre Landsting og spørge efter sin Frændes sande Banemand. Er der ingen, der tilstaar, da skal der følge Bandlysning efter. Derefter skal den nærmeste Arving staa frem paa to Landsting og rejse Drabssag, mod hvem han vil, for sin Frændes Død, og han skal ikke stævne den, han vil rejse Sag imod for sin Frændes Død, til de to første Ting. Til tredie Ting skal han lade (ham) stævne og der have Tingsvidne og to Mænds Vidnesbyrd paa, at han er den dræbtes sande Banemand, og to Mænds Vidnesbyrd paa, at det er tredie Ting, saa at han skal have seks Mænds Vidnesbyrd: to Mænds Vidnesbyrd paa, at han er stævnet til Tinget, og to Mænds Vidnesbyrd paa, at det er tredie Ting, og to Mænds Vidnesbyrd paa, at han er den dræbtes sande Banemand. Kommer den sagsøgte til tredie Ting og tager til Genmæle, skal han rense sig ved Skudsjærn, og Sagsøgeren skal ikke sværge paa, at han er skyldig. Svarer han ikke paa tredie Ting, skal Sagsøgeren tage hans Fred. Vil den sagsøgte endnu paa fjerde Ting staa frem og tage til Genmæle, skal han rense sig med Tylvtered, hvis Sagsøgeren ikke har Vidner paa, at han tidligere er sagsøgt paa tre Ting. Har han to Mænds Vidnesbyrd derpaa, skal den sagsøgte bære Skudsjærn. Bliver han ikke renset ved den Jernbyrd, da skal han være skyldig i den Sag. Bliver han renset ved den Jernbyrd, skal han bære endnu et Skudsjærn for Sagen, og Sagsøgeren skal derefter ikke mere forfølge Sagen mod ham. Saaledes skal han rejse Sag mod ni Mænd, men er der ingen blandt de ni Mænd, som ikke bliver renset, da kan han lade den tiende gaa paa Plovjern, og saa skal han sagsøge den tiende paa Tinget ligesom tidligere de ni Mænd. Naar han skal gaa paa Plovjern, skal Sagsøgeren sværge imod ham med tolv Mænd, at han er den dræbtes

sande Banemand, og at de ikke gør det for Gods eller af Partiskhed eller Avind, men fordi han er den dræbtes sande Banemand, og at de ved det. Hver af de tolv Mænd, der skal sværge, skal ikke have mindre Ejendom end til seks Mark, for hvis sagsøgte bliver renset ved at gaa paa Plovjern, skal hver af de tolv bøde tre Mark til ham og tre Mark til Ærkebiskoppen.

Kap. 122 (ASun. 51, 69).

Bliver en Mands Træl dræbt, skal den, der dræbte ham, bøde for ham med tre Mark og give Tylvtered paa, at han ikke var mere værd, eller lægge saa meget til, som han vil, og altid give Tylvtered derpaa. Bliver en Haand afhugget paa en Træl, skal den, der huggede den af, bøde halvanden Mark og desuden give Tylvtered paa, at han ikke gjorde Bonden mere Skade ved det Afhug, eller lægge til, som før er sagt. Bliver begge Hænder afhugget, skal den, der gjorde det, bøde tre Mark og desuden give baade Ed og Gods, som før er sagt. Bliver en Træl slaaet, eller han faar Saar, skal den, der gjorde det, erstatte Tabet af Arbejde og give Lægeløn og bøde to Øre til Bonden i Tokkebod. Hvad en fri Mand end gør imod Bondens ufrie Tyende — hvis det er Slag eller Saar og ikke Lyde — skal han give Lægeløn og erstatte Tabet af Arbejde og bøde to Øre til Bonden i Tokkebod. Bliver der Lyder, skal han bøde for dem efter gode Mænds Syn, og Lyder kan ikke sættes højere end til tre Mark, hvorledes de end bliver.

Kap. 123 (ASun. 50).

Dræber en Træl en fri Mand, skal den, der ejer Trællen, have Ret til at gøre, hvad han helst vil, enten udlevere

6 de tolv] dem A.
17-18 baade .. og] enten .. eller A.

sin Træl til den dræbtes Arvinger og desuden bøde seks Mark eller beholde sin Træl og bøde ni Mark.

Kap. 124 (ASun. 71).

Lemlæster eller saarer en Træl en fri Mand, kan han aldrig forbryde mere end tre Mark for en Mand, der ikke er dræbt. Slaar en Træl en fri Mand, skal Husbonden ogsaa bøde tre Mark eller nægte med Tylvtered.

Kap. 125 (ASun. 50).

Alt det, som en fri Mand bøder med fyrretyve Mark for sine egne Gerninger, skal han bøde med ni Mark for sin Træls Gerninger, eller han skal udlevere Trællen og desuden bøde seks Mark. Men Kongen vil have det til Lov, at Trællen aldrig kan forbryde mere end tre Mark for en Mand, der ikke er død.

Kap. 126 (ASun. 52, 73).

Giver en Mand en ufri Mand eller Kvinde Frihed, eller vedkommende løser sig selv til Frihed, skal den, der giver Frihed, eller den, der tager imod Udløsningen, eller hans nærmeste Arving drage til Tinget og frasige sig ham, og en anden Mand skal tage ham i Æt med sig og hæfte for hans Gerninger, bøde halv Mandebod for ham, hvis han dræber en Mand, og ligeledes tage mod Bøder for ham sammen med hans andre Arvinger, hvis han bliver dræbt. Saaledes skal der altid bødes mindre for alt det, han gør, eller for det, der bliver gjort mod ham, end hvis han var født fri. Vil ingen Mand tage ham i Æt med sig, og han forbryder sig paa en eller anden Maade, skal han bøde

1 Arvinger] Frænder AB.
16 en . . Kvinde] et ufrit Tyende AB. 26 han] senere *tilf.* AB.

Bæltebod for sig selv første, andet og tredie Aar, eller han skal fly og selv tage Risikoen.

Kap. 127 (ASun. 52, 73).

Bliver en frigiven dræbt, og en anden Mand rejser Sag efter ham, skal han bevise med Tylvtered og to Mænds Vidnesbyrd, at han tog ham i Æt med sig, eller at han er nærmeste Slægtning. Bliver han sagsøgt for, at han tog ham i Æt med sig, og han nægter det, skal han nægte med Tylvtered. Den, der har taget ham i Æt med sig, skal bøde for hans Gerninger en Trediedel af alle Bøder og hans Frænder to Trediedele, eller han selv skal bøde med Bæltebod. Saaledes skal han ogsaa tage af alle de Bøder, som bliver bødet for ham.

Kap. 128 (ASun. 74).

Avler en fri Mand Barn med en ufri Kvinde og løser senere Barnet fri, og det derefter bliver dræbt, da skal der bødes halv Bod for det til de fædrene Frænder.

Kap. 129 (ASun. 75).

Kommer en Mand, der er født fri, i Trældom, derved at han bliver hærtagen og derefter solgt, og han bliver dræbt, da skal Frænder og nærmeste Slægtninge tage fuld Mandebod for ham og give Bonden, der ejede ham, saa meget af Boden, som den dræbte kostede ham, da han købte ham.

Kap. 130 (ASun. 76).

Stjæler en Mand og bliver siden overgivet til Kongens Ombudsmand, da skal han være Træl i Kongens Gaard, indtil han udløses derfra, eller Friheden bliver skænket ham,

---

Kap. 128 mgl. ABG; *tilf. i Udgaven efter* C[1]. 17 Bod] Mandebod C[1]F[2]. 21 Frænder] hans Frænder A[1]BIJ.

26 siden] *mgl.* A[1].

men han kan ikke lovlig sælges bort (og komme) i en anden Mands Magt. Bliver han atter fri og senere dræbt, da skal der bødes fuld Mandebod for ham, men bliver han dræbt, mens han er i Kongens Besiddelse og i Trældom, da bødes der for ham, som Kongen vil, for Frænderne kan ikke rejse Sag efter ham af den Grund, at han stjal sig i en anden Mands Magt.

Kap. 131 (ASun. 77).

Vil en Mand kalde en Mands ufrie Tyende sin Frænde eller Frænke og derved skaffe vedkommende Frihed, skal han bevise det med Tylvtered og to Mænds Vidnesbyrd og derefter udløse ham med hans Husbondes Samtykke, saaledes som han kan komme overens med ham, og ikke paa anden Maade.

Kap. 132 (ASun. 78).

Siger en Mand, at en Mands ufrie Tyende er frit, skal han bevise med Tylvtered og to Mænds Vidnesbyrd, at det aldrig kom i Trældom ved sin egen Skyld, og det skal gaa bort frit uden Løsepenge. Er det en Kvinde, og hun faar Børn, mens hun er i Trældom, kan hun gaa bort med alle sine Børn frie.

Kap. 133 (ASun. 82).

Griber en Mand en anden Mands ufrie Tyende, som er bortløbet, skal Ejeren løse det inden for Landet for to Øre, paa den anden Side Havet og uden for Landet og uden for Kongens Rige for en halv Mark. Drager en Mand efter sit ufrie Tyende og finder det, skal han tage det og være fri for Tiltale, hvor han end finder det, lige saa vel i Kongens og Ærkebiskoppens Gaard som i en Bondes Gaard.

---

1 sælges bort] skilles derfra A^1B. 4 Besiddelse] Gaard A^1.
12 derefter] *mgl.* A^1.
18 ved . . Skyld] paa Grund af sine egne Gerninger A.

Kap. 134 (ASun. 79).

Ransagning skal ingen Mand nægte en anden, hvor han vil ransage efter sit ufrie Tyende.

Kap. 135 (ASun. 83).

Alt det Gods, ufrit Tyende erhverver, mens det er i Bondens Besiddelse, kan Bonden gøre med, hvad han vil, naar han giver sit Tyende Frihed, eller det løser sig til Frihed.

Kap. 136 (ASun. 85).

Bliver en Mands Husdyr eller andre af hans Ejendele stjaalet, og han straks drager efter og faar grebet den, der stjal, med det, skal han lægge Baand paa ham og binde ham og føre ham til Tinget og gøre det med ham, som Tingmændene dømmer. Men faar han ikke straks paagrebet Tyven med sine Ejendele og senere genkender sin Ejendel i en anden Mands Besiddelse, da kan han ikke gribe Manden, men skal tage Borgen for sin Ejendel og forfølge Sagen, som Loven foreskriver.

Kap. 137 (ASun. 85).

Træffer en Mand en anden Mand paa Vejen med hans Hest eller anden Ejendom, skal han kræve Borgen for ham i den første By, og der skal han skaffe Borgen for sig. Kan han ikke faa Borgen for sig der, da skal han drage med ham til en anden By. Faar han ikke Borgen for sig der, da skal han drage med ham til en tredie By. Faar han ikke Borgen for sig der, kan han ikke længere saaledes trække Sagen ud for den, der ejer Godset, med sin løse Snak. Derefter skal den, der ejer Godset og har det i Hænde, føre den, han greb med det, hjem til sig og lægge Jern og Lænker

9 andre af] *mgl.* A. 13 dømmer] vil, og som de dømmer ham til AB.

25 saaledes] = C-HJ; *mgl. øvrige Hss.* 27-28 og . . det] føre den, han greb med sit Gods AB.

for ham og lade ham selv lægge dem paa sig. Vil han ikke selv lægge dem paa sig, da skal Bonden lægge dem paa ham og være fri for Tiltale, baade med Hensyn til Kongens Ret og den, som han lagde Jern paa.

Kap. 138 (ASun. 85).

Man maa ikke sætte nogen anden Mand i Baand og Blok end den, man tager med sit Gods og vil føre til Tinget og behandle efter Tingmændenes Dom.

Kap. 139 (ASun. 85).

Borgen skal en Mand skaffe for sig, saaledes som han kan, enten hjem til sit eget Hus eller Tinget. Kan han ikke skaffe Borgen for sig, da skal Bonden føre ham til Herredstinget med sit Gods, ubunden og dog i Jern og Lænker. Kan Bonden ikke faa Ret paa Herredstinget, skal den, der er taget med Godset, nævne den, han har købt det af, eller sin Hjemstavn, og Ejeren af Godset skal drage derhen med ham, hvis han vil. Men vil Ejeren af Godset ikke drage derhen, da skal han sende andre Mænd derhen og lade dem undersøge, om det er saaledes, at den paagrebne har sin Hjemstavn eller sin Sælger der. Er der Mænd der, som vil tage Vare paa ham, da kan de komme og løse ham. Faar Bonden ikke paa det Sted sin Ret af den paagrebne, da skal han føre ham til Landstinget og gøre det med ham, som Landet dømmer.

---

3 Ret] og Ærkebiskoppens *tilf.* AF.

8 behandle .. Dom] gaa frem mod ham, eftersom Tingmændene dømmer AE. 8 Dom] Alt det Gods, der bliver taget fra en Mand uden for hans Gaard ved Ran, det skal atter bringes hjem og der tilbagesøges eller værges paa Brofjælen, som Lov er *tilf. som særligt Kap. efter Kap. 138* (*i* δ^1 *efter Kap. 139*) EdδHIJ (*trykt i Udgaven efter* E^1 *som Tillæg V1*).

10 saaledes som] hvor AE. 16 Ejeren .. Godset] den, der har grebet den anden med sit Gods A.

Kap. 140 (ASun. 86).

Mister en Mand sit Gods og drager ud for at søge efter det og forlanger Ransagning hjemme hos en anden Mand, og det nægtes ham, da skal han tilkalde to eller tre Grander og lade dem høre, at der baade nægtes ham Ransagning og anden Ret der, og derefter skal han drage til Tinget med sine Vidner. Nægter den anden, at han har vægret sig ved at lade ham foretage Ransagning, skal han forsvare sig med Tylvtered. Brister Edsbeviset for ham, skal han bøde tre Mark til Kongen og tre Mark til Bonden, fordi han vægrede sig ved at lade ham foretage Ransagning, og derefter staar det i Bondens Magt, hvor meget han vil anklage ham for og rejse Sag for.

Kap. 141 (ASun. 87).

Spørger en Mand hjemme hos en anden Mand efter sit tyvstjaalne Gods, og vedkommende nægter, at det er hjemme hos ham, og Bonden derefter foretager Ransagning og finder sit Gods der, da kan den, der har huset det stjaalne, gribes som en anden Tyv, og Bonden kan udtage sit Gods og desuden det dobbelte af Boet, uden at det skiftes. Efter at Bonden har taget det, han skal, skal Kongen tage hele Gerningsmandens Hovedlod og ikke mere. Bliver noget fundet under anden eller tredie Laas i Husfruens Besiddelse, da kan hun ogsaa gribes med hele sin Hovedlod. Børn og deres Lod skal man ikke tage, medmindre de er saa voksne, at de ogsaa kan stjæle.

Kap. 142 (ASun. 88).

Genkender en Mand sit Gods hjemme hos en anden Mand uden Ransagning, da skal han kræve Borgen,

5 baade] *mgl.* AC o.fl. 6 der] *mgl.* AB. 7 sine Vidner] sit Tingsvidne AB o.fl. 10 og...Bonden] *mgl.* AC[1]; *tilf. i Udgaven efter* B *(jf. dog Textkritikken).*

og den, der har det i Hænde, skal stille ham Borgen for, (at han vil komme) til Tinget, og paa Tinget skal Tingmændene da fastsætte en Femt for den, der har Godset i Hænde, at han skal være hjemme paa sin Brofjæl og værge det over for den, der genkender det som sit, med to Mænds Vidnesbyrd og Tylvtered paa, at det er hjemmefødt, hvis det er levende Ejendom som Hest eller Okse eller andet levende Husdyr. Tør den, der har det i Hænde, ikke værge sig saaledes, da skal den, der gør Krav paa det, med en halv Tylvt og uden Vidner tilbagesøge det som tyvstjaalet eller ranet.

Kap. 143 (ASun. 89).

Rejses der Sag angaaende utilskaaret Klæde eller uskæftet Økse eller Sværd uden Sværdrem eller andet lignende, da skal den, der har det i Hænde, bevise med Tylvtered og uden Vidner, at han fik det ved ret Torvekøb.

Kap. 144 (ASun. 89).

Rejses der Klage angaaende tilskaaret Klæde eller skæftet Økse eller Sværd med Sværdrem, skal vedkommende bringe sin Sælger eller sin Garant til Stede og værge sig med Tylvtered. Kan han ikke værge sig, da skal den, der genkender det som sit, tilbagesøge det med en halv Tylvt, saaledes som før er sagt. Siger Bonden, at han tidligere nævnte en anden Garant, da skal han bevise med Tylvtered, at det er denne, der er hans rette Garant, og at han ikke først nævnte en anden som Garant. Kan han ikke bringe sin Sælger eller sin Garant til Stede, og har han to Mænds Vidnesbyrd paa, at han fik det ved ret Køb, da kommer Bast og Baand og Kongens Ret ikke til Anvendelse, men Bonden kan udtage sit og skal desuden give Tylvtered paa, at han ikke fik mere, (end der tilkom ham). Svigter Vidnes-

byrdet for ham saavelsom Garant og Sælger, skal han udlevere Bondens Gods og desuden det dobbelte samt Kongens Ret.

Kap. 145 (ASun. 90).

Genkender Bonden ikke sit Gods nogetsteds, men vil sagsøge en Mand for Tyveri af det Gods, der er stjaalet, da skal han drage til Herredstinget og sige til Tingmændene, at vedkommende er hans Tyv. Da skal Tingmændene bede ham stævne Tyven til næste Ting. Kommer han ikke paa næste Ting og tager til Genmæle, da skal Tingmændene fastsætte et tredie Ting for ham. Kommer han ikke paa tredie Ting og tager til Genmæle, da skal Tingmændene tildømme Bonden Værdien af det stjaalne og Kongen hans Ret og idømme Tyven Madban i Herredet. Efter at Bonden har faaet Tyven idømt Madban i Herredet og sagsøgt ham for Kongens Ret og for sit eget Vedkommende for Værdien af det stjaalne, skal han drage til Landstinget med Vidner fra Herredstinget og oplyse, at han har forfulgt sin Sag saaledes. Vil Tyven da endnu tage til Genmæle paa Landstinget (og sige), at han ikke er sagsøgt paa den Maade, da skal han rense sig med Skudsjern. Brænder han sig paa Jernet, da brænder han til Bonden Værdien af det stjaalne og desuden det dobbelte og til Kongen dennes Ret. Bliver han renset ved Jernbyrd, da maa Bonden atter begynde Sagen. Vil Tyven ikke tage til Genmæle paa Landstinget, da faar Bonden ham kendt fredløs trods hans Fraværelse ved Vaabentag paa Landstinget, og før kan Bonden ikke faa ham fredløs.

Kap. 146 (ASun. 91).

Er den, der bliver stævnet paa Tinge for Tyveri, ikke hjemme, da skal de Mænd, der er hans Værger i Sagen,

---

20-21 ikke .. Maade] paa ingen Maade er sagsøgt A. 24 atter] *mgl.* A^1.

bevise hans Forfald. Er han inden for Landet og ikke syg, da skal man sagsøge ham til tre Ting. Er han syg, da skal man vente en halv Maaned. Er han da stadig syg, skal man vente endnu en halv Maaned. Er han da endnu syg, da skal hans nærmeste Slægtning gaa ind paa at præstere Jernbyrd og bære Jern for ham. Brænder den, der bærer Jernet, sig, da gaar det ud over den sagsøgtes Bo. Dør den sagsøgte, før der er baaret Jern, og Arvingerne nægter, at der var aftalt Jernbyrd, da skal de nægte med Tylvtered. Sagsøger han senere Arvingerne for, at deres Fader var Tyv, da faar han ikke Jernbyrd af Arvingerne, men kun Tylvtered. Er den sagsøgte uden for Landet og dog i Kongens eget Rige, da skal man fastsætte en Frist paa en halv Maaned for ham. Er han uden for Kongens eget Rige, da skal man vente en Maaned. Er han draget til et Valfartssted, og der er Vidner derpaa, da skal man vente Dag og Aar paa ham.

Kap. 147 (ASun. 92, 91; jf. Tillæg A III 1).

Staar den sagsøgte frem paa første eller andet Ting og tilbyder Nævn for sig i sit Herred, da skal Sagsøgeren udtage tolv Mænd, saadanne som han vil, fra hele Herredet. Siger den sagsøgte, at nogle af Mændene i Nævnet er hans Uvenner, da kan han tage tre Mænd bort og ikke flere, og derefter skal Sagsøgeren udvælge tre andre Mænd i deres Sted og lade dem sværge paa det samme Ting eller paa det næstfølgende Ting. Sværger Nævnet, da gaar den sagsøgte bort fri for Tiltale. Brister Nævnet for ham, da skal han bære Jern, og Sagsøgeren skal ikke aflægge Ed paa, at han

1 bevise] bevidne A^1. 2-3 Er . . Maaned] *mgl.* Ah; *tilf. i Udgaven efter senere Tilføjelse i* A^2. 3-4 Er . . Maaned] *mgl.* ACG *o. fl.* 5-6 præstere . . Jern] underkaste sig Nævn A^1BIJ. 6 Brænder . . sig] Bliver han fældet af Nævnet A^1BIJ. 8 der . . Jern] Nævnet har afgivet Kendelse ABIJ. 9 Jernbyrd] Nævn A^1BIJ. 11 Jernbyrd] Nævn A^1BIJ. 21 af . . Nævnet] *mgl.* A.

er skyldig. Vil den sagsøgte ikke tage mod Nævn, da skal han bære Jern, og Sagsøgeren skal da aflægge Ed paa, at han er skyldig. Er tre Mænd af Nævnet borte, naar det skal sværge, skal Forfald bevises for hver af dem med to Mænds Vidnesbyrd af Nævnet selv, og man skal straks udtage tre andre i deres Sted og lade dem sværge. Er der flere end tre Mænd borte, da brister Nævnet for ham. Derefter skal han bære Jern, som før er sagt. Stoler den sagsøgte ikke paa Nævnet, da kan han frasige sig Nævnet to eller tre Nætter før Tinget, for han skal da bære Jern, og Sagsøgeren skal ikke aflægge Ed paa, at han er skyldig. Sagsøgeren kan ikke rejse Sag paa anden Maade, end som nu er sagt, uden at han udsætter sig for (at maatte bøde) Kongens Ret. De Mænd, der skal aflægge Vidnesbyrd og bevise en anden Mands Forfald, skal sværge, idet de tager hinanden i Haanden, og ikke paa Bog.

Kap. 148 (ASun. 93).

Staar den sagsøgte frem paa første eller andet Ting og tilbyder Tylvtered og to Mænds Vidnesbyrd paa, at han har fundet det, han sagsøges for, og at han har lyst det paa Gadestævne og ved Kirkestævne og paa Tinge og i enhver Henseende har omgaaedes med det, saaledes som Loven foreskriver, da skal Bonden tage sit Gods og give Tylvtered paa, at han ikke fik mere, (end der tilkom ham). Vedgaar han selv det, han beskyldes for, enten i Kirken eller paa Tinget, før der bliver rejst Sag imod ham, skal han udlevere det, han fandt, og give Tylvtered paa, at han ikke fandt mere, og være fri for Tiltale, baade med Hensyn til Kongens Ret og over for Bonden.

Kap. 149 (ASun. 92).

Den, der skal aflægge Ed paa, at en anden er skyldig, skal bede Gud hjælpe sig, saa sandt som han er skyl-

11 ikke (1)] *mgl.* A^2; *i Udgaven slettet ved Textrettelse.*

dig i den Sag, han rejser imod ham, og at han ikke gør det af Avind eller ond Vilje, men fordi han ved, at han er skyldig i den Sag, som han rejser imod ham.

Kap. 150 (ASun. 89).

Sælger en Mand Hest eller Okse eller anden Ejendom bort, og den samme, som solgte, gør Krav paa det solgte, da skal den, der har det i Hænde, forsvare sig med to Mænds Vidnesbyrd og Edsbevis i Forhold til Værdien af det, der rejses Krav om, og værge sig det til. Han skal bede Gud hjælpe sig, saa sandt som han fik det samme, som nu kræves af ham, af den samme, som nu kræver det. Gør en anden Mand end Sælgeren Krav paa det solgte, da skal den, der har det i Hænde, værge sig, eller den, der genkender det som sit, skal tilbagesøge paa den Maade, som før er omtalt ved den Slags Sager.

Kap. 151 (ASun. 95).

Tingmændene skal lovligt dømme en Tyv til Hængning for en halv Marks Værdi og ikke for mindre. Stjæler han mindre, da kan de fradømme ham Huden eller en saadan Legemsdel, som de vil, eller dømme ham til at være Træl i Kongens Gaard, for Tingmændene har Magt til at gøre med Tyven, hvad de vil. Naar Tyven kommer paa Tinget for en halv Marks Værdi, kan man hænge ham, men ikke for mindre. Men stjæler han til fem Pennings Værdi, da kan man binde ham og føre ham til Tinget og gøre det med ham, som Tingmændene vil. Men han er dog ogsaa en Tyv, hvis han stjal en Penning. Er han Kirkebryder eller Morder, da kan de dømme ham til Hjul.

Kap. 152 (ASun. 96).

En Mands Kone kan ikke lovligt sælge mere af Husbondens Bo end fem Pennings Værdi uden Husbondens

22 Tyven (1)] ham A.

Vidende. Men vil hun ofte sælge saa meget bort, da kan hun gøre megen Skade, hvis hun er en uklog Kone. Da skal Husbonden drage til Tinget og forkynde, at hans Kone gør saaledes. Den, som derefter handler med hende om mindre eller mere, skal give det tilbage, som han faar af hende, med svoren Ed og ikke have noget af det (tilbage), som han gav derfor. Saaledes (gaar det) ogsaa, hvis han handler med Husbondens Søn eller Husbondens Datter. Men han skal ikke svare til Tyverisag, hvis han handler med Husbondens Kone eller hans Søn eller hans Datter. Men handler han med ufrit Tyende eller med lejet Tyende, da skal han erstatte det, han køber, og svare til Tyverisag derfor.

Kap. 153 (ASun. 95).

Nogle Mænd siger, at Tingmændene ikke kan dømme Tyven et Øre eller andre Legemsdele af, men skal lade Kongens Ombudsmand dømme det af, men det er dog ikke sandt, for (det er) Tingmændene, (som) har Magt over Tyven.

Kap. 154 (ASun. 99).

Skal en Mand bære Jern, da skal han to sin Haand og derefter ikke røre ved noget som helst med den, ikke sit Haar og ikke sin Klædning og ikke noget som helst andet, før han tager Jernet og løfter det.

Kap. 155 (ASun. 99).

Bærer en Mand Skudsjern, da skal han gaa ni Skridt langt, før han kaster Jernet. Kaster han det før, da er han fældet. Siger nogle, at han er fældet, og andre siger, at han ikke er fældet, da skal to Mænd vidne, at han bar det til fulde og ikke til Fald.

14 siger] = BDEF; vil *øvrige Hss.* 14 kan] skal kunne A. *Kap. 154-56 mgl. i* AD¹IJ; *i Udgaven tilføjet efter* F.

Kap. 156 (ASun. 99).

Bærer en Mand Trugsjern, da skal Truget staa tolv Skridt fra Stokkene, og den, der skal bære Jernet, skal kaste det i Truget. Falder Jernet uden for Truget, da skal den, der bærer det, tage det op og atter kaste det i Truget. Man skal ikke aflægge Ed paa, at den anklagede er skyldig, undtagen ved Trugsjern. Saa snart Jernet er baaret, skal man sætte en Vante paa Haanden og sætte Segl for og løse det om Lørdagen. Men Haanden skal ikke løses, før Sagsøgeren kommer til Stede, og ham skal man vente paa, til Tingtiden den Dag er ude. Kommer han ikke til den Tid, da skal de Mænd, der er til Stede, løse Haanden og afgøre, hvorvidt han enten er skyldig i Sagen eller uskyldig. Bliver den, der bar Jernet, renset, da skal han yde Præsten hans Ret. Bliver han ikke renset, skal Sagsøgeren yde ham hans Ret.

Kap. 157 (ASun. 99; jf. Tillæg A III 1).

Fastehelg eller anden Helg maa aldrig gavne Tyven saaledes, at han ikke skal bære Jern og rense sig for en Tyverisag, og i enhver Helg maa en Mand tilbagesøge sin Ejendom, hvis han genkender den som tyvstjaalen eller taget ved Ran. Er der en Helligdag i Ugen, da skal ingen Mand bære Jern og ikke have Vante paa Haand.

Kap. 158 (ASun. 94).

Staar en Mand frem paa Tinget og beskylder en anden for Tyveri, da skal han sagsøge ham og forfølge Sagen, som Loven kræver. Vil han ikke forfølge Sagen og sagsøge ham, skal han bøde tre Mark til Kongen og tre Mark til den, han kaldte Tyv.

Kap. 159 (ASun. 86).

Forlanger en Mand Ransagning hjemme hos en anden Mand, og Husbonden ikke er hjemme, men hans Kone,

8 sætte (2)] lægge A^1F^2.

da skal den, der vil ransage, tilkalde to Grander eller tre eller saa mange, som han vil, og lade dem være til Stede. Findes det Gods der, som han ransager efter, da maa han ikke gribe Bondens Kone og binde hende og ikke føre hende bort, hverken i Baand eller uden Baand, men han skal tage Borgen for det Gods, som han genkender som sit, og Granderne skal gaa i Borgen derfor, til Husbonden kommer hjem, og da skal han værge sig, som Loven foreskriver, eller ogsaa skal den anden, der genkender det som sit, søge det tilbage, saaledes som Loven foreskriver.

Kap. 160 (ASun. 97).

Stjæler eller dræber Bondens Træl en anden Mands Husdyr, der er saa meget som tyve Mark eller mere værd, skal Bonden betale det, han vil, og desuden give Tylvtered (paa, at Tyveriet ikke beløb sig til mere), og endvidere Trællens Hud eller en Øres Bøde, efter Trællens Ejers eget Valg.

Kap. 161 (ASun. 97).

Indrømmer Bonden selv (Rigtigheden af) det, som siges om hans Træl, da skal han ikke løse Trællens Hud og ikke lade ham hudstryge. Nægter Bonden, at hans Træl gjorde det, han sagsøges for, da skal hans Træl bære Jern, og Sagsøgeren skal ikke aflægge Ed paa, at han er skyldig. Brænder Trællen sig, da skal Bonden udlevere det, han vil, og desuden give Tylvtered. En Træl skal ikke bære Jern for mindre end for en Værdi af en halv Mark. Beskyldes han for mindre Tyveri, da skal hans Husbond nægte det med tredie Mands Ed. Indrømmer han noget, skal Bonden udlevere det, han vil, og desuden give tredie Mands Ed.

Kap. 162 (ASun. 98).

Stjæler Bondens Træl noget og bliver grebet med det, da skal den, der har grebet ham, føre ham til Tinget

9 der . . sit] *mgl.* A.

og sende hans Husbond Bud om at komme derhen. Vil Bonden, der ejer Trællen, komme til Stede, skal han betale saa meget for Trællen, som han vil, og desuden give Tylvtered og to Mænds Vidnesbyrd paa, at han var bortløbet, og Trællen skal hudstryges eller Trællens Ejer løse ham med en Øre. Vil Bonden ikke komme til Stede og saaledes løse sin Træl, da skal den, der har grebet ham, have to Mænds Vidnesbyrd paa, at Trællen er hans Tyv, og faa Dom af Tingmændene og hænge ham.

Kap. 163 (ASun. 95).

Vil Bryden ikke skære Baandene af en Tyv, der ikke skal hænges, da skal Tingmændene dømme Baandene af ham, og Bonden, der har grebet ham, skal selv skære Baandene af ham i Overensstemmelse med Tingmændenes Dom og derefter være fri for Tiltale over for Kongens Ombudsmand.

Kap. 164 (ASun. 100; jf. Tillæg B I Till.).

Ingen Fisk maa kaldes Vrag undtagen Stør, helt og holdent, og Hval. Men dog skal den, der først finder en Hval, tage sig en Byrde deraf, hvis han er gaaende, og sige til i Kongens Gaard. Rider den, der først finder den, skal han tage sig en Hestebyrde. Kører han med Vogn, skal han tage sig et Vognlæs. Er han paa et seksaarers Skib, skal han tage sig en Skibsladning. Og hver den, der først finder den, skal altid sige til i Kongens Gaard. Siger han ikke til, skal han bøde tre Mark eller forsvare sig med Tylvtered.

Kap. 165 (ASun. 101).

Lider en Mand Skibbrud, da maa hans Gods aldrig betragtes som Vrag, saa længe han selv kan bjerge det med saadanne Mænd, som han kan faa med til at hjælpe

22 med Vogn] *mgl.* AE. 25 altid] *mgl.* AI.

sig, og Kongens Ombudsmand maa ikke forbyde ham at tage saadanne Mænd til Hjælp, som han kan faa dertil for gode Ord eller Betaling. Naar han har opgivet det og ikke kan bjerge mere, da skal Kongen og hans Ombudsmand tage det og ikke før, medmindre den, som har lidt Skibbrud der, er en Ufredsmand.

Kap. 166 (ASun. 101).

Kommer noget Gods drivende i Land, og ingen Mand følger med, da skal den, der finder det, sige til og lyse, om nogen vedkender sig det Gods. Vedkender nogen sig det, skal han løse det efter Loyen. Er der ingen, som vedkender sig det, da skal Kongens Ombudsmand tage det og forvare det Dag og Aar. Kommer nogen, som vedkender sig det, før den Tid, og han bor i Kongens Rige, skal han aflægge Adkomsted, det er sjette Mands Ed. Han skal bede Gud hjælpe sig, saa sandt som han er rette Ejer eller rette Arving til det Gods, og han skal have det, som han genkender som sit, og betale den, der har opbevaret det, hans Udgift, hvis han har haft nogen Udgift paa det.

Kap. 167 (ASun. 107).

For Haandran skal man bøde tre Mark eller give Tylvtered derfor. Driver en Mand et optaget Kreatur fra en anden Mand uden for hans Gaard, skal han bøde to Øre eller give tredie Mands Ed derfor. Tager en Mand et optaget Kreatur ud af en anden Mands Gaard uden hans Vilje, skal han bøde tre Mark eller give Tylvtered derfor.

Kap. 168 (ASun. 108).

Gaar en Mand med Vilje med sin Hjord ind i en anden Mands Vang med Hund og med Hyrde, skal han er-

1 sig] og sit Gods *tilf.* A.
16-17 Ejer . . Arving] Arvtager eller rette Ejer A.

statte Skaden paa Marken og bøde tre Mark eller nægte med Tylvtered. Kommer en Hjord eller et Stod eller en Svineflok af Vaade ind paa en anden Mands Ager eller Eng, skal (Ejeren) sætte en halv Mark i Pant derfor og lade Markskaden vurdere og erstatte med tredie Mands Ed.

Kap. 169 (ASun. 108).

Tolv Heste er et Stod, og tolv Stykker Hornkvæg er en Hjord, og tolv Svin er en Flok. Optager en Mand sin Grandes Øg — eet eller to — i Agrene eller et andet Kreatur, hvis det er mindre end en Hjord, skal Granden lade Markskaden vurdere og erstatte Kornet med sin egen Ed alene paa, at hans Kvæg ikke gjorde mere Skade ved den Optagelse. Siger den anden, at han før har lidt Skade af hans Kvæg, da skal han give tredie Mands Ed derfor. Siger den, der ejer Kvæget, at det blev taget i Drift og ikke i Agre eller paa Enge, skal den, der har optaget det, nægte med tredie Mands Ed eller bøde to Øre, hvis han indrømmer det.

Kap. 170 (ASun. 112).

Første Dag en Mand har optaget en anden Mands Husdyr, skal han sende to Mænd til den, der ejer Dyret, og bede ham udløse sit Dyr. Vil han ikke udløse sit Dyr første Dag, da skal den, der har optaget Dyret, næste Dag sende to andre Mænd til ham og bede ham udløse sit Dyr. Vil han da endnu ikke udløse det, da skal han tredie Dag ligeledes sende to Mænd og bede ham udløse sit Dyr. Vil han ikke udløse det paa den tredie Dag, da skal han beholde Dyret hos sig, saa længe han vil. Derefter skal han drage

2-3 eller (1) . . Vaade] *mgl.* Ah; *tilf. i Udgaven efter* B. 5 vurdere] paatale (»mælæ«) A^1.

7 er (1)] udgør A^1. 7 er (2)] *mgl.* A. *o. fl.* 8 er] *mgl.* A. 9 Agrene] eller Engene *tilf.* A. 11 vurdere] paatale (»mælæ«) A^1.

25 endnu] *mgl.* $A^1\delta^2G$. 27 ikke] endnu ikke A.

til Tinget med alle sine Vidner og lyse, at han har optaget den andens Dyr saaledes og rettet Opfordring til ham, og at han ikke vilde udløse sit Dyr. Hvad der end derefter sker med hans Dyr, da skal Tingmændene dømme den, som har optaget det, sagesløs. Forlanger den, der ejede Kvæget, Erstatning for det, da skal den, der optog det, forsvare sig med saa stort Edsbevis, som svarer til det optagne Dyrs Værdi, og sværge, at han forholdt sig med det optagne Dyr, som Loven foreskriver. Brister Edsbeviset for ham, da skal han erstatte Dyret og ikke give Bøder dertil, fordi hans Tingsvidner fritager ham for de Bøder.

Kap. 171 (ASun. 109).

Ganske saaledes som en Bonde forholder sig over for en anden Bonde med Hensyn til Optagelse, skal han gøre over for Kongens eller Ærkebiskoppens Bryde og deres Bryde over for Bonden, og saaledes skal hver af dem udløse sit Husdyr fra en anden.

Kap. 172 (ASun. 109).

Bor Kongen selv paa sin Gaard eller Ærkebiskoppen paa sin, da er Tokkebøden til dem større, end hvis det var en Bryde, (som boede der), saafremt Kvæg med Vilje bliver sluppet ind i deres Sæd. Kommer Kvæg ved Vaade ind i deres Sæd, da kræves der ikke mere end tredie Mands Ed foruden Erstatning af Skaden paa Kornet, uanset de selv er paa deres Gaard.

Kap. 173 (ASun. 109).

Rejser Kongens eller Ærkebiskoppens Bryde Klage mod en Mand over, at han har ladet sine Kreaturer græsse paa hans Mark, og stævner ham til Tinget eller for sin Herre, skal Bonden bøde tre Mark eller nægte med Tylvtered.

11 fritager] fritog A.
21 Bryde] der sad der *tilf.* A.

Kap. 174 (ASun. 108).

Tøjrer en Mand i en anden Mands Eng eller Mark, skal han bøde for Skaden og desuden to Øre eller nægte med tredie Mands Ed.

Kap. 175 (ASun. 110; jf. 70).

Dræber en Mand en anden Mands Husdyr i sin Ager af ond Vilje, skal Ejeren af Dyret først erstatte Skaden paa Kornet og desuden give tredie Mands Ed — lige saa vel den Mand, der bor uden for Byen, som den Mand, der bor i Byen, — og derefter skal den, der dræbte Dyret, erstatte det og desuden give tredie Mands Ed paa, at det ikke var mere værd, og endvidere bøde to Øre i Tokkebøde. Nægter han, at han dræbte den andens Dyr, og var det Dyr, der blev dræbt, saa meget som to Øre værd, skal han nægte med tredie Mands Ed. Var det, der blev dræbt, saa meget som en halv Mark værd, skal han nægte med sjette Mands Ed, indtil der er dræbt et Dyr, der er saa meget som seks Øre værd. Derefter skal han nægte med Tylvtered. Hvilket Dyr der end bliver dræbt i Bondens Paasyn, om det er en Gaas eller en Gris, skal den, der dræbte det, erstatte det og desuden give to Øre i Tokkebøde, hvor lidt det, han dræbte i Bondens Paasyn, end var værd. Dræber en Mand saa lidt, uden at Bonden ser paa det, da er der ingen Tokkebøde, medmindre han dræber et Dyr, der er saa meget som to Øre værd. Derefter skal han bøde Tokkebøder. Tokkebøde er ikke mere end to Øre, saa gode som fire Ørtug Penge. Erstatter en Mand det Dyr, han dræbte, da kan han aldrig derefter nægte Tokkebøder. Siger den, der dræbte Dyret, at det ikke var saa meget som to Øre værd, skal han nægte Tokkebøden med tredie Mands Ed og erstatte det Dyr, han dræbte, og desuden give tredie Mands Ed.

Kap. 176 (ASun. 110).

Øver en Mand Gorniddingsværk mod en anden Mands Husdyr med Spyd eller andet Vaaben, saaledes at Gorren flyder ud, og han derved dræber en anden Mands Dyr, der er saa meget som en halv Mark eller mere værd, skal han erstatte Dyret med saa stort et Edsbevis, som svarer til, hvad Ejeren af Dyret vurderer det til, og desuden tre Mark eller ogsaa give Tylvtered paa, at han ikke har dræbt det.

Kap. 177 (ASun. 110).

Paa hvilken Maade en Mand end stjæler sig til at dræbe en anden Mands Husdyr, skal han, hvis den, der ejede Dyret, vil aflægge Ed paa, at han er skyldig, rense sig ved Trugsjern, hvis Dyret er saa meget som en halv Mark eller mere værd. Brænder han sig, skal han erstatte Dyret og desuden det dobbelte af Værdien.

Kap. 178 (ASun. 70).

Rider en Mand (paa) en anden Mands Hest uden hans Tilladelse inden for Marken, skal han bøde to Øre. Rider han (paa den) paa en anden Bymark, skal han bøde en halv Mark. Rider han (paa den) paa en tredie Bymark, skal han bøde seks Øre.

Kap. 179 (ASun. 113).

Alle Stodheste og vilde Heste skal den, der ejer dem, vogte og forsvare, saa at de ikke kommer i andres Agre eller Enge fra Pinsedags Aften til Mikkelsmesseaften. Kommer de imellem disse Tidspunkter i en Mands Sæd eller Enge, skal Ejeren udløse dem mod Pant og Erstatning,

13 Trugsjern] Nævn A^1BEIJ. 14 Brænder . . sig] Bliver han fældet (ved Nævnet *tilf.* B) *o. lign.* A^1BEIJ.

25 Pinsedags Aften] Pinseaften $A^1BC^{2\text{-}4}$.

som før er sagt. Kommer de tidligere eller senere i Agre eller i Enge, skal man drive dem derfra uden at gøre dem Skade og ikke optage dem.

Kap. 180 (ASun. 113).

Driver mange Mænd Stodheste eller andre Husdyr ud i Kær eller Dynd, saa at eet af dem dør deraf, da har den, der ejede dem, Ret til at sagsøge saa mange Mænd, som han vil, i den Anledning og kræve Jernbyrd af enhver af dem, som han vil aflægge Ed paa er skyldig, eller Erstatning og desuden Bøder, som Loven foreskriver.

Kap. 181 (ASun. 111).

Optager en Mand en anden Mands Husdyr paa Agrene i sin Sæd og ikke vil udlevere det, skal Ejeren af Dyret udrede Erstatning for Kornet og desuden give sin egen Ed paa, at hans Dyr ikke gjorde ham mere Skade ved den Optagelse. Vil den, der har optaget Dyret, da ikke udlevere det, da skal Dyrets Ejer hidkalde Granderne og kundgøre for dem, at han ikke kan faa sit Dyr udleveret, og derpaa drage til Tinget med Vidnerne, han har paa, at den anden holder hans Dyr indespærret. Nægter den, der optog det, at han holder hans Dyr indespærret, skal han nægte med Tylvtered. Indrømmer han det, skal han bøde tre Mark. Dør Dyret hos ham, skal han erstatte Dyret og desuden give tre Mark for Ran eller nægte med Tylvtered, at han øvede Ran.

Kap. 182.

Den, der sætter Pant for Optagelse af Dyret, maa indløse sit Pant, naar han vil, og den, der skal tage Er-

8 Jernbyrd] Nævn A^1BIJ.

15 ham] *mgl.* A. 22-24 Dør .. Mark] *mgl.* AE^{4-5}; *tilf. i Udgaven efter* C^1.

statning for sit Korn, kan ikke rejse Sag mod den, der skal give Erstatning, fordi han førte sit Korn i Lade, før han ydede ham Erstatning.

Kap. 183.

Sætter en Mand Pant og vil ikke indløse det, skal den, der har det i Hænde, drage til Tinget og fastsætte en Lovdag, da den anden skal indløse sit Pant. Vil han ikke indløse det til den Lovdag, der fastsættes, da skal hans Pant være forbrudt.

Kap. 184 (ASun. 106).

Agerfreden skal være saa stor, at hvis nogen stjæler et Neg bort fra en Mands Ager og bliver taget dermed, da kan man binde ham og føre ham til Tinget og gaa frem mod ham, som Tingmændene dømmer. Stjæler han en anden Ting, da maa man ikke binde ham for mindre end en Øres Værdi, og for en Øres Værdi maa han ikke hænges og ikke for mindre end en halv Marks Værdi. Er der stjaalet mindre, da skal man afskære et Øre eller lade ham hudstryge eller gøre andet saadant ved ham, som Tingmændene dømmer.

Kap. 185 (ASun. 103).

Støder Bymarker eller Torpmarker op til en anden By eller en anden Torp, saa at en Mands Fælled støder op til en andens indhegnede Mark, skal den, der har Sæd og indhegnet Mark, altid sætte Gærde om sin Vang og sin indhegnede Mark.

---

13 da . . og (1)] *mgl.* AH; *tilf. i Udgaven efter* C^1. 13 kan] skal C. 14 som] Loven er og *tilf.* A. 16-17 Øres (1) . . en] *mgl.* A; *tilf. i Udgaven efter* C^1.

23-24 Fælled . . Mark] indhegnede Mark støder op til en andens Fælled A.

Kap. 186 (ASun. 105).

Opbryder en Mand en anden Mands Gærde, skal han erstatte Skaden og desuden bøde to Øre eller give tredie Mands Ed paa, at han ikke opbrød det. Kører eller rider en Mand over en anden Mands Ager, skal han bøde to Øre eller nægte med tredie Mands Ed. Mejer en Mand sig Vej over en anden Mands Ager eller slaar igennem hans Eng, skal han erstatte Skaden og desuden bøde to Øre eller nægte med tredie Mands Ed.

Kap. 187 (ASun. 105).

Opbryder en Mand et Gærde for sin Hest eller Vogn, og sker der Skade paa (andre) Mænds Agre eller Enge, skal han erstatte Skaden og desuden (bøde) to Øre eller (give) tredie Mands Ed. Opbryder en Mand en anden Mands Toftegærde, skal han bøde tre Mark eller nægte med Tylvtered. Tager en Mand Gærdet mellem sin og andre Mænds Sæd op, før alle Mænd faar bjerget deres Korn, og lider de Skade derved, skal den, der ejede Gærdet og tog det op, erstatte Skaden paa Sæden til alle dem, der led Skade, og desuden (bøde) til alle, der vil rejse Klage mod ham, seks Øre eller (give) sjette Mands Ed.

Kap. 188 (ASun. 102).

Naar Granderne har saaet deres Sæd, da skal de fastsætte en Lovdag for alle dem, der bor (sammen) i Byen, at de alle skal sætte Gærder til den Lovdag, der fastsættes. Den, der ikke sætter Gærder til den Lovdag, skal bøde en Øre. Derefter fastsættes en anden Lovdag, og den, der ikke sætter Gærder til den Lovdag, skal bøde to

5 Ager] Sæd A.

11 Mand] en anden Mands *tilf.* A. 12 andre Mænds] *mgl.* A^1B *o. fl.*

Øre. Derefter fastsættes endnu en tredie Lovdag, og den, der da ikke vil sætte Gærde, skal bøde en halv Mark. Vil de, der sidder hjemme og ikke vil sætte Gærde, ikke bøde, skal de, der har sat Gærde, drage til Herredstinget og faa Dom til, at de kan bemægtige sig de andres Ejendom.

Kap. 189 (ASun. 104).

Er der en Vang, der helt besaas med Rug efter Byg, skal alle Granderne lige saa fuldt sætte Gærde for Rug som for Byg, eller de skal betale samme Bøde for Ruggærde, som det er sagt om Byggærde. Er der ikke Rugsæd over hele Vangen, og en Mand vil besaa en Ager eller to, skal han sætte et Kantgærde derom eller beskytte det paa anden Maade, som han vil, men han maa ikke af den Grund optage en anden Mands Husdyr før Pinsedags Aften.

Kap. 190.

Dræber en Mand en Skødehund, skal han bøde seks Øre, dræber han en Mynde, skal han bøde en halv Mark. Dræber han en Tæve, skal han bøde to Øre — medmindre de bliver taget paa fersk Gerning, idet de bider en Mand eller en Mands Dyr, saa det dør deraf, eller i Husene hos den, de bryder ind hos. Bider de en Hest under Manden eller et andet Dyr, saa at det ikke dør deraf, da skal man ikke dræbe dem, men man skal bøde for dem.

Kap. 191 (ASun. 114).

Hugger en Mand Brændelæs i en anden Mands indhegnede Skov, skal han bøde to Øre for hvert Læs og udlevere alt det, han huggede. Nægter han, skal han give tredie Mands Ed derfor. Hugger en Mand tolv Læs eller

18 Tæve] Gaardtæve AIJ.

mere i en anden Mands indhegnede Skov, saa at han gør »Vedstort«, skal han bøde tre Mark eller nægte med Tylvtered.

Kap. 192 (ASun. 114).

Bliver en Mand paagrebet Dag eller Nat ved Stubben i en anden Mands indhegnede Skov, saa han ikke kan nægte, da skal han bøde seks Øre, og de Bøder skal han gaa ind paa, hvor han bliver paagrebet, og for at Bøderne ikke skal kunne nægtes, skal han stille et saadant Pant, som han har. Har han ikke stillet Pant, og nægter han, efter at han er kommet bort, at han gik ind paa at betale Bøder, skal han nægte Bøderne med tredie Mands Ed og Hugsten med sjette Mands Ed. Kræver en Mand Pant af den, han finder i sin Skov, og nægter han, at han har noget at sætte i Pant, da skal han drage med ham til den første By, og der skal han enten skaffe Pant eller Borgen for sig. Vil han ikke skaffe noget af dette for sig, da skal den anden kundgøre, at begge Dele blev nægtet ham, og derefter skal han bøde tre Mark eller nægte med Tylvtered. Har han noget at sætte i Pant og vil ikke, da maa den anden ikke rane det fra ham, men skal drage til nærmeste By og kundgøre, at der blev nægtet ham Pant, og derefter skal han have tre Mark eller Tylvtered (af ham).

Kap. 193 (ASun. 115).

Gaar en Mands Vognaksel itu i en indhegnet Skov, kan han hugge saa mange Aksler, som gaar itu for ham der, og af det Træ, han fælder til Aksler, maa han ikke føre mere bort, uden at han skal bøde to Øre derfor.

---

2 »Vedstort«] Brændestabel AB *o. fl.*

6 indhegnede] *mgl.* AF[1]. 12 Bøderne] *mgl.* A. 12-13 og .. Ed] *mgl.* ACH.

Kap. 194 (ASun. 114).

Flaar en Mand (Træer i) en Skov, skal han bøde paa samme Maade, som hvis der var hugget, paa den Maade, som der er sagt om Hugst, hvad enten det er mindre eller mere.

Kap. 195 (ASun. 114).

Hugger en Mand til sine Husdyr i en anden Mands indhegnede Skov, skal han bøde, som der er sagt om Hugst og om Afbarkning, hvad enten det er mindre eller mere.

Kap. 196 (ASun. 116).

Følger en Mand sin Bisværm i en anden Mands indhegnede Skov, skal han sige det til den, der ejer Skoven, og hver af dem skal have Halvdelen (af Bierne). Vil den, der ejer Skoven, ikke lade sit Træ omhugge, da skal den anden lade sine Bier blive der eller tage dem bort uden Skade for den, der ejer Skoven. Fælder han Træet uden Tilladelse af den, der ejer Skoven, skal han bøde tre Mark til ham eller nægte med Tylvtered.

Kap. 197 (ASun. 116).

Tager den, der ejer Skoven og Træet, Bierne bort, skal den, der ejede Bierne, forfølge Sagen og tage Borgen for sine Bier og søge dem tilbage som tyvstjaalne eller som rantagne med sjette Mands Ed, eller den anden skal værge dem som hjemmefødte med to Mænds Vidnesbyrd og Tylvtered.

Kap. 198 (ASun. 116).

Søger en Mand Bier i en anden Mands indhegnede Skov og finder dem, skal han sige det til den, der ejer Skoven, og hver af dem skal have Halvdelen (af Bierne). Siger den,

16 tage dem] lade dem tage A.

der ejer Skoven, at han fandt dem først, skal han værge sig mod den anden med tredie Mands Ed. Finder en Mand Bier i en indhegnet Skov paa Kvist eller paa Jorden, skal han tage dem bort uden Skade for den, der ejer Skoven, og ikke give Edsbevis for, at han tog dem bort derfra, og ikke Bøder.

Kap. 199 (ASun. 116).

Flyver Bier hen paa en anden Mands Hus, og følger man efter dem, og den, der ejer Huset, siger, at det er hans Bier, skal han bevise det med tredie Mands Ed. Siger den, der ejer Huset, ikke, at de er hans, skal den, der følger dem, ligeledes føre Bevis med tredie Mands Ed og tage sine Bier bort uden Skade for den, der ejer Huset, men ellers ikke.

Kap. 200 (ASun. 116).

Falder Bier over en anden Mands Bier og stikker dem ihjel, da kan Ejerne af Bierne slaa dem sammen, hvis de synes det, og begge ønsker det. Vil de ikke slaa dem sammen, og nægter den, der bliver rejst Sag imod, at den andens Bier led Skade af hans Bier, skal han give ham saa stort Edsbevis, som svarer til Værdien af hans Bier. Indrømmer han noget af den andens Skade og nægter Resten, skal han erstatte det, han indrømmer, og for det, han nægter, skal han give saa stort Edsbevis, som den skadelidte vurderer Skaden til.

Kap. 201 (ASun. 116).

Finder en Mand Høge i en anden Mands indhegnede Skov, maa han ikke hugge sig »Krage« eller Krog, men skal tage dem bort uden Skade for den, der ejer Skoven,

3 indhegnet] en anden Mands indhegnede A.
8 hen paa] ind i A.
17 det (1)] er raadeligt *tilf.* A.
27 Krog] uden den andens Vilje *tilf.* A.

og ellers ikke. Finder en Mand Høge i en indhegnet Skov eller i Almindingsskov og mærker Træet eller binder Høgene til Reden, og en anden Mand derefter tager dem bort, skal denne, hvis han indrømmer det, udlevere Høgene og bøde to Øre. Nægter han, skal han hedde Tyv for det og sværge paa samme Maade for det som for andet Tyveri. Hvis en Mand finder Bier, da skal han ogsaa sætte sit Mærke paa Træet, indtil det bliver fældet. Tager en anden Mand dem senere bort, da skal han forfølge Sagen som ved andet Tyveri.

Kap. 202 (ASun. 118).

Ræveunger maa ingen Mand grave op af en anden Mands Mark eller Skov, uden at han skal bøde seks Øre eller give sjette Mands Ed derfor, men kan han tage dem, uden at han graver efter dem, da kan han tage dem og være fri for Tiltale.

Kap. 203 (ASun. 118).

Driver en Mand en Ræv i dens Grav med Hunde, kan han, som forfølger den, uden Hensyn til, paa hvis Mark eller indhegnede Skov det er, grave den ud og gøre sig den til Nytte, men skal fylde Graven, saa den ikke bliver til Skade for den, der ejer Skoven eller Markerne. Fylder han ikke Graven, skal han hæfte for den Skade, der sker der. Omkommer en Mand i den Grav, skal den, der gravede den, bøde tre Mark. Omkommer Bondens Husdyr deri, skal han erstatte det Dyr, der omkommer, efter Vurderingen af det Dyr. Nægter den, der gravede Graven, og som der rejses Sag imod, at han gravede, skal han give saa stort Edsbevis, som svarer til det, som den, der ejede Dyret og led Tab ved, at Dyret døde i den Grav, vurderer det til.

9 dem] det A. 9 han] siden *tilf.* A.
19 han . . den] *mgl.* A. 30 døde] dør A^1C^{2-3}.

Kap. 204 (ASun. 117).

Indelukke maa en Mand ikke hugge i en anden Mands indhegnede Skov uden Tilladelse af den, der ejer Skoven, medmindre han erstatter den Skade, der er gjort paa Skoven, og dertil giver seks Øre eller nægter med sjette Mands Ed.

Kap. 205.

Alle Snarer og Fælder, som en Mand sætter for Dyr eller Fugle i Skoven eller andetsteds paa Marken, skal han hæfte for som for anden haandløs Vaade.

Kap. 206 (ASun. 119).

Støder to indhegnede Skove op til hinanden, og kan de, der ejer Skoven, ikke komme overens om, at Svinene skal gaa sammen, og bliver der derefter optaget Svin, da gælder samme Lov om denne Optagelse, som før er sagt om anden Optagelse. Gaar nogen med en Svineflok ind i en anden Mands indhegnede Skov, da gælder samme Lov, som før er sagt, hvis han gik i en anden Mands Agre og i hans Sæd.

Kap. 207 (ASun. 115).

Drager en Mand gennem en anden Mands indhegnede Skov, da maa han samle saa mange Nødder, som han spiser der, og føre bort sin Hat fuld eller sine Handsker fulde. Fører han bort i sin Barm eller i Kjortelfligen, skal han bøde to Øre eller give tredie Mands Ed. Saaledes er det ogsaa med Agern og med Bog. Kører eller rider en Mand og bryder ind i Skoven, skal han bøde, som den, der ejer Skoven, vurderer det til, eller give Edsbevis derfor.

Kap. 208 (ASun. 120).

Fælder en Mand Træ i Almindingsskov, skal han skære det af i begge Ender. Da skal han have Træet Dag og

4 der . . gjort] som den anden fik A.

Aar. Ligger Træet længere, da er det ikke hans længere. Tager en anden Mand det bort før Dag og Aar derefter, skal han erstatte Træet og bøde to Øre.

Kap. 209 (ASun. 121).

Anden Mands Tømmer maa ingen Mand borttage, hvor det end ligger, uden at han skal hedde Tyv derfor.

Kap. 210 (ASun. 117).

Vindfælde maa man aldrig tage i en anden Mands indhegnede Skov uden Tilladelse af den, der ejer Skoven. Tager nogen det bort, skal han bøde, som den, der ejer Skoven, vurderer det til, eller give Edsbevis derfor.

Kap. 211 (ASun. 122).

Ethvert Vand, der ikke er sikret ved Dæmning, er Almindingsvand, paa hvis Mark det end findes, og der maa enhver, som vil det, gaa at fiske, men i anden Mands Mølledam maa man ikke gaa hen at fiske uden Tilladelse af den, der ejer Møllen.

Kap. 212 (ASun. 123).

Fiskegaard maa en Mand ikke sætte længere end til Midtstrøms, medmindre han (ogsaa) har faaet Ret til at sætte Fiskegaard paa den modsatte Side.

Kap. 213 (ASun. 124).

Paa Mader og Enge maa enhver Mand, som vil, gaa at fiske, naar de bliver oversvømmet, hvis det er Almindingsvand, der gaar op over dem.

Kap. 214 (ASun. 125).

Staar en Mølle saaledes for andres Enge, at den kan skade dem, skal den, der ejer Møllen, tage sit Stigbord op

Pinsedags Aften og ikke sætte det ned igen før Mikkelsaften. Vil den, der ejer Møllen, ikke tage sit Stigbord op Pinsedags Aften, da skal de, der rejser Sag, drage til Herredstinget og sige til, og Tingmændene skal fastsætte en Lovdag, til at han skal tage sit Stigbord op. Vil han ikke tage sit Stigbord op til den Lovdag, skal han bøde Skaden paa Engene og desuden seks Øre eller give sjette Mands Ed.

Kap. 215 (ASun. 126).

Finder en Mand en anden Mand i Sengen hos sin Ægtehustru, og dræber Husbonden Horkarlen i Sengen med hende, da skal han føre baade Bolster og Lagen til Tinget med to Mænds Vidnesbyrd paa, at han dræbte den Mand i Sengen med hende og ikke andetsteds. Naar det er gjort, skal han ligge uden for Kirkegaarden paa Marken, og der skal ikke gives Bøder for ham.

Kap. 216 (ASun. 126).

Faar en Horkarl Saar i Sengen hos en anden Mands Kone og kommer levende bort og skrifter og siden dør af det Saar, da skal han begraves i Kirkegaarden, men der skal ikke bødes af Husbonden.

Kap. 217 (ASun. 127).

Rejser Husbonden Sag mod en anden Mand for Samleje med sin Kone, skal den sagsøgte bære Skudsjern. Bliver han ikke renset, da skal han fly af Landet og aldrig komme til at give Bøder, medmindre Husbonden vil det. Vil Husbonden tage mod Bøder, da har det været Lov, at

2 Pinsedags] Pinse A *o. fl.*

23 bære Skudsjern] forsvare sig med Nævn A^1BEIJ.

han skal bøde fyrretyve Mark for Samlejet og tre Mark i Tokkebøde. Dette er den eneste Sag, hvor Bonden faar tre Mark i Tokkebøde.

Kap. 218 (ASun. 128; jf. Tillæg A III 4 og B I).

En Mand kan ogsaa gøre Hærværk, hvis han tager en Kone eller Mø med Vold ude i Marken eller hjemme i Husene. Nægter han, og er der ikke Vidner paa det, skal han rense sig med tre Tylvter. Er der Vidner paa det, skal han rense sig ved Jernbyrd. Brænder han sig, eller tilstaar han, skal han bøde fyrretyve Mark til Sagsøgeren og fyrretyve Mark til Kongen.

Kap. 219 (ASun. 129).

Bliver en Kvinde taget i Løndom med sin Vilje, skal den, der tog hende, bøde seks Mark til Frænderne — og Kvinden skal ikke have en Penning deraf — eller han skal nægte med to Tylvters Ed. Den Kvinde, der bliver taget saaledes, kan ikke overlade, hvem hun vil, at føre sin Sag, men den, der er nærmest i Slægt med hende og raader for hendes Giftermaal, skal rejse Sag. Saaledes er det ogsaa, hvis en ugift Kvinde bliver slaaet eller paa anden Maade mishandlet, da kan hun ikke overlade til nogen anden Mand at optræde paa sine Vegne end den, der er nærmest i Slægt med hende og raader for hendes Giftermaal.

---

1 og] yderligere *tilf.* A^1.

9 Jernbyrd] Nævn A^1BEIJ; Skudsjern DdðF^2. 9 Brænder . . sig] Bliver han fældet A^1BEIJ. 11 Kongen] Tager en Mand en Kvinde med Vold og avler Barn, og rejser Frænderne Klage derover, hvis Kvinden dør deraf, da skal den, der gjorde det, bøde for Kvinden eller rense sig som for andet Manddrab. Men hvis hun selv godvilligt lod sig beligge, da skal der ikke sværges for Drab, men for Lejermaal *tilf. som særligt Kap. efter Kap. 218* EdðJ (*trykt i Udgaven efter* E^1 *som Tillæg V2*).

14 Mark] saa gode som to Mark Sølv *tilf.* A^1.

Kap. 220.

Er Konen skyldig i Hor, saa at hun ikke kan tage til Genmæle, da kan hendes Ægtemand, hvis han vil, jage hende bort uden at give hende en Penning af hendes Gods, og derefter maa han aldrig tage en anden Kone, saa længe hun lever, og hun ikke en anden Mand, saa længe han lever.

Kap. 221 (ASun. 129).

Har en Mand en Slegfreddatter, der ikke er tinglyst, og tager hun en Mand i Løndom, da kan hendes Fader ikke rejse Sag derfor og ikke andre af hendes fædrene Frænder, men kun de, der er nærmeste Slægtninge paa hendes mødrene Side.

Kap. 222 (ASun. 129).

Avler en Mand en Søn i Løndom med en Kvinde, da skal Faderen ikke betale Bøde til sin Søn, men til den, der er nærmeste Arving. Har hun en Broder, da skal han tage Bøderne. Har hun baade Farbroder og Morbroder, da skal Farbroderen tage Bøder, fordi han er hendes Værge. De Bøder skal ikke skiftes mellem Frænderne, medmindre den, der tager mod Bøderne, vil give nogen deraf, for det er ikke sammenskudte Bøder.

Kap. 223 (ASun. 127).

Anklager Husbonden sin Ægtehustru for Hor, da skal han have to Mænds Vidnesbyrd paa, at hun er skyldig deri, og derefter skal hun bære Skudsjern. Bliver hun renset ved den Jernbyrd, skal hun beholde baade sin Hus-

---

6 og . . lever] = C (÷ C^1) D-FJ; *mgl. øvrige Hss.*

19 mellem Frænderne] = BD-FJ; med nogen I; *mgl. øvrige Hss.* 19-20 den . . Bøderne] = BD-FJ; han *øvrige Hss.*

Kap. 223 og 224 staar i ACδ^3GHI *som henholdsvis Kap. 221 og 220.*

25 bære Skudsjern] forsvare sig med Nævn A^1BIJ. 26 ved . . Jernbyrd] *mgl.* A^1; ved Nævnet BIJ.

bonde og sin Ejendom. Bliver hun ikke renset, skal hun skilles baade ved sin Husbonde og sin Ejendom, men Husbonden maa aldrig tage en anden Kone, saa længe hun lever, og hun aldrig en anden Mand, saa længe Husbonden lever.

Kap. 224 (ASun. 130).

Ligger en Mand med en anden Mands Tjenestekvinde, skal han bøde to Øre eller nægte med tredie Mands Ed. Ligger en Mand med en andens (Hustrus) personlige Tjenestekvinde, skal han bøde seks Øre eller nægte med sjette Mands Ed.

Kap. 225 (ASun. 131).

Sin Ild skal man være ansvarlig for. Men opstaar der Brand fra en Mands Ild i en anden Mands Hus, saa at der brænder for ham til en Værdi af seks Øre, skal den, der havde Ilden, bøde tre Mark til ham. Brænder der ogsaa for flere Mænd ved den Ild, hvor mange de end er, skal han ikke bøde mere end tre Mark til alle dem, der fik Skade af hans Ild. De tre Mark skal alle de, der fik Skade af hans Ild, dele imellem sig, lige meget til alle dem, for hvem der brændte til seks Øre eller mere, selv om der for nogle brændte til tyve Mark.

Kap. 226 (ASun. 131, 132; jf. Tillæg B I).

Brandstud skal alle de, for hvem der brænder til seks Øre eller til mere, tage fra hele Herredet. Den Mand, der skal modtage Brandstud, skal sværge sig til den paa Herredstinget med tredie Mands Ed ved at tage i Haanden og ikke

---

3-4 saa . . lever] = D-FIJ; *mgl. øvrige Hss.*

8-10 Ligger . . Ed] *mgl.* A; *tilf. i Udgaven efter* F^1.

16 ved . . Ild] = BD-FJ; *mgl. øvrige Hss.* 18 alle] *mgl.* ABE^{6}h; *tilf. i Udgaven efter* C^1.

23-24 Brandstud . . Herredet] *staar i* A^1 *i Slutn. af foreg. Kap.*

paa Bog. Han skal bede Gud hjælpe sig, saa sandt som der brændte til seks Øre for ham. Den, der havde Ilden, skal lige saa vel tage Brandstud og sværge sig til den som de andre, der fik Skade af hans Ild. I Brandstud skal man udrede en Penning eller en Skæppe Byg eller to Skæpper Havre og ikke andet, medmindre den, der skal tage imod det, samtykker deri. Holder en Mand sin Brandstud tilbage og vil ikke udrede den, da skal man ikke tage Nam, men drage til Tinget og rejse Klage, og Tingmændene skal dømme ham til at bøde en Øre og udrede Brandstuden, eller han skal give tredie Mands Ed for, at han ikke var lovlig krævet. Man skal ikke oftere end een Gang kræve Brandstud efter ret Lov. Man skal lige saa vel tage Brandstud, hvis en Mands Værksted eller Mølle brænder, saa der bliver Skade for seks Øre derpaa, som for andet Hus og andet Gods. Sætter en Mand med Vilje Ild i en anden Mands Hus, skal han nægte med Trugsjern, hvis den skadelidte vil aflægge Ed paa, at han er skyldig. Brænder han sig, skal han have Dags og Nats Frist til at forberede (sin Flugt). Bliver han derefter fanget, da kan han hænges som en Tyv, hvis den skadelidte vil det. Bliver han hængt, skal Bonden tage Erstatning for sin Skade, saa vidt Løsøret strækker til, og Kongen tager hans Hovedlod. Saaledes skal det ogsaa gaa med den, der rider hen med Hærskjold og brænder en anden Mands Ejendom ned. Er en Mand Bryde eller Indsidder hos en anden Mand i dennes Huse, og disse brænder, skal han nægte med Tylv-

---

1 Han . . som] = D-FJ; at *øvrige Hss.* 6-7 den . . deri] = D-FIJ; *mgl.* B; den anden vil tage imod det *øvrige Hss.* 8 Nam] *mgl.* A^1. 11 give . . for] nægte med tredie Mands Ed A. 12-13 oftere . . Lov] *mgl.* AC^1h; *tilf. i Udgaven efter* F^1. 13-15 hvis . . Gods] = BDEF; for Værksted og Mølle, der er brændt, som for alt andet, naar der brænder for seks Øre *øvrige Hss.* 17 Trugsjern] Nævn (Herredsnævn E) A^1BEIJ. 17 hvis . . vil] = BD-F; og den anden skal *øvrige Hss.* 18 Brænder . . sig] Bliver han fældet (ved Nævnet *tilf.* B) A^1BIJ; sværges han skyldig E. 20 som . . Tyv] = DFIJ; *mgl. øvrige Hss.*

tered, at Ejeren led Skade paa Grund af hans (Handlinger) og hans Forsømmelse ved, at de brændte.

Kap. 227 (ASun. 133).

Fæster en Mand sig til Bryde hos en anden Mand og vil ikke tiltræde, skal han bøde seks Øre eller nægte med Tylvtered. Har han ført noget ind i Boet hos den, han har fæstet sig til, selv om det ikke er mere end et Læs, og han derefter ikke vil være der, skal han bøde tre Mark eller nægte med Tylvtered.

Kap. 228 (ASun. 133).

Fæster en Mand sig til Bryde i Kongens eller Ærkebiskoppens Gaard, og han straks vil være fri, skal han bøde tre Mark, hvad enten han kommer derhen eller ej, eller nægte med Tylvtered, for deres Tokkebøde er ikke mindre end tre Mark.

Kap. 229 (ASun. 135).

Anklager Husbonden sin Bryde, naar de skal skifte, for, at han har underslaaet noget paa Skiftet mellem dem, skal Bryden give Bonden Tylvtered paa, at han ikke har underslaaet det mindste af det, han var pligtig at skifte med ham.

Kap. 230 (ASun. 135).

Finder Bonden derefter noget og genkender det som sit, skal Bryden bevise med Tylvtered og to Mænds Vidnesbyrd, at han fik det paa sin Lod, da de skiftede. Derefter kan Bonden anklage dem, der aflagde Vidnesbyrd, for, at de vidnede ham hans Gods af Hænde, og af hver af dem

8 derefter] *mgl.* A-C *o. fl.*

11 til Bryde] *mgl.* A^1CGHh; *tilf. i Udgaven efter* A^2. 14-15 for .. Mark] *mgl.* A^1CE^2GHhI; *tilf. i Udgaven efter* A^2.

27 hans] = BD-FIJ; *mgl. øvrige Hss.*

tage Tylvtered derfor eller tre Marks Bøde. Men brister det Edsbevis for Bryden, da kan Bonden tage det, han genkender som sit, og have det som sit eget, og derefter kan han rejse Tyverisag derfor mod Bryden og kræve Jernbyrd af ham, hvis han vil aflægge Ed paa, at han er skyldig. Siger Bonden eller Bryden, naar de skal skifte, at han ejede noget uden for Fælliget, og den anden siger, at de ejede det sammen i Fællig, da er den, der vil bevise til Fællig for dem begge, nærmest til at føre Edsbevis og sværge med Tylvtered. Saaledes er det ogsaa med Hensyn til alt andet Fælligsgods, baade Handelsvarer og andet Gods: den skal altid have Ret til at føre Bevis, som vil bevise til Fællig for begge. Beskyldes den, der har Fælligsgods i Hænde, for, at han har mere, og at han ikke har udleveret alt, skal han altid værge sig med Tylvtered, selv om han rejser Sag imod ham til fyrretyve Mark, men ikke for mindre end en halv Mark. Sagsøger han ham for mindre end en halv Mark, skal han værge sig med sjette Mands Ed.

Kap. 231 (ASun. 134).

Vil Bryden skilles fra sin Husbonde, da skal han meddele ham det. Vil Bonden ikke lade ham gaa bort, fordi han er en god Bryde, eller fordi han vil have hans Gods, skal Bryden drage til to Ting og lade fastsætte en Lovdag, da hans Husbonde skal skifte med ham. Vil Bonden da stadig ikke skifte med ham, da skal han drage til tredie Ting og meddele det, og paa tredie Ting skal der da udmeldes gode og retsindige Mænd til at skifte mellem dem. Tager Bonden noget fra Bryden, efter at der er skiftet, da begaar han Ran.

---

4 Jernbyrd] Nævn A^1BEIJ. 16 ikke .. end] for mindre lige til A. 26 tredie] det AB. 26 da] *mgl.* AB. *o. fl.*

Kap. 232 (ASun. 136).

Skal en Mand betale til en anden og svarer saaledes, naar han kræves, at den anden eftergav ham det, da kan denne nægte med Tylvtered, at han eftergav ham. Men svarer han saaledes, naar han kræves, at han betalte den anden eller ordnede Mellemværendet paa en anden Maade, som han samtykkede i, skal han have to Mænds Vidnesbyrd og give Tylvtered paa, at han betalte eller afgjorde det paa en anden Maade, som Modparten ønskede.

Kap. 233 (ASun. 137).

Kræver en Mand Betaling af en anden Mand, og vil han ikke betale og ikke give Edsbevis, da skal han stævne ham til Tinget, saaledes som Loven er, og faa Dom til at tage hans Gods. Vil den anden senere hævde, at hans Gods ikke blev taget i Henhold til Dom, og har den, der tog det, hele Tingets Vidnesbyrd derom eller uden for Tinget Hjemmel af to Mænd af dem, der dengang var paa Tinget og dømte, at han kunde tage hans Gods, og andre to Mænds Vidnesbyrd om, at han tog (det) i Henhold til deres Dom, har han saadanne Vidnesbyrd, da skal han være fri for Tiltale. Har han ikke Vidner paa Dommen, saaledes som nu er sagt, da skal den anden træde frem med seks Mænd og løse Dommen for ham, og han skal udlevere det, han tog, og desuden give tre Marks Bøde for det Ran, han begik, eller Tylvtered paa, at han ikke begik Ran. To Mænd kan ikke hjemle en Dom for nogen, uden at andre to Mænd derefter vidner, at de var paa Tinget dengang, da de to dømte, at han kunde tage den andens Gods.

---

19 det] = A; *mgl. i de fleste Hss.* 25 paa . . Ran] = D-FJ; *mgl. øvrige Hss.* 27 to] = BD-FJ; *mgl. øvrige Hss.*

Kap. 234 (ASun. 138).

Laaner en Mand noget til en anden Mand, da kan det aldrig gaa tabt ved en overmægtig Hændelse, men Laanet skal altid komme tilbage eller saa stor Erstatning for det og Edsbevis, som Ejeren vurderer det laante til. Men han skal altid først give Ed paa, at han ikke kan fremskaffe det laante. Findes det laante senere, da har den, der ejede det, Ret til at bestemme, om han helst vil have sit eget og udlevere det, den anden gav i Erstatning, eller beholde Erstatningen.

Kap. 235 (ASun. 139).

Lejer en Mand noget af en anden Mand, da skal han ikke være ansvarlig for det, undtagen med Hensyn til sine egne Gerninger. Gaar det tabt, og gør Ejeren Krav paa det, skal den anden forsvare sig med saa stort et Edsbevis, som svarer til, hvad Ejeren vurderer det tabte til. Han skal bede Gud hjælpe sig, saa sandt som den anden ikke led Skade paa Grund af hans Vanrøgt, eller at det var paa Grund af hans Handlinger, at det gik tabt.

Kap. 236 (ASun. 141).

Lægger en Mand noget ind hos en anden Mand, og denne ikke modtager det som Holdsgods, og det senere gaar tabt tillige med Bondens (eget) Gods, da skal han ikke erstatte det. Gaar det tabt, uden at hans Gods ogsaa gaar tabt, da skal han erstatte det.

Kap. 237 (ASun. 142).

Modtager en Mand noget som Holdsgods, da maa det aldrig gaa tabt, men man skal altid erstatte det, uan-

3 overmægtig Hændelse] »uæfli« = DdðFH; *forskrevet eller mgl. i de fleste Hss.; rett. i Udgaven efter* D¹. 4 Laanet] det A *o. fl.* 5 for det] som den anden vurderer det til *tilf.* A. 5 Ejeren] Laangiveren A.

19 at . . tabt] = D-F; *mgl. øvrige Hss.*

set hvad der sker med det, hvad enten det er Hest eller Hornkvæg eller anden Ejendom.

Kap. 238 (ASun. 144).

Fæster en Mand en Gaard og ikke vil tiltræde den, skal han bøde to Øre eller give tredie Mands Ed. Drager han derhen og forlader den før Fardag, skal han yde alt skyldigt Arbejde og bøde seks Øre eller give sjette Mands Ed. Nægter Bonden, at han bortfæstede sin Gaard til en Landbo, skal Landboen bevise sin Ret til Gaarden med to Mænds Vidnesbyrd og have sin Gaard. Siger Jorddrotten, at Landboen har fæstet, og nægter Landboen, skal han nægte med sjette Mands Ed.

Kap. 239 (ASun. 144, 143).

Drager Landboen bort fra Jorden, da skal den, der flytter derhen, købe hans Hus. Flytter ingen derhen, men fæstes der kun til Ploven, skal den, der dyrker Jorderne altid købe Huset, eller Jorddrotten skal tillade ham at føre sit Hus bort. Dyrker Jordejeren selv Jorden, skal han ligeledes købe Huset eller tillade ham at føre det bort. Ved første Mariemesse skal Landboer udrede Landgilde og fæste eller opsige deres Gaard.

Kap. 240 (ASun. 146, 145, 147).

En Landbo maa ikke tage en anden Mands Gods i Fællig med sig uden Jorddrottens Tilladelse. Det Aar en Landbo vil drage fra sit Fæste, da skal han saa saa meget af sin Rugsæd, som det er Regel i den Bygd, som han bor i, og ikke mere, for nogle Steder undtages to Lodder af Rugsæden, nogle Steder kun Hustoften alene og nogle Steder slet in-

15 hans] *mgl.* AB. 16 der (2)] saar og *tilf.* A; ejer og *tilf.* DðJ. 20 og] da *tilf.* A.

24 Det Aar] Naar (»þahar«) AB.

tet. Kan Landboen ikke udrede Landgilde til den fastsatte Dag, skal han anmode Jorddrotten om en anden Dag. Faar denne ikke udredet til den Dag, som da fastsættes, skal han bøde to Øre.

Kap. 241 (ASun. 148-150).

Drager en Landbo bort fra Jorden med Landgilden og forinden har tilbudt den, og nægter Bonden, at han har tilbudt den forinden, skal Landboen have to Mænds Vidnesbyrd og give Tylvtered paa, at han har tilbudt den forinden, saaledes som Loven er, og være fri for Søgsmaal. Indrømmer Landboen, at han ikke har tilbudt den forinden, skal han udlevere Landgilden og desuden seks Øre. Drager Landboen bort med Landgilden og ikke senere vil udrede den og ikke give Edsbevis, da skal Bonden stævne ham til tre Ting, saaledes som Loven er, og faa Dom til at tage hans Gods i Henhold til Dom, saaledes som det er sagt. Vil Bonden ikke tage mod sin Landgilde paa den fastsatte Dag, men derved volde sin Landbo Besvær, da skal Landboen tage to Mænd med sig og lade dem høre, at han tilbyder Landgilden. Vil Bonden da ikke tage imod den, da skal Landboen lægge Landgilden paa hans Arne med de to Mænd som Vidner og være fri for Søgsmaal.

---

2 Jorddrotten] den, der er hans Jorddrot A^1. 3 da fastsættes] han da fastsætter AC *o. fl.*

11 Landboen] han A *o. fl.* 16 i . . sagt] *mgl.* A.

TILLÆG TIL SKAANSKE LOV

A. KONGELIGE FORORDNINGER.

jf. SkL. 85—90; ASun. 45, 46, 48, 58—62, 65

I. *Kong Knuds Forordning om Manddrab 28. Dec. 1200.* (Tillæg XI).

Kong Knuds Forordning om Manddrab, og hvad dertil hører.

Knud, af Guds Naade Danernes og Vendernes Konge, sender alle retsindige Mænd, som bor i Skaane, sin kærlige Hilsen. Idet vi betænker det Embede, som er overdraget os ved den guddommelige Naade, erkender vi os forpligtede over for alle eder, som elsker Retfærdighed, til at befordre Fremgang for hver enkelt og alle i Almindelighed. Men idet vi, saaledes som vi er forpligtede til, er bekymrede for eders Gavn og Fred, har vi tydeligt erfaret af Klagemaal af ansete Mænd i eders Land og ligeledes af almindeligt Vidnesbyrd, at eders Land frem for de øvrige i vort Rige er besværet af Manddrabsforbrydelser. Endskønt ingen burde understøttes i sin Ondskab, bliver de, der styrter sig ud i Manddrab, hvorved de burde forarmes, rige, idet de ved Ran og voldsom Frarøvelse tvinger dem, som de regner for deres Frænder, selv om de ikke er i Slægt med dem, til at bøde sammen med sig, saa meget som de kræver. Over dette eders Besvær sørger vi med dyb Medfølelse, da vi ved, at overmaade mange tilskyndes til saa stor og saa alvorlig Misgerning, ved at Forbrydelsen ikke straffes, og ved (Udsigten til) en saa afskyelig Vinding. For denne Sygdom har vi sørget for et Lægemiddel. Eftersom Loven ikke er sat for de ret-

færdige, men for de uretfærdige, og da vi ønsker, saa vidt vi ved Guds Hjælp kan, at forhindre Manddrab, beslutter vi i Kraft af vor kongelige Myndighed at offentliggøre denne Lov mod den Slags Forbrydelser.

1. Hvis det sker, at nogen begaar Manddrab, skal han ikke modtage Ættebod af sine Frænder, før han har bødet en Trediedel af Mandeboden af sit eget, nemlig en Rate. Derefter skal han sammenkalde de fædrene Frænder og beregne med dem, hvor meget enhver af dem skal bøde sammen med ham. Og efter at alt er blevet samlet, skal de ikke overgive Drabsmanden noget før den samme Dag og Stund, da han skal bøde, og efter at dette er blevet overgivet til dem, der skal modtage Bøderne, skal det samme ske med de mødrene Frænder. Dette bestemmes saaledes, for at Drabsmanden ikke efter at have modtaget Bøden af sine Frænder skal beholde den selv eller mindre betænksomt bortsløse den, og Frænderne tvinges til atter at bøde med ham.

2. Hvis nogen Frænde ikke vil bøde sammen med sin Frænde, skal de andre Frænder formane og opfordre ham til at bøde, men Drabsmanden skal ikke have Ret til ved Nam eller paa nogen anden Maade at tvinge ham dertil, men han skal tvinges dertil af Frænderne med vor Hjælp, hvis de ikke selv kan. Hvis Drabsmanden drister sig til at handle herimod og vitterligt tager noget fra sin Frænde ved Nam, og det lykkes ham at slippe bort med det tagne, skal han bøde tre Mark til Kongen for Ran og tre Mark til den, han gjorde Uret imod. Hvis han vil tage noget hemmeligt og bliver grebet, skal han føres til Tinget og dømmes til Hængning som for Tyveri. Hvis det lykkes ham at flygte, skal han, naar han bliver anklaget i denne Anledning, rense sig som for Tyveri.

3. Men i hvilken som helst anden Sag eller Forbrydelse, som en Mand kan komme ind i bortset fra Manddrab, er Frænderne ikke pligtige at bøde med ham.

4. Hvis nogen sigtes for at have været i Følge med den, der begik Manddrabet, skal han, hvad enten han er en Frænde eller ubeslægtet, bevise sin Uskyld med tolv Mænds Vidnesbyrd, det vil sige med Tylvtered. Hvis han bliver overbevist eller tilstaar, skal han bøde tre Mark til Kongen og tre Mark til Frænderne.

5. Hvis nogen bliver anklaget for Følgeskab og Hjælp og for at have saaret Manden, da han blev dræbt, skal han, naar han er blevet overbevist ved to Mænds Vidnesbyrd, rense sig ved Jernbyrd. Hvis der ikke er Vidnesbyrd derom, skal han rense sig med tre Gange tolv Mænds Ed, det vil sige med tre Tylvters Ed. Hvis han bliver skyldig, skal han bøde tre Mark til Kongen og ni Mark til Sagsøgeren.

6. Hvis nogen angriber en Mand med voldelig Haand i hans Hus, eller mens han pløjer, eller hvor han har taget Ophold efter at have sat sit Spyd eller lagt sit Skjold, skal der, hvis Manden bliver dræbt, bødes fuld Mandebod — fordi disse tre Tilfælde bedømmes ens — og Drabsmanden skal for Hærværk bøde 40 Mark af sit eget til Frænderne og 40 til Kongen, og enhver, som var med i Følge, skal bøde tre Mark til Frænderne og tre Mark til Kongen.

7. Hvis nogen har fem Ledsagere og fem Folkevaaben med sig og med Vold opbryder og borttager noget fra en andens Hus, skal han, hvis han overbevises med to Mænds Vidnesbyrd, rense sig ved Jernbyrd. Hvis han bliver overbevist eller tilstaar, skal han bøde 40 Mark til Kongen og 40 Mark til Sagsøgeren. Og enhver af hans Ledsagere skal bøde tre Mark til Kongen og tre Mark til Sagsøgeren.

8. Hvis nogen kan bevise med to Mænds Vidnesbyrd, at han er blevet saaret af en anden, skal denne, hvis han nægter, rense sig ved Jernbyrd eller, [hvis der ikke er Vidnesbyrd, rense sig] efter Saarets Art. Hvis det er et Kødsaar, som er tilføjet et eller andet Sted i Kødet, skal han for den Forseelse rense sig med tolv Mænd. Hvis det er et Hulsaar, som

tilføjes i Hovedet, saa at det berører Hjernen, eller i Maven eller i Brystet, hvad der i Folkesproget kaldes øvre og nedre Hul, skal han rense sig med to Gange tolv Mænd. Hvis han bliver skyldig, skal han bøde tre eller seks Mark til Sagsøgeren efter Saarets Art og tre Mark til Kongen.

9. Hvis nogen dræber en Mand, efter at Bøder er modtaget, skal han være fredløs, og alt hans Løsøre skal inddrages med Kongens Ret. Og den skyldige skal aldrig faa sin Fred tilbage. Men omendskønt det tilkommer den kongelige Magt at give eller forandre Love, har vi ikke fastsat denne Bestemmelse fra ny, men vi kalder den tilbage til den menneskelige Erindring, hvorfra den var forsvundet, idet den, fastsat i gamle Tider, ved Aarenes Mængde, som er Glemselens Moder, er fordunklet af Uvidenhedens Taager. Men de øvrige Artikler i vor Lov er vi rede til at forbedre, naar Nødvendigheden kræver det. Men hvis nogen i letsindigt Overmod vil gøre Modstand mod denne vor Forordning, skal han ikke være i Tvivl om, at han har gjort sig skyldig i Majestætsforbrydelse og skal lide den forskyldte Straf. Givet i Byen Lund Aar 1200, efter at Ordet var blevet Kød, i det 31. Aar efter Kong Knuds Kroning, i det 19. Aar, efter at han var blevet Enekonge, den 28. December i Nærværelse af Hr. Absalon, Ærkebiskop i Lund, og Peder, Gældker i samme By, samt mange fornemme Mænd fra samme Land.

II. *Kong Valdemars Forordning om Manddrab.* (Tillæg II).

jf. ASun. 45, 47 samt SkL. 85, 92

Dræber en Mand en anden Mand, skal han bøde det hele af sit eget, medmindre en Frænde godvilligt vil give ham noget dertil. Tilbyder han ikke Bøder paa disse tre Ting, første, andet og tredie Landsting efter Drabet, da skal han være fredløs og fly Kongens Rige. Men saa længe han er i Landet, skal man ikke hævne sig paa nogen anden. Naar

han er flygtet, skal den nærmeste Slægtning paa fædrene Side og ligeledes paa mødrene Side møde paa de tre første Landsting, efter at han er flygtet, og tilbyde Bøder. Er de ikke selv myndige, da skal de Mænd, der er deres Værger, gøre det. Og de skal bøde to Trediedele og tage to Trediedele af Sikkerhedseden, og Drabsmanden skal fly med den ene Trediedel og aldrig komme inden for Landet, før han har baade Kongens og Frændernes Samtykke. Tilbyder de nærmeste Frænder Bøder, som nu er sagt, og tager nogen Hævn, efter at der er tilbudt Bøder, da skal han drage bort som fredløs. Men tilbyder de ikke Bøder, og bliver nogen dræbt, da skal der bødes for ham, som det er sagt, og de kan bebrejde sig selv, at de ikke tilbød Bøder. Selv om Drabsmanden skal bøde det hele af sit eget, skal Arvingen ikke af den Grund modtage og beholde alle Bøderne alene. Arvingen skal først modtage en Rate og skifte den i tre Lodder, en til sig og den anden til de fædrene Frænder og den tredie til de mødrene Frænder. Saaledes skal han ogsaa modtage den anden Rate og den tredie Rate og skifte dem mellem sig og Slægtningene.

III. *Kong Valdemars Jernbyrdsforordning.*

(Tillæg XII).

Valdemar, af Guds Naade Danernes og Vendernes Konge, sender alle dem, der bor i Skaane, sin Hilsen og sin Naade.

1. Paven har forbudt alle kristne Mennesker Jernbyrd. Og da dette er Tilfældet, vil vi ikke, og kan vi ikke unddrage os fra dette almindelige Bud. Og derfor har vi da med de bedste Mænds Raad længe og nøje undersøgt, hvilket Bevismiddel vi kunde sætte i Stedet for Jernbyrd, som man bedre kunde taale. Men efter gode Mænds Overvejelse og vor Beslutning har vi fastsat denne Lov, at den, som bliver sagsøgt for Tyveri, skal værge sig med Nævn paa Herredstinget paa denne

Maade: Først skal den, der beskyldes for Gerningen, sagsøges paa Herredstinget. Paa næste Herredsting skal Sagsøgeren udtage femten Mænd af Herredet til ham, og af de femten Mænd skal den sagsøgte udskyde tre, og med de tolv, der er tilbage, skal han femten Dage efter det andet Ting rense sig paa Tinget paa den Maade, at de tolv beder Gud hjælpe sig, saa sandt som de ikke ved sandere om den sagsøgtes Sag, end det de sværger. Disse tolv skal med deres Ed fælde eller rense den sagsøgte, dog ikke for mindre end en halv Marks Værdi eller mere. Men vil Sagsøgeren med Ed sigte ham for mere, end han har taget, da skal de tolv sværge, at han ikke stjal saa meget, og saa skal han for sin Begærligheds Skyld miste de Ejendele, der blev stjaalet fra ham. Men bliver den sagsøgte rettelig svoret til Tyv, skal han erstatte det stjaalne og dertil det dobbelte og desuden endnu vor Ret. Men hvis nogle af de tolv sværger et og nogle noget andet, da skal det staa fast, som de fleste sværger. Men sværger seks et og seks noget andet, da skal man udtage andre seks, og det, som de fleste sværger, det skal staa fast. Men hvis af de seks tre sværger et og tre noget andet, da skal endnu tre udtages til at sværge, og da skal det, de fleste sværger, staa fast. Den, der rettelig bliver svoret til Tyv tre Gange, kan dømmes til Galgen og hænges op. Man kan sagsøge Tyve til enhver Tid undtagen fra Palmesøndag til ottende Dag efter Paaske og undtagen i hele Pinseugen og fra Juledag til tolvte Juledag.

2. Om Saarsag. For Saarsag skal man sagsøge en Mand paa Herredstinget paa samme Maade, som det er sagt om Tyveri, med Undtagelse af, at her skal to Vidner være til Stede, og de, der skal sværge, skal udtages i Kirkesognet.

3. I Manddrabssager vil vi, at man skal gaa frem saaledes. Først skal der rejses Sag mod vedkommende paa Landstinget, og paa næste Landsting skal Sagsøgeren udtage femten Mænd af den sagsøgtes Herred, og af de femten Mænd

skal han udskyde tre. De tolv, der er tilbage, skal paa femtende Dag efter det andet Ting sværge saaledes, at han er skyldig at miste sin Fred, fordi han dræbte ham med Urette, eller han skal bøde for ham, fordi han dræbte ham i retmæssig Hævn, eller som den tredie Mulighed, at de med deres Ed gør den sagsøgte uskyldig og sagesløs. Bliver den, der først var sagsøgt, frifundet, og vil Sagsøgeren rejse Sag mod en anden Mand for det samme Drab, da skal denne værge sig med tolv Mænd udtaget af hans Slægt. Paa samme Maade skal den tredie værge sig, hvis han bliver sagsøgt. Men mere end tre Mænd skal ikke sagsøges for et Drab, og naar tre er sagsøgt, skal han derefter bandlyse den, der begik Drabet.

4. For Hærværk, der øves mod en Kvinde, forordner vi saaledes: Den, der bliver sagsøgt derfor, skal rense sig med tolv Mænd, udtaget af hans Slægt. Men for Hærværk, der begaas mod andet, skal man værge sig med Nævn af Kirkesognet.

5. Men sker det, at Mænd trættes om de Sager, hvorom der føres Retssag paa Tinget, da skal vor Ombudsmand paa det samme Ting udtage tolv Mænd til at afgøre Trætten imellem dem. Men er det vor Ombudsmands Sag, hvorom der trættes, da skal en af de bedste Bønder, der er til Stede, udtage tolv Mænd paa Tinget til at afgøre Trætten. Dette har vi forordnet saaledes til Menneskenes Tarv.

B. FORSKELLIGE LOVSTYKKER.

I. *Bødeløse Sager.*

jf. ASun. 61 samt SkL. 87, 218, 90, 22, 60, A.Sun. 59, 128, 132, Tillæg A III 3

a. Ældre Redaktion (efter Runehaandskriftet AM 28,8°). (Tillæg I,1).

Bødeløse Sager: Rider man hjem til en anden Mand og dræber ham hjemme hos sig selv. Tager man en Mands Datter eller Søster med Vold. Tager man en anden Mands Fæstekone eller Fæstemø. Hævnes der, efter at der er bødet

Bøder. Sætter man med Vilje Ild i en anden Mands Hus. En bødeløs Sag er det at dræbe en Mand, der er sagesløs, idet han ikke i Forvejen var sagsøgt paa Tinge, og at dræbe en Mand paa Tinget eller dræbe i Kirken eller paa Kirkegaarden eller dræbe en Mand paa Juledag eller paa Kyndelmissedag eller paa St. Laurentius' Dag eller paa Paaskedag og Pinsedag eller paa Allehelgensdag.

b. Yngre Redaktion (efter AM 41,4°).

(Tillæg I,2—3).

1. Bødeløse Sager: Rider en Mand hjem til en anden Mand og dræber ham hjemme hos sig selv. Tager en Mand en Bondes Datter eller Søster med Vold. Tager en Mand en anden Mands Fæstekone. Hævnes der, efter at der er bødet Bøder. Sætter en Mand med Vilje Ild i en anden Mands Hus.

jf. ASun. 61 samt SkL. 87, 218, 90, 226, ASun. 59, 128, 132

2. Bødeløse Sager foruden dem, der før er omtalt: At dræbe en Mand, der er sagesløs, idet han ikke først bliver sagsøgt paa Tinge, og at dræbe en Mand paa Tinget eller i Kirken eller paa Kirkegaarden eller at dræbe en Mand paa Juledag eller Kyndelmissedag eller Sankt Laurentius' Dag eller Allehelgensdag eller endvidere hver Søndag i Aaret. Saarer en Mand en anden Mand paa Torvet eller paa Gaden eller i Landsbyen, saaledes at der ellers skulde udredes fuld Mandebod, da er det ogsaa bødeløs Sag. Faar en Mand en Lyde, hvorfor der ellers skulde udredes halv Mandebod, da skal Kongen have fyrretyve Mark, og den, der fik Lyden, fyrretyve Mark. Saaledes er det ogsaa med Hensyn til Saar, der bliver tilføjet i Kirken eller paa Kirkegaarden. Nægter den, der gjorde det, da skal Sagsøgeren føre Bevis for hans Skyld med to Paasynsvidner, og den anden skal værge sig med Skudsjern. De, der aflægger Vidnesbyrd, skal hver eje seks Marks Ejendom, for hvis den, der bærer Jern, bliver renset, da

jf. ASun. 61 samt Tillæg A III 3

skal hver den, der aflagde Vidnesbyrd, bøde tre Mark til Kongen og tre Mark til den, der bar Jern. Kan han ikke føre Vidner, da skal den anden værge sig med tre Tylvter. Hvis Mænd i Landsbyen slaas eller puffer hinanden, skal det være saaledes, som før er sagt; saaledes ogsaa mellem Mænd i Lund. Saarer en Mand fra Lund en Mand fra Landet eller en Mand fra Landet en Mand fra Lund i Lund, da er det ogsaa en fyrretyve Marks Sag.

jf. SkL 164-66.

Tillæg til Bødeløse Sager.

(Tillæg VI,5).

Alt Gods i Jorden og Sølv i Høje og Strandvrag er Kongens Ejendom. Den, der finder det og ikke siger til i Kongens Gaard, skal nægte med tre Tylvter. Bliver han fundet med det, skal han bøde 40 Mark til Kongen.

II. *Den saakaldte Erik Glippings Dalbyske Forordning.*

(Tillæg III).

jf. SkL. 10

1. Sælger en Mand sin Kones Jord — mindre eller mere — da skal den erstattes efter Vidnesbyrd. Da skal man udtage gode Mænd paa Landstinget eller Herredstinget, tre eller fire Mænd, og de skal forhøre sig om, hvor god den er, og efter deres Vidnesbyrd skal den erstattes. Har han Jord, da skal han erstatte med Jord. Har han ikke Jord, da skal han erstatte med Løsøre. Vil hun eller hendes Arvinger rejse yderligere Krav, da skal Bonden eller hans Arvinger forsvare sig med Tylvtered af Odelbønder.

jf. SkL. 21, Tillæg B IV 1

2. Hvis en Mand faar en Kone, og han i Forvejen har Børn — flere eller færre Kuld — hos sig inden for Gaardens Grænse, og hun ogsaa har Børn, der er Husbondens Stifbørn, inden for Gaardens Grænse, da skal hans Børns mødrene Gods og hans Stifbørns fædrene Gods tages ind (i Boet) til Fællig eller efter Vurdering og lyses paa Tinge. Bliver det

ikke gjort, og dør da Husbonden, da skal hele Boet skiftes i Hovedlodder med en Hovedlod til den døde og en til hans Kone og en til hvert Barn, som er inden for Gaardens Grænse, baade hans Børn og hendes, og alle de Hovedlodder, som de yngste Børn, som de begge har sammen, faar, skal man tage og lægge sammen med den dødes Hovedlod, og derefter skiftes det som fædrene Gods mellem alle hans Børn, baade de tidligere Kuld og det senere og baade dem, der er indenfor Gaardens Grænse, og udenfor, efter Husbondens Død. De Hovedlodder, som (de Børn, der er) Husbondens Børn og Konens Stifbørn, faar, dem faar de for deres mødrene Arv, men de Hovedlodder, som (de Børn, der er) Konens Børn og Husbondens Stifbørn, faar, dem skal de have for deres fædrene Arv.

3. Faar en Mand en Kone, der har Børn, og faar han derefter Børn med hende, og dør hun før Husbonden, da tager Husbonden det halve Bo i Købejord og i Løsøre, og i den anden Halvdel erhverver han fuld Lod ved Barnmynding, baade i Børnenes mødrene Jord og ligeledes i Løsøre, baade over for sine egne Børn og over for sine Stifbørn. Har han ingen Stifbørn, og hans Hustru siden dør, da skal Boet skiftes i Hovedlodder mellem ham og hans egne Børn, saaledes at han tager en Hovedlod; en anden erhverver han ved Barnmynding baade i mødrene Jord og ligeledes i Løsøre, og paa samme Maade tager hvert af hans Børn een Hovedlod og ikke mere. jf. SkL. 23,7

4. En Arv paa en Øre beder en Arv paa tre Mark, og tre Mark beder anden Arv i alt Løsøre, hvor stor den end er. jf. SkL. 31

5. Siger Børn, at de var Legebørn, da deres Jord blev solgt, og den, der har købt den, siger, at de var myndige, da skal der udtages tolv Mænd paa det Ting, hvor Jorden blev skødet, og de skal bevise, om de da var myndige eller ej. jf. SkL. 50

6. Fæster en Mand den Kvinde, som han i Forvejen har Børn med, da er de alle Ægtebørn, selv om de var født før. jf. SkL. 60

Tillæg til den Dalbyske Forordning.

(Tillæg IV,1—4).

jf. SkL. 86, ASun. 58, Tillæg A I 5

1. Hvis en Mand beskyldes for, at han tilføjede den, der blev dræbt, Saar.

Beskyldes en Mand for, at han har tilføjet den, der blev dræbt, Saar, da skal han værge sig med Sognenævn, hvis der findes Paasynsvidner. Den, der er Sagsøger, skal udtage Nævnet. Er der ikke Vidner paa det, da skal han værge sig med tre Tylvter eller bøde ni Mark, saa gode som tre Mark Sølv.

jf. SkL. 89, ASun. 65 Tillæg A III 2

2. Hvis en Mand beskylder en anden Mand for at have tilføjet ham Saar.

Beskylder en Mand en anden for, at han har tilføjet ham Saar, og der er Paasynsvidner paa det, skal han værge sig med Sognenævn. Er der ingen Vidner paa det, skal han værge sig med samme Edsbevis, som før blev sagt.

jf. SkL. 92, ASun. 45

3. Om Ættebod.

Ættebod skal Broder bøde sammen med Broder — een Mark Sølv og ikke mere — Halvdelen med de fædrene Frænder og Halvdelen med de mødrene Frænder. Halvbroder skal bøde en Mark Sølv med den Side, han hører til. Saaledes skal ogsaa Fader bøde med Søn og Søn med Fader og derefter enhver halvt saa meget, lige til det bliver til en Ørtug Penge.

jf. Tillæg A III 3 samt SkL. 215, 216. ASun. 126

4. Hvis man gør den dræbte fredløs.

Dræber en Mand en anden Mand og vil gøre ham ugild, da skal han lade sit Vidnesbyrd fremføre mod den døde paa første Landsting eller andet eller tredie. Vil en Mand skaffe den døde Oprejsning, efter at der er aflagt Vidnesbyrd, da skal han komme til Landstinget inden tre Ting og tilbyde Edsbevis for den døde, og da skal den, der vil gøre Manden ugild, udtage Nævn, femten Mænd i det Herred, som Drabsmanden bor i, og ingen Frænde eller dødelige Uvenner af

nogen af dem, og Drabsmanden skal udskyde tre, og de tolv skal sværge, hvad de vil, enten gild eller ugild. Gør Drabsmanden ikke saaledes inden for tre Ting nærmest efter Drabet, da kan han ikke gøre den dræbte ugild.

III.

(Tillæg VI,1).

En Mandebod er tredive gode Mark. Overbøder er seks og tyve Mark og seksten Ørtug. Saaledes er ogsaa Fredkøb. ASun. 43

Edsbevis skal tilbydes, efter som Kravet er. For en Ørtugs Værdi een Mands Ed. Hvad der er over en Ørtug, det er tre Mands Ed, til det naar to Øre. Er det over to Øre, da er det seks Mands Ed, til seks Øre er naaet. Er det over seks Øre, er det Tylvtered, til tre Mark er naaet. Er det over tre Mark, er det tre Tylvter, til fyrretyve Mark er naaet. Over fyrretyve Mark er det ikke mere end tre Tylvter, selv om det saa var hundrede Mark. jf. SkL. 120

IV.

(Tillæg VI, 2—3).

jf. SkL. 6, 21, Tillæg B II 2

1. I alle Skifter, hvor der findes Udarvinger, der opstaar den dødes Lod og bør sættes lige saa god som den efterlevendes, hvad enten det er for Hustruen eller for Husbonden. Dette skal forstaas saaledes, at hvis Husbonden og Hustruen kommer sammen og faar Børn sammen, og Hustruen siden dør, og Husbonden udskifter Børnene deres mødrene Gods og derefter tager sig en anden Kone, og de faar Børn sammen, og Husbonden siden dør, da sættes hans Lod lige saa god som Hustruens eller hans Søns og dobbelt saa god som Datterens. Saa tager hans Hustru sin Del og (ligeledes) hans Søn og Datter, og det, som kommer paa hans Lod, det skiftes mellem hans Børn, baade dem, som er deres fælles Børn, og dem, som han havde med den tidligere Kone, Søn

fuld Lod og Datter halv Lod, og de (sidste) kaldes Udarvinger, endskønt de er hans Børn, fordi de er udskiftet før og ikke sad i Fled og Fællig med ham. Den samme Lov gælder saavel for Konens Vedkommende som for Mandens.

jf. SkL. 80 2. Det skal man ogsaa vide, at hvis en Mand har faaet Lovhævd paa Jord, og der senere rejses Krav paa den over for ham, da skal han værge sig med en Tylvtered af lovfaste Mænd og Skødningsvidner. Han skal bede Gud hjælpe sig, saa sandt som han har faaet den af den rette Ejer og har faaet Lovhævd paa den og derfor ejer den.

V.

(Tillæg XIII).

Hvorledes man skal stævne til Kongens Retterting.

Dette er Ret med Hensyn til Stævning til Kongens Ting i Skaane (i Sager), hvor Kongen skal rette. En Mand skal stævnes paa sin Brofjæl i sine Granders Paahør paa sin Bopæl eller der, hvor han bruger Bord og Dug. Sidder han to Stævninger overhørig, skal han bøde seks Øre for hver Gang til Sagsøgeren og tre Mark til Kongen for hver Stævning. Men kommer han efter anden Stævning og nægter, at han var stævnet før, da skal han nægte med sjette Mands Ed og staa til Ansvar for Hovedsagen og være fri for Tiltale med Hensyn til Stævningen, hvis han kan gennemføre Edsbeviset. Men kommer han ikke ved den anden Stævning, da er han lovlig fældet med Hensyn til begge Stævninger. Da skal han stævnes for tredie Gang. Kommer han da ikke ved tredie Stævning, da skal han bøde tre Mark til Sagsøgeren og ni Mark til Kongen for de tre Stævninger. Da skal han stævnes fjerde Gang. Kommer han da ikke ved fjerde Stævning, da er han lovlig sagsøgt baade for Hovedsagen og for Stævningerne, og derefter har han ingen Bevisret i den Sag, som Sagsøgeren har imod ham. Men er han lovlig sagsøgt for Fredsbrud eller for Tyveri eller for andre Voldsgerninger

eller for Saar eller i øvrigt for noget Krav, da kan han sagsøge ham til at miste sin Fred. Men er det for Jord eller for Gæld eller for anden Slags Krav, da bør han tage Domsbrev i Sagen. Den, der vil sagsøge en anden Mand, skal have to Mænds Vidnesbyrd paa, at han er lovligt stævnet, og tage saa Skrift og Brev imod ham. Siger en Mand, at han er syg, naar han bliver stævnet, da skal to Mænd aflægge Ed paa, at han er syg, idet de tager hinanden i Haanden. Derefter hjælper det ham en Dag og ikke mere. Er han da i Stand til at komme og svare i Sagen, da er det godt, og da er der kun een Fremgangsmaade. Men er han ikke det, da skal han sende en Mand for (at svare i) Sagen, som fuldt ud kan svare for ham, eller man skal sagsøge ham som en rask Mand. Bliver Kvinder tilsagt til Kongens Ting, da fastsættes der for dem et Ting senere end for Mænd, for at de kan skaffe sig lovlig Værge. Men den, der skal stævnes til Kongens Ting, skal først stævnes til sin rette Skattegaard i den Bygd, hvori han bor, og senere skal han atter — indtil han er blevet lovlig sagsøgt — tilsiges til den nærmeste Skattegaard. Og derefter skal man tage Brev, som før er sagt.

C. LEDINGSRETTEN.

(Tillæg XIV).

Ret Leding er ikke mere end tre Mark Penge af hver Havne, af hvilke Styrismanden skal oppebære hver femte Penning. Udgærdsleding skal efter ret dansk Lov ikke rettelig udkræves mere end hvert fjerde Aar, medmindre en fjendtlig Hær ligger for Landet. Da skal Kongens Gældker eller en anden af hans høje Ombudsmænd lade bære Skovl og Spade til Landstinget og paabyde Udgærdsleding. Efter af denne saaledes er paabudt, skal Havnemændene give Styrismanden seksten Skæpper sigtet Mel af hver Havne, som ligger i Skipen, og dertil saa megen Kost, som det

Mel vejer, baade i Smør og Flæsk og Oksekød. Men da vil nogle kræve, at det skal være uden Ben. Desuden skal de give ham en Mark i Brynjepenge og en Mark i Skibsleje, en Ørtug Malt og en Ørtug Havre og af hver Havne Skjold og Spyd, og Havnemændene skal bringe Styrismanden til og fra Skibet. Og Styrismanden skal forestaa Leding i seksten Uger, og Kongen skal skaffe Skib dertil igennem sin Ombudsmand. Og af hver Havne skal en der hjemmehørende Mand drage med Styrismanden. I Tilfælde af Forfald maa han ikke i Stedet for sig sende en anden end sin egen Søn. Sender han en anden Mand, da kan Styrismanden sagesløst skære Ørerne af ham og sende ham hjem. Har Styrismanden selv et Skib, da skal han kræve Kongen[s] Skibsleje.

JYSKE LOV

FORTALE

Saaledes begynder Fortalen til Jyske Lov, som Kong Valdemar gav, og Danerne vedtog.

Med Lov skal Land bygges, men vilde enhver nøjes med sit eget og lade andre nyde samme Ret, da behøvede man ikke nogen Lov. Men ingen Lov er jævngod at følge som Sandheden, men hvor man er i Tvivl om, hvad der er Sandhed, der skal Loven vise Sandheden.

Var der ikke Lov i Landet, da havde den mest, som kunde tilegne sig mest. Derfor skal Loven gøres efter alles Tarv, at retsindige og fredsommelige og sagesløse kan nyde deres Fred, og uretfærdige og onde kan ræddes for det, der er skrevet i Loven, og derfor ikke tør fuldbyrde den Ondskab, som de har i Sinde. Det er ogsaa rigtigt, dersom nogen ikke af Frygt for Gud og Kærlighed til Retten kan lokkes til det gode, at Frygten for Øvrigheden og Landets Straffelov da kan hindre dem i at gøre ilde og straffe dem, hvis de gør det.

Loven skal være ærlig og retfærdig, taalelig, efter Landets Sædvane, passende og nyttig og tydelig, saa at alle kan vide og forstaa, hvad Loven siger. Loven skal ikke gøres eller skrives til nogen Mands særlige Fordel, men efter alle deres Tarv, som bor i Landet. Heller ikke skal nogen Mand dømme mod den Lov, som Kongen giver, og Landet vedtager; men efter den Lov skal Landet dømmes og styres. Den Lov, som Kongen giver, og Landet vedtager, den kan han heller ikke ændre eller ophæve uden Landets Vilje, medmindre han aabenbart handler mod Gud.

Det er Kongens og Landets Høvdingers Embede at overvaage Domme og gøre Ret og frelse dem, der tvinges med Vold, saasom Enker og værgeløse, Børn, Pilgrimme og Udlændinge og fattige — dem overgaar der tiest Vold — og ikke lade slette Mennesker, der ikke vil forbedre sig, leve i sit Land; thi idet han straffer og dræber Ugerningsmænd, da er han Guds Tjener og Landets Vogter. Thi ligesom den hellige Kirke styres af Pave og Biskop, saaledes skal hvert Land styres og værges af Kongen eller hans Embedsmænd. Derfor er ogsaa alle, der bor i hans Land, skyldige at være ham hørige og lydige og underdanige, og til Gengæld er han skyldig at give dem alle Fred. Det skal alle verdslige Høvdinger ogsaa vide, at med den Magt, Gud gav dem i Hænde i denne Verden, overdrog han dem ogsaa at værge sin hellige Kirke mod alle Krav. Men bliver de glemsomme eller partiske og ikke værger, som ret er, da skal de paa Dommens Dag staa til Ansvar, hvis Kirkens Frihed og Landets Fred mindskes ved deres Skyld i deres Tid.

Vide skal alle, der ser denne Bog, at Kong Valdemar, den anden Søn af Valdemar, der var Sankt Knuds Søn, da han havde været Konge i ni og tredive Vintre, og der var gaaet Tusind og to Hundrede og fyrretyve Vintre, efter at Vor Herre var født, i den næstfølgende Marts Maaned lod skrive denne Bog og gav denne Lov, som her staar skrevet paa Dansk, i Vordingborg med Samtykke af sine Sønner, der var til Stede, Kong Erik, Hertug Abel og Junker Christoffer og Uffe, der da var Ærkebiskop i Lund, og Biskop Niels i Roskilde, Biskop Iver i Fyn, Biskop Peder i Aarhus, Biskop Gunner i Ribe, Biskop Gunner i Viborg, Biskop Jens i Vendsyssel og Biskop Jens i Hedeby og desuden med Samtykke af alle de bedste Mænd, der var i hans Rige.

1. Bog.

Her begynder den første Bog.

Kap. 1. Hvilket Barn der skal arve.

Et Barn skal tage Arv, hvis det bliver døbt, og ellers ikke. Bliver der Strid om, hvem der lever længst, Moderen eller Barnet, eller om Barnet er døbt eller ikke, da er man nærmere til at vidne Barnet til Kristendom og Arv end til at vidne det fra. Med Hensyn til Faderen gælder det samme som med Hensyn til Moderen. Man skal føre Bevis derfor med Kønsnævn. Kønsnævn er tolv Mænd inden for tredie Led og inden for Syslet. Det er Sagsøgeren, der skal udtage dem; men han skal dog ikke udtage Modpartens aabenlyse Uvenner. Tre kan den sagsøgte udskyde uden Ed, og tre andre skal udtages i deres Sted. Andre tre kan han udskyde med tolv Mænds Ed.

Kap. 2. Hvad den skal sige, der døber Barnet.

Man skal ogsaa vide, hvem der døbte Barnet, og hvad han sagde, der døbte Barnet, for et Barn kan ikke kaldes døbt, medmindre det bliver døbt i Faderens, Sønnens og den Helligaands Navn. For saaledes skal den sige, der døber Barnet: Jeg døber dig i Faderens, Sønnens og den Helligaands Navn. Men Kvinde maa aldrig døbe et Barn, hvis der er en Mand til Stede. Heller ikke maa Barnet døbes i andet end Vand.

Kap. 3. Hvis en Kone siger, at hun er med Barn.

Hvis en Kone siger, at hun er med Barn, efter at hendes Husbond er død, da skal hun hensidde uden Skifte i Boet i tyve Uger. Derefter skal gode Kvinder undersøge og afgøre, hvorledes det forholder sig. Finder de, at hun er med Barn, skal hun fremdeles blive siddende i Boet, indtil Barnet bliver født. Men fødes Barnet saa længe efter Faderens Død, at det godt kan bevises, at det ikke er den afdøde Ægtemands Barn, skal hun først erstatte alt det, hun har taget af Boet siden Tredivtedagen efter hendes Husbonds Død, og ikke tage mere end Halvdelen af Boet, og den anden Halvdel tager Husbondens Arvinger. De rette Arvinger skal dog sammen med gode Mænd og hendes Frænder have Tilsyn med, at hun ikke forøder Boet ved Vanrøgt og ikke afhænder det, der ikke tilhører hende, for hun maa ikke bortsælge undtagen til sit Underhold og til Tyendeløn.

Kap. 4. Hvem der er nærmest til at arve.

Hvis der er et Barn eller et Barnebarn, arver det Fader og Moder. Men Børn, som en Søn faar, tager Arv efter Bedstefader og Bedstemoder, ligesom deres Fader skulde tage, hvis han var i Live, og paa samme Maade deres Børn, saa længe der fødes Afkom efter Bedstefaderen og Bedstemoderen. De Børn, Datteren føder, skal tage Arv som deres Moder, hvis hun var i Live, hvor mange der end fødes i hendes Linje, for Arv skal altid gaa fremefter, saa længe der findes Afkom. Har Barnebarnet ikke Moder og ikke Søskende, da gaar Arven til Bedstefader og Bedstemoder. Søskende arver hinanden, og Broder tager to Lodder og Søster den tredie Lod baade efter Fader og Moder og ligeledes efter Søskende.

Kap. 5. Hvor meget hver skal tage i Arv.

En Mand tager altid dobbelt saa meget i al Arv som en Kvinde, medmindre det er Ægtefæller, som skilles efter kirkelig Ret og skal arve deres Børn, da arver hun lige saa meget som han. Ogsaa i Forhold til Søn og Stifsøn tager Konen lige Lod, naar de skal arve sammen. Er der ingen Søskende, da er Farbroder og Morbroder, Broderbørn og Søsterbørn alle lige nære. Imellem dem skiftes Arven, som om de alle var Søskende. Kvinde tager en Trediedel og Mand to Lodder.

Kap. 6. Hvorledes Løsøre skal skiftes, naar der ikke er Børn.

Indgaar en Mand og en Kvinde Ægteskab, og faar de ikke Børn, og en af dem derefter dør, da skal Hus og Løsøre og Købejord skiftes ligeligt mellem den efterlevende og den afdødes Arvinger. Men har de Børn, og Moderen dør, da arver Faderen i Konens (Arve)jord en lige saa stor Lod som det Barn, der faar mest, Søns Lod, hvis der er en Søn, og lige Lod med Datter, hvis der ingen Søn er. Saaledes tager han ogsaa i alt Løsøre, hvis han skifter med sine egne Børn, naar de drager fra ham. Men af Købejorden faar Børnene intet, før de arver deres Fader. Men dør Faderen, og overlever Moderen ham sammen med Børnene, da arver hun intet af hans (Arve)jord, men af Købejorden tager hun lige Lod med Sønnen, hvis der er en Søn, og saaledes ogsaa i alt Løsøre. Men lever Husbonden og hans Hustru sammen i Fællig og køber Jord, og de ikke har Børn sammen, da skal deres Købejord skiftes ligesom Løsøret, hvis en af dem derefter dør. Men har Husbonden et Barn, som er Hustruens Stifbarn, og det er optaget i Fælliget med dem, og har de købt nogen Jord, efter at det Fællig blev oprettet, da skal den Købejord ogsaa skiftes ligesom Løsøre, hvis en af dem derefter dør, dog

saaledes, at hvis Stifmoderen dør først, da skal Faderen, saa længe han lever, beholde den Købejord, som han faar paa denne Maade sammen med sine Børn, der var i Fællig med ham. Siden skiftes den som anden Fædrenejord mellem hans Børn, hvor mange Kuld han end har. Men dør Faderen først, og sidder Stifmoderen og Stifbørnene tilbage, da skal Stifbarnet tage først af den Købejord, (der er købt) lige siden, det kom i Fællig, og derefter skal alle Mandens Arvinger tage halvt med Hustruen, dog skal den Lod, som Stifbarnet tog, lægges til Fædrenejorden og skiftes som anden Fædrenejord, for al den Jord, som Husbonden køber, hvad enten han er i Fællig med Børnene eller ikke, det kaldes altsammen Fædrenejord med Undtagelse af den Lod, som Hustruen faar.

Kap. 7. Faderen maa ikke tilbageholde Sønnerne (i Fælliget) med deres Mødrenearv.

Sidder Sønner i Fællig med Faderen, efter at deres Moder er død, og de er blevet myndige, femten Vintre, da kan Faderen ikke holde dem tilbage, hvis de vil drage fra ham med deres Mødrenearv. Men en Datter kan paa ingen Maade sige sig løs af Faderens Værgemaal, før han giver hende en anden ret Værge, medmindre der tilstøder ham en Svaghed, enten Ælde eller Sindssyge, eller han fledfører sig, for naar han ikke kan være sin egen Værge, kan han heller ikke være Værge for sine nærmeste. Men naar det sker, da skal den, der er nærmest i Slægt, være Værge, medmindre det er en Ødeland. De fædrene Frænder skal dog altid være nærmere til at være Værge end de mødrene Frænder.

Kap. 8. En Broder kan ikke beholde en Søster ugift hos sig, saa længe han vil.

En Broder kan ikke beholde en Søster ugift hos sig, saa længe han vil, men hvis en Broder vil beholde sin Søster

hos sig — eller en anden Frænde en Kvinde, for hvem han er Værge — for hendes Penges Skyld, naar hun er mere end atten Vintre, og det bevidnes af Frænder, at de kunde skaffe hende et passende Giftermaal, da skal hendes nærmeste Frænder føre Klage over det for Kongen; da kan Kongen med deres Raad gifte hende bort, som det kan være passende for hende, for ligesom hun mister sit Fædrenegods, naar hun gifter sig selv bort og unddrager sig Frændernes Samtykke, kan Frænderne paa den anden Side ikke holde længere paa hende, end indtil hun kommer til sin Lovalder. Har en Mø, der er atten Vintre gammel, eller en Enke paa lovlig Maade paa Tinge krævet, at deres Værge skal bortgifte dem, og vil deres Værge ikke bortgifte dem, og lader de da en Mand ligge hos sig, da har de ikke dermed forbrudt deres Gods. Men deres Værge kan dog rejse Sag mod ham for Lejermaal.

Kap. 9. Hvis et Barn, der er i Fællig, dør.

Hvis et Barn dør i Fællig med Faderen og Moderen, da skal det betragtes, som om det aldrig havde været født. Dør et Barn, og er Moderen tidligere død, da arver Faderen det, hvad enten det er udskiftet fra Faderen eller ej, helt alene, selv om det har Søskende. Men er Faderen død før Barnet, og lever Moderen, og der er Søskende, da tager Moderen ikke mere end et af sine Børn eller Stifbørn, hvis saadanne findes.

Kap. 10. Om Udarvinger.

Findes der Udarvinger, og dør en af dem, der er i Fællig, da skal alt Godset skiftes, som om de alle levede i Fællig, og derefter skiftes den dødes Lod mellem alle Arvingerne.

Kap. 11. Hvorledes den ene af flere Helsøskende kan arve mere end den anden.

Naar det gaar saaledes, at det førstfødte Barn arver en af sine Halvsøskende sammen med sin Moder, da tager det, uanset hvor mange Søskende der fødes, forlods alt, hvad det arvede efter sin Halvbroder eller Halvsøster, naar der skal skiftes enten efter Faderen eller Moderen.

Kap. 12. At Husbondens Søn, som er i Fællig, ikke har noget Forlods.

Drager Husbondens Søn paa Købmandsfærd udenlands og tjener Penge og ikke er udskiftet fra sin Fader, da skal han, hvis Faderen dør, og han kræver Arv, føre alt, (hvad han ejer), til Skifte eller miste Arven. Men gifter han sig ud af Fælliget og siden bliver rig, da skal han dog arve baade efter sin Fader og Moder, naar de dør.

Kap. 13. Hvis Husbondens Søn fører sin Kone ind (i Fælliget) hos sin Moder og Fader.

Gifter Husbondens Søn sig, mens han er i Fællig, og fører sin Kone ind til sin Fader og Moder, og bliver hans Kones Gods ikke optaget i Fælliget, og han derefter dør, da faar hun, hvad enten han havde Børn (med hende) eller ej, ikke mere end det, hun førte med sig ind i Fælliget, fordi hendes Husbond ikke havde nogen Lod, saa længe hans Fader og Moder levede, medmindre der særligt var givet ham noget i Hænde. Men har han Børn med hende, da skal de blive hos Bedstefaderen og Bedstemoderen og tage Arv efter dem, naar de dør. Men bliver der Uenighed om, hvor meget hun førte med sig, da skal hans Fader med Kønsnævn fastsætte det til saa meget, som han vil.

Kap. 14. Hvad en Fader maa give sit Barn.

Fader behøver ikke at give sit Barn noget i Hænde, saa længe han og Moderen er i Live, men hvis han giver eet Barn noget, da kan han derefter ikke nægte (at give) de andre. Men giver Faderen sit Barn noget, og det Barn selv faar et Barn, da kan hverken Bedstefaderen eller nogen anden, hvis Barnet dør, og Barnebarnet lever, tage det fra Barnebarnet, som Bedstefaderen gav sit Barn.

Kap. 15. Om Medgift.

Gifter en Fader sin Datter bort med Medgift eller giver sin Søn noget i Hænde, naar denne gifter sig, da skal det, de har faaet, fuldt ud fradrages i deres Lod, naar deres Fader og Moder dør. Men hvis de ikke vil nøjes dermed, da skal de føre det tilbage, som de har faaet, og derefter skiftes der, som Ret er. Men hvis de ikke vil føre tilbage, skal de miste Arven. Bliver der Strid, om alt er kommet tilbage, skal sagsøgte føre Bevis med Kønsnævn. Men hvis den, der er ude, vil nøjes med sin Lod, som Faderen gav ham, da kan de andre Arvinger ikke tvinge ham til at føre tilbage eller udligne med dem af det, han har faaet, alene med Undtagelse af Jord. Et Barn er altid nærmere til at bevise, at det er i Fællig, end de andre er til at modbevise det.

Kap. 16. Hvis Søskende rejser Klage mod hinanden over, at de er blevet forfordelt (ved Skiftet).

Hvis alle Søskende er i Live, og alle Lodder er udelte, da kan en af dem, hvis han vil, rejse Krav om mere, men dog saaledes, at enhver skal vide, hvor hans Lod faldt, og kræve Udligning med de andre. Tolv af deres Samfrænder skal træffe Afgørelse og aflægge Ed paa, at de ikke kan gøre det rettere. Hvis der opstaar Uenighed mellem forskellige

Søskendekuld, skal Samfrænder fastslaa det, de vil, henholdsvis som Fædrenegods, Mødrenegods og Købejord. Er Børn uenige med deres Moder, om hvad der er Fædrenegods, og hvad der er Mødrenegods, og hvad der er Købejord, da skal hun føre Bevis med sine Frænder, for det vidnes da ikke fra Børnene, hvis de overlever deres Moder. Paa samme Maade skal det være, hvis Faderen har Strid med sine Børn, da skal han føre Bevis med sine Frænder.

Kap. 17. At Arv beder Arv.

Arv beder Arv i alle Skifter, hvis der er kommet Arv mod Arv, uanset hvor stor den er paa den ene Side, og hvor lille den er paa den anden. Men er der ikke kommet Arv mod Arv, da skal enhver først udtage sin Arv, som med Vidnesbyrd kan godtgøres at være indkommet, saafremt det ikke er aftalt, at den skal inddrages under Fælliget.

Kap. 18. Hvis sammenbragte Børn er uenige om Løsøre.

Er sammenbragte Børn uenige om (Skifte af) Løsøre, skal man paa begge Sider tilbagelevere, (hvad man har faaet), med Kønsnævn, for naar det ikke længere drejer sig om Strid mellem Søskende, kan Samfrænder ikke træffe Afgørelse.

Kap. 19. Hvis den ældste Broder gifter sig, naar han er i Fællig med andre Søskende.

Naar mange Søskende er i Fællig, og den ældste, der er deres Værge, gifter sig og fører sin Kone ind i Fælliget til sine Søskende, og de faar Børn, og hans Søskende er myndige og ikke rejser Klage, da skal hans Børn tage fuld Lod i Fælliget. Men er hans Søskende umyndige eller Piger og saaledes enten ikke kan eller ikke har Lov til at rejse Sag, skal de ikke have Skade af deres Broderbørn, der er født i Fælliget.

Kap. 20. Hvis en Mand gifter sig med en Enke.

Gifter en Mand, der ikke selv har Hovedlod, sig med en Enke, og har hun Børn, og bliver der ikke truffet Aftale om hans Optagelse i Fælliget eller foretaget Tinglysning, da skal Børnene, naar der skal skiftes, bevise med Kønsnævn, hvor meget deres Stiffader indførte i Boet, og saa meget skal han udtage først, og derefter skiftes Løsøret imellem dem (i saa mange Lodder), som de var i Fælliget, før han blev deres Stiffader, og han faar ikke mere end sin Kones Lod.

Kap. 21. Om Slegfredbørn.

Et Slegfredbarn skal Faderen føre til Tinget og lyse paa Tinge, at det er hans Barn, og tilskøde det, hvad han vil give det og saa meget, som bliver tilskødet Barnet, beholder det, og ikke mere. Men lyser han det i Kuld og Køn og ikke tilskøder det noget, da tager det halv Lod i Forhold til et Ægtebarn. Men er der ingen Ægtebørn, da tager Slegfredbarnet, der blev tinglyst, Arven efter Faderen. Men faar det nogen Arv efter Faderen, da arver det efter Søskende lige med Ægtebørn, medmindre Faderen forud har kundgjort paa Tinge, at det skulde nøjes med det, Faderen gav det i Hænde, og ikke have mere og ikke arve efter Søskende.

Kap. 22. At alene Faderen kan anerkende nogen som sit Barn.

Den, som Faderen anerkender som sit Barn, kan ingen vrage — og ingen kan paatvinge en Mand et Barn, som han ikke selv har anerkendt — undtagen hans rette Arving. Den Mand, der efter alle Lovens Regler anerkender et Slegfredbarn paa Tinge, skal være ansvarlig for det som for sit Ægtebarn, hvilke Krav der end stilles til det. Men har en Mand et Slegfredbarn, og lyser han det ikke paa Tinge, og

det bliver dræbt, da skal de mødrene Frænder tage hele Boden, og de fædrene Frænder og Faderen faar intet, og dør det en naturlig Død, skal Moderen — eller de mødrene Frænder, hvis Moderen er død — og ikke Faderen arve det.

Kap. 23. Hvornaar Arv og Gæld skal kræves.

Hvis nogen vil kræve Arv eller Gæld efter en andens Død, skal han eller hans Bud komme paa tredivte Dag eller paa det Ting, der er nærmest efter, hvis de er inden for Bygden, men er de uden for Bygden, skal Boet henstaa seks Uger. Er de uden for Landet, skal det henstaa Dag og Aar. Men er han i Kongens Ærinde, skal han rejse Krav om Arv eller Gæld inden tredie Femt, efter at han er kommet hjem. Men har han intet lovligt Forfald — det, som de fleste regner for lovligt Forfald — og vidste, at Arven var der, og ikke rejste Krav, som det er sagt, i rette Tid, skal den, der tog Arven, have Ret til at føre Bevis for, at han tog den med Rette. Men er der ingen rette Arvinger inden for syvende Mand, og der ingen kommer inden Aar og Dag, da skal Kongen tage Arven. Men hvis man ikke finder nogen retmæssig Arving inden tredivte Dag, da skal Arven vurderes og sættes i Forvaring Dag og Aar. Kommer der da ingen, skal Kongen tage Arven og forvare den, lige til rette Arving kommer. Men kommer der ingen rette Arving efter den, da skal Kongen have den. Aar og Dag det er et Aar og seks Uger.

Kap. 24. Hvis en Mand med sit Vidende gifter sig med en Horkone.

Gifter en Mand sig med sit Vidende med en Horkone og bliver viet til hende og faar Børn med hende, da skal de Børn, hvad enten det bliver bekendt for den hellige Kirke eller ej, altid være Ægtebørn. Skilles de senere paa Grund af den kirkelige Ret, da skal de begge tage lige meget af

Løsøret, fordi de begge var vidende om deres Forbrydelse. Men vidste hun og ikke han, at det var Hor, og det bliver bekendt, og de skilles, og de har Børn sammen, da skal der fastsættes en Hovedlod for Børnene, og de skal blive hos deres Fader, og hvis de dør, da arver han alene dem, og Moderen arver ikke. Saaledes er det ogsaa, hvis Faderen vidste, at det var Hor, og Moderen ikke, da skal Børnene gaa til deres Moder, og hvis de dør, arver hun dem alene sammen med deres Søskende, og Faderen arver ikke. Men har de ikke Børn sammen, da skal den af dem, der vidste, at det var Hor, hvis vedkommende førte mindre ind i Boet, end den anden i Forvejen havde, ikke have mere end det indførte, hvis de skilles, som det er sagt. Men havde den, der vidste, at det var Hor, mere, da skal den, der ikke vidste, at det var Hor, dog tage det halve af hele Boet.

Kap. 25. Om Horebørn.

Horebørn tager ikke Arv efter deres Fader, selv om han tinglyser og tilskøder dem alt det, han kan, medmindre han giver dem det i Hænde, før han dør. Men har en Mand Slegfredbørn, og han senere ægter Moderen, da er de Børn alle Ægtebørn, selv om de er født før. Træl og Fledføring og Klostermand kan ikke arve.

Kap. 26. Hvis en Mand dør med stor Gæld.

Hvis en Mand, der er i stor Gæld, dør og har overladt alt, hvad han ejer, som Sikkerhed for sin Gæld, enten til Klostermænd eller til andre, skal hans rette Arvinger, hvis de vedgaar Arven paa rette tredivte Dag, udrede al den Gæld, der kræves, eller give Edsbevis paa den dødes Vegne. Men vedgaar de ikke Arven, da skal de, der har modtaget hans til Sikkerhed stillede Gods, udrede Gælden, saa langt hans Gods rækker.

Kap. 27. Hvor længe en Mand kan have en Slegfred hos sig.

Hvis nogen har en Slegfred i Gaarde hos sig i tre Vintre og aabenlyst gaar til Sengs med hende, og hun raader over Laas og Lukke og aabenlyst spiser og drikker med ham, da skal hun være hans Ægtehustru og rette Husfrue.

Kap. 28. Hvem der kan være Værge.

Efter Faderens Død er en fuldvoksen Broder Smaabørnenes Værge. Men er der ingen Broder, da er det Bedstefaderen. Er der ingen Bedstefader, da er det Farbroderen. Er der ingen Farbroder, da er det Morbroderen. Findes der ingen af disse, da skal den nærmeste Slægtning være Værge. Fædrene Frænder er altid nærmere til at være Værge end mødrene Frænder, hvis de er lige nær beslægtede og vil værge godt. Men vil de værge daarligt, da skal Kongen sætte den, som han vil, til at være Værge, for Kongen er Værge for alle dem, der ikke selv har en ret Værge. Den, der hærger, maa aldrig være Værge.

Kap. 29. At en Enke maa beholde sine Børn og deres Gods hos sig.

Saa længe en Enke vil sidde uden Mand og ugift med sine faderløse Børn, kan man ikke tage Børnene fra hende, men de lovlige Værger skal dog have Besiddelsen af deres Jord og vogte og føre Tilsyn med den og værge dem med Edsbevis, hvis nogen anden rejser Sag. Moderen skal dog have alt Udbyttet af den og raade derover, som hun vil. Men gifter Moderen sig, da skal Børnene være hos deres lovlige Værge, medmindre de er saa smaa, at de ikke kan undvære Moderens Hjælp, det vil sige, indtil de er syv Vintre gamle. Men efter at hun har giftet sig, skal de lovlige Værger tage Vare paa den Ejendom, som tilhører de Børn, der er hos hende, og give

hende Fosterløn og Erstatning for hendes Udgifter. Men sælger Moderen sin egen Jord af Trang, mens hun har dem hos sig, og Betalingen for Jorden forbruges til alles Nytte, da skal hun, hvis hun senere bliver gift, og Børnene drager fra hende, tage saa meget af det uskiftede Løsøre, som Betalingen for hendes Jord udgjorde. Men af deres Jord faar hun intet, medmindre der findes Købejord; da tager hun deraf fuld Erstatning for sin Jord.

Kap. 30. Om Stiffader og Stifbørn.

En Stiffader kan ikke være Værge for sine Stifbørn, medmindre de nærmeste Frænder samtykker, men (i saa Tilfælde) skal han dog enten tage dem i Fællig med sig eller modtage deres Gods efter Vurdering, saa længe han er deres Værge, men han maa ikke afhænde deres Jord eller Huse. Den, der skal være en andens Værge, skal eje lige saa meget med fuld Ejendomsret at stille som Sikkerhed, som han tager under sit Værgemaal, saaledes at hvis Værgen øder noget af sit Gods, skal han dog have lige saa meget af sit Gods at erstatte af, som han har under sit Værgemaal. Men øder han mere, end han selv ejer, da kan han ikke være Værge. Den, der er Værge, skal paase, hvor stor Udgift han har af Børnene, og det, der bliver tilovers, skal komme Børnene til fremtidig Nytte. Men bliver der ikke meddelt paa Tinge med Frændernes Samtykke, hvor meget der hvert Aar skal udredes af deres Gods til deres fremtidige Nytte, da har de Ret til, naar de bliver myndige, at kræve den størst mulige Indtægt, som deres Ejendom kan have givet. Dog beregnes der en Trediedel til Værgen for hans Arbejde og hans Udgifter af det, som deres Gods kan have givet i Indtægt. Ingen Værge maa afhænde Jord, der tilhører de Børn, som han er Værge for. Hverken Fader eller Bedstefader maa afhænde Børnenes Jord, efter at deres Moder er død.

Kap. 31. Hvem der ikke kan være Værge.

Klostermænd og lærde Mænd, det vil sige Præster, Degne og Underdegne, kan ikke være Værger paa Lægmænds Ting. Bryde og Træl og Fledføring kan ikke være Værge for nogen, for de er ikke deres egen Værge.

Kap. 32. Om Fledføring.

Den, der fledfører sig, kan aldrig tilbagekalde det. Men man skal fledføre sig paa Tinge. Den, der har en Træl eller tager mod en Fledføring, skal hæfte for deres Gerninger. Saarer en Fledføring sin egen Husbond, da betaler Husbonden, der blev saaret, Blodbøde. Den, der vil fledføre sig, skal først lovbyde sig og sin Ejendom til dem, der skal arve ham, men forsømmer han det, da kan de sagsøge ham til (at faa) sin Frihed igen eller til (at komme) til dem. Gør nogen Krav paa en Fledføring, og Fledførelsen ikke er sket paa Tinge, da er han fri uden (at føre) noget Bevis. Den, der er gift, kan ikke fledføre sig, medmindre Hustruen fledfører sig sammen med ham, eller de er saa gamle, at Biskoppen tillader dem at leve adskilt.

Kap. 33. Hvorledes man skal gifte sig.

Den, der vil tage sig en Kone, skal anmode om hende hos hendes Fader eller hendes Søn, hvis han er fuldvoksen, eller hendes Broder. Men findes der ingen af disse, da skal han modtage hende af den nærmeste Slægtning, men det skal dog være med hendes Samtykke og Vilje. Men har Kvinden ingen Frænder, kan hun bede, hvem hun vil, om at give hende til Ægte. Men har hun saa nære Frænder, at de er hendes rette Værger, saasom Fader, Broder, Søn, Bedstefader, Farbroder eller Morbroder, og hun giver sig selv til Ægte uden deres Samtykke, da skal de have Raadig-

hed over hendes Ejendom, saa længe hun lever. Men bliver hun voldtaget, har hun ikke af den Grund forspildt sit Gods.

Kap. 34. Hvem der maa afhænde Jord.

En Bonde maa sælge sin egen Jord, til hvem han vil, hvis han først har lovbudt den paa tre Ting til sine nærmeste Frænder. Fædrenejord skal tilbydes de fædrene Frænder og Mødrenejord de mødrene Frænder. Men skøder han, før han lovbyder, da kan hans nærmeste Frænder omstøde Salget, og han har forbrudt tre Mark (baade) til Kongen og til Bonden. Men siger Sælgeren, at Jorden var lovbudt, skal han give tolv Mænds Ed.

Kap. 35. Om Konens Jord.

Husbonden maa ikke sælge sin Kones Jord, medmindre han har lige saa god Jord at stille som Sikkerhed og har Barn med hende. Men sælger en Husbond sin Kones Jord og køber anden Jord, skal hun tage Erstatning af Købejorden, saa vidt den slaar til. Men er der mere Købejord, end der blev solgt (af hendes Jord), skal det skiftes mellem alle Arvingerne. Men er der ikke tilstrækkelig Købejord, da skal hun tage Erstatning af Husbondens Fædrenejord.

Kap. 36. Hvor gammelt et Barn skal være, før det maa afhænde sit Gods.

En Dreng maa ikke sælge sin Jord eller paa anden Maade afhænde den, før han er atten Vintre gammel, men en Pige maa aldrig sælge sin Jord, medmindre hun bliver saa fattig, at hun sælger for at opholde Livet. Da skal der sælges med de nærmeste Frænders Samtykke, men dog ikke mere paa een Gang end for en halv Mark Sølv i eet Aar. En Enke maa med sine Frænders Samtykke baade sælge og mageskifte

sin Jord. Sælger Husbonden sin egen Jord og forbruger den i Fælliget, da skal Hustruen ikke erstatte den. Men sælger han baade sin og sin Kones Jord paa Grund af Fattigdom, maa hun bære Tabet, fordi de skal have Føden af det, de begge ejer.

Kap. 37. Hvor Jord skal købes.

Paa Tinge skal man skøde Jord og ikke andetsteds, det vil sige paa Herredstinget i det Herred, hvori Jorden ligger, eller Sysseltinget eller Landstinget eller for Kongen, for Tingsvidne er saa bindende, at Bevis ikke kan gives derimod.

Kap. 38. Om Tingsvidne.

Tingsvidne vil sige, at de gode Mænd, der var til Stede paa Tinget, aflægger Vidnesbyrd om, hvad de hørte og saa. Færre end syv Mænd kan ikke holde Ting. Saa mange Mænd udgør ogsaa et fuldt Tingsvidne. Skal den Jord, som bliver givet til Kirken, sælges, kan hvem der vil, købe den, for alle kristne Mænd skal være Brødre.

Kap. 39. Om Sjælegave.

Den Hustru, der har en Mand og Barn med ham, maa ikke give mere i Sjælegave, end Husbonden giver sit Samtykke til. Men rejses der Klage over en saadan Sjælegave, enten af et Kloster eller af andre Mænd, da har Husbonden Ret til at føre Bevis for, at han ikke gav sit Samtykke til mere, end det han (nu) indrømmer. Men har hun ingen Børn med ham, da kan hun give sin halve Hovedlod for sin Sjæl.

Kap. 40. Hvis en Mand sælger sin Jord, og Betalingen ikke bliver anbragt i Jord.

Sælger en Mand sin Jord for rede Penge, og de ikke alle bliver anbragt i Jord, da skal det, der findes i Jord,

betragtes som Jord, og det, der findes i Penge, som Løsøre. Men hvis Husbonden først køber Jord for Løsøre og derefter sælger sin egen Jord til sit og sin Hustrus Underhold, da skal — hvis der findes Købejord — det, der er købt, gives Husbonden i Erstatning for hans Fædrenejord. Er der købt mere, end Husbonden solgte, skal det skiftes mellem Arvingerne. Er der mindre, skal han tage Erstatning af Løsøret. Er der intet Løsøre, maa han selv bære Tabet.

Kap. 41. Hvis en Mand sælger uden Hjemmel.

Hvis nogen sælger Jord uden Hjemmel, og den søges tilbage, skal Sælgeren tilbagebetale Købesummen og bøde tre Mark baade til Bonden og ligeledes til Kongen, fordi han solgte uden Hjemmel. Men den, der sælger Jord til en anden, skal hjemle og værge den for ham med sine Frænder, lige indtil Køberen har tre Vintres Hævd paa den, for Lovhævd er ikke mindre end tre Vintre. Derefter skal Køberen værge den med sine egne Frænder, medmindre der rejses Krav om den af nogle, der ikke var myndige, eller af en Kvinde, der ikke havde ret Værge, eller hvis de Mænd, der havde den i deres Værge, var uden for Landet paa den Tid, da Jorden blev solgt.

Kap. 42. Hvis der opstaar Strid om, hvorvidt der blev solgt mere eller mindre.

Sælger en Mand Jord til en anden, og de bliver uenige om, hvorvidt han købte mere eller mindre, og Køberen har faaet Lovhævd paa den, uden at der er rejst noget Krav, da har han Bevisretten over for Sælgeren. Men bliver de uenige inden tre Vintre, da skal Tingsvidne afgøre Sagen. Men er der intet Tingsvidne, da er Sælgeren nærmest til at føre Bevis.

Kap. 43. Hvis en Mand paastaar, at han har købt baade Søsters og Broders Jord.

Paastaar en Mand, at han har købt baade Søsters og Broders Jord, og hun er ugift og i Fællig med Broderen, og der ikke er Tingsvidne paa, at begge blev særskilt nævnt, da har Sælgeren Ret til at føre Bevis for, at han ikke solgte mere end sin egen Lod. Men kan han ikke føre Bevis, skal han bøde tre Mark. Men en Søster beholder altid sin Jord, medmindre hendes rette Værge eller hun selv har afhændet den.

Kap. 44. Hvorledes man skal værge Jord.

Det tilkommer alene Kønsnævn at værge Jord. Er en Bonde uenig med Kirken om Jord, og er Jorden mere end en Mark Sølv værd efter ret Byvurdering, skal Sandemændene træffe Afgørelse derom. Men er Jorden en Mark Sølv eller mindre værd, og har Bonden den i sin Besiddelse, da skal han værge den med Kønsnævn, men hvis Jorden er i Kirkens Besiddelse, skal Kirkeværgerne og andre af de bedste Sognemænd, saa at de er tolv, sværge Kirken den til eller fra. Har Bonden haft Kirkens Jord i sin Besiddelse i fyrretyve Vintre, skal han ikke føre Bevis over for Kirken. Men har Kirken haft Bondens Jord ubestridt i sin Besiddelse i tredive Vintre, skal den ikke føre Bevis over for Bonden, hvis der ikke (før) er rejst noget Krav.

Kap. 45. Hvis man er uenig i en By eller et Bol.

En Mand, der siger, at han har mindre af Bolet, end der tilkommer ham, bringer hele Bolet til Rebning. Men er et Bol uenigt med et andet Bol, bringer det hele Byen til Rebning.

Kap. 46. Om Ornum i Byen.

Er der Ornum i Byen, skal det have været der fra Arilds Tid og være særskilt afmærket som saadant, enten med

Sten eller med Pæl eller med Grøft. Det rebes ikke med Byen, fordi det er hele Byen uvedkommende. Men opstaar der Uenighed om, hvorvidt noget er Ornum eller en Del (af Bymarken), hvis det henligger ubebygget, skal den, der har det i sin Besiddelse, bevise med Kønsnævn, at det er hans Ornum, og at det ikke skal skiftes sammen med Byen. Men er det ikke afmærket med Sten eller med Pæl, skal det underkastes Rebning.

Kap. 47. Hvis en Torp er uenig med Adelbyen.

Er en Torp anlagt ude paa Marken, og Agerland og Eng er helt fælles (for Torp og Adelby), og man er uenige om, hvad der hører til Torpen, og hvad der hører til Adelbyen, da skal de, der bor i Adelbyen, føre Bevis. Og hvis de, der bor i Adelbyen, finder, at Torpen er til Skade for dem, da kan de kalde Beboerne i Torpen tilbage, hvis Skaden er utaalelig for dem. Vil de ikke drage tilbage, skal der fastsættes en Lovdag for dem paa Tinge, da de skal drage tilbage. Bliver de boende, efter at det paa lovmæssig Maade er krævet, at de skal flytte tilbage, skal de bøde Kongens Ret. Men hvis de har tre Vintres Hævd paa deres Bebyggelse, uden at der er rejst Klage paa Tinge, da kan man ikke ved Retssag tvinge dem til at flytte tilbage.

Kap. 48. Hvis en Mand bosætter sig i Vangen.

Hvis nogen fra Adelbyen bosætter sig i Vangen, da skal han, selv om han bygger paa sin egen Grund, skaffe sig Forte og Fægang paa sin egen Jord skadesløst for alle Ejerne eller igen flytte tilbage til Adelbyen.

Kap. 49. Om Rebning af Jord.

Ingen i Byen maa undslaa sig for Rebning, hvem der end stiller Krav derom. Hvis nogen vil bevise, at han har

Stuf eller Særkøb i en Del (af Bymarken) eller i Byen, skal han dog tillade, at der foretages Rebning, men han skal have lige saa meget (efter Rebningen), som han havde, før han eller hans Forfædre fik det Særkøb eller Stuf, og det skal ikke komme nogen Mand til Skade undtagen den, der bør bære Tabet, det vil sige Sælgeren. En Mand er altid nærmere til at bevise sin Ret til Rebning, end hans Modpart er til at modbevise den.

Kap. 50. Hvorledes man ad retslig Vej skal fremtvinge Rebning.

Den, som ad retslig Vej vil fremtvinge Rebning, skal først rejse Klage paa Tinget over, at han er forfordelt af sine Medejere og har mindre, end han bør have, og forlange Udligning ved Rebning. Da skal der fastsættes et Ting for ham og hans Modpart, (det skal være) det nærmest følgende Ting, hvis de bor inden for Herredet. Bor nogen uden for Herredet, da fastsættes et Ting en halv Maaned efter. Sagsøgeren skal stævne den sagsøgte fem Nætter før Tinget i hans Hus med to Mænd. De skal ogsaa vidne paa Tinget, at han var lovlig stævnet. Kommer den indstævnede til Stede og svarer, da fastsættes en Frist paa fem Dage af Tinget for dem til at rebe den Jord, hvorom de er uenige. Der skal udtages Tinghøringer, som er gode og paalidelige Mænd, til at være til Stede og paase, om den sagsøgte tilbyder Retfærdighed. De skal paa Tinget sige, hvad der er sket paa Lovdagen, og efter deres Vidnesbyrd skal man fastsætte Rebning, hvis det er nødvendigt, eller dømme, at det, som Tinghøringerne var enige om, skal staa fast. Har den sagsøgte Forfald paa Genmæletinget og ikke selv kan komme, da skal der fastsættes et andet Ting for ham, men længere end til tredie Ting maa der ikke meldes Forfald, medmindre han ligger i Sygeseng, saa at han ikke kan komme, eller er i Kongens Tjeneste eller Ærinde eller uden for Landet paa Pilgrimsfærd eller er

stævnet for en højere Ret eller til højere Forsvar, eller han skal værge sin Jord, og det er hans rette Lovdag. Disse Omstændigheder er lovligt Forfald i alle Retssager, men hvis man tager til Genmæle paa Tinget, kan alle Forfald dog hindre Lovdagen undtagen alene Pilgrimsfærd. Men vedtager alle Ejere Rebning paa Tinget, kan een Mand eller to ikke senere forhindre den.

Kap. 51. At ingen maa bebygge Forten.

Ingen Mand maa bygge paa Forten, for Forten tilhører alle. Den, der er Medejer i Byen, kan altid, af hvad Størrelse hans Ejendom i Byen end er, rejse Sag angaaende Forten, hvis nogen har formindsket eller forringet den. Alle Tofter, der ligger i Byen, baade gamle Tofter og svorne Tofter, skal have Forte. Det er en svoren Toft, hvis alle Mænd tager en Del, som før var Agerland, og gør den til Toft, dog saaledes, at der af den samme svorne Toft ogsaa skal gøres Forte. Naar der bor Mænd uden for Adelbyen, skal de skaffe sig Forte af deres egen Grund. Men er alle flyttet fra Moderbyen, og der sidder en tilbage, da er han nærmere til at kalde dem tilbage, end de er til at kalde ham bort, medmindre han tier og taaler det for længe, det vil sige tre Vintre, uden at der er rejst Klage. Bliver hele Byen øde, skiftes det, der før var Forte, som anden Jord til By og til Bol.

Kap. 52. Hvad tolv Lodsejere skal sværge om.

Tolv Lodsejere skal vidne med deres Ed (om Grænser) mellem Toft og Forte, mellem Toft og Agerland og mellem Skov og Agerland og mellem Aasene og Agerenderne indbyrdes og om Kongens Hærvej. Men er der ikke tolv Mænd i den By, da skal man udtage af den By, der er dem nærmest, indtil der er tolv. Hvad de tolv sværger, efter at de er lovlig tilsagt, paa den rette Lovdag, som er fastsat paa

Tinge, det skal staa fast; men er de uenige, da skal det staa fast, som de fleste udtaler om det, hvorom Striden drejer sig. Men sværger seks et og seks noget andet, da skal der udtages endnu tre, og det, som de to af dem slutter sig til, skal staa fast. Selv om der kommer flere Nævninger til, skal det, som de første fastslog, staa ved Magt. Enhver Mand, der bor i Byen, skal og kan sværge sig til Forte og Udgang, hvis han har tre Vintres Hævd paa sin Udgang, uden at der er rejst Indsigelse.

Kap. 53. Hvis en Mands Skov og en andens Mark støder op til hinanden.

Støder en Mands Skov og en anden Mands Mark op til hinanden, da naar Skovejerens Ejendomsret saa langt, som Grenene rækker, og Rødderne rinder, medmindre det er Almindingsskov, for der ejer Kongen Jorden og Bønderne Skoven.

Kap. 54. Om Mageskifte.

Ingen kan tvinge en anden til Mageskifte mod hans Vilje.

Kap. 55. Hvis en By skal solskiftes.

Skal en By solskiftes, da skal enhver opgive sin Besiddelse i hele Markjorden, medmindre det er Ornum eller Kirkestuf eller en Mands Særkøb, om hvilket man ikke ved, i hvis Lod det skal gaa fra. Man maa hverken øge eller mindske en Del, hvori der ligger Stuf. Derpaa rebes først Tofterne, der ligger i Byen, saaledes at ingen kan rejse Indvending. Men kommer en Mands Jord, som han har faaet tildelt ved Rebningen, til at ligge, hvor en anden Mand har en Bygning, og den, der bor der, ikke vil flytte det, da har den, der gør Krav derpaa, Ret til at tage lige for lige af hans ubebyggede Jord, hvor han vil paa Marken. Man skal værge Landbotoft

som den Toft, hvorpaa man selv bor, og paa samme Maade Gaardsædetoft og en hvilken som helst Toft, hvorpaa der er en Bygning, som er bygget, før der blev rejst Sag om Rebning af Marken. Men bygger en Mand paa en anden Mands Jord enten Hjelm eller andre Huse, da maa den, der ejer Jorden, ikke nedbryde de Huse, undtagen alene efter Tingsdom og efter tre Lovdages Frist. Men rømmer den, der byggede det, til første Lovdag og giver Edsbevis paa, at han mente, det var hans eget, skal han være sagesløs. Men lader han Sagen komme til Dom, skal han bøde tre Mark til Bonden og ligesaa til Kongen. Ligesom Tofterne i Byen skiftes, skal hele Markjorden skiftes. Det samme gælder, naar et Gærde ad retslig Vej skal flyttes, som naar et Hus skal flyttes.

Kap. 56. Om Veje.

Til hver By skal med Rette føre fire Veje, de, som fra Arilds Tid har ført derhen, og dem maa ingen spærre eller ødelægge; men den, som spærrer eller ødelægger dem, skal bøde tre Mark til Kongen og dog gøre Vejen godt farbar. Paa hver Bymark skal de Ejere, der bor paa Marken, istandsætte Kongens Hærvej. Men er den meget ufarbar, enten paa Grund af Mose eller store Aaer, da skal hele Kirkesognet være behjælpelig med at bygge Bro, hvis det er nødvendigt. Men er det hele Herredets Vej, da skal hele Herredet hjælpe med til at bygge Bro og senere med at holde den. Ingen maa lukke eller spærre svorne Veje, der fører til Købstad eller Ting eller Strand eller til Skov. En Hovedvej skal være fjorten Alen bred, men Forte skal være femten Favne bred eller saa bred, som alle Ejerne vil nøjes med.

Kap. 57. Hvorledes man skal bygge Mølle.

En Mand maa ikke opføre Mølle fra ny, medmindre han har Dæmning og Dæmningssted, saaledes at der ikke

sker Oversvømmelse paa en anden Mands Ager eller Eng, eller man ved Opstemning af Vandet ødelægger de gamle Møller, der er Møller fra Arilds Tid. Bliver en Mølle opført uden Indsigelse, og uden at der rejses Klage over den af nogen, og den, der opførte den, faar Lovhævd paa den, da skal han føre Bevis for Flod og Flodsted og Dæmning og Dæmningsdige med Kønsnævn. Lovhævd er tre Flodmaal, uden at der er rejst Klage. Gøres der Indsigelse, før Møllen bliver bygget, eller før den, der byggede den, har Lovhævd paa den, da skal Synsmænd udmeldes for at undersøge, om den bevirker Oversvømmelse paa sin egen eller paa andre Mænds Grund, for ingen maa fremkalde Oversvømmelse paa anden Mands Jord uden hans Vilje og heller ikke grave eller bygge Hus paa den. Den samme Lov gælder om Fiskedam som om Mølle. Man maa ikke lede Vandet fra den Rende, hvor det har været fra gammel Tid, bort fra anden Mands Mølle eller Fiskedam eller fra en anden Mands Jord.

Her ender første Bog.

2. Bog.

Her begynder anden Bog.

Kap. 1. Om Sandemænd.

Der skal være otte Sandemænd i hvert Herred, to i hver Fjerding. Dog maa der ikke være mere end een af noget Fællig. Hver af dem skal have Ejendom i den Fjerding, hvor han er Sandemand, og i det mindste være Fællesbryde og ikke Landbo. Ingen kan afsætte dem, medmindre de forbryder deres Hovedlod ved at sværge falsk, eller de tager mere Hesteleje, end de skal. Dog maa ingen have baade Forlening og Sandemandshverv i samme Herred.

Kap. 2. Hvad Sandemænd skal sværge om.

Sandemænd skal sværge om Manddrab, om Afhug, om Voldtægt mod Kvinder, om Hærværk, om Markeskel, om Saar, om Kirkegods, hvis det drejer sig om mere end en Mark Sølv, og om Frihedsberøvelse.

Kap. 3. Hvorledes de skal sværge.

Sandemænd skal sværge paa Landstinget om Manddrab, Voldtægt mod Kvinder, om Hærværk, om Afhug, og hvis en Mand med Vold bliver berøvet sin Frihed, men paa Herredstinget om Sag mod en Bonde om Kirkegods og om Saar; om Markeskel paa det Sted, hvor den omstridte Jord ligger.

Kap. 4. Hvorledes de skal indsættes og afsættes.

Kongens Brev skal lyse dem til at være Sandemænd paa Herredstinget i det Herred, hvor de skal være Sandemænd, og Kongens Ombudsmand skal tage dem i Ed, og de skal sværge saaledes, naar de tages i Ed, at Gud skal hjælpe ham, saa sandt som han ikke for Gods eller paa Grund af Slægtskab eller af Partiskhed vil gøre andet i sit Sandemandshverv end det, han ved er rettest og sandest.

Kap. 5. Hvis de tager mere end ret Hesteleje.

Bliver Sandemænd overbevist om, at de tager mere i Hesteleje, end de har Ret til, da har de for det første forbrudt deres Hovedlod og dernæst deres Sandemandsstilling. Deres rette Hesteleje er en halv Mark Sølv til alle otte. Selv om en af dem modtager den halve Mark Sølv, skal han dele den med alle de andre. Den, der kræver Medvirkning af Sandemænd, skal give dem Hesteleje, hvad enten de sværger med ham eller imod ham eller overhovedet ikke sværger. Paa det samme Ting, hvor de skal sværge, skal de

modtage deres Hesteleje med Tingsvidne. Da kommer der ikke senere Retstvist derom. Men tilbageholdes Hestelejen længere, kan der rejses Ranssag om den.

Kap. 6. Hvornaar de skal sværge.

Paa mindre end seks Uger kan en Retssag, hvori Sandemænd medvirker, ikke afsluttes, fordi der kræves tre Ting med en halv Maaned mellem hvert. Paa det første Ting skal man lyse sin lovlige Sag og det, man vil svare for. Da skal Tingmændene fastsætte et Ting for Parterne en halv Maaned derefter og stævne Sandemændene dertil. Paa det tredie Ting skal den ene Part da rejse Sag og den anden svare, og man skal lade Vidner bevidne, at Sandemændene er lovlig tilsagt til at sværge. Da skal der gives Dom for, at de skal sværge. Uden Dom skal de ikke sværge. Efter at Dommen er afsagt, kan de ikke undlade det, men de skal sværge om Sagen, hvis de ikke vil have deres Hovedlod forbrudt. Sandemænd og Ransnævninger maa træffe Afgørelse i de Sager, hvortil de er lovlig tilsagt, paa alle de Tider af Aaret, da der holdes Ting, for Mordere og Tyve og Ransmænd skal aldrig have Fred, fordi de (selv) ikke lader nogen i Fred.

Kap. 7. Hvis Sandemænd er uenige.

Er Sandemændene uenige, da skal det staa fast, som de fleste udtaler, med den ene Undtagelse, at otte af de bedste og paalideligste Mænd i Bygden og Biskoppen vidner, at de har handlet mod Loven eller gjort Uret eller begge Dele. Men selv om de alle sværger det samme, og det dog er saa aabenbar Mened, at alle ved, at det var Mened, saasom hvis de sværger, at en Mand er en anden Mands Drabsmand, og han ikke var i Bygden, da den anden blev dræbt, og ikke i det Land, da kan de dog godt forbryde deres Hovedlod, for Sandheden skal altid være stærkere og kærere end Bevis ved

Ed. Men hvis de fleste gode Mænd i Bygden ikke rejser Sag mod dem, og de alle sværger det samme, da skal det staa fast. Sværger nogle paa et Ting, og de andre ikke er paa Tinget, da skal de godtgøre, at de havde Forfald, at de enten ikke vidste, at der holdtes Ting, eller at de havde lovligt Forfald, da skal de sværge paa det første Ting, der holdes derefter, eller godtgøre, at de har Forfald, saaledes som før er sagt. Men sværger de ikke paa det tredie Ting, efter at de andre har svoret, har de forbrudt deres Hovedlod, hvis de var inden for Landet og ikke laa i Sygeseng.

Kap. 8. Om Manddrab.

Bliver en Mand dræbt om Torsdagen før Middag eller en hvilken som helst Dag før Torsdag, og er der Landsting paa den første Lørdag derefter, da skal Frænderne lyse det paa dette Ting. Men bliver en Mand dræbt om Torsdagen efter Middag, da skal de vente til det andet Ting derefter.

Kap. 9. Hvis Sagen ikke lovligt forfølges.

Forfølges Sagen ikke lovligt, og der ikke lyses i Overensstemmelse med Loven, og det rette Ting gaar over, da kan man ikke rejse Sag uden Kongens Tilladelse. Men giver Kongen ikke Tilladelse til, at Sagen rejses, da kan Sagsøgeren ikke faa mere end ret Mandebod, det er tre Gange atten Mark Penge eller fuld Værdi for saa mange Penge, eller Kønsnævn, hvis den sagsøgte nægter. Men hvis den, der skal rejse Sagen, ikke gør det paa det rette lovlige Ting og ikke faar Tilladelse af Kongen til at rejse Sagen inden Dag og Aar, da kan Kongen fastsætte Bøder for den sagsøgte, hvis han vedgaar, men nægter han, skal han forsvare sig med Kønsnævn. Men vil Sagsøgeren ikke tage mod nogen af disse Vilkaar, som er omtalt, da har Kongen Ret til at erklære den sagsøgte og hans Frænder sagesløse og fri for Tiltale i den Sag, for ingen skal føre Sag af Ondskab mod en anden Mand.

Kap. 10. Hvis Kongen giver Tilladelse til at rejse Sag.

Giver Kongen Tilladelse til at rejse Sag, da skal den, der forfølger Sagen, lyse paa Landstinget med Kongens Brev, at han har faaet Tilladelse til at rejse Sag efter sin døde Frænde, og paa det Ting skal han bekendtgøre den dødes Banemands Navn, som om Drabet var sket i den nærmest foregaaende Uge, og derefter forfølge Sagen, saaledes som der før blev sagt om Manddrab. Men hvis nogen faar Kongens Brev med Tilladelse til at rejse Sag og gemmer det tre Ting over, da skal det ikke være ham til Nytte.

Kap. 11. Hvilke Sandemænd, der skal medvirke.

Hvor en Mand end bliver dræbt, hvad enten det er i Købstad eller paa Landet, og hvorfra han end er, skal altid de Sandemænd sværge, som er Sandemænd der, hvor Gerningen blev gjort. Det samme gælder om alt, hvorom Sandemænd skal sværge.

Kap. 12. Hvorledes de skal sværge.

Vil Sandemænd sværge en Mand til Bøder, skal de bede Gud hjælpe sig, saa sandt som han hævnede enten Saar eller Hug eller var nødt til at værge sit eget Liv eller sit eget Gods og derfor skal beholde sin Fred. Men vil de sværge ham fredløs, da skal de sværge, at han dræbte sagesløs Mand og derfor skal miste sin Fred. Men hvis en Drabssag bliver lyst paa Landstinget, da skal Sandemændene udfinde, hvem der er Drabsmanden, eller hvad der voldte den dræbtes Drab og Død.

Kap. 13. Om Tegngæld.

Aftales der Mandebod hjemme, og der ikke bliver svoret i Sagen (af Sandemænd), da skal Kongen have Tegngæld, det er tolv Mark Penge. Men sværges en Mand til

Bøder, da tager Kongen ikke mere end Blodbøde. Men flyr han som fredløs eller dør, da skal Kongen af hans Bo have tre Mark i Blodbøde. Det samme skal han have, selv om han beholder sin Fred.

Kap. 14. Om Afhug.

Vil Sandemænd sværge en Mand fredløs paa Grund af Afhug, da skal de sværge, at han greb en sagesløs Mand og satte ham i Stok og mishandlede ham og lige saa godt kunde have taget hans Liv som hans Lemmer og af den Grund skal miste sin Fred. Men vil de sværge ham til Bøder, da skal de sværge, at i den Kamp, hvor de mødtes, vilde han ikke tage den andens Liv eller Lemmer, men det skete ved Vaade, hvorfor han bør beholde sin Fred.

Kap. 15. Om hvilke Afhug Sandemænd skal sværge.

Om alle Afhug, saavel hvis det drejer sig om Øje som om andet, skal de sværge. Hvor der skal bødes Fjededels Mandebod for et Afhug, kan en Mand sværges fredløs derfor.

Kap. 16. Om Voldtægt mod Kvinder.

Rejser man Sag paa Grund af en Kvinde, der er voldtaget, og vil Sandemændene sværge Gerningsmanden fredløs, da skal de sværge, at hun blev taget med Vold mod sin Vilje og taget til Spotkone, og at den, der forgreb sig paa hende, derfor skal være fredløs. Men ved de, at hun ikke blev voldtaget, da skal de sværge, at han ikke tog hende med Vold, og at det ikke var mod hendes Vilje, og at han derfor bør beholde sin Fred.

Kap. 17. Hvis en Kvinde bliver voldtaget.

Hvis en Kvinde siger, at hun er voldtaget, saa snart hun er undsluppet Gerningsmanden og har sin Frihed, da

skal hun fremføre Klage over den Vold, der er overgaaet hende, for Granderne og Grandekvinderne paa Kirkestævne og derefter paa Tinge. Da er det nok troligt, at der er overgaaet hende Vold, og Sandemændene er da pligtige til at sværge om en saadan Sag. Men finder hun sig deri og tier, efter at det er aabenlyst og bekendt for Granderne og Grandekvinderne, at den Mand har haft den Kvinde, eller hvis hun bliver med Barn og ikke klager før, da er det sandsynligt, at hun ikke blev voldtaget, selv om der ellers er handlet ilde med hende, og da behøver Sandemænd ikke at medvirke. Hvis der rejses Sag mod nogen for Voldtægt, og Sandemændene sværger ham sagesløs, da er Sagsøgeren udelukket baade fra Bod og ligeledes fra (at kræve) Bevis i Lejermaalssag, fordi det større Bevis altid udelukker det mindre.

Kap. 18. Om lønligt Samleje.

Lader en Mø — eller en anden Kvinde — nogen ligge hos sig i Løndom med sin Vilje, og det bliver bekendt, da kan hendes Frænder, selv om hun tier og ikke anklager nogen, dog rejse Sag mod den, som de vil beskylde for den Gerning, og faa enten Frændeed af ham, hvis han nægter, eller ni Marks Bøde, hvis han tilstaar, eller fælde ham ved Edsbevis eller sagsøge ham til at miste sin Mandhelg, hvis han ikke vil staa til Rette. Men efter at Frænderne een Gang har taget mod Bøde for hende, kan de ikke, hvis hun derefter skikker sig ilde og forlader den ene og tager en anden, hver Gang tage mod Bøde for hende, medmindre der bliver begaaet Vold imod hende. De, der er nærmest til at være Værge, og ikke nogen anden skal rejse disse Sager, og af den Bøde tager hun intet, fordi det skete med hendes egen Vilje, og heller ingen af hendes Slægtninge undtagen hendes rette Værge, som skulde raade for hendes Giftermaal.

Kap. 19. Hvis en Kvinde dør paa Grund af Barnefødsel.

Dør enten en Mands Hustru eller hans Slegfred paa Grund af Barnefødsel, da skal Sandemændene ikke træffe Afgørelse om hendes Død, fordi Barnet ikke blev avlet med hende uden hendes egen Vilje.

Kap. 20. Om Slegfreddatter.

Bliver en Mands Slegfreddatter beligget, og hun ikke er tinglyst, da maa ingen af hendes Slægt paa fædrene Side rejse Sag derfor, men de, som er nærmest paa mødrene Side og skulde raade for hendes Giftermaal, (skal gøre det). Den Søn, som en Kvinde undfanger i Løndom, faar ikke noget af den Bod, som hans Fader erlægger i Lejermaalsbøde for hans Moder.

Kap. 21. Om Markeskel.

Er man uenige om Markeskel, da skal Sandemændene i det Herred fastsætte Skellet enten med Stok eller med Sten og derefter sværge paa det Sted, hvorom Striden drejer sig, at de har gjort Ret. Men hvis det Skel, man er uenige om, baade er Markeskel og Herredsskel, skal fire af det ene Herred og fire af det andet Herred — de, der bor nærmest — træffe Afgørelse derom efter deres bedste Overbevisning og sværge, at de har gjort Ret, og derefter lyse det paa Tinge. Men er der nogen Erindring om, at der tidligere er svoret derom, og lever nogen af de Mænd, der svor, da skal der ikke sværges mere derom. Men har man ingen Erindring om, at der tidligere er svoret derom, og Kongen vil lade ride Markeskel, da skal det ogsaa have fuld Gyldighed, dog maa det ikke ske uden Varsel, saa det er ubekendt for nogen af dem, der er Part i Sagen. Sikrere er det dog, at Markeskellet sværges, end at det rides, for de, der bor nærmest, ved altid bedst Besked. Gaar Markeskellet saaledes, at nogle, der bor i den

ene By, har købt (Jord) i den anden By, da skal de rejse Krav om, hvad de har købt, paa deres Genmæleting — det er Tinget, før der bliver svoret, eller før Kongen lader ride Markeskel — og gøre Krav paa den købte Stuf og vedgaa Markeskellet, (før der bliver svoret derom). Da skal de værge deres Køb med Kønsnævn, hvis det er mærket med Sten eller med Grøft, uanset om der sværges Markeskel andetsteds. Men rejser de ikke Krav om deres købte Stuf og ikke vedgaar Markeskellet, før det bliver svoret, da nytter det dem ikke senere at rejse Krav.

Kap. 22. Hvis en Mand bliver fredløs.

Bliver en Mand svoret fredløs, og vil hans Modpart ikke tage mod Bøder, da skal han flygte fra Landet inden Dag og Maaned. Flygter han ikke, da kan Kongen lægge Beslag paa hans Gods, og Kongen maa ikke tage Fredkøb af ham, før han er blevet forligt med den dødes Slægt. Men flygter han fra Landet eller dør, da skal hans nærmeste Frænder bøde to Rater, men trodser han og bliver i Landet, da skal hans Frænder alligevel bøde to Rater. Den, der er nærmest paa fædrene Side, saasom Faderen eller ældste Søn eller, hvis disse ikke findes, andre Frænder, skal tage mod Bidrag af de fædrene Frænder og bøde en Rate paa den fædrene Side. Men den nærmeste paa mødrene Side saasom Broder eller andre nærmeste Frænder paa mødrene Side, hvis der ingen Broder findes, skal tage mod Bidrag af de mødrene Frænder og bøde en Rate. Men har den, der er flygtet som fredløs, to Brødre, der selv har Gods og lovligt kan staa til Ansvar derfor, da er den ældste af dem Formand i den Rate, der bødes paa den fædrene Side, og den yngste Formand i den Rate, der bødes paa den mødrene Side; men er der kun een Broder, da er han Formand i den Rate, der bødes paa fædrene Side. Men har den fredløse to Sønner, da er de

nærmest til at udrede de to omtalte Rater, dog skal den ældste udrede den Rate, der skal bødes paa den fædrene Side. Men er der kun een Søn, da skal han udrede den Rate, der skal bødes paa den fædrene Side, og den anden erlægges af den, der er nærmest paa den mødrene Side.

Kap. 23. At et Kloster ikke maa modtage fredløs Mand.

Et Kloster maa ikke modtage fredløs Mand. Men hvis et Kloster tager mod en Mand, der er lovfældt af en eller anden Grund, da skal det bøde fuldt for hans Forseelse, hvis han er Munk eller Klosterbroder, eller udlevere ham, hvis han er i verdslig Klædning.

Kap. 24. Om ejendomsløs Mand.

En ejendomsløs Mand kan man ikke tvinge til at udrede Ættebod. Den Mand er ejendomsløs, som ikke selv har Hus og Jord og ikke udreder Leding og Landeværn. Men er to Mænd uenige om, hvem af dem der er nærmest til at udrede Ættebod, da skal den, der først kræves, enten gaa ind paa at bøde den Rate eller med Kønsnævn udpege en anden af den fredløses nærmeste Frænder som nærmere end ham.

Kap. 25. Hvem der skal bøde med en anden.

Den, der er længere ude i Slægt end fjerde Mand, behøver ikke at bøde, uden han selv vil. Paa samme Maade skal, hvis Bod modtages, de, der er længere ude end fjerde Mand, ikke tage noget, medmindre Frænderne vil give dem det. Lærde Mænd og Kvinder bøder ikke og tager ikke mod Bod, hvor nær de end er i Slægt, for de maa ikke hævne sig paa nogen, og ingen maa hævne sig paa dem. Er lærde Mænd eller Kvinder den dræbtes nærmeste Arvinger, da skal de modtage en Rate som Arv og Overbod, hvis der ikke findes andre Søskende, og Frænderne to Rater.

Kap. 26. Hvis man huser en fredløs Mand.

Den, som med sit Vidende huser en fredløs Mand efter Dag og Maaned, skal bøde tre Mark til Kongen. Nægter han, skal han værge sig med tolv Mænds Ed paa, at han ikke vidste, at Manden var fredløs, eller paa, at han overhovedet ikke husede ham.

Kap. 27. Hvis en Mand sværges til Bøder.

Sværges en Mand til Bøder, skal han bøde en Rate af sit eget og siden kræve Støtte af sine Frænder til de to andre. Men faar den Mand, der bliver svoret til Bøder eller aftaler Bøder, intet af Frænderne, skal han dog udrede hele den Bod, som han aftalte, eller som han blev svoret til, for det, man aftaler, det skal man udrede. Men hjælper Frænderne ham ikke, da kan han sagsøge dem, for at der kan tages Nam hos dem. Man maa ikke af Frænderne modtage Bidrag til Bod for nogen Forbrydelse, man begaar, undtagen alene for Manddrab.

Kap. 28. Hvorledes man skal rejse Sag angaaende Hærværk.

Den, som vil rejse Sag angaaende Hærværk, skal sagsøge og stævne til Tinget og forfølge Sagen, som det er sagt om Manddrab.

Kap. 29. Hvad der er Hærværk.

Gaar en Mand med Overlæg ind i en anden Mands Hus og bryder ind i Huset og tager enten Kvæg eller Klæder eller Vaaben eller andet Gods, som Bonden ejer, bort fra Bonden selv eller hans Tyende, som holder paa det, da er det Hærværk. Ligeledes hvis en Mand slaar eller saarer Bonden eller hans Hustru eller hans Tyende, som er i Fælliget i hans eget Hus, det er ogsaa Hærværk. Men mødes de alle i

god Forstaaelse i en Bondes Gaard og senere bliver uenige, da er det ikke Hærværk, for det er da sket ved Vaade. Men binder en Mand Bonden i hans eget Hus uden hans Skyld eller tager Bondens Datter eller Bondens Kone og fører dem bort med Vold, det er ogsaa Hærværk.

Kap. 30. Hvis en Mand rider en anden Mands Korn ned.

Rider en Mand en anden Mands Korn ned med Vold eller driver sit Kvæg derind i med Vold, det er ogsaa Hærværk. Dog kræves der Syn af gode Mænd paa næste Ting.

Kap. 31. Hvad der forstaas ved en Mands Hus.

Hvor som helst en Mand rejser Bod enten af Tæpper eller ved Gravning eller opfører en Risbod og selv er draget derind med sine Ejendele, der kan man øve Hærværk mod ham som i hans eget Hus. Ligesaa hvis man opholder sig paa et Skib, der er ladet med Varer. Hvis en Mand lejer et eller andet Hus, er det hans eget, lige indtil Lejemaalet er udløbet.

Kap. 32. At Landbo er sin egen Husbonde.

Landbo er sin egen Husbonde, og mod ham kan man øve Hærværk, men ikke mod Bryde, thi om det, som øves i den Gaard, hvori Bryden sidder, er det Bonden, der skal rejse Sag. Men øves der Vold mod Bryden selv eller hans Kone eller hans Børn, da kan Bryden selv rejse Sag uden om Husbonden.

Kap. 33. Der skal være seks til at vidne om Hærværk.

Den, som vil rejse Sag om Hærværk, skal have seks gode Mænds Vidnesbyrd fra det Herred, hvori Gerningen er øvet, paa det Ting, som er det lovlige Ting, og de seks skal

vidne, at man har forbrudt sig saaledes imod ham, at han lovligt kan rejse Sag om Hærværk. Men brister Vidnesbyrdet for ham, da skal den sagsøgte værge sig med Kønsnævn.

Kap. 34. Hvis en Mands Kvæg dræber en Mand.

Hvis en Mands Hest eller andet Husdyr, som man har Lov til at have, saasom Hornkvæg eller Svin eller Hund slaar en Mand ihjel, og der bliver aflagt Ed paa, at Dyret har forvoldt Mandens Død, skal Bonden, der ejede det, bøde ni Mark Penge og dog give Edsbevis paa, at han ikke vidste, at Dyret havde den Vane. Men hænder det tre Gange stadig med det samme Dyr, mens Bonden har det i sin Besiddelse, skal han bøde fulde Bøder.

Kap. 35. Hvis man opføder vilde Dyr.

Men opføder en Mand vilde Dyr saasom Ulvehvalpe eller Bjørnehvalpe, da skal den, der opføder dem og har dem i sin Besiddelse, bøde fulde Bøder for den Fortræd, de gør. Men slipper de løs, og dræber en anden Mand dem, skal han ikke bøde derfor, men (saa længe de er) i Bondens Varetægt, maa de ikke dræbes.

Kap. 36. Hvis en Mand faar sin Død af en livløs Ting.

Hvis en Mand drukner i en anden Mands Brønd, som vedkommende ejer alene, da skal Ejeren bøde tre Mark Penge derfor, men ejer alle Granderne den, skal der ikke bødes derfor. Det samme gælder Lergrave. Men drukner en Mand i en Mølledam eller Fiskegaard eller en anden gravet Dam, eller en Mand falder ned fra et Hus, eller et Hus falder ned over ham, da skal der ikke bødes derfor.

Kap. 37. Hvis en Mand har Hus paa en anden Mands Jord.

Faar en Mand Hus paa en anden Mands Jord, saaledes at han er lovlig Ejer af det, og nogen bryder det Hus ned uden hans Vilje, da kan Ejeren af Huset rejse Hærværkssag, og Ejeren af Jorden skal ikke rejse Sag.

Kap. 38. Hvis en Mand berøves noget i en anden Mands Gaard.

Bryder en Mand ind i en Bondes Hus og borttager hans Gæsts Hest eller andre Ting, der tilhører Gæsten, da kan Bonden rejse Hærværkssag for Indbrud i Huset og Gæsten Ranssag for sine Ejendele, som han har mistet. Men røver en Mand Bondens Vogn, som hans Hustru sidder i, da er det ogsaa fuldt Hærværk.

Kap. 39. Om Nævninger.

Nævninger skal sværge om Haandran, om Boran, om Jordran, som nogle kalder Markran, om Vaadesgerning og om Tyveri. Disse Sager skal forfølges paa tre Ting. Paa det første Ting lyser man Ranet, og der fastsættes da et Ting for hans Modpart. Paa det andet Ting gøres det første Ting nyt, det vil sige, at to Mænd eller flere skal vidne, at det er Parternes Genmæleting, og at den sagsøgte var lovlig stævnet til at staa til Rette for Sagsøgeren, og derefter skal den, der har rejst Sagen, aflægge Ed. Paa det tredie Ting skal Nævningerne sværge den sagsøgte enten skyldig eller uskyldig i Ranet. Men vedgaar den sagsøgte, før Sagsøgeren aflægger sin Ed, (at have taget) dennes Ejendele, da skal Nævningerne ikke træffe Afgørelse derom, og Kongen skal ikke have sin Bøde, men Bonden skal dog have sin Bøde. Men den sagsøgte maa udrede det hele og præstere Edsbevis paa, at han har faaet det, han sagsøges for, ved Vaade, idet han mente, at det var hans eget,

eller at han fik det med Sagsøgerens Vilje. Men brister Eds beviset for ham, skal han udlevere det, Sagsøgeren gør Krav paa, og bøde tre Mark baade til Bonden og til Kongen. Men vedgaar han ikke, før Sagsøgeren sigter ham ved sin Ed, da skal Nævningerne sværge derom, og han kan da ikke føre andet Edsbevis.

Kap. 40. Hvis et Ran lyses og ikke forfølges.

Den, der sværger Ran paa Genmæletinget, men ikke vil forfølge Sagen med Nævninger, skal bøde tre Mark til Bonden og ligeledes til Kongen, og Nævninger skal ikke sværge i den Sag.

Kap. 41. Hvornaar Nævninger skal sværge.

Paa tredie Ting, efter at det er lyst paa Tinge, at en Mand har begaaet Ran, eller der er rejst Sag mod en Mand for noget andet, som Nævninger skal træffe Afgørelse om, skal de dømmes til at sværge ret. Derefter skal Nævningerne raadføre sig med de bedste Mænd, der er i Herredet, om de skal sværge eller ej, eller om hvad de skal sværge, for selv om de alle sværger det samme, kan de dog forbryde deres Boslod, hvis de sværger imod de bedste og fleste Mænd i Herredet.

Kap. 42. Hvorledes Nævningerne skal sværge.

Saaledes skal Nævningerne sværge: Gud og den hellige Bog, som jeg holder paa, hjælpe mig, saa sandt som den Mand ranede det Gods, som han er sagsøgt for, og er derfor skyldig at udlevere det og bøde tre Mark til Bonden og ligeledes til Kongen.

Kap. 43. Om hvor meget Ranet skal beløbe sig til, for at der kan sværges.

Haandran kan være Hat eller Handske, eller hvad man holder i Haanden, som er lige saa meget værd som et Par Handsker, for det er en større Skam at blive fraranet noget paa den Maade end paa andre Maader. Ingen andre Ran, hvorom Nævninger skal sværge, maa angaa Ejendele til mindre end en halv Mark. Ejendele til en halv Mark er, hvad der er en halv Mark Penge værd.

Kap. 44. Om Boran.

Det er Boran, hvis man gaar ind i en anden Mands Gaard og fører noget bort af hans Kvæg eller Klæder eller Vaaben eller andre Ting, som er en halv Mark Penge værd.

Kap. 45. Om Jordran.

Det er Jordran, hvis man gaar ind i en anden Mands Fold ude paa Marken og der tager Hest eller Hornkvæg eller andre Husdyr eller Korn eller Hø eller Tømmer eller andre Ting, der er en halv Mark Penge værd.

Kap. 46. Hvis en Mand bliver fældet i en Ranssag.

Den Mand, der bliver fældet i en Ranssag af Nævninger, er skyldig at udrede til Bonden, der fælder ham, det, han fældes for, og desuden tre Mark og det samme til Kongen.

Kap. 47. Hvis en Mand med Vold afhøster en anden Mands Ager eller Eng.

Slaar en Mand en anden Mands Eng fra Ende til anden eller mejer en Ager fra Ende til anden saa megen Sæd

eller Eng, som der er, og bringer det afhøstede bort, da kan Sagsøgeren, selv om det drejer sig om mindre end en halv Mark, dog rejse Ranssag.

Kap. 48. Om Vaadesgerninger.

Bliver en Mand sagsøgt for Helligbrøde eller Blodsudgydelse, og han svarer, at han gjorde det af Vaade, og Nævningerne, der skal afgøre Sagen, sværger, at det er Vaadesgerning, da skal han bøde til den, han forbrød sig imod, og hverken til Kongen eller Biskoppen.

Kap. 49. Hvor gammelt et Barn skal være, for at det kan begaa Helligbrøde.

Er et Barn mindre end femten Vintre gammelt, skal det bøde til den, det forbrød sig imod, og ikke til Kongen eller til Biskoppen, undtagen alene for Manddrab.

Kap. 50. Hvorledes Nævninger skal indsættes.

Der skal være otte Nævninger i hvert Herred, to i hver Fjerding, og de skal være Tremarksmænd, Adelbønder og ikke Bryder eller Landboer, men saadanne, som udreder fuldt Landeværn for sig, og Bønderne skal komme til Tinget med dem paa det Ting, der er nærmest efter den tolvte Dag, og nævne for Ombudsmanden, hvem de har udtaget. Ombudsmanden skal tage dem i Ed, saaledes at de beder Gud hjælpe sig, (saa sandt som de), saa længe de er Nævninger — og i alle de Sager, hvor det bliver forlangt, at de skal sværge, og som de bør sværge i — skal sværge det retteste uden Partiskhed. Men glemmer Bønderne at udtage Nævningerne, eller vil de ikke gøre det, eller vil de ikke gøre Rede for dem over for Ombudsmanden, da maa han selv udtage Nævningerne. Men er der Uenighed inden for en Fjerding, idet nogle vil have en og andre en anden, da skal de, som de

fleste har valgt, være Nævninger. Dog skal det iagttages, at saa længe der findes nogen, som ikke har været Nævning, og som er i Stand til at være sin egen Værge, da maa en, der før har været Nævning, ikke tvinges dertil. Dog hvis nogen udtages, som før har været Nævning, og han selv vil være det, da kan Ombudsmanden ikke vrage ham. Men kan han ikke selv paavise, at der er nogen i hans Fjerding, der ikke har været Nævning, efter at han selv har været det, og han ikke vil modtage Hvervet, da skal han bøde tre Mark.

Kap. 51. Hvis en Mand ikke vil være Nævning.

Sagsøger Ombudsmanden Bonden lovligt for tre Mark, fordi han ikke vilde være Nævning, og faar dem af ham, da er Bonden ikke fri dermed, men saa ofte det forlanges, at han skal være Nævning, og han ikke vil, skal han bøde tre Mark, lige indtil han bliver saa fattig, at han ikke har tre Mark til at tjene som Sikkerhed.

Kap. 52. At Nævninger ikke skal træffe Afgørelse den Dag, da de indsættes.

Nævninger skal ikke sværge eller træffe Afgørelse i nogen Sag paa den samme Dag, som de bliver taget i Ed, for de maa ikke have mindre end syv Nætters Frist til at finde Sandheden i det, de skal træffe Afgørelse om.

Kap. 53. Hvis Ombudsmanden ikke vil indsætte Nævninger.

Vil Ombudsmanden hverken udtage Nævninger inden tre Ting efter det første Ting efter tolvte Dag eller lovligt sagsøge nogen, fordi han ikke vil være Nævning, da har Kongen fuld Ret til at tage hans Embede fra ham, fordi han

gør Bønderne retsløse, for enhver der sagsøges for Ran, har Krav paa at blive enten værget eller fældet paa fuldt lovlig Maade.

Kap. 54. Hvis Nævninger er uenige.

Sværger fire et og de andre fire noget andet, da skal tre tilkaldes fra det nærmeste Herred — de, der bor nærmest — og hvad de fire Nævninger, som to (af de tilkaldte) følger, (sværger), det skal staa fast.

Kap. 55. At en (Ombuds)mand ikke maa overlade sit Embede til sine Svende.

Ingen Mand, der har (Ombudsmands)embede, maa overlade sin Svend at forestaa det, men det skal overlades til en Bonde, der kan forestaa det, og som bor i det (Ombudsmands)omraade og har Penge at stille som Sikkerhed, saa han kan gøre Ret mod dem, han forser sig imod.

Kap. 56. Hvis en Nævning dør eller drager bort.

Dør en Nævning eller drager paa Pilgrimsfærd eller drager bort fra Syslet eller fra Herredet eller bliver Bryde, da skal hans Fjerdingsmænd udtage en anden og Ombudsmanden tage ham i Ed, saaledes som før er sagt.

Kap. 57. Hvornaar man skal rejse Ranssag.

Den, som vil rejse Ranssag mod en Mand, skal rejse Sagen inden et Aar, efter at Ranet er sket. Rejser han Sag senere, faar han ikke mere end tolv Mænds Ed (af den sagsøgte).

Kap. 58. Hvis en Mand lovligt sagsøger en anden for Ran.

Hvis en Mand fuldfører sit Søgsmaal mod en anden for Ran, og den sagsøgte ikke vil rette for sig, da fastsættes der en Femt for Sagsøgeren til at modtage sit Gods ved hans Hus og desuden en Bøde paa tre Mark. Men er den sagsøgte overhørig og ikke vil bøde, da skal der tildømmes Sagsøgeren Ret til at tage sit Gods ved Nam, lønligt og ikke aabenlyst, uden for Gaardsledet, dog skal Namtageren sige til en eller flere af Granderne, at han har taget Nam. Men der skal ikke tages Nam uden Tingsdom, for hvis han tager, før han faar Dom for det, da kan han blive enten Ransmand eller Tyv derfor.

Kap. 59. Hvilke Nævninger der skal træffe Afgørelse om Ran.

Har baade den, der raner, og den, der bliver ranet fra, Jord i det Herred, hvor den, der bliver rejst Ranssag imod, bor, da skal de Nævninger, der er i dette Herred, træffe Afgørelse derom, selv om den, der rejste Ranssagen, bor i et andet Herred, hvad enten Jorden bliver dyrket af Landbo eller Bryde, eller han selv pløjede den efter den sidste Afgrøde.

Kap. 60. Om Fællesgods og Pant og Gæld.

Med Hensyn til Fællesgods og Pant og Gæld — hvis nogen rejser Sag paa Tinge og paastaar, at han har laant en anden sine Penge eller sin Hest eller andre Ting, hvad det end kan være, eller sat dem i Pant — da er den sagsøgte pligtig til at udlevere saa meget, som han indrømmer, og give tolv Mænds Ed derpaa, men bliver han fældet ved Edsbeviset, skal han udlevere alt det, der er rejst Sag om.

Men lader han der gaa Dom i Sagen og sidder den overhørig og ikke udreder inden Lovdagen, da er han pligtig til at udrede tre Mark til Bonden ud over det, der er rejst Sag om, og tre Mark til Kongen, som om han var fældet af Nævninger, og derefter maa der tages Nam, hvis Sagen er lovligt behandlet paa Tinge. Men er der aftalt Edsbevis, og det ikke er sket paa Tinget, da er den ikke lovligt behandlet. Men alt det, en Mand pantsætter paa Tinget, skal han ogsaa løse paa Tinget.

Kap. 61. Om Borgen.

Hvis en Mand borger for en anden, og den, der er gaaet i Borgen, ikke vil betale, da skal han sagsøges ligesom for anden Gæld; thi det, som en Mand gaar i Borgen for, det skal han betale, og ingen Mand kan sige sig løs fra Borgen. Dog skal Nævninger ikke træde til og træffe Afgørelse, for det behandles som anden Gæld.

Kap. 62. Hvis nogen gaar i Borgen for en Mand, som har forbrudt Liv eller Lemmer.

Gaar nogen i Borgen for en Tyv eller en anden Mand, der har forbrudt sit Liv eller sine Lemmer, da skal han overgive ham til Ombudsmanden og ikke til den Mand, han modtog ham af. Men gaar det saaledes, at han slipper bort, enten ved et Uheld eller med Samtykke af ham, der gik i Borgen, da skal denne bøde for alle de Forbrydelser, som den, han gik i Borgen for, begik, og desuden fyrretyve Mark baade til Bonden og til Kongen, fordi han ikke overgav Manden.

Kap. 63. Hvis den, der har stillet Borgen, vil flygte.

Den Mand, der stiller Borgen, er ikke pligtig at staa nogen Mand til Ansvar for sin Gerning undtagen ham alene,

der gik i Borgen for ham. Men vil den, der har stillet Borgen, flygte, og den, der gik i Borgen, opdager det, da skal han meddele det til Ombudsmanden, og han skal tage ham i Forvaring for ham, men selv maa han ikke gribe ham, medmindre han satte ham i Stok eller lagde ham i Lænker, da han gik i Borgen for ham.

Kap. 64. Hvem der maa gaa i Borgen.

Lærde Mænd og Klostermænd og Kvinder og de, der ikke har naaet Lovalder, det er atten Vintre, kan ikke gaa i Borgen for Mænd, der skal miste enten Liv eller Lemmer, men Klerke eller Enker kan gaa i Borgen for Penge, hvis den, der skal tage Borgen, ønsker det, for de har eget Gods at betale af. Men Møer eller Børn eller en Mands Hustru eller Klostermænd med Undtagelse af Abbeden kan ikke gaa i Borgen for Penge eller for andet, for ingen, der ikke har eget Gods, kan afhænde noget. Ej heller kan Husbondens Søn, som er i Fællig med sin Fader, gaa i Borgen, selv om han er fuldvoksen.

Kap. 65. Hvem der kan eller skal sværge.

I en Retssag kan godt en Mand lyse (Sagen) og en anden sværge, og den, som bliver fraranet noget, skal selv sværge, selv om en anden lyser (Sagen), hvis han er sin egen Værge, for han ved bedst selv, hvem der ranede fra ham. Men bliver de, der ikke er deres egen Værge, fraranet noget, da skal deres Værge baade lyse og sværge og forfølge den Sag til Ende som andre. Men rejses der Ranssag mod nogen, der ikke er deres egen Værge, da skal deres Værge ogsaa svare for dem.

Kap. 66. Hvorledes en Bryde kan sværge om Ran.

En Bryde kan godt sværge i Ranssag om alt det, som hører til den Gaard, som han er Bryde for, men Bonden skal

dog overdrage ham at føre den Retssag og lyse paa Tinget, at han er Fællesbryde og ikke (kun) Bestyrer. Men har Bryden selv en Gaard og en Bryde derpaa, da er han Husbonde der og Værge for den, selv om han andetsteds er Bryde, og maa for den Gaard rejse Ranssag, hvis noget bliver ranet fra ham der.

Kap. 67. Om en Mand, der er fældet efter Loven.

Hvis en Mand bliver fældet med Ransnavninger eller paa nogen anden Maade enten til (at bøde) Kongens Ret eller Bondens Ret, saa at han er pligtig at betale sine tre Mark, da maa hans Gods ikke afhændes — hverken Løsøre eller andet — før han har gjort sin Skyldighed baade over for Bonden og ligeledes over for Kongen, og han maa ikke sagsøge nogen Mand, hvis han kommer i Retstrætte, og ingen maa tage ham til Bryde, medmindre han vil staa til Rette for ham; thi efter at en Mand er fældet eller sagsøgt, maa han ikke flytte sit rørlige Gods og ikke begive sig andetsteds hen.

Kap. 68. Hvis en Mand tager en fældet Mand til sig.

Optager en Mand i sin Gaard eller i sit Fællig en Mand, der er lovlig fældet eller sagsøgt, da skal den, der sagsøgte ham, rejse Sag mod Bonden, som han er draget hen til, paa et Ting og paa et andet og et tredie. Vil den, der modtog ham, hverken staa til Rette for ham eller sende ham bort med sine Ejendele, da skal Sagsøgeren have Dom paa Tinge til at tage Nam i Gaarden hos den Bonde, som har modtaget ham. Men er han sagsøgt og ikke fældet paa det Tidspunkt, da han kommer under Bondens Beskyttelse, da skal han atter drage bort med sine Ejendele, for han kan ikke med Rette beholde ham og ikke modtage ham, før han har rettet for sig i den Sag, der er rejst imod ham.

Kap. 69. Hvis en lovfældt Mand har en anden Mands Gods.

Man skal ikke laane en lovfældt Mand sine Trækdyr eller give ham dem i Leje eller overgive ham andre Ejendele, saaledes at han har dem i sin Besiddelse saa længe, at man tror, det er hans egne, selv om det er en anden Mands Gods. Og bliver det taget, mens det er i hans Besiddelse, da skal Ejeren rejse Krav mod den, han laante eller gav det i Leje til, og ikke rejse Sag mod den, der tog det.

Kap. 70. En sagsøgt Mand maa ikke gøre sig ejendomsløs.

Men bliver en Mand sagsøgt, mens han er i en anden Mands Gaard i Brydefællig, og der er Vidner paa, at han blev optaget i Fællig, da maa han ikke tillyse Bonden alt sit Gods og gøre sig ejendomsløs, medmindre det skete, før han blev sagsøgt. Dog har Bonden Ret til, naar de skilles, at give sin Bryde saa meget, han vil, medmindre deres Fællig blev lyst paa Tinget, da maa han ikke give ham mindre, end der er Tingsvidne paa. Men bliver Bondens Bestyrer fældet for Ran eller for anden Sag, da skal Bonden bøde for ham eller udlevere ham med hans Penge, hvis han har nogen; men har han ingen Penge, skal han dog udlevere ham.

Kap. 71. Hvad der forstaas ved Agerran.

Det er Agerran, hvis en Mand tager en anden Mands Korn, naar denne har pløjet og saaet, uden at der er rejst Indsigelse, og Jorden ikke er blevet fradømt ham ved Tingsdom før Midsommer, selv om den, der tog Kornet, ejede den Ager, som han tog Kornet paa, for hvis nogen pløjer og saar, uden at der rejses Indsigelse, og den, der ejer Jorden, tier, da kan han bevise sin (Ret til) Sæden med tolv

Mænds Ed paa, at han fik den Ager med (Ejerens) Tilladelse og Vilje. Brister Edsbeviset for ham, da har han forbrudt Sæden og sit Arbejde. Men siger han, at han saaede af Vaade og ikke med Vilje, da har han Ret til at faa Erstatning for Sæden og har forspildt sit Arbejde. Disse Retssager skal alle føres før Midsommer, men føres de ikke før Midsommer, da skal den skære, der saaede, og give Bonden fuld Skyld af hans Ager. Men om al den Sæd, der er fradømt før Midsommer, som før er sagt, gælder det, at hvis den, der saaede, senere tager den, da kan han blive Ransmand derfor. Ligeledes hvis den, der saaede paa en anden Mands Jord, siger, at Jorden er hans egen, og der rejses Sag før Midsommer, da bør den Sæd opbevares hos en upartisk Mand, og den Part, der vinder Jorden, faar Sæden. Men tager nogen af dem Sæden, før der er ført lovlig Sag om Jorden, og den anden Part vinder Jorden, da er den, der tog Sæden, Ransmand.

Kap. 72. Om Afpløjning.

For Afpløjning bliver en Mand ikke Ransmand, medmindre han tilegner sig Jordstykket, efter at det ved lovlig Rebning er taget fra ham. Men den, som ompløjer en anden Mands Sæd, har derved altid forbrudt tre Mark til Bonden og tre Mark til Kongen, selv om Jorden er hans, for man skal skaffe sig sin Ret ved Rettergang og ikke tage sig selv til Rette. Saaledes er det ogsaa, hvis en Mand slaar en anden Mands Eng. Men slaar han hele Engen fra den ene Ende til den anden og siger, at det er hans egen, og Jorden senere bliver frakendt ham, da er han Ransmand derfor. Dog skal han baade for Afpløjning, og hvis han beskyldes for, at han har høstet ind over Agerrenen, og for Afhøstning give den, der rejser Sag, tolv Mands Ed paa, at han mente, det var hans eget, og aflevere Kornet eller Høet, der stod paa vedkommendes Jord, men ikke bøde tillige. Men brister Edsbeviset

for ham, skal han aflevere (det afhøstede), og bøde tre Mark til Bonden og det samme til Kongen. Men hvis han ikke vil udlevere Afgrøden, efter at der er givet Edsbevis, men beholder den mere end tre Lovdage, skal han ogsaa bøde, som det er sagt.

Kap. 73. Hvis en Mand hugger i en anden Mands Skov.

Drager en Mand hen i en anden Mands Skov, som han ikke selv har Lod i, og fælder (Træer) og læsser paa sin Vogn, og kommer den Mand, der er rette Ejer, til Stede og finder ham ved Stubben, eller før han er kommet ud til Hovedvejen, og tager han de Ting fra den anden, som denne kører med, da er han ikke Ransmand af den Grund. Men kommer Manden ud til Hovedvejen og gør rigtig Rede for, af hvem han har faaet det, da maa den anden ikke standse ham, men skal drage med ham til hans Hus og lade Godset syne med Vidner, og kan han ikke faa ret Hjemmel derfor, skal han sagsøge ham, som Loven er, enten for Ran eller Tyveri. Saaledes er det ogsaa med Hensyn til Korn og Hø.

Kap. 74. Hvis en Mand kører over en anden Mands Ager eller Eng.

Men vil en Mand køre over en anden Mands Ager eller Eng, hvor der ikke skal være Vej, og jager den, der ejer Ageren, ham bort, og han da efterlader Vogn eller andre Ting, da er den, der hindrede ham i at køre over hans Eng eller Korn, ikke Ransmand af den Grund.

Kap. 75. Hvis en Mand tilføjer en anden Mand Overlast paa alfar Vej.

Træffer en Mand en anden Mand paa alfar Vej og tilføjer ham Overlast, saaledes at han enten tager hans Trækdyr

fra ham eller vælter hans Vogn eller hindre ham, saa han ikke kan drage bort med sine Ejendele, men efterlader dem der, da er den, der ranede fra ham, hvad enten han førte de Ejendele bort eller lod dem ligge tilbage, altid hans Ransmænd, forsaavidt angaar de Ejendele; men vedkender den anden sig sine Ejendele og tager dem i sin Besiddelse igen ligesom før, da kan han ikke sagsøge ham for Ran med Hensyn til det, han selv har i sin Besiddelse. Men hvis Ransmanden fører det, han ranede, til sit Hus, hvad enten det er en Hest eller andre Ejendele, han ranede, og drager den, der blev ranet fra, hen og genkender sine Ejendele i hans Gaard med gode Mænds Vidnesbyrd, eller — hvad enten Ransmanden førte dem hjem eller lod dem ligge — Ejermanden finder dem med Vidnesbyrd af gode Mænd, der vidste, at han var blevet dem fraranet, da kan han rejse Sag om Ran.

Kap. 76. Om Kongens og Biskoppens Mænds Bryder.

Alle Kongens Mænds Bryder skal bøde til deres egen Husbond, hvis de forbryder sig til tre Marks (Bøder) og ikke til Ombudsmanden. Det samme er Tilfældet med Biskoppens Mænds Bryder.

Kap. 77. Om Biskopsnævninger.

Der skal være to Biskopsnævninger i hvert Kirkesogn eller to i hver Fjerding, og dem skal Sognemændene udtage, og Ombudsmanden skal tage dem i Ed. De skal ikke være (Nævninger) sammen mere end et Aar. Efter Jul skal de skiftes som andre Nævninger, og de skal kun sværge om Helligbrøde, det vil sige, hvis man slaas paa en Helligdag.

Kap. 78. Hvis Nævningerne er uenige.

Er Nævningerne i et Kirkesogn uenige, da skal en Nævning fra en anden Fjerding afgøre Sagen, det skal dog altid

være den, der bor nærmest. Biskopsnævninger kan ikke forsværge mere end en halv Mark. Men sværger de urigtigt, og bliver de fældet, da skal de bøde til Kongen som andre Nævninger.

Kap. 79. Hvorledes der skal rejses Sag for Helligbrøde.

Vil Biskoppens Ombudsmand sagsøge en Mand, da skal han rejse Klage paa Tinget over den, han vil sagsøge, og lade ham stævne til et Ting og nævne paa Tinget den, han slog, og den Helligdag, da han blev slaaet, og paa den femte Dag efter Tinget skal Nævninger træffe Afgørelse hjemme ved Kirken og ikke paa Tinget. De Udsagn, som Sagsøgeren fremfører paa Tinget, skal han gentage ved Kirken. Den, der sagsøges for Helligbrøde, maa nyde alle de Forfald, som ovenfor er nævnt.

Kap. 80. At Nævningerne ikke skal gaa fra Kirken uden at sværge.

Nævningerne skal paa den Dag, der bliver fastsat paa Tinget, træffe Afgørelse om den Sag, som de paa Tinget er tilkaldt til, selv om Ombudsmanden og den sagsøgte ikke kommer, for hvis de gaar fra Kirken uden at sværge, da har de forbrudt deres tre Mark. Men har Nævningerne ikke Forfald og ikke kommer til Kirken paa Lovdagen, da fortaber de ogsaa de tre Mark. Men har de lovligt Forfald, da skal de træffe Afgørelse en Femt efter det næste Ting, de kommer til.

Kap. 81. Mod hvem der kan begaas Helligbrøde.

En Mand kan ikke begaa Helligbrøde mod sin Hustru og sine Børn, som er i Fællig med ham, medmindre han tilføjer dem Saar med Od eller Æg eller sønderslaar deres Lemmer, for han skal revse dem med Stok eller med Vaand,

hvis de forser sig, og ikke med Vaaben. Det samme gælder ogsaa om Tjenestetyende. Men mod Husbonden kan Hustruen nok begaa Helligbrøde. Børn kan paa alle Tider af Aaret begaa Helligbrøde mod deres Forældre. Saaledes ogsaa Søskende mod hinanden, hvis de er udskilt af Fælliget. Tier begge Parter, som begik Helligbrøde, og er forligte, kan Ombudsmanden dog rejse Sag mod den, han vil.

Kap. 82. Paa hvilke Tider der kan begaas Helligbrøde.

Fra den Lørdag Aften, da Advent begynder, og til ottende Dag efter Helligtrekonger, til Solen er gaaet ned. Den, der slaas i den Tid, han øver Helligbrøde. Saaledes er det ogsaa (i Tiden), fra de ni Ugers Faste begynder, og til første Søndag efter Paaske og hele Pinseugen og alle de Dage, da Præsten byder at holde Helg, fra om Aftenen, naar Solen gaar ned, og til næste Dag om Aftenen, naar Solen er gaaet ned. Men for Helligdagsarbejde kan man ikke sagsøges, undtagen for (Arbejde paa) de Dage, da Præsten paabyder Helg. Det er ogsaa (Tiden) mellem to Solnedgange. I en saadan Sag skal man værge sig med tolv Mænds Ed og ikke med Nævninger.

Kap. 83. Den Dag, da der øves Helligbrøde, skal nævnes.

Naar en Mand sagsøges for Helligbrøde, skal man nævne den Dag, da han forbrød sig, og hvorledes han forbrød sig, og den Udtalelse, han fremsætter paa Tinge, den skal han staa ved.

Kap. 84. Hvis Ombudsmanden nævner den Dag, da der er øvet Helligbrøde.

Nævner Ombudsmanden den Dag, angaaende hvilken han sagsøger Manden, da kan der ikke senere rejses Sag

for, hvad han har forbrudt forud for den Dag, der blev nævnt. Ingen Helligbrødesag maa staa hen i mere end et Aar.

Kap. 85. At der for een Sag kan bødes flere Tremarksbøder.

Hugger en Mand en anden i Kirken eller paa Kirkegaarden paa en Helligdag, da bødes der særligt for Kirke og Kirkegaard og særligt for Helligbrøde og ligeledes for Blodsudgydelse. Men hugger han en præsteviet Mand eller en Munk, da bøder han lige saa meget mere.

Kap. 86. Om Tyveri.

Hvis en Mand rejser Tyverisag mod en anden Mand og griber ham med noget (af det stjaalne) i Hænde, skal han binde det paa hans Ryg og føre ham til Tinget og overgive ham til Kongens Ombudsmand, og Ombudsmanden skal have Tingsdom for, hvad Tyven har forbrudt ved et saadant Tyveri.

Kap. 87. Hvad en Tyv kan hænges for.

Har han stjaalet Koster til en Værdi af en halv Marks Værdi eller mere, da kan Ombudsmanden hænge ham uden Dom og gør ingen Synd derved, fordi hans Gerning har dømt ham, og han hænger ham for Rettens og Kongens Magts Skyld og ikke af Hævn. Men Bonden maa ikke selv hænge sin Tyv, fordi han gør det af Hævn. Selv om der er handlet ilde imod ham, maa han ikke selv tage sig til Rette.

Kap. 88. Hvis Ombudsmanden ikke vil tage mod Tyven af Bonden.

Hvis Ombudsmanden — eller hans Stedfortræder — ikke vil tage mod Tyven, da har han forbrudt sit Embede, fordi han gør Bonden retsløs, og skal bøde fyrretyve Mark til

Kongen og ligesaa til Tyvens Frænder. Men kommer Tyven senere løs, da skal Bonden, der bandt ham, dog være sagesløs.

Kap. 89. Hvis en Tyv stjæler mindre end en halv Mark.

Uanset hvad en Tyv stjæler af mindre Værdi end en halv Mark, skal han dog, hvis han bliver grebet med det og ført til Tinget, have Tyvsmærke og give Kongen tre Mark og Bonden det stjaalne og det dobbelte Beløb. Men kommer Tyven til Tinget bundet med Tyvekosterne — hvor ringe Tyveriet end er — og han i Forvejen har Tyvsmærke, da kan han hænges, og Bonden kan tage det stjaalne og det dobbelte Beløb, som det er sagt, og Kongen hele hans Hovedlod.

Kap. 90. Bonden maa ikke lade en Tyv løbe uden Tingsdom.

Tager en Mand en Tyv eller en anden Mand og binder ham og ikke fører ham til Tinget, men slipper ham fri forinden, da skal han bøde fyrretyve Mark til ham og lige saa meget til Kongen. Dog maa Ombudsmanden ikke sagsøge ham, (der har været bundet), medmindre Bonden først rejser Klage over, at han selv har været udsat for Tyveri. Men hvis en Tyv — efter at han er fanget og bundet med Tyvekosterne med gode Mænds Vidnesbyrd — slipper ud og bliver løs, enten fra Bondens Hus eller paa Vejen til Tinget eller paa Tinget, uden Tingsdom, da kan man gribe ham, hvor man finder ham, og gøre ham hans Ret. Dog hvis han slipper løs, saa at han frit kan drage omkring, og han kommer ubunden til Tinget, da kan man ikke gribe ham paa Tinget for den Sag, han beskyldes for; men man skal rejse Sag mod ham paa Tinget og sagsøge ham efter Landets Lov, thi hvilken Sag man end rejser mod en Mand, har han dog Ret

til at have Fred til og fra Tinget, medmindre han selv tilstaar Tyveriet paa Tinget.

Kap. 91. Hvis Ombudsmanden slipper Tyven løs.

Tager Ombudsmanden mod en bunden Tyv paa Tinget af Bonden og senere slipper ham løs uden Tyvsmærke, da kan han ikke rejse Klage mod Bonden, der bandt ham.

Kap. 92. Hvis man tager en Tyv med noget (af det stjaalne) i Hænde.

Griber man en Tyv med noget (af det stjaalne) i Hænde, og han ikke kan henvise til, hvor han har faaet det, da kan han bindes, men henviser han til nogen, og Henvisningen eller Hjemmelen glipper, da gælder det samme. Men man kan ikke henvise videre end til den tredie Mand. Trediemanden skal altid udlevere de Koster, som han vedgaar. Han skal dog have sin Garant ved Udleveringen af de Koster, med Hensyn til hvilke der er blevet henvist til ham, og skal ikke bøde derfor, men have tabt Købesummen. Men har han Vidner paa, at han købte det paa Torvet, da skal han dog give Edsbevis paa, at han ikke er Tyv og ikke Tyvs Medvider og ikke kender sin Sælger levende eller død, og have tabt Købesummen. Garant er Vidne, og Vidnesbyrd fritager for Bast og Baand og Kongens Ret.

Kap. 93. Hvad man skal have Garant til.

Til tilskaaret Klæde og færdigt Redskab og til Vaaben, til Hest eller Hornkvæg og til andre Husdyr og til alt det, der er særlig mærket, skal man have Garant. Garanten er det Vidne, som var til Stede, da Købet afgjordes. Det maa ikke være færre end to Mænd.

Kap. 94. Om Baand.

En Mand maa ikke binde en anden Mand, medmindre han griber ham med noget (af det stjaalne) i Hænde, eller han griber ham ved Nattetid i sit Hus, og der er sikre Tegn paa, at han vilde stjæle Bondens Ejendele.

Kap. 95. Hvorledes man skal søge efter sine stjaalne Ejendele.

Mister en Mand sine Ejendele, da skal han følge efter til den By, hvor han mener, at hans Ejendele er kommet hen, og lyse for alle Granderne efter det, han har mistet. Indrømmer nogen Mand, (at han har) de Ejendele, og siger, af hvem han har faaet dem, da er han fritaget for Tyvsnavn, hvis den, han fik dem af, tilstaar. Men hvis en vejfarende Mand, som han ikke kendte, lagde eller efterlod de Ejendele i hans Hus eller overgav ham dem til Opbevaring, da er han pligtig at bevise med tolv Mænds Ed, at han ikke er Tyv og ikke Tyvs Medvider og aldrig har lagt Skjul paa, (at han havde) de Ejendele. Dog er den, der har Godset i Hænde, pligtig at være Borgen for de Ejendele til det næste Ting, og paa det Ting udtages paalidelige Tinghøringer til at paase, at den, der har Ejendelene i Hænde, overgiver dem, og Sagsøgeren modtager dem, for da kan den, der lagde Ejendelene ind til Opbevaring, ikke rejse Sag imod ham. Men kommer den, der lagde Ejendelene ind til Opbevaring, senere og rejser Krav om dem, da skal de samme Tinghøringer, som tog dem ud, sørge for, at de bliver tilbageleveret, og Parterne skal derefter forfølge Sagen som ret er.

Kap. 96. Hvis ingen i Byen indrømmer, (at han har) de Ejendele.

Nægter alle, der bor i Byen, (at de har) de Ejendele, som man lyser efter, da kan han forlange at foretage Ransagning over hele Byen, og de kan ikke nægte ham det; men en

enkelt eller to Mænds Gaarde maa en Mand ikke ransage, medmindre han stiller sine tre Mark i Sikkerhed for det Tilfælde, at han ikke finder Tyvekosterne derinde. Men naar man tillader, at der ransages over hele Byen, da skal Ombudsmanden overvære det, hvis han er til Stede. Er han ikke til Stede, da kan Bønderne selv ransage og begynde, hvor i Byen de vil, og hvor de end finder Kosterne, som den bestjaalne har efterlyst, da kan vedkommende, hvis de findes under Husbondens eller Hustruens Laas, ikke senere give en anden Skylden derfor, fordi de tidligere har nægtet, og da er han Tyv med Hensyn til de Koster og har dermed forbrudt sin Hals — hvis Tyveriet er saa stort — og sit Gods, det vil sige sin Hovedlod i Løsøre. Men Børnene eller Hustruen mister ikke deres Hovedlod, medmindre det stjaalne findes under deres Laas og Lukke, eller Børnene er saa forhærdede, at de kan gemme og skjule.

Kap. 97. Hvis noget bliver fundet under Bondens Laas.

Hvis den Mand, der ransager, finder sine Ejendele i Bondens Lade eller Stuehus eller i andre Huse, som der ikke er Laas for, da har Bonden Ret til at føre Bevis for, at han ikke er Tyven og ikke Tyvs Medvider, men at det er bragt til ham af Avind, og han skal da være sagesløs, hvis han ikke bliver fældet ved Edsbeviset. Dog kan Sagsøgeren afgøre, om han hellere vil have tolv Mands Ed eller forfølge Sagen med Nævninger. Men bliver han fældet ved Edsbeviset, da er han Tyv i den Sag.

Kap. 98. (Hvornaar) mange skal bindes for en Sag.

Saa mange, som paagribes i det Hus eller Fællig, (hvor Tyveriet sker), skal alle anses for Tyve og har alle forbrudt deres Løsøre. Men for de Ejendele, der bliver fundet i et Hus, maa ingen bindes uden Husbonden alene, fordi han

er Værge for Huset, medmindre det sker, at man finder noget under hans Indsidders eller Indsidderkones Laas eller Lukke saasom i deres Kiste eller deres Bod.

Kap. 99. Hvis noget bliver fundet i Bondens Søns Besiddelse.

Finder man noget i Bondens Søns Kiste, som han selv har Nøgle til, eller i hans Kammer, som han har særligt Lukke for, da er han ogsaa Tyv for sin Gerning, og det gælder hans Hals, hvis han bliver fældet eller taget med (det stjaalne) i Hænde. Da skal Sønnens Hovedlod opgøres for at betale Bonden hans Ret og Kongen hans Ret.

Kap. 100. Hvor meget man kan forbryde ved Tyveri.

Husbonden eller Hustruen eller enhver anden i Fælliget kan ikke ved Tyveri forbryde mere end sin egen Hals og sin egen Hovedlod, medmindre en stjæler, og en anden vidende derom skjuler det, eller hvis flere bliver grebet i den Gerning. Ingen kan overhovedet ved Tyveri forbryde mere end sin egen Hovedlod. Men bliver Husbonden sagsøgt, enten til fyrretyve Mark eller til tre Mark, og er hans Hovedlod ikke saa stor, da skal alle de, der er i Fællig med ham, udrede. Men hvilken som helst anden i Fælliget, der bliver fældet, skal udrede sin Hovedlod og ikke mere.

Kap. 101. Om Nam.

Hvis en Mand sagsøger en anden til Nam og tager Nam hos ham een Gang, da maa han aldrig mere tage Nam for den Sag, selv om han har taget mindre, end der tilkommer ham, eller for nogen Sag, som vedkommende tidligere var fældet for, fordi den sidste (Sag) ophæver alle tidligere, hvis der bliver taget Nam.

Kap. 102. Hvem der maa gaa i Borgen.

Hvis en Mand rejser Tyverisag mod en anden Mand, som selv har Jord, da kan denne gaa i Borgen for sig selv, men hvis der rejses Tyverisag mod en Landbo, da skal den, der ejer Jorden, gaa i Borgen for ham og ligesaa Bonden for Bryden. Men hvis der rejses Tyverisag mod en Tjenestekarl, da skal hans Husbond gaa i Borgen for ham, hvis han vil; men vil han ikke, da skal han skaffe sig en anden, hvor han kan. Men kan han ikke faa nogen til at gaa i Borgen for sig, da kan Ombudsmanden tage ham i Forvaring, indtil han kan komme for Retten. Det samme gælder ogsaa med Hensyn til Indsidder og Indsidderkone.

Kap. 103. Hvis en Landbo bliver Tyv.

Hvis en Bondes Landbo bliver fældet for Tyveri eller grebet med (det stjaalne) i Hænde, da skal Bonden, der rejste Sag mod ham, først udtage sin Ret, det er det fulde Beløb og det dobbelte deraf, og Ombudsmanden alle hans levende Kreaturer, der kan gaa over Dørtærskelen, og Husbonden skal have Jordejerdelen. Det, som ikke selv kan gaa ud af Døren, udgør Jordejerdelen. Men er der ikke andet end Jordejerdelen, da skiftes den i to lige store Dele mellem Ombudsmanden og Husbonden, naar Sagsøgeren har faaet sin Ret. Men findes der noget levende Kreatur, selv om det kun er et Faar eller et Svin, kan Ombudsmanden ikke faa mere som sin Ret.

Kap. 104. Hvis en Mand vil tilbagesøge sine Ejendele, (som han finder) i en anden Mands Besiddelse.

Hvis en Mand genkender sin Hest eller sin Okse i en anden Mands Besiddelse og paastaar, at det er hans, og den, der har Dyret i sin Besiddelse, nægter og paastaar, at det er hans, og siger, at det er hjemmefødt hos ham, da

skal han bevise med tolv Mænds Ed og to Granders Vidnesbyrd, at det er hjemmefødt hos ham. Men siger han, at han købte det, da skal han skaffe sin Sælger til Stede, det vil sige den, han købte af, og han skal hjemle ham det. Men har han ingen Hjemmel til det, og den, der rejser Krav om det, siger, at det er hjemmefødt hos ham, da skal han paavise Ejendomsmærke som Bevis for, at det er hjemmefødt hos ham. Vidnesbyrd om, at et Dyr er hjemmefødt, er tolv Mænds Ed og to Nævningers Vidnesbyrd.

Kap. 105. Hvis en Mand finder en anden paa sin Hest.

Tager en Tyv en anden Mands Hest, enten inde ved Stalden eller paa Marken, og Bonden straks savner sin Hest eller bliver opmærksom derpaa og straks følger efter Tyven, da maa han gribe ham, uanset hvor han indhenter ham. Men gaar der nogen Tid efter Tyveriet, enten to Dage eller mere, og han da finder Tyven paa sin Hest, og vedkommende tilbyder ham Hjemmel enten i en By eller i to andre længere fremme, da skal Bonden følge ham til den By, som han forlanger, for der at faa Borgen eller Hjemmel. Men opnaar han ikke at faa Borgen eller Hjemmel, da kan Bonden tage Tyven i Forvaring.

Kap. 106. Hvorledes man skal gaa frem i en Sag, der hviler paa Mistanke.

Ved en Mand, hvem Tyven er, og dog ikke kan faa sine Ejendele at se, da skal han rejse Sag mod den Mand, som han formoder er skyldig i den Sag, og lade ham stævne til Tinget, saaledes som det tidligere er sagt om Ranssag, og paa det andet Ting skal han aflægge Ed paa, at vedkommende er skyldig i Sagen til saa stort Beløb, som han tør give sin Ed paa. Paa det tredie Ting skal Nævningerne da træde til og enten sværge ham sagesløs med Hensyn til de Koster eller til Tyv.

Kap. 107. Hvis en Mand bliver svoret til Tyv.

Men bliver han svoret til Tyv, da skal han først udlevere saa meget, som Sagsøgeren fældede ham for, og desuden det dobbelte og tre Mark til Kongen, medmindre han tilstaar Tyveriet paa Tinget, eller (det stjaalne) bliver fundet i hans Besiddelse, da skal han behandles som andre Tyve, og Kongen tager hans Hovedlod. Men trodser han, efter at der er svoret, og vil ikke opfylde, da skal Sagsøgeren med Vidner fra sit Herredsting drage til Landstinget og der bevidne, at den Mand var sagsøgt saaledes og ikke vil staa til Rette, endskønt han tre Lovdage var blevet paamindet i sin Gaard. Da skal der fastsættes et Landsting for ham. Kommer han da ikke og tager til Genmæle og staar til Rette for Sagsøgeren, da forbrydes hans Hals, som om han var taget med det stjaalne.

Kap. 108. Hvis en Mand kalder en anden Mand Tyv paa Tinget i alles Paahør.

Men kalder en Mand en anden Mand Tyv paa Tinget i alles Paahør og ikke forfølger Sagen mod ham efter Loven, skal han bøde tre Mark til ham, han kaldte Tyv, og tre Mark til Kongen.

Kap. 109. Hvis Tyven er syg eller ikke er hjemme.

Hvis den, der sagsøges for Tyveri, er syg, saaledes at han ikke kan komme til Tinget, da skal man vente, til han bliver rask. Men er han draget paa Pilgrimsfærd, da skal man vente, indtil han kommer hjem. Er han inden for Riget, men dog uden for Landet, da fastsættes der en Maaneds Frist for ham. Alle de Forfald, som før er nævnt, gælder ogsaa her, hvis han ikke var hjemme, da der blev rejst Sag imod ham. Men hørte han, at der blev rejst Sag imod ham, og derefter flygtede, da hjælper intet Forfald ham, medmindre Kongen har ladet ham kalde.

Kap. 110. Hvis der ransages i et Hus, og Bonden ikke er hjemme.

Hvis man ransager i Bondens Hus, og han ikke selv er hjemme, og de stjaalne Ting findes derinde, da maa man ikke binde Hustruen eller føre hende bort ubunden, men Granderne skal gaa i Borgen for de Ting og staa inde for dem, indtil Bonden kommer hjem, at de ikke føres bort og ikke skjules. Men naar Bonden kommer hjem, da skal den, der tog Borgen for Tingene, rejse Sag, saaledes som før er sagt. Det afhænger helt af Bondens Svar, hvorledes han skal forfølge Sagen.

Kap. 111. Om Hittegods.

Hvis en Mand finder noget og ikke siger til og ikke lyser ved Kirke eller paa Tinge, at han har fundet saadanne Ting, da kan han blive Tyv derfor, som om han havde stjaalet det. Den, der finder noget, skal sige, hvad han fandt; men den, der har tabt det og lyser efter det, skal meddele Farve og Kendetegn og Mærke.

Kap. 112. Hvis en Mand finder Sølv eller Guld.

Finder en Mand Sølv eller Guld enten i Høje eller efter sin Plov eller paa nogen anden Maade, da skal Kongen have det. Men nægter han, at han fandt det, skal han værge sig med Frændeed.

Kap. 113. Hvis en Mand giver en anden noget i Forvaring.

Giver en Mand en anden noget i Forvaring eller Pant, og der opstaar Ild i Huset, og det brænder sammen med Bondens andre Ejendele, da skal denne være sagesløs, hvis der er Vidner paa, at Bonden mistede sine Ejendele sammen med hans. Men vil han ikke nøjes med det Vidnesbyrd, da

skal Bonden bevise med Kønsnævn, at han ikke led Skade ved hans Skyld. Men er han Købstadmand, skal han værge sig med Nævn (udtaget af) det fornemste Gilde. Svigter Edsbeviset, skal han udlevere Ejendelene og bøde tre Mark til Bonden og tre Mark til Kongen. Men er hans egne Ting ikke blevet borte sammen med den andens, da skal han erstatte i Forhold til det, der blev overgivet ham, og ikke forsvare sig med Edsbevis. Men Laan og Gods, der er modtaget efter Vurdering, kan ikke gaa tabt.

Kap. 114. Hvis en Mand stjæler i Leding.

Bliver en Mand i Leding beskyldt for Tyveri af Styrismanden eller af en af Skibsmandskabet, og gribes han ikke med noget (af det stjaalne) i Hænde, da skal han værge sig med de to Mænd, der er ham nærmest paa Toften paa den Side, hvor han er, og seks andre af Mandskabet, som han kan faa til det. Men er der ikke saa mange Mænd, skal han værge sig med dem, der er, undtagen de Mænd, der sigter ham. Fælder de ham til en Værdi af en halv Mark eller mere, da skal man gaa frem mod ham som mod andre Tyve, og han har baade forbrudt de Ejendele, der er der, og sin Hovedlod hjemme. Men kommer han hjem usigtet eller lover Edsbevis i Leding og ikke giver det, før han kommer hjem, da maa han værge sig med tolv Mænds Ed.

3. Bog.

Kap. 1. Om Leding.

Naar Leding udbydes, da skal enhver — lige saa mange som de er i en Havne — drage ud sit Aar uden at blive udtaget dertil, medmindre de er saa gamle eller saa unge, at de ikke er i Stand til at drage ud, eller det er Kvinder eller lærde Mænd. Disse skal alle stille Mænd for sig, dog saa-

danne, som er duelige. Styrismanden maa ikke tvinge nogen til at drage i Leding, saa længe der i samme Havnelag findes en Mand, som ikke har været ude, siden den anden (sidst) drog ud. Men vil en duelig Mand drage ud i Stedet for en anden, som er hans Havnebroder, da kan Styrismanden ikke forhindre det.

Kap. 2. Hvis en Tjenestekarl eller Træl kommer i Leding.

Bonden maa ikke sende sin Tjenestekarl i Leding for sig, medmindre Styrismanden tillader det, for hvis en Tjenestekarl kommer i Leding i Stedet for Bonden, da skal han hudstryges. Men kommer en Træl i Leding paa sin Husbonds Havne, da kan Kongen tage ham til sig, hvis han vil, eller erklære ham fri over for enhver.

Kap. 3. Om Heste- og Brynjeleje.

Styrismanden skal selv skaffe sig Hest og Brynje og for begge Dele tage ni Skæpper Rug af hver Havne til Sankt Mikkels Dag, men dog ikke andre Aar, end naar Leding udbydes. Den Styrismand, der ikke er Ombudsmand, og som tager mere med Tvang, skal bøde tre Mark til Kongen. Men hvis han er Ombudsmand, skal han miste sit Embede.

Kap. 4. Om Vaaben.

Hver Styrismand skal have fuldt Vaabenudstyr og desuden en Armbrøst og tre Tylvter Pile og en Mand, der kan skyde med den, hvis han ikke selv kan skyde. Og hver Havnebonde, der er paa Skibet, skal have Skjold og tre Folkevaaben: Sværd, Kedelhat og Spyd.

Kap. 5. Hvem der skal udruste Skibet.

Skib og Skibsudrustning og Skjolde skal alle de Mænd, der er i Skipenet, købe, men Styrismanden skal bygge Skibet for saa mange Penge, som Skibsmandskabet bliver enige om, men vil han ikke nøjes med det, de har tilbudt ham, da kan Skibsmandskabet bygge sig et Skib selv, dog maa de ikke underbyde ham med en Mark eller to. Naar Skibet er bygget, da skal hele Skibsmandskabet paa den Dag, der bliver fastsat for dem, trække Skibet ud samt trække det op, naar det kommer hjem. Men den, som ikke kommer til Stede, skal betale Bøde, saaledes som den bliver fastsat, og som Mandskabet giver sit Samtykke til. Men den sigtede kan tilbageholde den Bøde saa længe, at Styrismanden kan inddrive den med (en Tillægsbøde paa) tre Mark. Da skal der føres Bevis af Skurdsmænd eller Skibsnævninger, som nogle kalder Skibsbødenævninger. Den Bøde faar Styrismanden ikke alene, men den skal komme hele Skibsmandskabet til Gode. Men inddriver han den med (Tillægsbøden paa) tre Mark, da faar Mandskabet Bøden og Styrismanden de tre Mark.

Kap. 6. Hvis nogen forsømmer Ledingsydelserne.

Tilbageholder nogen sit Bidrag til Betalingen for Skibet eller Skibsudrustningen eller til Køb af Skjolde eller ikke paa den rette Lovdag vil føre sin Proviant ud til Skibet eller andre Rejsefornødenheder, som han er pligtig til at bringe derud, hvad enten han selv skal have det med i Leding, eller han skal overgive det til sin Havnebroder, da kan Styrismanden bringe hans Kvæg til Skibet, dog maa han ikke bringe en anden Mands Kvæg til Skibet, før Skibet er sat ud og Ejendelene ført ombord, og den Lovdag, som var fastsat for Besætningen, er oversiddet. Men bringer han det ikke til Skibet, før han er sejlet fra Havnen, da kan hans

Fuldmægtig ikke senere tage det, mens han er borte, og han selv ikke, efter at han er kommet hjem, før han paa lovlig Maade har rejst Sag for at faa det. Men naar Bondens Kvæg bliver bragt til Skibet, og han ikke vil løse det, før Skibet sejler bort, da skal han løse det med det dobbelte af det, han før skulde udrede.

Kap. 7. Om Kongens og Biskoppens Mænd.

Overalt hvor Kongens eller Biskoppens Mænd er, hvad enten de har een Gaard eller flere, er de pligtige at have fulde Vaaben og drage i Leding paa sin egen Bekostning og modtage sin Sold. Men sidder han hjemme uden lovligt Forfald eller Orlov, da skal han betale Kongen Tredingshavne af hver Gaard, han har, eller være Innebonde, hvis han ikke vil betale, som det er sagt.

Kap. 8. Hvem der maa tage Mænd.

Kongen maa tage sig Mænd overalt i sit Rige, i hvilket Skipen han vil, og Hertugen (ligeledes) i sit Hertugdømme, men andre af Kongens Børn eller Frænder eller Grever maa ikke tage Mænd undtagen i deres eget Retsomraade og deres Len, og Biskopper skal heller ikke tage Mænd uden for deres Bispedømme.

Kap. 9. At man ikke maa formindske et Skipen.

Klostermænd maatte ikke købe Jord, som der gaar Landeværn af, siden det almindelige Koncilium fandt Sted som Pave Innocens holdt. Hvad de har købt siden, deraf skal de udrede Leding eller faa de Vilkaar af Kongen, som han fastsætter. Det gælder baade med Hensyn til graa Munke og sorte Munke og alle (andre) Munke.

Kap. 10. Om lærde Mænds Jord.

Præster, der vil leve ugift, skal af een Gaard ikke udrede (Ledings)afgift, hvad enten Gaarden ligger paa Kirkens Jord eller paa deres egen Jord, hvis de har nogen.

Kap. 11. Om Landboers Ledingsydelse.

Landboer — hvem de end tilhører: Biskop, Præst, Kloster, Kirke, en Bonde eller Hirdmand — som ikke før var fri eller fritaget ved Privilegier, skal udrede Leding og Landeværn, hvis de dyrker rebet Jord, medmindre Kongen fritager dem.

Kap. 12. Af hvor megen Jord der skal udredes Leding.

En Bonde, der har en Mark Guld i Jord eller mere, skal udrede Tredingshavne, for Tredingshavne svares ikke af mindre end af en Mark Guld. Men af fire Mark Sølv udredes Sjettingshavne og af to Mark Sølv Tolvtingshavne. Af mindre end to Mark Sølv udredes ikke Leding. Men opstaar der Strid mellem Styrismanden og Manden, der skal udrede Leding, da skal Skurdsmænd eller Skibsnævninger med deres Ed afgøre, hvad den sagsøgte skal udrede.

Kap. 13. Af hvor stor Fæsteafgift en Landbo skal udrede (Leding).

En Landbo, der svarer otte Ørtug Sølv i Landgilde, skal udrede Tredingshavne. Den, der svarer fire Ørtug, skal udrede Sjettingshavne, men svarer han mindre end fire Ørtug Sølv — hvad enten det drejer sig om rebet Jord eller Kendeland — skal han udrede otte Ørtug Sølv til Kongen.

Kap. 14. Hvis en Mand bor paa sin egen Jord og tager en anden Mands Fællig til sig.

Hvis en Mand bor paa sin egen Jord og tager en anden Mands Fællig til sig, da skal han, hvad enten han er Herremand eller ikke, udrede lige saa meget, som den anden gjorde før.

Kap. 15. Hvorledes Herremænd kan fæste Jord uden at udrede Leding deraf.

Hvis en Herremand har mindre Jord end en fuld Plovs Jord, da kan han tilfæste sig Jord, lige indtil han har en Plovs Jord, og skal dog ikke udrede Leding af den Jord, han fæstede.

Kap. 16. Hvis en Mand har Jord i flere Skipen.

Har en Mand Jord i flere Skipen og dyrker det hele til een Gaard og lægger hele Afgrøden i een Lade, da udredes der ikke mere end een Afgift deraf; men lægger han den i flere Lader, da svarer han flere Afgifter. Bor en Mand paa Kværsædejord og dyrker Jord i et Skipen og lægger i Lade der, hvor han bor, og ikke andetsteds, da skal han udrede Kværsæde og ikke Leding. Bor en Mand derimod i et Skipen og dyrker Kværsædejord og lægger Sæden i det Skipen, hvor han bor, da skal han udrede Leding og ikke Kværsæde. Leding skal altid udredes af den Afgrøde, der er taget, og ikke af den, der paa det Tidspunkt staar paa Jorden, eller som skal saas.

Kap. 17. Man maa ikke opkøbe en anden Mands Skipen.

Staar nogle af en Mands Huse i et Skipen og nogle i et andet, da skal Ledingen altid ydes eller Kværsæden udredes der, hvor Laden staar, eller Kornet lægges, og andre

Afgifter skal erlægges der, hvor Beboelseshuset staar. Erhverver en Mand Jord i en anden Mands Skipen og dyrker den til den samme Gaard, som han før beboede, da skal han ikke af den Grund betale mere end een Afgift.

Kap. 18. At man ikke maa formindske et Skipen.

Hvis en Havnebonde har en fuld Plovs Jord og senere køber mere, skal han af den Købejord udrede lige saa meget, som der før svaredes af den, men har han mindre, da maa han købe til, saaledes at han har en Plovs Jord. Men Herremænd maa købe saa meget, som de formaar, fordi de svarer fuldt deraf, idet de vover deres Hals for Kongens og for Landets Fred. Ofte sker det ogsaa saaledes, at den Jord, som Herremænd køber, og den, de i Forvejen havde, gaar til Skipenet efter deres Død.

Kap. 19. At man ikke maa lægge to Tredingshavne sammen.

Bor Søskende sammen i Fællig, hvor mange de end er, og hvor god Jord de end har, og de dyrker den sammen til en Gaard, da skal de udrede een Afgift, men skilles de, da skal de hver for sig svare Afgift. Men efter at de er blevet skilt, kan de ikke atter lægge (deres Gods) sammen og betale een Afgift, medmindre den ene fledfører sig til den anden.

Kap. 20. Hvem der skal arve Styrishavne.

Søn arver Styrishavne efter Fader og Fader efter Søn og Broder efter Broder, men Søster og Moder og Datter arver ikke Styrishavne og heller ikke Slegfredsøn. Selv om en Mand skøder til sin Slegfredsøn alt det, han har, kan han dog ikke tilskøde ham Styrishavne, for hvis der ikke er Ægtesøn efter Fader eller Fader efter Søn, da arver Kongen Styrishavnen. De Styrishavne, der ligger til Bispedømmet, de følger altid Bispedømmet.

Kap. 21. Om Bødesag.

Aftaler en Mand rette Bøder for Manddrab uden Overbod, da skal han bøde trende atten Mark, det er tre Gange atten Mark Penge, eller fuld Værdi (for dette Beløb); men alt skal bødes inden for et Aar. Men Overbod er altid saa meget, som der forud bliver sagt, naar Boden aftales, for Frygt bevirker størst Overbod. Hvis en Mand bliver svoret til Bøder, da er det ogsaa trende atten Mark, som det er sagt.

Kap. 22. Hvor fyrretyve Mark følger en anden Bod.

Dræber en Mand en anden i Leding eller i en Forsamling eller paa Tinge eller paa Tingvej eller i sit eget Hus eller i et Herred, hvor Kongen opholder sig, eller i Kirken eller paa Kirkegaarden eller i Købstaden eller med Kniv eller en Bonde, der holder paa sin Plov, da skal Drabsmanden foruden ret Mandebod altid bøde fyrretyve Mark til den dræbtes Arvinger og ligeledes til Kongen, hvis han beholder sin Fred og betaler Bøder. Men flygter han som fredløs, da skal hans Frænder dog bøde, som før er sagt. Hvis en Mand paa nogen af de Steder, som nu er omtalt, saarer eller slaar en anden, da skal han altid udover den øvrige rette Bod bøde fyrretyve Mark til Bonden og ligesaa til Kongen, medmindre der bliver lagt Baghold for eller rettet Angreb mod nogen paa de Steder, der er omtalt, da skal Angriberen bøde, som det er sagt, og den, der værgede sig, være sagesløs, for enhver har med fuld Ret Lov til at værge sig selv.

Kap. 23. Dræber en Mand en anden Mand, efter at der er betalt Bøder.

Dræber en Mand en anden Mand, efter at der er betalt Bøder, eller saarer ham eller hævner sig paa ham paa nogen Maade for den Sag, der er afgjort, da skal han, hvis han beholder sin Fred og (bliver i) Landet og skal betale

Bøder, først udlevere alt det, der var taget i Bod for den Gerning, som den anden tidligere var overbevist om, og derefter bøde de rette Bøder for Drab, hvis han er dræbt, og for Saar, hvis han er saaret. Men bliver en Mand grebet for en saadan Gerning, som er omtalt i disse to Kapitler, og Kongen lader ham straffe (paa Livet), da skal hans Frænder ikke des mindre bøde de to Rater, der hedder Ættebod, for, naar Kongen straffer ham paa hans Hals, svarer det til en fuld Fredløshedssag for ham.

Kap. 24. Hvorledes der skal bødes for Valrov.

Hvad en Mand røver fra en Mand, der er dræbt, enten Klæder eller Vaaben eller Sølv eller Penge, det er Valrov, hvis han havde det paa sig, og derfor skal der bødes fyrretyve Mark. Det skal man værge sig for med Kønsnævn.

Kap. 25. Hvorledes der skal bødes for Afhug paa en levende Mand.

Mister en Mand sin Tunge eller Næse eller begge Øjne eller begge Hænder eller begge Fødder eller det Redskab, der hænger i Bukserne, da skal der for hver af disse bødes fuld Mandebod. Men mister en Mand et Øje eller en Haand eller en Fod, skal der for hver af disse bødes halv Mandebod. Men mister en Mand sit Øre, da skal der bødes Fjerdedels Mandebod, fordi det kan dækkes med Hue og med Haar. For Tommelfinger bødes Fjerdedels Mandebod og for de andre fire (tilsammen) ligeledes Fjerdedels Mandebod, dog saaledes, at for de to nærmeste bødes for hver en Ottendedel af en Mandebod og for hver af de to yderste en Sekstendedel af en Mandebod, og hvis en Negl og det yderste Led bliver afhugget, skal man bøde derfor, som om Fingeren var helt afhugget.

Kap. 26. Om Lemlæstelse.

Bliver en Mands Lemmer beskadiget, men dog (saaledes, at det paagældende Lem er) nogenlunde brugeligt, saa at han kan baade bøje og strække det, skal der bødes derfor, som det vurderes til af gode Mænd. Men bliver det dødt og unyttigt, da skal der bødes for det. som om det var helt borte.

Kap. 27. Om Saarbøder.

Bliver en Mand saaret og rejser Sag paa lovlig Maade mod Gerningsmanden, da skal Saaret bødes inden tredie Femt, og Legemsskaden skal henstaa, til Aaret er ude. Saaledes som Legemsskaden da vurderes, skal den bødes, endskønt der tidligere er bødet for Saaret. Men vil Gerningsmanden ikke bøde, saaledes som der er sagt, da kan han søge hans Mandhelg.

Kap. 28. Hvis en Mand lader nogen søge hans Mandhelg.

Lader en Mand nogen søge hans Mandhelg, da skal han først bøde fulde Bøder for den Gerning, han blev sagsøgt for, og derefter tre Mark til Bonden ud over de rette Bøder og tre Mark til Kongen. Dræber nogen den Mand, hvis Mandhelg man har søgt, da skal han beholde sin Fred, og slaar han ham, skal han ikke bøde derfor.

Kap. 29. Om Saar i Ansigtet.

For alle de Saar, som man ikke kan dække med Klæder eller med Haaret, saasom Saar i Ansigtet og paa Haanden, skal der altid bødes dobbelt saa meget som for andre Saar. Men bliver der Lyde derefter, saasom hvis Munden bliver skæv, eller Øje eller Næse (bliver beskadiget), da skal den vurderes af gode Mænd og bødes derefter.

Kap. 30. Hvorledes der bødes for Saar.

I rette Saarbøder skal der, naar der ikke er hugget ind til Benet og ikke gennemstukket, bødes tre Mark Penge. Men er det Hulsaar, eller er der hugget ind til Benet, saa at der tages Ben ud, eller der er Ar i selve Benet, og det flyder ud, eller der er tvemundet Saar, saasom hvis man bliver stukket gennem Laar eller Læg eller Arm eller Haand, eller hvor som helst en Mands Legeme bliver gennemstukket, da skal der altid bødes seks Marks Penge derfor. Men Sandemændene kan sværge en Mand (skyldig at bøde for) indtil fem Saar i een Gerning og ikke mere.

Kap. 31. Hvis Saar lyses, og Sagen ikke forfølges.

Lyser en Mand sit Saar og ikke forfølger Sagen med Sandemænd, da skal den sagsøgte bøde for saa mange (Saar), som han vedgaar, saaledes som det er sagt. Men beskyldes han for flere, skal han nægte med Kønsnævn. Men er der taget Ben ud, og Gerningsmanden (frivilligt) vedgaar det eller bliver nødt til det, skal han bøde tre Mark Penge for hvert af dem. Men vedgaar han det ikke, skal han nægte med Kønsnævn.

Kap. 32. Om Slag.

For Stavhug og Stenhug og Benhug og Nævehug og Greb i Haaret og Kasten til Jorden skal den sagsøgte enten give seks Mark Penge eller Kønsnævn. Men bliver en Mand trælslaaet, saa han ikke kan flytte sig selv fra Stedet, men maa køres eller bæres derfra, og er der brækket Ben, saa han ligger deraf og er ufør, da er Gerningsmanden skyldig at betale hans Kost og give Lægeløn og desuden bøde tolv Mark Penge.

Kap. 33. Hvis en Mand faar Saar af en anden Mands Husdyr.

Faar en Mand Saar af en anden Mands Husdyr, enten Hest eller Hornkvæg, Hund eller noget andet Dyr, da skal Bonden, der ejede Dyret, give Lægeløn. Men faar han Lyde deraf, da skal Ejeren af Dyret bøde for Lyden, dog bliver (Bøden for) den Slags Lyde ikke højere end tre Mark. Men nægter han, skal han værge sig med tolv Mands Ed.

Kap. 34. Hvis en Mand rammer en Mands Hest, som han sidder paa, eller hans Klæder.

Vil en Mand rette et Hug mod en anden Mand paa en Hest og rammer Hesten i Stedet for Manden, da skal han bøde tre Mark for det Saar, som Hesten fik, som om han huggede Manden, og den Hest, som han ramte, skal han tage imod og gøre lige saa rask, som den var, før den blev ramt. Men dør Hesten eller faar den Lyde, skal han erstatte Hesten efter dens Værdi, før den blev hugget, og bøde tre Mark. Men rammer en Mand en anden Mands Klæder, og vedgaar han det, skal han bøde tre Mark. Nægter han, skal han give Kønsnævn.

Kap. 35. Hvis en Mand laaner en anden sine Vaaben.

Laaner en Mand en anden sine Vaaben og ikke ved, hvad den, der laaner dem, vil med dem, og gør denne siden en taabelig Gerning med dem, enten dræber eller saarer en Mand, og den, der laante Vaabnene, bliver sagsøgt derfor, da skal han med tolv Mænds Ed bevise, at han ikke udlaante dem for at skade den, der fik Skaden. Bliver han fældet ved Edsbeviset, skal han bøde tre Mark. Men laaner han dem aabenlyst, naar to Mænd strides med voldsomme Ord, og gør den, der laante dem, da Skade med dem, da skal han enten værge sig med Kønsnævn eller bøde tre Mark.

Kap. 36. Hvis en Mand bliver saaret af en andens Vaaben.

Paa hvilken Maade en Mand end faar Saar af en andens Vaaben, skal (Ejeren af Vaabnene) bøde tre Mark for Saaret eller give Kønsnævn. Men har han selv Vaaben i Haanden, og en anden Mand faar Saar af Vaade, skal han bøde for Vaadegerning. Men for Vaade skal der ikke bødes til Kongen og ikke til Biskoppen.

Kap. 37. Hvis en Mand bliver saaret i Horseng.

Bliver en Mand saaret i Horseng med en anden Mands Kone, og slipper han bort levende, men dør af Saarene, da skal han ligge paa sine egne Gerninger, og Bonden skal være sagesløs. Men bliver han skriftet og faar oprettet sin sidste Vilje, da skal han begraves paa Kirkegaarden, hvis han dør. Men bliver han dræbt i Horseng, da skal den, der dræbte ham, føre Dyne og Lagen, som han blev dræbt i, blodige til Tinget med to Mænds Vidnesbyrd paa, at han blev dræbt i Horseng og ikke andetsteds. Da skal han ligge uden for Kirkegaarden og paa sine egne Gerninger. Men hvor som helst en Mand bliver dræbt uden for Horseng, selv om han sigtes for Horsag, eller hvad han ellers sigtes for, da skal Sandemænd altid træde til for at afgøre Sagen.

Kap. 38. Om Bier.

Den, som har Bier, skal selv vogte dem med Hegn, saa at anden Mands Kvæg ikke kan kaste dem ned eller ødelægge dem, men er Hegnet saa lavt, at en anden Mands Kvæg kan gaa ind i Bigaarden og ødelægge dem, kan han bebrejde sig selv det og faar ingen Bøde. Men bliver en Mands Kvæg stukket ihjel uden for en Mands Bigaard, skal Ejeren af Bierne ikke bøde derfor. Men bliver det stukket ihjel i Bigaarden, skal Ejeren af Bierne erstatte efter Skadens Størrelse, fordi han ikke havde lovligt Hegn.

Kap. 39. Hvis en Mands Bier jager en anden Mands Bier op.

Jager en Mands Bier en anden Mands Bier op, da skal Ejeren af de Bier, der jages op, sammen med andre Grander sige det til Ejeren af de andre Bier. Vil den, der har de livlige Bier, være i Fællig med den anden, saavel om de Bier, der jages op, som om de andre, da maa det gerne være saaledes. Men vil han ikke det, og ødelægger de Bier senere dem, der jagede dem op, kan han bebrejde sig det selv, fordi han ikke vilde dele baade Gavn og Skade med den anden.

Kap. 40. Hvis en Mand finder Bier.

Finder en Mand Bier paa aaben Mark, og ingen Mand følger dem, da skal den, der fandt dem, have dem, selv om han hverken har Jord eller Skov paa den Mark. Men finder en Mand Bier i en anden Mands Skov, da maa han ikke borttage dem, hvis de er fløjet op i et Træ, og faar ingen Del i dem, medmindre han følger dem til en Stub. Hvis han følger dem fra sin Gaard, da skal han enten have en Trediedel af dem, hvis de skal optages, eller en Øre Penge, hvis Ejeren af Træet vil løse dem. For naar de flyver ud af en Mands Øjesyn, da tilhører de den, der finder dem. Hvis en Mand finder en Bisværm paa Kirkegaarden, da tilhører de den, der finder dem, og ingen anden Mand.

Kap. 41. Hvis en Mand tager en anden Mands Bier med Magt eller stjæler dem.

Hvis en Mand gaar hen i en anden Mands Bigaard og tager Bistadet og fører Bierne derfra med Vold eller dræber dem eller tager Honningen, kan Biernes Ejer rejse Sag derfor, hvad enten han vil have Nævn eller Sandemænd, for det er snarere Hærværk end Ran.

Kap. 42. Om Ed aflagt paa en andens Vegne.

Ingen Mand maa nøde nogen til at aflægge Ed paa en andens Vegne, medmindre vedkommende selv vil paatage sig den. Men paatager han sig at aflægge en saadan Ed paa Tinget, da skal han, hvad Sag han end sagsøges for, føre det Edsbevis, han lovede, eller være lovlig fældet baade over for Bonden og over for Kongens Ombudsmand, for den, der lover noget uden at være tvunget af Loven, skal udføre det, han har lovet. Dog skal alle Eder paa andres Vegne, der loves paa Tinge, ogsaa aflægges paa Tinge.

Kap. 43. Hvor meget Husbonde og Hustru maa skøde til hinanden indbyrdes.

Hvor meget (eller hvor lidt) en Hustru end skøder til sin Husbonde eller en Husbonde til sin Hustru, da skal det, hvad enten de har Børn sammen eller ej, ikke staa ved Magt, hvis ikke Arvingerne vil samtykke deri efter deres Død. Men skøder en af Ægtefællerne i svigagtig Hensigt noget til en Mand, der er uden for Fælliget, og han derefter tilskøder Husbonden Hustruens Ejendom eller Hustruen Husbondens Ejendom, da skal det heller ikke holdes, medmindre de rette Arvinger samtykker deri, for det er sandsynligt, at Husbonden ved Magt eller Lempe kan faa Hustruen til at tilskøde sig, hvad han vil, og nogle Kvinder er saa listige, at de ogsaa godt kan faa deres Mænd til at tilskøde dem, hvad de forlanger.

Kap. 44. Hvad Husbonden og Hustruen kan skøde til hinanden indbyrdes.

Den Hustru, der selv har en Husbonde, maa ikke skøde bort og ikke paa anden Maade afhænde uden sin Husbondes Raad og de rette Arvingers Samtykke. Men taaler Husbonden, at Hustruen skøder noget bort, og faar den anden

Lovhævd paa det tilskødede, uden at Husbonden gør Indsigelse, da kan hendes Arvinger søge det, som hun skødede, tilbage, og Husbonden skal bøde baade tre Mark til Bonden og tre Mark til Kongen, fordi hans Kone skødede uden Hjemmel, og han vidste det og taalte det. Men søger han det selv tilbage, da skal han ikke bøde, og den, der købte af Bondens Kone, har tabt Købesummen. Men Husbondens Søn og Datter, som er i Fællig med deres Fader eller hans Tjenestefolk, maa ikke afhænde af Bondens Bo uden hans Vilje.

Kap. 45. Hvor meget en Kone, der har en Husbonde, maa give i Sjælegave.

En Hustru, der har Barn med sin Husbonde, maa ikke i Sjælegave give sin halve Hovedlod eller nogen værdifuld Genstand uden Husbondens Samtykke og Vilje. Men vil nogen rejse Krav om en saadan Sjælegave, da skal Husbonden forsvare sig med Kønsnævn, og Sandemænd skal ikke medvirke. Men bliver han fældet ved Kønsnævnet, skal han udrede det, der var givet for hendes Sjæl. Men har Hustruen ikke Barn med Husbonden, da maa hun give sin halve Hovedlod bort for sin Sjæl. Men rejser Kirke eller Kloster Krav derpaa, og er det mere end en halv Mark Sølv, da skal Sandemænd medvirke. Men med Hensyn til det, der ikke er skrevet i en Mands Testamente med gode Mænds Vidnesbyrd, og som Kloster eller Kirke eller Hospital rejser Krav om, skal Husbonden altid værge sig med Kønsnævn.

Kap. 46. Hvilke Sandemænd, der skal træffe Afgørelse med Hensyn til Sjælegave.

Hvis en Mand eller Kone har flere Gaarde, og (de ligger) i flere Lande eller i flere Bygder eller i flere Herreder, hvor de end er, naar de dør og giver noget for sig (i Sjælegave), skal altid Sandemændene i vedkommende Bygd medvirke.

Kap. 47. Om Agerfred.

Drager en Mand ved Nattetid til en anden Mands Ager og afskærer hans Korn eller tager hans afhøstede Korn, da er han Tyv derfor. Men er han en vejfarende Mand og giver sin Hest et Neg eller lader den græsse paa Stubben, da er han hverken Ransmand eller Tyv derfor, men fører han noget bort af Ageren, da kan Ejeren af Ageren rejse Sag mod den, der tog det, hvad enten han vil gøre det for Ran eller for Tyveri.

Kap. 48. Hvis en Mand drager med en Hjord ind paa en anden Mands Ager eller Eng.

Drager en Mand med en Kvæghjord eller et Stod Heste eller en Flok Svin ind paa en anden Mands Ager og med Magt lader dem opæde hans Korn, da er han pligtig at bøde fyrretyve Mark til ham derfor, for det er fuldt Hærværk. Men kommer Dyrene ind i en Mands Ager af Vaade paa Grund af Hyrdens Forsømmelighed, da skal den, der ejede Kvæget, erstatte Skaden og give Edsbevis paa, at det ikke var paa hans Befaling, at hans Kvæg kom derind. Men hvis en Mand med Magt lader græsse paa en anden Mands Eng, da skal Ejeren af Kvæget betale Erstatning for Skaden og bøde tre Mark. Men kommer det derind af Vaade, skal han ogsaa betale Erstatning for Skaden. Bliver Kornet saa ødelagt som omtalt, da maa Ejeren af Kornet rejse Sag med Sandemænd og med gode Mænds Vidnesbyrd om Hærværk. Men den, der sagsøges angaaende en Eng, skal værge sig med Kønsnævn, hvis han nægter.

Kap. 49. Hvad der skal forstaas ved Stod og Flok og Hjord.

Mindre end tolv Stykker Hornkvæg udgør ikke en Hjord, tolv Heste et Stod eller tolv Svin en Flok. Men øde-

lægger nogen en anden Mands Korn med mindre end med tolv Kvæghøveder, saaledes som det er sagt, da maa der ikke rejses Sag om Hærværk. Men dog skal man altid for hver Voldsgerning værge sig med Kønsnævn eller foruden Erstatningen bøde tre Marks Bøde.

Kap. 50. Om optaget Kvæg.

Hvis en Mand optager en anden Mands Kvæg i sit Korn eller sin Eng, og Ejeren af Kvæget kommer til Stede, hvad enten det er i Indhegningen eller paa alfar Vej, da maa han ikke tage det fra ham uden hans Vilje. Men tager han det fra ham, da kan han blive Ransmand derfor. Men kommer den, der optog det, hjem med det til sit Hus, og Ejeren da tager det, da kan det blive Hærværk. Dog skal der ikke rejses Sag mod andre end den, der borttog det.

Kap. 51. Hvis en Mand tøjrer paa en anden Mands Ager eller Eng.

Hvis en Mand er (Lods)ejer i Marken og tøjrer sit Kvæg paa en anden Mands Ager eller Eng, da er det Vold, og han er pligtig at erstatte Skaden og desuden bøde tre Mark eller, hvis han vedgaar det, at give Edsbevis paa, at det ikke var paa hans Befaling, at det skete, samt erstatte Skaden. Men vejfarende Mand og Gæst maa man ikke nægte Græs.

Kap. 52. Hvis en Mand dræber en anden Mands Kvæg paa sin Ager eller Eng.

Gaar en Mands Kvæg ind paa en anden Mands Ager, og kommer Ejeren af Kornet eller Agerhyrden til Stede og vil optage Kvæget, men ikke kan gøre det, og Kvæget har Hyrde, og det er kaadt og løber mod Ris eller Gærdestaver og bliver beskadiget derved eller dør, skal den, der

gennede det, hvis han vedgaar at have gjort det, tage det døde (Dyr) til sig og give et andet lige saa godt i Stedet uden Bøde, fordi det havde Hyrde, og den, der ejede Kvæget, skal erstatte Kornet til den, der ejede dette. Men dræber han Kvæget enten med Od eller Æg, skal han erstatte det og desuden bøde tre Mark. Men vedgaar han Drabet og kalder det Vaadesdrab, skal han erstatte Skaden og give tolv Mænds Ed paa, at det var af Vaade og ikke med Vilje. Men var det Kvæg, der ikke var under Opsigt, skal han ikke bøde derfor.

Kap. 53. Om Gornidding.

En Gornidding skal bøde baade den Skade, han gør, og tre Mark til Bonden og lige saa meget til Kongen, for det er Vold og ikke Vaade at dræbe Kvæg, der har lovligt Tøjr paa sig eller staar i Bondens Ornum, som han ejer alene. Hvor som helst en Mand dræber en anden Mands Kvæg' som har Hyrde, hvad enten det er i Indhegning eller udenfor, da er han Gornidding og skal give Erstatning, som det er sagt, og bøde tre Mark til Bonden og lige saa meget til Kongen.

Kap. 54. Hvis en Mand rider en anden Mands Hest.

Hvis en Mand rider en anden Mands Hest uden Ejerens Vilje, skal han bøde tre Mark til Bonden derfor. Men faar han den med (Ejerens) Vilje enten til Leje eller Laan og rider længere, end det er aftalt, da skal han bøde sine to Øre for hver Bymark, han rider over, lige indtil det bliver til seks Øre. Men hvad enten han rider uden Tilladelse eller rider længere, end det var aftalt, skal den altid (ved Afleveringen) være lige saa god, som den var, da han modtog den. Men dør Hesten, eller den bliver mager — men (i øvrigt) kommer hel og holden hjem — og han sværger, at det ikke var hans Skyld, da skal han ikke give Erstatning. Men var det Laan, skal den komme lydeløs hjem. Den, der bliver sagsøgt for de Sager, der er omtalt i disse to Kapitler, skal

værge sig med tolv Mænds Ed, hvis han nægter. Men vil han hverken bøde eller værge sig, saaledes som det er sagt, men lader sig sagsøge paa Tinge til Namsdom, da skal der for ingen af disse Sager bødes mindre end tre Mark til Bonden og tre Mark til Kongen.

Kap. 55. Om Stodheste.

Den, som har Stodheste, skal have dem i Fold paa sin egen Mark og have Hyrde til dem. Vil han ikke gøre det, men ødelægger Bøndernes Vang med dem, da kan de nedlægge Forbud mod dem paa Tinge, og lider Ejeren af Hestene senere nogen Skade, hvis de kommer i Vangen, maa han tage Skade for Hjemgæld. Men hvis nogen har Stodheste paa den Mark, som han ikke er Lodsejer i, da kan Ejerne lovligt kræve, at han skal tage sine Stodheste hjem, men hvis han ikke vil det, og Hestene senere lider nogen Skade, kan han bebrejde sig selv det, for uden Grandernes Vilje maa han lige saa lidt ødelægge deres Græs paa Fælleden som deres Korn med Stodheste. Men køber en Mand for en Mark eller to eller mere af en anden Mands Marker i svigagtig Hensigt, idet han vil ødelægge deres Jord med sine Stodheste, da kan Ejerne tvinge ham til kun at anbringe saa mange, som Marken kan taale efter Guldvurdering, og tage Del i Fælleden, som Svin tager Del i Olden, og de, der bor i Byen, skal bestemme Antallet, for de ved bedst, hvad deres Mark kan føde. Ligeledes hvis Hestene bliver skabede, og den, der ejer dem, ikke vil holde dem for sig selv paa sin egen Jord, da kan Ejerne nedlægge Forbud mod dem paa Tinge og drive dem i Dyndet og dræbe dem uden Bøde. Det samme gælder tamme Heste, hvis de bliver skabede, for det faar den ene Hest af den anden.

Kap. 56. Hvorledes man skal indløse Pant.

For Kvæg, der bliver optaget i Korn eller Eng, skal der gives lovligt Pant, saaledes som Ejerne bliver enige om,

naar de sætter deres Hegn, og det skal indløses, saaledes som de i Forvejen var enige om. Dog har den, der forvoldte Skaden, Ret til at udrede, saa meget han vil, og sværge med tolv Mænds Ed paa, at hans Kvæg ikke gjorde mere Skade. Bliver Pant, der er sat for optaget Kvæg, ikke indløst før Allehelgens Messe, da skal det være forbrudt.

Kap. 57. Om Gærde.

Hver Mand skal sætte sine Gærder, saaledes som alle Ejere samtykker i, og i Forhold til, hvad han ejer i By og Bol efter ret Rebning. Men for Stuf skal man ikke sætte Gærde, medmindre Stuffet støder op til Byens Forte, da skal der sættes Endegærde (mod Forten). Alle skal sætte Gærde for deres Tofter, der er bebyggede, men for ubebyggede Tofter i Byen skal Ejeren sætte Endegærde og alle Granderne Sidegærde, hvis Toften støder op til deres Jord. Men den, som ikke vil sætte sine Gærder paa den Lovdag, som Ejerne fastsætter, skal betale den Bøde, som fastsættes. Men vil han ikke sætte Gærder og ikke betale Bøden, da skal Granderne overdrage en at rejse Sag paa alles Vegne og faa ham dømt til at bøde tre Mark baade til Bonden og til Kongen.

Kap. 58. Om Agergærde.

Vanggærde skal hver Mand sætte i Forhold til hans Ejendoms Størrelse i Byen efter Guldværdi, men for Stuf skal der ikke gærdes. Men hvis det sker, at en Bys Fælled støder op til en anden Bys indhegnede Jord, da skal de, der ejer Fælleden, rejse det halve af Gærdet i Forhold til dem, der ejer Vangen, og de skal være lige om det, for de, der nu har Fælled, kan ad Aare faa indhegnet Mark der og behøve en saadan ligelig Fordeling (af Hegnspligten). Hvis det sker, at de, der har indhegnet Mark, eller de, der har Fælled, ikke vil sætte halvt Gærde og være lige om det, og de, der ejer

Vangen, faar Skade paa Grund af deres eget Gærdes Mangler, da skal de selv bære Skaden, men faar de Skade paa Grund af de andres Gærdes Mangler, hvad enten det er af deres eget Kvæg eller af andres, da skal den, der skulde sætte Gærdet, erstatte Skaden. Men hvis ingen vil vedkende sig det Gærde, som var Skyld i Skaden, da skal Markens Ejere rebe Gærdet og faa at vide, hvem Gærdet tilhører, og den, der bliver fældet ved ret Rebning, han har ikke Ret til at tilbyde Edsbevis, men skal betale den Bøde, som før var fastsat, og erstatte Skaden. Men vil de, der skulde sætte Gærde, ikke gøre det og ikke udrede, da skal Ejerne af Vangen overdrage en Mand blandt dem selv at skaffe dem Ret. Men lader de, der skulde sætte Gærde, Dom overgaa sig, da ifalder hver af dem en Bøde af tre Mark til Bønderne og lige saa meget til Kongen.

Kap. 59. Hvor længe Gærderne skal staa.

Det Gærde, der er om Rugsæden, skal være sat til Paaske eller før og det om Vaarsæden til Pinsedag og skal staa til St. Mikkels Messe, medmindre alt Kornet kommer ind før. Den, der tager Gærdet op før, skal erstatte al den Skade, der opstaar paa Grund af, at det Gærde var fjernet.

Kap. 60. Om Abildgaard og Kaalgaard.

Abildgaard og Kaalgaard og Toftegaard skal enhver selv vogte med sit eget Gærde, hvis han vil have dem indhegnet, og værge dem for alle Slags Husdyr, undtagen alene for Geder og for Gærdebrydere som Okser og Svin, for man kan sagsøge Bonden til at vogte sine Gærdebrydere. I disse Gaarde maa der ikke optages Husdyr, undtagen alene Geder, medmindre det bliver lyst paa Tinge. Men bryder en Mand ind i en anden Mands Abildgaard eller Kaalgaard og stjæler Kaal eller Æbler, da kan han blive Tyv derfor, ligesom om han stjal andre Ting i hans Hus. Men mister en Mand sine

Klæder i en anden Mands Abildgaard, da maa han ikke forfølge Sagen som Ranssag.

Kap. 61. Om Vrag.

Vrag, som driver i Land, og som ingen Mand følger med eller kommer efter, det tilhører Kongen, fordi Kongen ejer alle Forstrande, og det, som ingen Mand ejer, det ejer Kongen ligeledes.

Kap. 62. Hvad der er Vrag.

Mindre Fisk end Stør er ikke Vrag. Men hvad der har været i anden Mands Besiddelse saasom Kiste eller Tømmer eller Klæder eller nogen (anden) Ting, som man kan se har været i Hænder, er Vrag og tilhører Kongen, hvis ingen kommer efter det. Men Fisk, som en Mand kan bære, saasom Marsvin eller Sæl og deslige eller mindre Fisk, det er ikke Vrag, undtagen alene Stør, for Hval og Løft og Stør og alle store Fisk, som man ikke kan bære, de er alle Vrag, og dem ejer Kongen. Dog skal den, som først finder en Hval, før han tager noget deraf, sige det til Ombudsmanden og for sin Umage have en Byrde, hvis han er gaaende, en Hestebyrde, hvis han er ridende, og et Vognlæs, hvis han er kørende. Men kommer en Mand til Stede med Skib, skal han have en Skibsladning, dog ikke til et større Skib end et seksaarers, det vil sige med tre Aarer paa hver Side. Efter at den første har taget sin Lod, skal ingen tage deraf uden Ombudsmandens Tilladelse. Men tager en Mand uden hans Tilladelse, og sagsøger Ombudsmanden ham, skal han udlevere saa meget, som han tog, og desuden bøde tre Mark eller give Ed af tolv Mænd, saadanne som han kan faa i det Kirkesogn, hvori han bor, dog skal det være lovfaste Mænd. Men hvis en Ombudsmand faar en Hval og ikke giver Kongen hans Del deraf, skal han miste sit Embede.

Kap. 63. Om Skibbrud.

Lider en Mand Skibbrud, og er der Folk paa (Skibet), og de kommer levende i Land, har ingen Mand Ret til at komme deres Ejendele nær, hverken Ombudsmanden eller nogen anden, før de selv giver op og paa ingen Maade kan bjerge det, hverken ved egen Hjælp eller med lejede Mænd, og hverken Ombudsmanden eller anden Mand har Magt til at hindre dem i at faa de Folk, de kan leje eller faa uden Betaling. Men er der sandt Vidnesbyrd om, at Ombudsmanden eller hans Svende røver nogle af deres Ejendele fra dem, før de selv opgiver dem, eller forbyder Folk, som de kan leje dertil, at hjælpe dem, skal han miste sit Embede og dog udlevere alt det, han tog fra dem, og desuden bøde fulde Bøder. Men røver nogen anden fra dem, skal han først udlevere alt det, han tog, og desuden bøde tre Mark til dem og tre Mark til Kongen.

Kap. 64. Om Falsk.

Mod Beskyldning for Falsk og for Mordbrand, og hvis en Mand beskyldes for, at han er Stimand, skal man værge sig med Herredsnævn, det vil sige tre Mænd af hver Fjerding, som er i det Herred, og de skal udtages af Ombudsmanden eller en uvildig Mand, der ikke har nogen Del i Sagen og ikke er i Slægt hverken med Sagsøgeren eller med den sagsøgte. Den sagsøgte kan af de udtagne udskyde sine aabenlyse Uvenner, saaledes som før er sagt, for ingen kan tvinges til at værge sig med sine aabenlyse Uvenner. De, der blev udtaget, skal enten sværge den sagsøgte skyldig eller uskyldig i Gerningen, for man kan ikke tie en Mand fra hans Hals eller hans fyrretyve Mark.

Kap. 65. Hvad der forstaas ved Falsk.

Det er Falsk, hvis en Mand rejser Ambolt med Underlag og slaar Penge uden Kongens Tilladelse eller Befaling

eller smelter falsk Sølv og køber og sælger med Penge som han ved er falske, eller med falsk Sølv. Hvis en Mand begaar Falsk, da skal Kongen have hans Haand og den, der fik falske (Penge), Skadeserstatning. Men bliver en Mand narret og faar enten falsk Sølv eller falske Penge og bringer dem til Møntmesteren eller Guldsmeden eller en anden Mand, der kan skønne derom og undersøge det, og ikke vil købe med det, før han har faaet det prøvet, om det er falsk eller ej, da skal han ikke kaldes Falskner. Men hvis han ved, af hvem han har faaet dem, skal han rejse Sag mod ham og enten have Erstatning eller Edsbevis af ham. Men det forfalskede skal dog blive med Vidnesbyrd der, hvor det er fundet. Det forfalskede, der bliver fundet saaledes, skal ikke mere gives ud, men skal enten brændes eller sønderhugges eller kastes i Havet, saaledes at ingen kan finde det.

Kap. 66. Om Mordbrand.

Det er Mordbrand, hvis en Mand enten ved Nattetid eller i Løndom drager hen og sætter Ild paa en anden Mands Hus. Bliver han grebet deri, skal han have sin Hals forbrudt, og Skaden erstattes af hans Gods, og Bonden skal have fyrretyve Mark. Men bliver han fældet ved Edsbevis, skal han erstatte Skaden og selv rømme Landet, lige indtil Kongen viser Naade mod ham i hans Sag.

Kap. 67. Om Stimand.

Stimand er den, der ligger enten i Skov eller Skjul eller paa Hede eller ved alfar Vej og plyndrer enten ridende eller kørende eller gaaende og bringer sit Bytte i Skjul og fordølger sine Gerninger. Bliver han grebet deri, skal han have sin Hals og sin Hovedlod forbrudt til Kongen. Men bliver han fældet ved Edsbevis, skal han erstatte Skaden af sit Gods og (desuden betale) fyrretyve Mark til Bonden og

selv skal han være i Kongens Magt, thi enhver Mand skal styrke Freden.

Kap. 68. Om Hedebrand.

Sætter en Mand Ild i Hede og opbrænder noget, en Mand har erhvervet ved sit Arbejde, saasom enten Lyng eller Tørv, eller Ilden løber ind i Skoven og brænder og ødelægger Skoven, da skal den, der bar Ilden ud, erstatte Skaden, selv om han ikke havde i Sinde at brænde mere end sit eget og ikke at gøre Skade med Ilden. Ligeledes hvis Ilden løber i Hus eller i By, da gælder det samme. Men bærer en Hyrde eller andet Tyende, som ikke er i Fællig med Bonden, Ild ud uden hans Befaling, og der da derved opstaar Vaade, da er Bonden ikke pligtig til at erstatte det. Vil man beskylde ham derfor, skal han give Kønsnævn paa, at det ikke skete efter hans Opfordring eller Befaling. Det er dog mere forsigtigt, at man ikke sætter Ild i Hede, medmindre alle Ejere bliver enige om at afbrænde enten Mose eller Hede og selv gaar med og passer paa, at der ikke kommer Ild i anden Mands Mark til Skade for dem. Men hvis der sættes Ild i Hede paa en Bymark, og den gør Skade paa en anden Bymark, skal Ejerne af den Mark, hvori der først sattes Ild, enten erstatte Skaden eller udpege den, der først satte Ild paa.

Her ender Lovbogen skrevet paa Dansk.

Tillæg til Jyske Lov.

Om Trolddom.

Hvis en Mand beskylder en anden for, at han har forgjort noget, som tilhører ham, med Trolddom, og den sagsøgte ikke vedgaar, men nægter det, og Sagsøgeren beediger Sigtelsen imod ham, da skal den sagsøgte værge sig med Nævn i Kirkesognet, saavel over for Sagsøgeren som over for Biskoppen.

KOMMENTAR

3. 5. *Værge*] »*uæriændæ*«; jfr. Kap. 2 — vel den samme, som i Kap. 46 og 219 omtales som »den, der er hendes nærmeste Frænde og raader for hendes Giftermaal«.

7. *Løsøre*] »*bolfæ*«; omfatter her baade levende og døde Ting; jfr. ASun.: mobilia vel se movencia.

9. *anden Jord*] ɔ: Arvejorden, som var uden for Fællesskabet.

15. *tolv . . Slægt*] ifølge ASun. skulde de tolv Mænd udnævnes af Modparten. Kønsnævn udtaget af den bevisførendes Slægt anvendes i Skaane kun i ganske enkelte Tilfælde, se foruden dette Sted Kap. 4 og Till. A III Kap. 4. Ligesom den sidstnævnte Regel findes i en kongegiven Lov, kan det tænkes, at SkL's Bestemmelser i Kapp. 2 og 4 skyldes Kongens og Kirkens Indflydelse, jfr. ogsaa at Kønsed paa Sjælland forekommer i Rigsloven af 1284, der var givet af Kongen. I JL findes Kønsed overordentlig hyppigt.

17—18. *Negl . . Haar*] Allitterationen viser, at det er en gammel mundtlig Formular. I den hedenske Tid var det almindeligt at udsætte Børn, der led af alvorlige Misdannelser. I den bevarede Kristenret af den norske Eidsivatingslov (fra c. 1160) hedder det endnu, at intet Barn, som har Menneskehoved, maa udsættes, selv om der findes andre Misdannelser. I den norske Gulatingslov (fra det 12. Aarh.) bestemmes, at hvis Barnet har Ansigtet i Nakken eller har Tærne, hvor Hælen skulde være, skal det døbes og derefter anbringes i Kirken for at dø der.

20—25. *Hvis . . Kirken*] mgl. hos ASun.

21. *faa . . Kristendom*] ɔ: blive døbt. At Barnet skulde være døbt for at tage Arv, kunde synes at være et Princip, som Kirken havde faaet gennemført. Sandsynligere er det dog, at det drejer

3. sig om en Modernisering af den i den hedenske Tid gældende Regel, hvorefter Faderen ikke kunde udsætte Barnet, naar det først havde faaet Navn.

26. *Højmand*] hedensk, udøbt Mand, som begraves i Høj og ikke i indviet Jord. Sammenlign den endnu i det 17. Aarhundrede anvendte Domsformel i Tyverisager, hvorefter Tyven dømtes »til Galge og Gren, til Høj og hedensk Jord«.

4. 9—10. *to .. Slægt*] jfr. Kap. 2.

15—16. *og der .. dem*] om Fælliget efter skaanske Ret se Retshistorisk Indledning. S. XXIV f.

18—19. *sammen .. Søskende*] den yngre Haandskriftsgruppe har: »efter deres Fader«, hvad der maa betyde, at Børnebørnene tilsammen faar den Lod i Fælliget, som deres Fader skulde have haft, hvis han havde levet, mens de efter den ældre Haandskriftsgruppe hver faar lige saa stor Lod som de øvrige Deltagere i Fælliget. Det sidste, der stemmer overens med ASun., maa være det oprindelige. Ordene: »og deres Faders Søskende« findes ikke i Lovteksten og bør maaske snarere erstattes med: »*og andre Deltagere i Fælliget*, jfr. ASun.

20—21. *medmindre .. noget*] jfr. Kap. 37. Denne Bestemmelse findes ikke hos ASun. og skyldes maaske en senere Tilføjelse. Naar Børnebørnene som Hovedregel ikke fik noget af Arvejorden, skyldes dette, at de ikke tog Arv efter Bedstefader og Bedstemoder, naar deres afdøde Fader eller Moder efterlod sig Søskende. (Repræsentationsret var ikke anerkendt).

21—22. *Træffes .. Boet*] hvis der er truffet Overenskomst, faar Børnene det, der ved Overenskomsten er fastsat som Faderens Andel.

25—26. *træffes .. Gods*] »*lægs hænne fæ æi i fælæh*«; ordret: bliver hendes Gods ikke lagt i Fællig; jfr. Note til foreg. Kap. Gods betegner her Løsøre, ikke Jord.

27—28. *da .. Børn*] Konen faar kun lige saa stor Lod, som tilkommer et af hans Børn, d. v. s. i dette Tilfælde en Søn (jfr. ASun.). Hovedlodden er den Lod, der tilkommer hver af Deltagerne i Formuefællesskabet. Benævnelsen hentyder til, at Lod-

4. dernes Størrelse var bestemt af Deltagernes Antal (Hoveder) jfr. Fællig og Hovedlod S. 82 f., 106.

5. 5. *Kommer .. Vis*] d. v. s. hvis de er lovformelig gift. Det underforstaas, at der ikke er Børn eller andre Deltagere i Fælliget.

10. *Løsøre*] herved maa dog erindres, at arvet Løsøre i Reglen behandledes som Arvejord.

10. *anden Jord*] ɔ: den afdødes Arvejord eller Jord erhvervet før Ægteskabet.

11—12. *der .. Sted*] »*uarþæ æi barnmynd ællær arfbet*«; hvis der var Børn i Ægteskabet, medførte det, dels at Manden fik Ret til en Søns Lod af Hustruens Jord ved hendes Død, dels at Hustruens arvede Løsøre indgik i Fælliget, dels at Manden fik Adgang til i levende Live at disponere over Hustruens Jord. Dette kaldtes at mynde med Barn. Ordet mynde synes snarest at være afledt af et Substantiv *mund* med Betydning Magt (jfr. latinsk manus). Af Udtrykket »mynde med Barn« er atter dannet Ordet barnmynd, der snarest maa opfattes som et Verbalsubstantiv. Arvebed fandt Sted, naar den ene Ægtefælle havde arvet en Arv, efter at den anden Ægtefælle havde arvet en Arv. Den ene Arv sagdes da at bede (egl. jage) den anden, og begge Arve indgik da i Fælliget. Arvebed er et Verbalsubstantiv dannet af bede paa lignende Maade som Barnmynding af mynde. Om Ordene Barnmynding og Arvebed se Paul Diderichsen, i Arkiv f. nord. fil. 55 S. 297 ff., Fællig og Hovedlod S. 109 ff., Holmbäck och Wessén, Svenska landskapslagar IV, S. 25 ff. og 27 f. Ordene »barnmynd ællær« er formentlig indsat senere, idet de forudsætter, at der er Barn i Ægteskabet, medens Resten af Kapitlet gaar ud fra, at Ægteskabet er barnløst. Maaske er hele Sætningen »og .. Sted« interpoleret.

Kapp. 8—15 indeholder øjensynlig en Sammenarbejdelse af flere Tekster af beslægtet Indhold, idet visse Regler (f. Eks. at Konen ikke kan rejse Sag imod Manden, og at Bonden, hvis han ikke selv har Jord, skal udrede Erstatning i Løsøre til Konens Arvinger) forekommer flere Gange. Kap. 10 er i det væsentlige et Resumé af Kapp. 8—9.

5. 14—15. *før .. Barnmynding*] A[1]: »*før æn han ær barnmyndær uiþær hana*«. DF o. fl. rigtigere: »*før æn barnmynt ær*« (jfr. Arkiv f. nord. fil. 55 S. 300 ff.). Ang. Ordet barnmynt se foreg. Kap. Kun hvis Husbonden havde Barn med sin Kone, havde han Ret til at afhænde af hendes Jord.

16—17. *fordi .. lever*] jfr. Kap. 15.

21. *Guds Ret*] ɔ: kanonisk Ret.

24. *hvor .. ligger*] hun kan rejse Krav om Erstatning for sin Jord over for Husbonden, men ikke fremsætte noget Krav imod Køberen.

27. *Erstatning*] BC tilføjer: og dertil Tylvtered af Odelbønder; jfr. flg. Kap.

6. 6. *Tylvtered .. Odelbønder*] de skal bevise, at Jorden ikke var mere værd. Nærmere Regler for Retsforfølgningen er givet i Tillæg B II Kap. 1.

19. *paa Bord og Delebræt*] »*a borþ ok brutstok*«; som er forbrugt i Husholdningen. »brutstok« er det Bræt, hvorpaa Madvarerne »brydes« eller deles, før de uddeles til Medlemmerne af Husstanden (jfr. Dahlerup i Festschrift für E. Mogk S. 465).

22—23: »*uanset .. Købesummen*«] ɔ: selvom den er brugt til begge Ægtefællers Tarv.

7. 4—5. »*og .. Odelbønder*«] nemlig paa, at han har givet fuld Erstatning. Denne Regel modificeres ved Tillæg B II Kap. 1, hvorefter Erstatningens Størrelse principielt fastslaas af 3 eller 4 Mænd udmeldt paa Tinge. Kun hvis Hustruens Arvinger ikke vil nøjes med denne Erstatning, bliver der herefter Tale om Ed af Odelbønder.

5—11. *Vil .. Kongen*] Reglerne om Stævning til 3 Ting og Bødesatserne, hvis man ikke møder, har ogsaa Gyldighed i andre Sager end de i det foregaaende omhandlede og fremstilles ogsaa saaledes i ASun 7; jfr. Kap. 73 og 83. To Øres Bøden til Sagsøgeren nævnes kun ved 1. og 2. Ting, men gælder utvivlsomt ogsaa 3. Ting; jfr. ASun. (Fællig og Hovedlod S. 203 Note 71).

Kap. 15] jfr. ovf. ved Kap. 8.

17. *vinder*] (sml. isl. vinna) Herved tænkes først og fremmest paa Arbejdsfortjeneste. »taber« refererer sig fortrinsvis til For-

7. ringelse af Boet, ved at Tingene gik tilfældigt til Grunde, eller ved at de ødelagdes eller beskadigedes ved den paagældende Fælligdeltagers egne Handlinger. Endelig kunde der blive Tale om at forringe Boet ved, at det hæftede for et Bødeansvar, som vedkommende paadrog sig. Om Tab ved Afhændelse af Boets Ejendele blev der derimod normalt ikke Spørgsmaal; jfr. Kap. 152.

23—24. »*og give .. lever*] efter SkL har Børnene altsaa vel Krav paa at blive udskiftet, men ikke paa at faa en bestemt Brøkdel af Boet med. Størrelsen af den Lod, de faar med, beror alene paa Faderens Forgodtbefindende — saaledes som det udtrykkelig siges hos ASun. Denne Ordning er sandsynligvis ældre end den i de sjællandske Retsbøger hjemlede.

27. *saaledes .. er*] jfr. Kap. 85.

8. 5. *Tingsvidne*] Vidnesbyrd af Mænd, der har været til Stede ved Tinglysningen (se foreg. Kap.); jfr. ASun., som tilføjer en Regel om, hvorledes Faderen skal benægte, at han har frasagt sig Barnet. I Kap. 170 og andre Steder bruges Tingsvidne som Betegnelse for Vidner, som føres paa Tinge om, hvad der er foregaaet uden for Tinget.

11—12. *for .. Mænd*] ved Edsbevis skal de bevise, at det hele er givet tilbage. Odelbønder ɔ: Selvejerbønder. Lovfaste Mænd ɔ: Mænd, som opfylder Lovens Betingelser med Hensyn til Alder og Paalidelighed for at kunne aflægge Ed.

16. *Landstinget .. Herredstinget*] i Reglen stod det Sagsøgeren frit, om han vilde anlægge Sag ved Herreds- eller Landsting. Kun i visse Sager var det i Loven foreskrevet, hvor Sag skulde anlægges.

17. *Lovdag*] en Dag, der er fastsat af Tinget.

18. *Lovløshed*] »*rætløsæ*«; Trods mod at opfylde de Forpligtelser, som Tinget paalægger. Forholdet behandledes ligesom Ran og medførte den herfor fastsatte Bødestraf. Medens Ran oprindelig var den aabenlyse Bemægtigelse af anden Mands Ejendom, som fandt Sted i Ejerens Paasyn, var Begrebet nemlig paa Landskabslovenes Tid undergaaet forskellige Udvidelser, saaledes at det ogsaa omfattede den blotte Nægtelse af klare Forpligtelser, her-

8. under Undladelse af at efterkomme en Dom. Retshistorisk Indledning S. L-LI.

25—27. *der .. Fællig* (2)] Formuleringen er noget uklar, da en Udarving (en Arving, som er udskiftet og bortflyttet fra Fællesboet), nødvendigvis maa være uden for Fælliget. Forklaringen er muligvis den, at Bestemmelsen fortrinsvis skulle tage Sigte paa Udarvinger, men at man tillige har villet angive, hvilken Retsstilling der i saa Tilfælde tilkom Børnene, der var i Fælliget. Ordene: »hvad enten de er i Fællig eller uden for Fællig« er i saa Fald interpolerede (Fællig og Hovedlod S. 142 f.). ASun. gengiver Reglen saaledes: Naar Manden er død og har efterladt sig Hustru og Børn, hvad enten de er i Fællig eller er Hustruens Stifbørn, skal der udtages en Lod af Fællesgodset for den døde, som fuldstændig skal fratages Hustruen og alene overgives Børnene. Interpolationen skyldes dog snarere en Afskrivers urigtige Anbringelse af en Tilføjelse til Ordet *Børn* i sidste Linie.

27—28. *da .. døde*] *»þa resær þæt þæm døþæ lot«;* det udskiftede Barn bevirker, at der beregnes en Lod for den døde, som deles mellem alle Børnene, baade de udskiftede og dem, der stadig er i Fællig. Derimod tager Hustruen ikke Arv efter sin Mand.

29. *Men .. Side*] en Udarving, som er Konens Barn og Husbondens Stifbarn, bevirker ikke, at der beregnes Lod for den afdøde Moder. Om den senere skaanske Ret se Till. B II med Kommentar.

9. *Kap. 22; 6—7 Fædrenejorden .. Børnene*] ɔ: med Udelukkelse af Moderen.

11. *Barnmynding*] se ovf. ad. S. 5 L. 10.

12. *i Løsøre*] der tænkes herved maaske paa det Løsøre, Hustruen havde erhvervet ved Arv under Ægteskabet, og som ikke var »bedet« af Arv fra Mandens Side. Iflg. Kap. 7 (jfr. Kap. 29) indgik imidlertid saadanne Løsørearve i Fælliget, naar der indtraadte Barnmynding, hvilket jo var sket i det foreliggende Tilfælde. Meningen er sandsynligvis, at Manden efter at have udtaget sin egen Lod af Fællesboet, arver en Lod i dette og i Hustruens Arvejord (P. J. Jørgensen i Ugeskrift for Retsvæsen 1940 B S. 303), jfr. dog Fællig og Hovedlod S. 213.

9. 14. *fuld Lod*] ɔ: Søns Lod eller dobbelt Datterlod.

16. *to Lodder*] ɔ: to Trediedele af Jorden, mens Datteren kun faar een Trediedel.

20—21. *tager .. senere*] den i Slutn. af Kap. 21 givne Regel synes her at være ændret; jfr. at ASun. oplyser, at den ubillige Forskel mellem ældre og yngre Kuld er hævet (jfr. Fællig og Hovedlod S. 143).

Kap. 25] jfr. Kap. 1 og 7.

10. 4. *at .. alle*] at det er Købejord og ikke Arvejord.

6. *Bevis*] ɔ: med Partsed med Mededsmænd.

Kap. 27—28] iflg. disse Kapitler skal Afgørelsen af Stridigheder paa Skifte afgøres af et Nævn af Samfrænder, iflg. Kap. 29 derimod ved Partsed med Mededsmænd. Denne Modstrid genfindes hos ASun.

13. *dem*] C^{2-3}DdδEF^{2}I tilføjer: *og at de ikke kan skifte rettere imellem dem.* Sætningen er oversprunget i den yngre Haandskriftsgruppe, men hører utvivlsomt med til den oprindelige Tekst.

17. *Samsøskende*] ɔ: Helsøskende.

Kap. 29] Kapitlet gengives meget summarisk af ASun. i Kap. 4.

21—22 og 29—30. *finder .. Sted*] se ovf. ad S. 5 L. 10. Naar Barnmynding sidestilles med Arvebed, er der Tale om en Interpolation, der til Dels gør Reglen meningsløs. Naar der forelaa Barnmynding, arvede Manden jo sammen med Hustruens Arvinger i hendes Jord.

25—26. paa .. *Delebræt*] se ovf. ad S. 6 L. 19.

11. 7. *Tages .. beder*] hvis der indkommer Arv baade fra Husbondens og fra Konens Side, indgaar de begge i Fælliget. Om Ordet beder se ovf. ad. S. 5 L. 10. Se dog Till. B II Kap. 4.

10—11. *uanset .. taget*] »*e huær sum tækin ær*«.

13. *som .. sagt*] se Kap. 29.

15. *Nægtes .. Arven*] ɔ: hvis den ene Part nægter at have modtaget en Arv, som er tilfaldet den anden; jfr. ASun.

17. *Indrømmer .. noget*] hvis han indrømmer, at han har modtaget noget af en Arv, som tilkommer den anden Part.

11 18. *Tylvtered*] nemlig paa, at han ikke har modtaget mere, end han har udleveret. Reglen om Tylvtered var sandsynligvis ny paa Lovens Tid, jfr. Kap. 29 og ASun 4.

20—21. *Har .. Arv*] Børnebørnene arvede saaledes kun i Tilfælde af, at ingen af Børnene var i Live; derimod havde Bedstefaderen Ret til i levende Live at give Børnebørnene Gaver (Kap. 37).

22—23. *saaledes .. Moder*] ɔ: saaledes at Søn tager fuld Lod og Datter halv Lod.

23—28. *Er .. Sønner*] kunde synes urigtigt, idet man venter, at den afdøde Søns Lod vilde være dobbelt saa stor som den afdøde Datters, saaledes at Sønnedatteren skulde tage dobbelt saa meget i Arv som Dattersønnerne tilsammen. Hermed stemmer ogsaa ASun. Maaske er Forskellen mellem Sønners og Døtres Stilling i arveretlig Henseende først efterhaanden trængt igennem, saaledes at Reglen i SkL afspejler et ældre Standpunkt, som er forladt hos ASun.

12 2—3. *men .. ude*] »*ok ær barnæbarns barn til ællær frammer*«. Flertallet af gamle Hss. har dog »æi« i St. for »ær«, hvad der giver en væsentlig anden Mening, idet i saa Fald Deling efter Mandtal kun finder Sted, naar der ingen Efterkommere findes efter Arveladeren. ASun. gengiver Reglen saaledes: Mangler de to første Grader, kaldes Børnebørnsbørnene til Arv uden Hensyn til Kønsforskellen, alle til lige Lod, og samme Lov gælder i alle fjernere Grader. Hermed stemmer ogsaa A&O Kap. 13. »æi« er derfor sikkert ikke oprindeligt. Paa den anden Side synes den sidste Sætning i Kap. 34 at forudsætte »æi«, hvilket maaske kan forklares ved, at den først er tilføjet, efter at »ær« var rettet til »æi«.

3—4. *efter Mandtal*] Arvingernes Antal er bestemmende for Loddens Størrelse, idet alle, baade Mænd og Kvinder, arver lige meget.

5. *gaa fremefter*] arves i nedadstigende Linje.

6. *Fremarvinger*] Descendenter af Arveladeren.

7. *Gangarv*] sml. tysk Ganerben ɔ: Samarvinger, som i Forening og med lige Ret arvede en Formue. Gangarv har Hensyn

12. til Arvingernes Ligestilling, specielt til Kvindernes Ligestilling med Mænd.

9. *Dør . . Søn*] der er Tale om en udskiftet Søn, da man med Hensyn til en Søn, der døde i Fællig, skulde forholde sig, som om han ikke havde været til (Kap. 20); jfr. ASun.

9—10. *Barn . . Arving*] Herefter synes Faderen at gaa forud for den afdødes Børnebørn og fjernere Descendens, hvilket maaske oprindelig ogsaa har været Tilfældet. ASun. lader derimod den afdødes hele Descendens gaa forud for hans Fader.

10. *skal . . ham*] Ifølge den almindelige Opfattelse i Litteraruren forudsætter denne Bestemmelse, at Moderen er død; jfr. derimod Slutningen af Kapitlet, hvor der er Tale om det Tilfælde, at den døde efterlader Moder og ingen Fader. Saafremt begge Ægtefæller var i Live, deltes Arven mellem dem. Denne Opfattelse er dog næppe rigtig, idet det maa anses for sandsynligt, at Faderen oprindelig udelukkede Moderen fra Arv efter Børnene. (Fællig og Hovedlod S. 147 f.).

11. *Halvbroder*] d. v. s. paa mødrene Side; jfr. ASun.

17. *Fremarvinger*] Arvinger i nedadstigende Linie.

22. *Gangarv*] se ovf. ad. L. 7.

27. *skøder*] Skødningen var en symbolsk Handling, idet Overdragelsen af Jorden skete ved, at lidt af Jorden blev lagt i Køberens Kappe. Fremgangsmaaden beskrives i ASun 38.

28—29. *Husbondens Børn . . Børnebørn*] Bestemmelsen omhandler det Tilfælde, hvor en Mand i levende Live har skænket Jord til et afdødt Barns Barn, som jo ikke var arveberettiget efter Giveren, naar denne ogsaa efterlod sig Børn ved sin Død. Disse Børn gør nu efter Giverens Død gældende, at der ikke har fundet en virkelig Overdragelse af Jorden Sted i Giverens levende Live, og at de som Følge heraf er berettigede til at tage Arv i den. I denne Situation har Børnebørnene kun Bevisretten, saafremt de har opnaaet *Besiddelsen* af Jorden i Giverens levende Live, hvilket vil sige, at en egentlig Dødsgave var uden Retsvirkning i Forhold til afdødes Børn.

13. 2—3. *hvad . . Mødrenearv*] den Lod, der kunde tilkomme deres Fader eller Moder, hvis de havde overlevet Bedstefaderen.

13. 9. *sund og frisk*] »*kuikær og kuiþæ fuldær*«. Allitterationen »kuiþæ fuldær« betyder egl. med fuld Mave (on. subst. kviþarfylli, fuld Mave).

10. *hele .. Hovedlod*] herved forstaas her 1) den Lod, der ved Skifte af Fællesboet mellem ham og hans Børn og eventuelt andre Deltagere i Fælliget (herunder Hustruen) tilfalder ham + 2) en tilsvarende Lod af hans Særeje (hvorved maa erindres, at ikke alle de Personer, som fik Lod i Fælligsformuen, ogsaa deltog i Skiftet af Særejet, men kun afdødes Descendenter). Om Hovedlodden som Grænse for Dispositioner til Fordel for Kirken se Fællig og Hovedlod S. 66 ff.

15—16. *da. .. Død*] jfr. ASun., hvorefter vedkommende er som død for Verden. Efter kanonisk Ret antoges derimod, at den i Klosteret indtraadte Person stadig var i Stand til at tage Arv (jfr. Fællig og Hovedlod S. 68 Note 17).

19—20. *Har .. Hovedlod*] hvis en Mand ingen Børn har, men kun andre Arvinger, betragtes hele hans Ejendom som hans Hovedlod, som han kan disponere over efter Reglerne i Kap. 38, hvis han gaar i Kloster. Den særlige Definition af Ordet Hovedlod i dette Tilfælde maa antages at være fremkommet ved en deduktiv Slutning ud fra de Regler, der gjaldt, naar der fandtes Børn (Fællig og Hovedlod S. 84).

21—24. *Har .. til*] har han Børn, er hans Hovedlod lige saa stor som en Søns Lod.

Kap. 41—45. Fledførelsesforholdet (af Fled: Hus), der bestod i, at en Person overdrog alt, hvad han ejede og fremtidig maatte erhverve, til andre mod til Gengæld at blive forsørget af disse, spillede øjensynlig en betydelig Rolle paa Landskabslovenes Tid og blev i dansk Ret først endeligt afskaffet ved Tinglysningsloven af 31. Marts 1926. Landskabslovenes Ordning er maaske fremkommet ved en Sammensmeltning af Reglerne om to forskellige Retsforhold: 1) hvor en Person frivilligt hengav sig i Trældom hos en fremmed, 2) hvor han gik paa Aftægt hos sine Slægtninge (jfr. Retshistorie S. 208 f.). Det sidste Forhold har formodentlig oprindelig været ordnet saaledes, at Fledføringen skiftede hele sin Formue mellem Arvingerne og derefter gik paa Omgang mellem

13. dem. I SkL er denne Ordning suppleret med en yngre, hvorefter Fledføringen ved Skiftet forbeholdt sig selv en Hovedlod og med den begav sig, til hvem han vilde af Arvingerne (jfr. ASun.: quemlibet heredum), saaledes at han blev hos denne, og vedkommende ved Fledføringens Død beholdt Hovedlodden, medmindre den oversteg 3 Mark. Endelig kunde det tænkes, at Arvingerne nægtede at modtage Fledføringen, og i saa Fald kunde han iflg. Kap. 42 begive sig, til hvem han vilde *uden* forinden at skifte sin Formue (ligesom Gavetrællen) VL, der som Kap. 85 har optaget SkL Kap. 42, udelader Ordene »med alt det han ejer«, og synes saaledes at kræve, at der ogsaa i det sidste Tilfælde skal finde et Skifte Sted (jfr. Fællig og Hovedlod S. 84 f. med Henvisninger), hvilket utvivlsomt hænger sammen med, at VL i langt højere Grad end de skaanske Retsbøger gennemfører Hovedlodskonstruktionen.

14. 4—6. *Er .. Arvinger*] af ASun. fremgaar, at det kun er det Beløb, hvormed Arven overstiger 3 Mrk., som skal skiftes.

20—21. *Kongens .. Ret*] ɔ: Kongens og Ærkebiskoppens Ret til Bøder.

21—23. *Dræber .. Trediedele*] ASun. tilføjer: Ifølge den nye Ret skal dog Modtageren alene udrede hele Boden. »Den nye Ret« er Loven om Ættebod. (Tillæg A II), som maa være kommet, efter at Skaanske Lov var skrevet, men før Anders Sunesen skrev sin Parafrase.

15. 13. *Barnmynding*] se ovf. ad S. 5 L. 10.

16. *femten .. gammel*] Myndighedsalderen var endnu paa Skaanske Lovs Tid 15 Aar; ASun. har dog 14 Aar, hvilket ogsaa var Tilfældet efter romersk Ret; jfr. Kap. 57.

19. *raader .. Giftermaal*] heller ikke Enken kunde paa egen Haand indgaa Ægteskab.

16. 4. *Lovhævd*] naar en Mand havde haft Jord i sin Besiddelse upaatalt og ubestridt i tre Vintre, havde han erhvervet Lovhævd, og Bevisretten tilkom herefter ham.

7. *Legebørn*] »*æplis børn*«; egl. Børn, der leger med Æbler.

8. *fuldvoksne*] havde naaet Lovalder, som var 15 Aar (S. 15 L. 16).

8—14. *da .. købt*] mgl. i flere Hss. ($A^{2\cdot3}F^2$), A^1 har her:

16. »da er han nærmest til at bevise, at de var fuldvoksne.« Naar Reglen er forbigaaet i de nævnte Hss., staar det maaske i Forbindelse med, at det senere blev bestemt, at et Nævn paa 12 Mænd, udtaget paa Tinget, skulde afgøre, om Børnene var myndige eller ikke, dengang da Salget fandt Sted. (Till. B II Kap. 5).

18. *lovbudt*] Hvis en Mand vilde sælge af sin Arvejord, var han forpligtet til først at »lovbyde« den til sine nærmeste Frænder ɔ: tilbyde dem Jorden for dens rette Pris; jfr. ASun. om Lovbydelse i visse Tilf. af Mageskifte. Lovbydelsespligten indtraadte, selv om der var Børn i Ægteskabet (Fællig og Hovedlod S. 137 f.) og bestod lige til det 18. Aarh. (se Stig Iuul: Lov og Ret i Danmark, 1942, S. 62). Lovbydelsespligten var næppe meget ældre end Landskabslovenes Tid, omend en udbredt Opfattelse inden for Litteraturen hævder, at den gaar meget langt tilbage i Tiden. En Sammenligning af Landskabslovenes Regler viser imidlertid, at der i Løbet af faa Aar foregik en betydelig Skærpelse af Reglerne om Lovbydelsespligten, og da Omsætningen af fast Ejendom først paa denne Tid begyndte at spille større Rolle, er der ikke Grund til at henføre Lovbydelsespligtens Indførelse til et væsentlig tidligere Tidspunkt (jfr. Fællig og Hovedlod S. 137 f.).

23. *Tylvtered .. Mænd*] som Bevis paa, at Jorden har været lovbudt til Frænderne, men at de ikke har villet give den rette Pris (jfr. ASun.).

25. *skøde*] se ovf. ad S. 12 L. 27.

27. *lyse .. Tinge*] nemlig, at Skødningen har fundet Sted.

17. 2—3. *at .. ubestridt*] der kræves altsaa blot, at Faderen skal have været i retmæssig Besiddelse deraf, men ikke, at han har haft det i 3 Aar; se nærmere ASun 37.

14. *Lodkastning*] ved Skiftet fordeltes Jorden mellem Arvingerne ved Lodkastning, som vel snarest har skullet fastslaa den Rækkefølge, hvori Arvingerne skulde have Lod i Toften, hvorefter deres Del i Markjorden beregnedes. Lodderne behøvede ikke at være lige store, idet en Arving kunde have købt en anden Arvings Lod; jfr. ASun. og ndf. Kap. 65.

18. 5. *værge*] være Værge eller Formynder for. ASun. supplerer Reglerne om Værgemaal med Tilføjelsen, at blandt flere lige

18. nære Frænder paa samme Side foretrækkes ved Overdragelse af Værgemaal altid den ældre for den yngre. Oprindelig har Værgemaalet vistnok tilkommet Slægten som Helhed, og efter Landskabslovene var Værgen endnu undergivet en vis Kontrol fra Slægtningenes Side.

13—15. *kan .. er*] den mindreaarige skal ikke bøde hverken til Kongen eller til Ærkebiskoppen, derimod skal Værgen iflg. ASun. af den mindreaariges Gods udrede Bøde til den private forurettede.

20. *gifte sig*] »*mannas*«; gifte bruges ikke i denne Betydning i Gmld.; jfr. ad S. 19 L. 21—22.

21—22. *Børnene .. Ejendom*] ASun. tilføjer i Kap. 23, som ikke har noget tilsvarende i SkL, at for at undgaa uretfærdig Svig og ond Mistanke skal Børnenes Gods enten lægges i Fællig med Værgens, saaledes at Vinding og Tab bliver fælles for begge i Forhold til hver Parts Andel, eller det skal modtages efter Vurdering.

Kap. 59—64. Landskabslovenes Regler om Slegfredbørn var næppe ret gamle, da Lovene blev nedskrevet.

Adam af Bremen omtaler (ca. 1100), at i Sverige gik ægte og uægte Børn lige i Arv. Det er muligt, at man oprindelig har haft en tilsvarende Ordning her i Landet, men at de uægte Børns Retstilling senere er blevet forringet, saaledes som Tilfældet forøvrigt ogsaa var i Sverige. — Dette synes at fremgaa af ASun., af hvis Udtalelse om, at Slegfredsøn tidligere ved Jernbyrd kunde udpege sin Fader, det ses, at den uægte Søns arveretlige Stilling oprindelig ikke vilkaarligt kunde forringes af Faderen. Adskillige af Kongerne i ældre Tid var ogsaa født uden for Ægteskab, og den afgørende Forskel, der i Landskabslovene findes mellem Ægtebørn og Slegfredbørn, skyldes formodentlig Kirkens Indflydelse. Paa den anden Side bærer Landskabslovene Spor af en modgaaende Tendens, der dels viser sig ved, at de fleste af dem — om end i forskelligt Omfang — anerkender, at Børn født uden for Ægteskab legitimeres ved Forældrenes efterfølgende Ægteskab, dels ved at Faderen ensidigt kan forbedre Slegfredbørnenes Retstilling. Iflg. SkL kan det ske, *enten* ved at han

18. i Forbindelse med en Tinglysning giver Slegfredbarnet en Livsgave, og i saa Fald tager det vel ikke Arv efter ham, men derimod efter sine Søskende og andre fædrene Frænder, *eller* ved at han tinglyser Barnet og indsætter det som sin Arving, i hvilket Tilfælde det ligeledes arver Søskende og andre fædrene Frænder. Denne sidste Ordning, der iflg. ASun. er yngre end den anden, forudsætter dog, at Faderen ikke ogsaa har Ægtebørn. Hvis han senere faar saadanne, arver Slegfredbarnet efter sin Fader kun halv Lod mod Ægtebørn.

19. 11. *været Bryde*] bestyret eller forvaltet Børnenes Gods. Bryde (on. bryti), egl. den, der uddeler Maden til Gaardens Folk, dernæst Bestyrer, Forvalter paa en Gaard (lat. villicus), som uddeler Maden og fordeler Arbejdet og leder dette. Der kræves altsaa, at Børnene selv skal have haft Besiddelsen; det er ikke tilstrækkeligt, at Faderen siger, at han har siddet inde med Godset paa Børnenes Vegne.

19. *tinglyst*] jfr. Beg. af Kap.

21—22. *ikke . . guldfæstet*] »*æi gift oc æi gulfæst*«; ikke lovmæssig gift; gift ɔ: bortgiftet, givet til Ægte af den nærmeste Slægtning; gulfæst ɔ: fæstet til Hustru ved Gave af Guld. Alliterationen betegner det lovformelige Ægteskab i Modsætning til det blotte Lejermaal og Konkubinat.

26. *avlet*] afgørende er saaledes ikke, om Barnet er *født*, men om det er *avlet* i Ægteskab.

26—27. *medmindre . . tinglyst*] jfr. foreg. Kap.

20. 4. *Tjenestekvinde*] »*huskonu*«; Trælkvinde. Barnet følger altsaa Moderens Stand.

19—20. *skøde . . Slegfredbørn*] jfr. Kap. 59.

Kap. 65 omhandler Søskendeskifte og fortsætter saaledes Kap. 55—56.

28—2 (S. 21). *da . . var*] Lodder er her de Lodder, der bruges ved Lodkastningen, mens Lodder de to andre Steder i Teksten er Jordlodder. ASun. gengiver det: »Lodderne skal kastes efter Personer, ikke efter Arveloddernes Antal« og begrunder det med, at en enkelt, hvis han maaske forskaffer sig flere Arvelodder, ikke til Ulempe for de andre skal kunne blande dem ind imellem

20. disses Andele derved, at han (ved Lodkastningen) faar flere Lodder paa flere Steder.

21. 9—11. *thi . . lovet*] den, der indtræder i en Retssag paa en andens Vegne som negotiorum gestor, kan altsaa ikke paadrage denne nogen Forpligtelse; men vedkommende har paa den anden Side Ret til at benytte det tilvejebragte Retsgrundlag.

15. *Forte*] »*forta*«; den aabne Plads mellem Landsbyens Gaarde, Bypladsen. Ordet, der er det samme som nyd. Fortov, har som sidste Led to = vestn. tá, brolagt Plads foran Huset.

16. *føre Beviset*] iflg. ASun skal det føres med Tylvtered og to Mænds Vidnesbyrd. Efter EL II 53—54 og JL I 52 skulde Afgørelsen derimod træffes af Nævninger.

17. *Hustofterne*] Hustoften eller Toften var den Grund, hvorpaa Gaarden var bygget, og den nærmest derved liggende Grund. I Modsætning til Bymarken blev Tofterne ikke drevet i Fællesskab.

19. *Reb*] Opmaaling ved Hjælp af Maalereb, Rebning. Iflg. ASun. finder Rebning Sted i det Tilfælde, at den, der har bebygget Forten, klager over, at Hustoften er for lille.

23. *Kongens . . Ret*] Bøderne, som Kongen eller Ærkebiskoppen har Ret til (for Lovløshed, se S. 8 Linie 18). Ærkebiskoppens Ret forudsætter, at Sagen er paadømt af Ærkebispens Domstol. ASun taler kun om Bøde til Kongen (paa 3 Mark) i dette Tilfælde i Overensstemmelse med, at han heller ikke omtaler, at Sagen paadømmes af Ærkebispens Domstol.

22. 5. *og to . . Odelsbønder*] Kombinationen Nævninger og 2 Vidner er ret enestaaende (jfr. dog Kap. 68) og kan maaske forklares ved, at Nævningerne er traadt i Stedet for et oprindeligt Bevis ved Partsed med Mededsmænd. At der i Kap. 69 er Tale om Nævninger, fremgaar af, at de ifalder Bøde til Kongen, hvis de undlader at sværge.

19. *Alminding*] maa her være det samme som Overdrev (jfr. Retshistorie S. 187).

24. *Frist*] »*fæmt*«; egentlig et Tidsrum af fem Dage, men kan dog ogsaa undertiden betegne en Tidsfrist af anden Længde.

22. 27—29. *faar .. Jord*] de, der ikke har villet rebe før Opdyrkningen og ikke har taget Del i denne, kan ikke ved senere Skifte faa Del i den opdyrkede Jord, før de selv har opdyrket deres Jord.

23. 2. *Torp*] Udflytterby.

4. *Oldinge*] »*aldungæ*«; ældre, ansete Mænd.

5—6. *om .. Jord*] ɔ: om Skel mellem Ornum og Bymarken. Ornum (af or (udenfor) num (nema: tage)). Jord, der er undtaget fra Fællesskabet og ikke rebes sammen med Bymarken; iflg. JL. I 46 skulde det være særlig afmærket.

11—12. *som .. tilsvoret*] som har faaet Ret m. H. t. Skellet.

12. *mere*] ɔ: mere, end han har faaet tilkendt ved Oldingenes Afgørelse.

13—14. *da .. Odelbønder*] de, der har »faaet Markskellet tilsvoret«, har derved faaet Bevisretten; jfr. ASun.

18. *de andre*] ɔ: Oldingene.

24. 4. *Bol*] Byens Jordtilliggende var delt i et vist Antal lige store Dele, Bol (jfr. ASun 26), som dannede Grundlaget for Fordelingen af Ledings- og Skattebyrder. I hvert Bol var der som Regel flere Gaarde, som kunde være et halvt Bol, Fjerding, Otting o. s. v.; jfr. det flg. Til Byen hørte ogsaa Overdrev, hvortil alle Bymændene havde Ret i Forhold til deres Andel i Bymarken.

6—7. *Otting .. Bol*] Ejerne af en Otting kan kræve Udligning af de øvrige Ejere af vedkommende Fjerding, paa tilsvarende Maade kan Ejere af Fjerding og af halvt Bol kræve Udligning af de øvrige Ejere af det halve og det hele Bol, hvortil de hører.

17. *tre Mark* (1) .. *Kongen*] at der skal bødes 3 Mark til Bonden i dette Tilfælde, stemmer ikke overens med Kap. 14 og Kap. 83, der kun hjemler to Øres Bøde, men er maaske en yngre Regel, hvis Formaal var at sidestille Forholdet med Ran, fordi der forelaa en Handling paa Trods af et udtrykkeligt Forbud. (Tyveri og Ran S. 190).

26. *Bøder*] for Lovløshed (se S. 8 Linie 18).

25. *Kap. 75 f.* frembyder den Ejendommelighed, at flere forskellige Opfattelser refereres Side om Side, hvilket viser, at Retstilstanden

25. ikke har været fuldt afklaret. Forklaringen herpaa maa søges deri, at Omsætning af fast Ejendom, der hidtil havde været forholdsvis sjælden, nu var kommet til at spille en betydelig Rolle, saa at de gamle Regler, hvorefter det havde Formodningen imod sig, at der havde fundet et Jordsalg Sted, ikke mere var tidssvarende.

4. *Vang*] Bymarken var delt i Vange, sædvanligvis tre (Trevangsbrug), som dyrkedes skiftevis med Rug, Byg (og Havre) eller hvilede. Hvor der kun fandtes een Vang, forelaa det saakaldte Alsædsbrug. Vangen var atter delt i Aase eller Fald og disse igen i Agre, hvoraf hver Gaard ejede flere eller færre efter Gaardens Størrelse.

10. *Leding .. Stud*] de tre Byrder, der hvilede paa Jorden. Leding var endnu paa Skaanske Lovs Tid personlig Krigstjeneste paa Ledingskibet i Forbindelse med Ydelser til Udrustning af Skibet og til Styrismanden. Inne var Arbejdsydelse til det offentlige. Stud (on. stoð, Understøttelse), den egentlige Skat, var en Afgift i Korn (spec. Havre). Byrderne beregnedes paa Grundlag af Toftens Størrelse, og man kunde derfor rejse Spørgsmaalet, om det var lovligt at bortsælge af Markjorden. Som det fremgaar af dette og det flg. Kap., var der delte Meninger herom, idet nogle hævdede, at man skulde have Ret til at sværge den solgte Markjord tilbage til Toften eller omvendt Toften til Markjorden, hvis en Mand havde købt hele Markjorden, mens andre vilde hævde, at den, der havde haft tre Afgrøder af Jorden, dermed havde faaet Ret til at forsvare den. ASun tilføjer (Kap. 35), at den sidste Anskuelse har den almindelige Mening skaffet Stadfæstelse som den mest tiltalende.

13. *sværge .. Hustoften*] sværge, at Markjorden hører til Hustoften, og derved faa den tilbage.

15. *have Bevisretten*] have Ret til at bevise med Ed, at det er hans Jord.

20. *skal .. anvendes*] Meningen maa være: skulde paa den anden Side Rebning kunne ophæve Besiddelse.

27—28. *høstet .. ubestridt*] det udvikles nærmere af ASun

25. (Kap. 37), som i Kap. 36 giver en egentlig Definition af Hævd (Lavhævd).

26. 7. *Rebning .. Grund*] saaledes som det hævdes af Tilhængerne af det modsatte Standpunkt.

15. *Øres Jord*] Jord til en Øres Værdi.

16—17. *hvad .. ikke*] det bortsolgte rebes sammen med det Bol eller den Boldel, det hører til.

22—23. *Lover .. Jord*] »*Fæstær man andrum iorþ at køpæ*«; »fæstær« betyder lover under et vist Ceremoniel f. Eks. Haandslag (jfr. ASun).

24—25. *Hvis .. lover*] »*mælær han*«; blot giver et mundtligt Løfte, jfr. ASun: si nudam et simplicem promissionem fecerit.

28. *Dette .. Lov*] i Kap. 78—80 fremsættes forskellige Anskuelser om, hvem der har Bevisretten, hvis en Mand køber Jord, og Sælgeren kræver den tilbage. Nogle mener, at han først faar Bevisretten, naar han har faaet Lovhævd paa Jorden ved at have høstet tre Afgrøder, mens andre mener, at han faar Bevisretten, saa snart Skødningen har fundet Sted (Kap. 79), og atter andre, at han faar den, naar der er skødet og Køberen er kommet i ret Besiddelse af Jorden (Kap. 80). Iflg. ASun er den sidste Opfattelse, som indtager et Mellemstandpunkt, den almindeligt antagne. Det kræves, at Skødningen skal være bekræftet af 2 Mænd.

27. 12—13. *fordi .. Stikken*] hermed stemmer ASun. Iflg. Varianterne til SkL skal dog Sælgeren sværge sammen med Besidderen, hvis de, der skal sværge, vil svigte denne (formentlig i Tilfælde af, at de ikke stolede paa, at Adkomsten var i Orden).

18—19. *Jord .. sværges*] Sælgeren maa med sin Jord staa inde for Salget, hvis han ikke aflægger Mened paa, at han har solgt. Refererer sig vistnok oprindelig til Mageskifte af Jord og stemmer ikke med den foregaaende Regel, hvorefter Sælgeren alene var pligtig til at tilbagebetale Købesummen (+ 3 Marks Bøde). Noget andet er, at det i Middelalderen var almindeligt, at Sælgeren *samtidig* med Overdragelsen paatog sig en udtrykkelig Forpligtelse til at erstatte Køberen den solgte Jord med anden lige saa god og velbeliggende Jord.

28. 29. *hjemle*] alm. Betydning: er forsvare Ejendomsretten for en anden (over for Trediemand).

29. 1. *faaet .. den*] at have høstet tre Afgrøder paa den; (jfr. Kap. 78).

2. *Ranshævd*] en ved Anvendelse af Magt erhvervet Besiddelse.

7. *han*] ɔ: Sælgeren.

30. 7—8. *Panteskødning*] ɔ: at Pantet blev Panthaverens Ejendom, hvis Pantefordringen ikke blev betalt, i Modsætning til Skødning »til evigt Eje« hvor Erhververen straks erhvervede Ejendomsretten.

12—15. *Vil .. sagt*] mgl. hos ASun.

Kap. 85—90 (*første Stykke*) gengiver Knud VI.s Manddrabsforordning (Tillæg A I). Andre Bestemmelser vedr. Manddrab findes spredt i det flg.: *Kap. 90 Slutn., 92, 97, 113, 118—21.* ASun omgrupperer og samler Manddrabsbestemmelserne i Kap. 45 ff. Lovbestemmelserne er af forskellig Alder, se Poul Johs. Jørgensen, Manddrabsforbrydelsen i den skaanske Ret fra Valdemarstiden (1922), S. 15 ff.

18. *Ættebod*] den Del af Mandeboden, som Drabsmandens Frænder maatte erlægge til den dræbtes Slægt. Bestemmelserne om Ættebod er fremgaaet af Bestræbelserne for at hindre Blodhævn.

19. *Rate*] »*Sal*«; egl. Overgivelse, Betaling (af sæliæ), Mandeboden var delt i tre lige store Rater, hvoraf Drabsmanden betalte den ene og hans fædrene og mødrene Frænder henholdsvis den anden og tredie. Iflg. ASun 47 deltes hver af de tre Trediedele atter i tre Dele, den ene til den dræbtes Arving, den anden til hans fædrene Frænder og den tredie til hans mødrene Frænder.

25. *Sikkerhedsed*] »*tryghd*«; Ed paa, at Frænderne kan være sikre mod Hævn. Det nye i Forordningen er, at der skal gives Sikkerhedsed til de fædrene Frænder, naar disse har betalt. Iflg. ASun skulde den gives af fire af den dræbtes Frænder. Naar hele Mandeboden var betalt, afgaves den fulde Sikkerhedsed af tolv Mænd (ASun 46). Bestemmelsen om Sikkerhedseden mangler i selve Forordningen (Tillæg A I), men dette beror formodentlig paa en Fejl i den bevarede Tekst.

30. 30. *nødt .. Gang*] hvis Mandeboden ikke blev betalt, var Frænderne udsat for Blodhævn.

31. 2. *Nam*] den Handling at tage med Magt, hvad man har faaet tildømt, eller paa anden Maade har Krav paa. Til Nam hører Verbet næmæ ɔ: tage Nam. Der var fastsat bestemte Regler for den Maade, hvorpaa Namtagningen skulde foregaa. Iflg. JL II 58 skulde det foregaa hemmeligt og uden for Gaardsleddet. — Mens Drabsmanden tidligere havde haft Ret til at tage Nam hos uvillige Slægtninge, forbydes dette nu. Det begrundes i Forordningen (Till. A I; jfr. ASun 45) med, at Manddraberen ofte benyttede sin Ret til at tage Nam til at berige sig, hvad der iflg. Forordningens Indledning forøgede Hyppigheden af Drabene.

3—4. *Frænderne .. Ret*] hvis Frænderne ikke kan faa den uvillige Slægtning til at betale, skal de have Kongens Hjælp dertil (jfr. Forordningen: han skal tvinges dertil af Frænderne med vor Hjælp). Kongens Ret betyder utvivlsomt her som ellers i SkL en Bøde paa 3 Mark til Kongen (Jørgensen anf. St. S. 80 ff.). Foruden om en Bøde har der formodentlig kunnet blive Tale om direkte Hjælp fra Ombudsmanden ved Indkrævningen (jfr. ASun.: per exactorem uel ius regium).

10. *hænge .. Tyv*] iflg. Kap. 151 straffedes Tyveri kun med Hængning, hvis de stjaalne Ting havde en Værdi af en halv Mark eller mere. Kap. 85 synes imidlertid at gaa ud fra, at enhver Tyv, der blev grebet med Kosterne, kan hænges, hvilket sandsynligvis er Udtryk for en ældre Ordning.

13—15. *I .. ham*] er øjensynlig vendt imod en tidligere Ordning, hvorefter Slægtens Bidragspligt m. H. t. Bøder ikke var begrænset til Mandeboden.

18. *hvad .. ikke*] det maa antages at være noget nyt, at Slægtninge skal bøde for Følgeskab, foruden at de deltager i Mandeboden sammen med Drabsmanden (Jørgensen anf. St. S. 61 f., 84).

20 og 25. *tre .. Kongen*] Bøden paa 3 Mark til Kongen for Meddelagtighed i Drab er utvivlsomt indført ved denne Forordning. (Jørgensen anf. St. S. 84).

23. *Jernbyrd*] det tidligere Befrielsesbevis for Saar var Tylv-

31. tered, Jernbyrd betegner derfor en alvorlig Skærpelse. (Jørgensen anf. St.).

24. *Tre Tylvter*] da Bøden for Saar, tilføjet af en Medvirkende, var 9 Mark, maatte det hertil svarende Bevis være tre Tylvter, jfr. Kap. 111 og ASun 48 samt Till. B III.

29—2 (S. 32). *i .. der*] I de sjællandske Love omfatter Husfreden kun Huset selv og tilhørende Bygninger, hvad der maa være det oprindelige. Forordningen 28/12 1200 udvider — utvivlsomt under gejstlig Paavirkning — Husfreden til ogsaa at hjemle Fred under Arbejde paa Marken og der, hvor man midlertidig har taget Ophold under aaben Himmel (jfr. Jørgensen anf. St. S. 85).

29—30. *paa .. er*] »*ofna akrum sinum, som han ær*«; Forordningen har: mens han pløjer; »ær« er maaske Fejl for æriær, pløjer.

32. 1. *eller .. Sadel*] mgl. i den latinske Tekst, hvor det formodentlig er oversprunget af Skriveren.

5. *Hærværk*] »*hærwirki*«; Voldshandling udført af en væbnet Skare, »hær« (jfr. Hærværksforbrydelsen S. 31 ff.). Reglerne om Deltagernes Antal og Bevæbning var meget forskellige i de forskellige Love. SkL kræver 5 Ledsagere og 5 Vaaben (jfr. Kap. 88 og ASun 60). Desuden forudsatte Hærværksforbrydelsen, at der forelaa en Krænkelse af Husfreden. I det foreliggende Tilfælde behøvede de almindelige Betingelser for Hærværket dog ikke at være til Stede (jfr. ASun 59).

5. *af .. eget*] Frænderne skal altsaa ikke deltage i Udredelsen af 40 Marks Boden, hvad der maaske var noget nyt (Jørgensen anf. St. S. 66 og 84).

7—8. *tre .. Kongen*] jfr. ovf. ad S. 31 L. 20.

10. *fem .. Folkevaaben* jfr. ovf. ad L. 5. Iflg. ASun krævedes der 5 Folkevaaben, altsaa et til hver af Ledsagerne. Folkevaaben er de Vaaben, hvormed den ledingspligtige Bonde skulde møde i Leding (jfr. JL. III 4.).

12—13. *saaledes .. derom*] iflg. ASun skal han, hvis der ikke er Vidner, rense sig med 3 Tylvters Ed.

32. 15. *fyrretyve .. Sagsøgeren*] Till. A I Kap. 6 fastsætter tillige Tremarksbøder for Medhjælperne. Da denne Bestemmelse heller ikke findes hos ASun, maa Forklaringen være den, at han kun har kendt den kgl. Forordning i den Skikkelse, hvori den var optaget i SkL.

18. *Saar*] Naar Saar er medtaget i Manddrabsforordningen, skyldes det formodentlig, at Drab i mange Tilfælde vilde være tilsigtet, naar der tilføjedes Saar. (Jørgensen anf. St. S. 83).

19. *Jernbyrd*] betegner en Skærpelse over for det ældre Tylvtered (jfr. Kap. 96).

20. *Kødsaar*] »*wathwa sar*«; wathwi (vestn. voðvi) Muskel; AI o. fl. har waþa sar ɔ: Vaadesaar.

21. *Hulsaar*] Saar, der naar ind i Hulhederne i Legemet og berører de indre Dele.

21—22. *den .. Kropshule*] Brysthulen og Bughulen.

25—26. *tre .. Kongen*] at der skulde bødes til Kongen for Saar, er noget nyt; jfr. ovf. ad S. 31 L. 20.

28—30. *Dræber .. Jord*] Stykket afslutter de Lovbestemmelser, der er hentet fra Forordn. 28/12 1200, og de fleste Hss. har herefter nyt Kap. Mens Straffen for at dræbe en Mand, efter at der er bødet for Drab eller for andet, tidligere snarest har været 40 Marks Bøde, skærpes den nu til Fredløshed (Jørgensen anf. St. S. 86).

30—4 (S. 33). *I .. vil*] Stykket behandler et andet Tilfælde af Orbodemaal d.v.s. Forbrydelse, der ikke kan sones med Bøder, men som medfører Fredløshed. Som det fremgaar af ASun Kap. 61, udgør Stykket sammen med Kap. 91 en Forordning udstedt af Valdemar Sejr, hvori formodentlig ligger, at Landstinget ikke har medvirket ved Fastlæggelsen af disse Regler. Den vidtgaaende Regel har næppe heller kunnet trænge igennem. Tilfældet er ikke medtaget i Till. B I, og iflg. Rigsloven af 1284 Kap. 3 gjaldt Kongefreden kun inden for det paagældende Herred. (Jørgensen anf. St. S. 86 f.). ASun nævner i Kap. 61 en Række andre Tilfælde, der er Orbodemaal, og flere kom til i Tillæg B I, hvoraf fremgaar, at Kredsen af Orbodemaal stadig udvidedes.

33. 4. *og .. vil*] Bestemmelsen skal maaske modvirke, at Ombudsmanden i for stor Udstrækning lader Drabsmanden løse sin Fred (Jørgensen anf. St. S. 103).

17—18. *lige .. Værdi*] »*e til ørtok man uarþar*«; egl.: lige til (den, der skal udrede), bliver Ørtugmand. Ørtug = $^1/_{24}$ Mark, idet Marken deltes i 8 Øre og en Øre i tre Ørtug. Iflg. JyL. II 26 strakte Bødepligten sig til 4. Mand ɔ: Næstnæstsøskendebarn.

11—20. *Sker .. Maade*] Bidragspligten har maaske været fordelt saaledes, at der til anden Rate (5 Mark) udredes $2^1/_2$ Mark af Brødrene tilsammen, $1^1/_4$ Mark af Brodersønnerne tilsammen, $^5/_8$ Mark af Søskendebørnene paa fædrene Side tilsammen o.s.fr. Hvis Bidragspligten strakte sig til 4de Mand, blev hans Bidrag $^{15}/_{16}$ Ørtug ɔ: ca. $9^1/_2$ Penning, og det samlede Bidrag blev ialt 5 Mark ÷ ca. $9^1/_2$ Penning, en Difference, man i Praksis kunde bortse fra (Manddrabsforbrydelsen S. 47 f.).

20—28. *Er .. dræbt*] Jørgensen mener (l. c. S. 50 f.), at disse Bestemmelser forudsætter en yngre Ordning, der ikke fordelte de enkelte Bidrag til Mandeboden paa Grupper af lige nær beslægtede Frænder. Efter den ældre Ordning skulde Brødrene nemlig kun komme til at bøde een Gang. Imidlertid synes der ikke at være en saadan Modsætning mellem de to Grupper af Bestemmelser, at det er nødvendigt at antage Eksistensen af en ældre og en yngre Ordning. Iflg. de Regler, som Jørgensen betegner som de ældre, maatte Brødrene principielt komme til at deltage *saavel* i Udredelsen af 2. Rate (sammen med fædrene Frænder) *som* af 3. Rate (sammen med mødrene Frænder), hvilket stemmer vel overens med de formodede yngre Bestemmelser i Slutningen af Kap. 92 om, at dette alene gælder Helbrødre, medens Halvbrødre deltager *enten* i Udredelsen af 2. *eller* af 3. Rate. Derimod kan det snarere antages, at der ved Till. B II Till. 3 er indført en saadan Nyordning, hvorved de enkelte Grupper af lige nær beslægtede Arvinger opdeltes, samtidig med at der skete en væsentlig Nedsættelse af Bidraget for de Personer, som stod alene i den paag. Slægtskabsgrad. Medens saaledes Drabsmandens eneste Helbroder efter den ældre Ordning

33. maatte antages at være pligtig at yde et Bidrag paa 5 Mrk. selv, kunde han nu kun komme af med 1 Mark i det hele.

34. 19. *derefter .. Fingre*] jfr. ASun; videre end hertil gaar Halveringen ikke, for at der ikke for noget Afhug skal indtræde Pligt til at erlægge mindre Bod end tre Mark Penge eller een Mark Sølv.

20—21. *det .. mest*] det, som kræver den største Bøde. Der skulde kun bødes for en af Delene.

25. *efter .. Mænd*] iflg. ASun. skulde de gode Mænds Skøn afgives Aar og Dag efter Saarets Tilføjelse.

Kap. 96 indeholder ældre Ret, som er ændret ved Till. A I 8, jfr. Kap. 89.

28. *Hulsaar*] se ovf. ad S. 32 L. 21.

28—29. *seks .. Sølv*] Værdiforholdet 3:1 mellem Mark Sølv og Mark Penge fremtræder oftere i SkL; jfr. ogsaa ASun 65.

29. *to .. Ed*] i Forordn. 28/12 1200 erstattes Tylvtered i dette og de flg. Tilfælde af Jernbyrd, saafremt der er Vidner paa det, og der indføres Bøder til Kongen (se ovf. Kap. 89).

29. *Kødsaar*] se ovf. ad S. 32 L. 20; ogsaa her har AI og flere »waþa sar«, Vaadesaar.

35. 1. *Stanghug*] Stang indbefatter, siger ASun., Kæp og Stok, Spydskaft, Øksehammer, Kølle og Sværd i Skede.

1. *seks Mark*] den høje Bøde motiveres af ASun. med den store Vanære, der følger med at blive slaaet.

Kap. 97. Kapitlet bryder Sammenhængen i Fremstillingen af Saar og maa derfor antages at være en Interpolation.

13—14. *eller .. bort*] Iflg. ASun. var denne Regel i Overensstemmelse med den gamle Lov. Jørgensen antager (anf. St. S. 55 f.), at denne har gaaet ud paa, at en hel Sal, den fædrene eller mødrene, af Ætteboden, bortfaldt, eftersom den dræbte var i Slægt med Drabsmanden paa fædrene eller mødrene Side. Hævnen havde ingen Plads mellem Frænder, og det var derfor naturligt, at der ikke betaltes Bod.

Kap. 99. ASun tilføjer en Lovbestemmelse om, at hvis et Stykke Træ slipper ud af en Mands Haand og dræber en Mand, skal den, der holdt det, bøde fuld Mandebod.

36. 9. *Rævegrav*] jfr. Kap. 203. Lergrav ɔ: Grav, hvoraf der er optaget Ler.

10—11. *men .. Bøde*] som nedenfor nævnt ved Kap. 104 er der i visse nyere Bestemmelser i SkL en Tendens til at begrænse Ansvaret, hvor der ikke forelaa Skyld hos Skadevolderen, og i flere Tilfælde kan det ses, at disse Regler er indført paa Kongens Initiativ. Ogsaa i Kap. 101 ses Modsætningen mellem det ældre og det nyere Standpunkt. Naar Kapitlet tilsyneladende udelades af ASun., skyldes det formentlig, at det i det hele stemmer med Kap. 203, som refereres af ham i Kap. 118.

13. *haandløs Vaade*] Vaadesgerning, som ikke er foraarsaget af Menneskehaand, jfr. S. 38 L. 5. I den foreliggende Bestemmelse tænkes formentlig kun paa Manddrab, forvoldt ved Vaade, jfr. ASun 56.

14—15. *Horn .. Tand*] allitterende Udtryk: Skade voldt af Kreaturer, Heste eller Hunde; jfr. Kap. 105.

15—17. *for .. Skade*] jfr. Kap. 108. Man kan formentlig slutte heraf, at der ved Manddrab ellers bødedes til Kongen; jfr. JL II 13 og EL III 46.

28. *Tokkebøder*] »*þokka bøtær*«; Bøder for Tilføjelse af Fornærmelse; þokki (vn. þokki) egl. Tykke, Mening.

37. *Kap. 104* Bødebestemmelserne i dette Kapitel er i Modstrid med Bestemmelserne i foreg. Kap. og mildere end disse. Som ASun udtrykkelig siger, skyldes Bødesatserne i Kap. 104 en Forordning af Valdemar Sejr, hvori muligvis ligger, at Landstinget ikke har været medvirkende ved deres Tilblivelse. Den foretagne Lempelse af Ansvaret er sikkert Udslag af Bestræbelser fra Kongemagtens Side for at lade Ansvaret være afhængigt af, at der forelaa Skyld hos Skadevolderen; men en Reform af denne Art kunde ikke paaregnes Tilslutning fra Landstingets Side. De nye Regler er i SkL blevet tilføjet ved Siden af de gamle, uden at Forfatteren har turdet tage Standpunkt for eller imod dem.

Kap. 105. ASun. tilføjer, at selv om en Hest til 20 Marks Værd dræbes eller gøres ubrugelig af en Hund eller af et andet Dyr, skal der ikke bødes mere end tre Mark, og den, der skal bøde,

37. skal føre Bevis for Skadens Størrelse med sine Mededsmænd.

21—25. *Sine .. Tylvtered*] mgl. hos ASun.

30. *laaner .. ud*] det forudsættes, at han udlaaner dem, for at der skal gøres Skade med dem; jfr. ASun.

38. 2—3. *For .. Saaret*] jfr. Kap. 102.

4. *Kongens Ombudsmand*] ASun.: Kongens eller Biskoppens Ombudsmand.

5. *Vilje .. Vaade*] Viljesværk svarer nærmest til Forsæt i moderne Ret, medens Vaade ikke alene omfatter Uagtsomhed, men ogsaa Hændelse. Inden for Vaade sondredes mellem Haandgerning (jfr. Kap. 235) og haandløs Vaade (jfr. Kap. 102).

9. *Nævninger .. Lodkastning*] »*lotatha wæthtæ*« (F^1 m. fl.); »lotatha« af lota, bestemme ved Lodkastning; »wæthæ« vel snarest Plur. af et Ord, der betyder Vidne: en der aflægger Ed ved Tylvtered el. Nævn (jfr. Schlyter, Glossar S. 736). Stedet er forvansket i A^1 »lotæ uætte«, der er søgt forklaret af A. Kock i Festskrift til Finnur Jonsson S. 438 f. Da Kap. 108 forudsætter, at Kongen i Almindelighed har Ret til Bøder for Saar, maa det være en forholdsvis ny Bestemmelse. Naar Loven i Tilfælde af Vaadesaar ikke giver Kongen Ret til Bøder, er dette sandsynligvis begrundet i, at det er Kongens Opgave at straffe den forbryderske Vilje, men ikke at skride ind over for Handlinger, der ikke er baaret af en saadan. At der skulde bødes til den forurettede uden Hensyn til Gerningsmandens subjektive Forhold, skyldes Hensynet til den forurettede, jfr. den udførlige Argumentation hos ASun.

10—11. *Dette .. Kongen* (eller »*Dette .. Nævn afværger Bøder til Kongen*«)] »*þæt ær þæt enæ mal ær næfnd kumbær fore kunungs ræt*«; ASun. gengiver Stedet saaledes: dette er det eneste Tilfælde, hvor der i Anledning af Kongens Ret (til Bøder) kræves Ed af een udnævnt Mand, nemlig den saarede selv.

13. *Ved .. Rate*] »*At þriþiæ sal*«; naar den fulde Mandebod er erlagt.

13—14. *aflægge .. Grav*] »*uitæ i graf mæþ þæn dræpna*«; bevise, at den dræbte og begravede har tilføjet Drabsmanden Saar eller Slag under den Kamp, hvori han selv blev dræbt.

38. 15—16. *om .. Stanghug*] ASun. har henholdsvis een Mark Sølv og to Mark Sølv; han tilføjer, at hvis det er Saar eller Slag, der er tilføjet paa et tidligere Tidspunkt, skal Arvingen, hvis han ikke vil indrømme, værge sig med Mededsmænd efter Klagens Størrelse enten inden Udredelsen af den sidste Trediedel, eller efter at hele Bøden er udredet.

17. *Ligplyndring*] »*ualruf*«; JL III 24 indeholder en nærmere Beskrivelse af, hvad der forstaas ved Valrov. Det maa forudsættes, at det er Drabsmanden, som foretager Ligplyndringen.

22. *Raadssag*] Sag mod en Mand for ved Raad at have tilskyndte til en Forbrydelse.

23. *Hvis .. død*] »*at manne flotum*«; iflg. Axel Kock er flotum Dat. Sing. til Part. flother, flyttet, afgaaet ved Døden (Festskrift til Finnur Jonsson S. 437).

24. *ni Mark*] der omtales ikke Bøde til Kongen, hvorfor Kap. maa antages at være ældre end Forordn. 28/12 1200; jfr. Jørgensen anf. St. S. 64).

30. *fornem Mand*] »*hepuarþe man*«; Stormand; se den nærmere Forklaring hos ASun. i Kap. 63.

39. 6. *Lighedsed*] »*iafnaþæ eþ*«; iflg. ASun. skulde Lighedseden gaa forud for Sikkerhedseden (Kap. 46). Af Kap. 85 ses, at der blev aflagt Sikkerhedsed til fædrene Frænder alene, naar deres Rate var udredet. Denne Ordning var sikkert indført ved Forordningen af 28/12 1200 (Till. A I), men den hertil sigtende Bestemmelse er ikke overleveret i de bevarede Haandskrifter af Forordningen (se Jørgensen anf. St. S. 82). Af ASun 46 ses, at der foruden denne partielle Sikkerhedsed ogsaa blev Tale om Aflæggelse af en partiel Lighedsed.

6. *med 12 Mænd*] ASun. taler kun om Ed af 12 Mænd, men underforstaar sikkert, at Drabsmanden ogsaa aflægger Eden.

8. *Bog*] se ad S. 77 L. 1.

10—11. *vilde .. dem*] det fremgaar heraf, at den dræbtes Frænder ikke var nødt til at tage mod Bøder for den dræbte endsige til at tage mod et bestemt Beløb (Jørgensen anf. St. S. 41 f.).

Kap. 114. Anvendelsen af Lighedsed viser ikke alene, at det

39. var almindeligt, at der blev øvet Hævn i Tilfælde af Saar eller Slag, men ogsaa at det betragtedes som nedværdigende at lade sig nøje med Bøder ved saadanne Krænkelser.

19—20. *skal .. Lighedsed*] som det fremgaar af ASun., skal der heller ikke gives Sikkerhedsed. Bestemmelsen forudsætter, at det ikke har været ualmindeligt, at der blev taget Hævn for Drab af Træl eller Husdyr.

25. *ligesom .. Hulsaar*] se Kap. 96.

40. 2—3. *skal .. faar*] Maksimumsgrænsen var dog 5 Mark, og der skulde ikke bødes for mere end fem Saar (ovf. Kap. 96).

7. *en .. Penge*] ASun. har 30 Penninge, se Retshistorisk Indledning. S. VII f.

10—11. *Naar .. Landstinget*] der bestod dog ikke en egentlig Pligt for Drabsmanden til at melde sig uopfordret. Som det fremgaar af Kap. 121, var det tilstrækkeligt, at han mødte paa Landstinget, naar Arvingen lyste efter Drabsmanden.

11—12. *og bede .. Tinget*] Bestemmelsen kunde synes at forudsætte, at Drabsmanden blev fredløs allerede ved at begaa Drabet, saaledes at der ikke krævedes nogen egentlig Dom herfor. En saadan Ordning er dog næppe sandsynlig. Bestemmelsens Formaal er maaske i første Linie at forebygge, at Freden paa Tinge blev krænket ved Hævndrab (sml. Jørgensen anf. St. S. 34 f.).

12—13. *han .. Gerninger*] de nærmere Omstændigheder ved Udredelsen gengives af ASun 48.

13. *bofast*] Udgaven har bol fastær, der har samme Betydning: som har eget Bo.

17. *Følge .. Raad*] de 3 Former for Meddelagtighed; Reglen om, at Meddelagtighed medfører et særligt Bødeansvar, anses af P. J. Jørgensen for at være relativt ung (anf. St. S. 58 f.).

23. *som .. foreskriver*] se Kap. 123. ASun. tilføjer en Lovregel om, hvorledes Forholdet er, hvis Drabet er foregaaet i Nærværelse af Husbonden eller Sønnen i Huset.

27. *to Tylvter*] der savnes her en Regel om, at 9 Mark kræver tre Tylvter, idet ASun. siger, at hvert Krav paa tre Mark skal benægtes med en Tylvt, indtil Tylvtereden er tredoblet; jfr.

40. DgL Text III Var. Reglen er formentlig faldet ud ved en Afskrivningsfejl.

27—29. *Derefter .. tilbage*] ASun. tilføjer, at der er nogle, der vil, at der for hver Trediedel af Mandeboden skal føres Bevis af to Vidner og tre Tylvters Ed (altsaa ialt 6 Vidner og 9 Tylvters Ed).

29—30. *Saaledes .. Gæld*] d. v. s. Edsbeviset er højst tre Tylvter; jfr. Note til L. 27 og ASun.: Men i alle andre Tilfælde er tredobbelt Tylvtered nok; jfr. ogsaa Till. B. III. Et Haandskrift fra det 15. Aarh. tilføjer: Æn tho sigher koningh Waldemar at foræ all hogh giæld schal sæliæ thriggiæ tylter eed.

41. 2. *dølger .. sig*] et lønligt Drab var Mord, som straffedes med Fredløshed. Det var dog en Forudsætning, at Gerningsmanden var stævnet til tre Ting efter hinanden i Overensstemmelse med Reglerne i Kap. 121.

5—6. *da .. efter*] da skal han lyses i Band af Kirken.

11. *Tingsvidne*] se ovf. ved S. 8 L. 5.

13—17. *saa at .. Banemand*] er sandsynligvis en i Teksten interpoleret Marginalnote, der resumerer de foregaaende Regler.

18. *Skudsjern*] ɔ: Kastejern. Fremgangsmaaden ved Jernbyrd med Skudsjern beskrives i Kap. 155.

19. *skal .. skyldig*] »*wete hanum ey asswaru eþ*«; Ordlyden af en saadan Ed se Kap. 149.

25—26. *Bliver .. Sag*] ɔ: han erklæres fredløs. (Manddrabsforbrydelsen S. 41).

29 f. Ialt kan saaledes 10 Mænd sagsøges for Mordet. Det forekommer ejendommeligt, at den tiende skal præstere et vanskeligere Befrielsesbevis end de ni foregaaende (gaa paa glødende Plovjern i Stedet for at bære Skudsjern), idet man maatte antage, at jo flere der i Forvejen havde været indstævnet, desto ringere Sandsynlighed var der for, at de efterfølgende var Skyld i Mordet. Det strenge Befrielsesbevis kan maaske forklares ved, at Sigtelsen mod den tiende Mand skal støttes af 12 Mænds Ed, og at det paa Grund af den økonomiske Risiko, deres Ed medførte for dem, vilde være vanskeligt at faa dem til at aflægge Eden, medmindre der var stor Sandsynlighed for, at Sigtelsen var rigtig. Herefter var det rimeligt at skærpe Kravene til Befrielsesbeviset.

41. 31. *han .. Plovjern*] »*ma han þæn tindæ til scra cummæ;* C^{2-3} tilf.: Thæt ær at ga at skra. at man skwldæ ga offnæ tolff ploghjærn allæ brænnandæ mæt sinæ baræ føtær.

42. 9—12. *Bliver .. derpaa*] iflg. ASun. skulde der efter den gamle Ret betales 3 Mark for en Træl, efter den nye Ret skal man føje saa meget til, at man trygt med Tylvtered kan godtgøre, at Trællen ikke var mere værd.

14. *halvanden Mark*] ɔ: det halve af Drabsbøden jfr. for frie Mænds Vedkommende Kap. 95.

20—21. *Tokkebod*] se Side 36 Linie 28.

24—26. *Bliver .. bliver*] jfr. ASun. (Kap. 69) om større Tokkebod, hvis en Træl bliver slaaet i Herrens Paasyn.

43. *Kap. 124.* jfr. ASun 71 om Skade forvoldt af Træl paa en anden Træl eller paa et Dyr af tam Natur.

4—5. *aldrig*] ifølge Gædeken (S. 68) er denne Udtalelse vendt imod en ældre Opfattelse, hvorefter Herren hæftede for Trællens Gerninger som for sine egne (jfr. Kommentaren til JL I 32).

12. *Kongen*] iflg. ASun 50 Kong Valdemar (II).

16—19. *Giver .. ham*] ang. de nærmere Regler om Frigivelsen se ASun 73.

44. 1. *Bæltebod*] »*lindæ bot*«; ang. Oprindelsen til Udtrykket se ASun 52.

15. *avler .. Kvinde*] iflg. ASun 74 fulgte Barnet altid Moderens Kaar.

26—27. *Stjæler .. Ombudsmand*] jfr. Kap. 151.

27. *Kongens Gaard*] nemlig i det paagældende Herred.

45. 6—7. *stjal .. Magt*] mistede sin Frihed paa Grund af Tyveri.

11—14. *skal .. Maade*] om den ældre Retstilstand se ASun 77.

24—26. *inden .. Mark*] bemærk Modsætningen mellem Landet (Skaane) og Kongens Rige ɔ: Danmark.

46. 2. *Ransagning*] om Ransagning se nærmere Kap. 140. — ASun. tilføjer yderligere 2 Kapp. om Trælle, som ikke findes i SkL. Hvis nogen overfor Trællens Herre paastaar, at den flygtede Træl har Ret til Frihed (Kap. 80), og hvis en Mand, der er i Frihed, kræves til Trældom. (Kap. 81).

46. *Kap. 135.* Kapitlet afslutter Kapitlerne om Trælleretten; ASun. tilføjer et Kap. (84), som ikke findes i SkL om Hjemkomstret (jus postliminii), hvorefter den, der vender hjem fra Fangenskab fra Fjenden, har Ret til at faa alt sit Gods tilbage uanset den Hævd, andre har kunnet faa paa det.

12—13. *som .. dømmer*] se nedenf. Kap. 151.

14—16. *og senere .. foreskriver*] der er saaledes efter SkL ikke Tale om, at Hæleren uden videre behandles som Tyv, modsat JL II 96.

16—17. *som .. foreskriver*] se de flg. Kapp.

20—21. *skal .. By*] »*takfaræ at hanum til førstæ by*«; Teksten er muligvis noget forvansket. Iflg. ASun. skal han kræve Borgen paa den Maade, at han skal kræve sig anvist en Mand, der paa fyldestgørende Maade vil gaa i Borgen for, at han giver Møde og retter for sig enten paa Herredstinget eller i sit Hjem.

28. *Jern og Lænker*] »*iarn ok fiatur*«; fiatur, jfr. vn. fjoturr, Lænke, især Fodlænke.

47. 3—4. *være .. paa*] man maatte ellers kun binde den Mand, man greb med sine Ejendele (jfr. Kap. 138).

3. *med .. Ret*] han skal ikke bøde til Kongen for det.

10—11. *Borgen .. Tinget*] han skal skaffe Borgen for, at han giver Møde enten hjemme i sit Hus eller paa Tinget; jfr. ASun.

13—14. *ubunden .. Lænker*] med Fodlænker og ikke bagbunden.

14. *Kan .. Herredstinget*] kan den sagsøgte ikke paa Herredstinget føre Bevis for sin Ejendomsret til Godset.

23—24. *gøre .. dømmer*] Reglen synes at forudsætte, at det er den bestjaalne selv, som eksekverer Hængningsstraffen (jfr. ogsaa Kap. 151).

24. *Landet*] ɔ: Landstinget.

48. 7. *sine Vidner*] AB o. fl. har (urigtigt) Tingsvidne.

12—13. *derefter .. for*] det er Sagsøgeren, der fører Bevis for, hvormeget det stjaalne beløber sig til; jfr. ASun 86.

20. *uden .. skiftes*] jfr. ASun 87, der giver Reglens Begrundelse. Det fremgaar heraf, at Gerningsmandens Hovedlod først beregnes, efter at den bestjaalne har faaet, hvad der tilkommer ham. I Forhold til den private Sagsøger hæfter altsaa

48. *hele* Boet, i Forhold til Kongen kun en Hovedlod af Boet ÷ det, som den bestjaalne har faaet.

23. *under .. Laas*] i aflaaset Kiste eller Skrin i et laaset Hus.

24. *med .. Hovedlod*] jfr. JL. Iflg. de sjællandske Love var hun kun skyldig at bøde tre Mark.

26. *stjæle*] ASun. omtaler i Kap. 87, hvorledes der efter nogles Mening kan føres Bevis for god Tro af dem, hos hvem Kosterne findes.

29. *kræve Borgen*] »*takføræ*«; kræve, at en Mand skal staa inde for, at han vil komme til Tinget.

49. 3. *en Femt*] en Frist paa fem Dage; se dog ASun 88 om kortere og længere Frister i visse Tilfælde.

4. *Brofjæl*] »*brofial*«; Var i hvert Fald i Købstæderne den Planke, der danner Overgang fra Vejen til Huset.

14. *Sværd .. Sværdrem*] ASun.: Sværd i Skede, som der endnu ikke er fastgjort Bælte ved.

20. *Garant*] »*uin*«; egl. Ven, en Mand, der skulde være tilstede ved Køb af Løsøre, og som kunde garantere for, at Tingen var lovlig købt.

23. *saaledes .. sagt*] nemlig i Slutn. af Kap. 142.

28—29. *kommer .. Anvendelse*] »*ræ bortæ bast ok band ok kunungs ræt*«; ɔ: da kan han ikke bindes som Tyv, og Kongen har ikke Ret til Bøde.

30. *Bonden .. sit*] hvor Beviset lykkes for sagsøgte, har Sagsøgeren kun Krav paa at faa sit Gods tilbage.

50. 2. *desuden .. dobbelte*] ASun. tilføjer: og fængsle Besidderen som Tyv.

13. *Bonde .. stjaalne*] »*sinæ uirþning*«; egl. det, Bonden (ɔ: Sagsøgeren) vurderer det stjaalne til.

14. *Kongen .. Ret*] ɔ: 3 Mark i Bøder til Kongen (jfr. ASun 90).

14. *Madban*] jfr. ASun.

15—17. *Efter .. Landstinget*] der gives her ingen Begrundelse for, hvorfor Sagsøgeren skal drage til Landstinget. Derimod udtaler ASun., at Sagsøgeren skal drage til Landstinget, hvis han ikke vil nøjes med den Retsstilling (nemlig som følger af

50. Herredstingets Dom) eller ikke kan faa det tildømte i Hænde.

21. *Skudsjern*] se ovf. ad S. 41 L. 18.

22—23. *da .. dobbelt*] »*þa brændær han bondænum til sinæ uirþning, ok a tuægildis*«; hvis han fældes ved Jernbyrden, skal han betale Sagsøgeren Værdien af det stjaalne og desuden det dobbelte (Tvigild) af Værdien.

26—27. *trods .. Fraværelse*] »*ofna bak*«; egl. paa hans Ryg.

27. *Vaabentag*] Udtryk for Tingmændenes Tilslutning til den trufne Afgørelse, jfr. ASun 90, hvorefter Vaabengny (d. v. s. at Vaabnene slaas mod hinanden) og Vaabentag anvendes for at understrege, at enhver har Lov til at anfalde den fredløse med Vaaben. Lignende Skik omtales i norske og islandske Love. Fortegnelse over Litteratur vedr. Vaabeneden, se Lund, Ordbog S. 161, Svenska landskapslagar IV S. 101. Se ogsaa Svend Grundtvig: Om de gotiske Folks Vaabened (Oversigt over det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger 1870).

31—1 (S. 51). *Mænd .. Forfald*] i Kap. 147 Slutn. foreskrives Formen for Beviset.

51. 1. *Landet*] Skaanske Retsomraade.

3 og 4: *en halv Maaned*] formodentlig fordi der kun afholdtes Ting hver 14. Dag, jfr. Till. A III 1.

25. *Sværger Nævnet*] ɔ: følger Nævnet den sagsøgtes Paastand og sværger ham uskyldig.

26. *Brister .. ham*] ɔ: sværger Nævnet ham skyldig.

27—1 (S. 52). *Sagsøgeren .. skyldig*] »*hin, ær sak søkær, uetæ hanum æi asøræs eþ*«; havde den sagsøgte straks valgt at bære Jern, skulde Sagsøgeren have svoret ham skyldig (jfr. det flg. og ASun.). M. H. t. Ordlyden af Eden se Kap. 149.

52. 5. *man*] Sagsøgeren, jfr. ASun 92.

8—9. *Stoler .. Nævnet*] ɔ: frygter han for, at Nævnet vil fælde ham.

10. *bære Jern*] iflg. ASun. drejer det sig om Trugsjern.

10—11. *Sagsøgeren .. Ed*] Ordet »ikke« findes i alle Haandskrifter undtagen A^2 og er derfor medtaget i Oversættelsen. ASun. viser dog, at det sandsynligvis er fejlagtigt.

13—16. *De .. Bog*] denne Sætning har formentlig oprindelig

52. sluttet sig til Kap. 146, saaledes at den foregaaende Del af Kap. 147 udgør en Interpolation (Manddrabsforbrydelsen S. 8).

Kap. 148. Det forudsættes øjensynligt, at hvis Finderen ikke gaar frem efter de her fremstillede Regler, behandles han som Tyv, hvilket næppe var den oprindelige Ordning.

29. *Kongens. . Bonden*] Bøder til Kongen og til Sagsøgeren.

31. *Den . . skyldig*] jfr. Kap. 121, 147, 149.

53. 8—9. *Edsbevis . . om*] jfr. Kap. 142—44.

15. *som . . Sager*] se ovf. Kap. 142—44.

17—18. *Tingmændene . . mindre*] det er dog en Forudsætning, at Kosterne findes hos ham (jfr. Kap. 145).

19. *fradømme . . Huden*] ɔ: dømme til Piskning (Hudstrygning).

19—20. *eller . . vil*] f. Eks. et Øre; ASun. nævner ogsaa Brændemærkning i Ansigtet.

21—22. *for . . vil*] jfr. Kap. 153.

24—25. *Men . . ham*] iflg. Kap. 184 maatte en Tyv ikke bindes for mindre end en Værdi af en Øre (ɔ: 30 Penninge).

27—28. *Kirkebryder . . Morder*] ɔ: Indbrudstyv i en Kirke eller Snigmorder; ASun. tilføjer yderligere Brandstifter.

28. *dømme . . Hjul*] iflg. ASun. kan de foruden til Radbrækning dømmes til at stenes eller brændes.

54. 10—12. *Men . . derfor*] Begrundelsen er formodentlig, at Trællen eller Tyendet maatte have stjaalet Tingen fra Herren (Tyveri og Ran S. 186).

Kap. 153] fortsætter Kap. 151.

21—23. *derefter . . andet*] m. H. t. Begrundelsen af Reglen se ASun 99.

29. *til . . Fald*] »*til fulz oc æy til falz*«; fuldt ud, som han skulde, og ikke blev fældet.

55. 2. *Trugsjern*] anvendtes iflg. ASun 99 kun som Bevismiddel ved Tyverisigtelse. At dette ikke var Tilfældet, fremgaar af SkL 177, 226 (ASun 110, 132).

3. *fra Stokkene*] »*fra staffum*«; fra de Stokke eller Pæle, hvorpaa det glødende Jern blev anbragt.

6. *Ed . . skyldig*] »*asswaru eth*«; se ovf. Kap. 121, 147 og 149.

9. *om Lørdagen*] nærmere Regler om Tidspunktet for Jern-

55. byrden og om den Fremgangsmaade, som skulde følges, findes i ASun 99.

10—11. *Tingtiden .. ude*] jfr. EL II 48.

14—16. *yde .. Ret*] Præsten skulde have en Godtgørelse for sin Bistand ved Jernbyrden; ASun. tilføjer: efter Kirkens eller Provinsens Sædvane.

18. *Fastehelg .. Helg*] ASun. redegør nærmere for, hvilke Tider det drejer sig om.

27. *som .. kræver*] se ovf. Kap. 145.

56. 10. *som .. foreskriver*] se ovf. Kap. 142—44.

19—20. *Indrømmer .. Træl*] »*Ryftær bondæn sialfær sahu* (Fejl for *sahn*) *æftir sinnum þrælle;* jfr. ASun.: hvis han efter at have erfaret sin Træls Tyveri har sørget for at kundgøre det, inden han blev stævnet.

23. *ikke*] mgl. i A; i B tilføjet i Marg.

25. *give Tylvtered*] nemlig paa, at der ikke er mere.

28. *med .. Ed*] iflg. ASun 97 kræver nogle Tylvtered, mens andre kræver Mededsmænd i Forhold til Værdien.

29. *give .. Ed*] paa, at der ikke er mere.

57. 3—4. *give Tylvtered*] nemlig paa, at der ikke skyldes mere for Tyveriet. Beviset for at Trællen er bortløbet føres altsaa kun med to Mænds Vidnesbyrd, jfr. ASun 98.

4. *to .. bortløbet*] saa at Trællen altsaa ikke kunde antages at have begaaet Tyveriet efter Herrens Ordre.

11. *Bryden*] den kgl. Ombudsmand, jfr. L. 15.

18—19. *helt .. holdent*] »*al gørlæ«;* »gørlæ« opfattedes tidligere som Navn paa en Fisk. Ordet er rigtigt forklaret af Johs. Steenstrup, Hist. Tidsskr. 7, VI S. 119 f.

21. *Kongens Gaard*] i Herredet.

26. *bøde .. Mark*] Forholdet behandledes som Ran i Overensstemmelse med den Tendens, der ogsaa finder Udtryk andetsteds i Landskabslovene, til at behandle Ikke-Opfyldelse af en Retspligt som Ran (Tyveri og Ran S. 188).

58. 11. *efter Loven*] jfr. Kap. 142—44.

15. *aflægge Adkomsted*] »*dryhæ til uinningæloh«;* bevise sin Adkomst ved Ed. Brøndum-Nielsen (Gammeldansk Grammatik III

58. S. 217) mener dog, at uinningæloh betyder Betaling for Tilbagebringelse af fundne Sager, hvilket imidlertid ikke giver Mening paa dette Sted. Se derimod om uningælogh i EL III 59.

21. *Haandran*] der tænkes formodentlig fortrinsvis paa Kreaturer, jfr. det flg.

28—1 (S. 59). *Gaar .. Mark*] iflg. JL III 48 er det Hærværk og skal bødes med 40 Mark.

59. 2—3. *Hjord .. Svineflok*] se Beg. af Kap. 169.

7—8. *Tolv .. Flok*] hører indholdsmæssigt til foreg. Kap.; jfr. L. 2—3.

9. *Øg*] Trækdyr, Hest (vn. eykr).

11—13. *med .. Optagelse*] ASun. tilføjer en særlig Regel for det Tilfælde, at Skadevolderen hører hjemme i en anden Landsby.

15. *i Drift*] »*a flot*«; flot er samme Ord som oht. fluht, nht. Fluch (se Axel Kock i Festskrift til Finnur Jonsson S. 437 f.). Det var tilladt at drive Kvæg over Landsbyens Marker.

60. 7—8. *saa .. Værdi*] jfr. Kap. 175.

10—11. *hans Tingsvidner*] Vidnerne, han har ført paa Tinge for sin lovlige Fremgangsmaade.

15 og 16. *Bryde*] Forvalter, se ovf. ad S. 19 L. 11 og S. 57 L. 11.

20—21. *Tokkebod .. der*] iflg. ASun. var Tokkeboden til Kongen og Ærkebiskoppen 3 Mark Penge ligesom til Bryden. At Tokkeboden til Bryden ogsaa er tre Mark, er formodentlig en nyere Bestemmelse.

23. *tredie .. Ed*] paa, at Kvæget var kommet ind i Kornet ved Vaade.

30. *tre Mark*] jfr. ovf. ad L. 20—21.

61. 3. *to Øre*] den almindelige Tokkebøde for en Bonde; jfr. Kap. 122 og 175. For Hor var Tokkebøden dog 3 Mark (Kap. 217). ASun. opstiller som Alternativ til Udredelsen af Toøresboden, at Dyrenes Ejer skal rense sig for Skyld i Tyveri. Den usædvanlig lave Bøde for Tyveriet viser maaske tilbage til en Tid, da det paagældende Forhold ikke betragtedes som Tyveri, men kun medførte almindelig Tokkebod (Tyveri og Ran S. 202).

8. *give .. Ed*] paa, at Skaden ikke var større.

61. 15—18. *Var .. Tylvtered*] Lovstedet giver ikke nogen klar Regel om, hvilket Bevis der skal føres, hvis Dyret er mindre værd end 2 Øre, eller Værdien ligger mellem 2 og 4 Øre. Af ASun. fremgaar, at der i det første Tilfælde skal anvendes Trediemands Ed, i det sidste Sjettemands Ed.

26. *to .. Penge*] Formaalet med denne Bestemmelse er øjensynlig at fiksere Bøden til et bestemt Beløb i Penge paa en Tid, da Møntværdien var stærkt svingende. Ifølge ASun 65 (jfr. SkL 96) kunde Bøder til private altid afgøres ved Erlæggelsen af en Trediedel af Bødebeløbet i Sølv eller Sølvs Værdi, hvilket vil sige, at Kursen paa udmøntede Penge paa den Tid var $33^1/_3$%. Paa tilsvarende Maade bestemmer Valdemars sjællandske Lov, Yngre Redaktion Kap. 87j, at 2 Øre —som jo svarede til 6 Ørtug — er 2 Ørtug Sølv. SkL Kap. 175 indeholder i hvert Fald en herfra afvigende Bestemmelse, men iøvrigt er dennes Indhold uklart. Jørgensen (Manddrabsforbrydelsen S. 25) mener, at den fastslaar, at to Øre skal have en Værdi af 4 Ørtug Penge (i Stedet for 6 gamle Ørtug, der svarede til 2 Ørtug Sølv), d. v. s. at Kursen fikseres til 50%. En anden Opfattelse findes hos Wennström (S. 240), der forstaar Bestemmelsen saaledes, at hver Øre skal svare til 4 Ørtug Penge. Herefter skulde der altsaa være fastsat en Kurs paa 25%. Holmbäck & Wessen (S. 120) mener ogsaa, at en Øre for Fremtiden skal svare til 4 Ørtug Penge, men antager, at der med »Øre« tænkes paa »Øre Sølv«. Dette giver en Kurs paa udmøntede Penge paa 75%. Ogsaa Steenstrup (S. 236) antog, at »Øre« betød »Øre Sølv«; men fastslog herefter, at Bestemmelsen havde samme Omregningsforhold som EL III 46, hvorefter Kursen imidlertid er $66^2/_3$%. Af de her refererede Fortolkningsforsøg synes Jørgensens at have den største Sandsynlighed for sig, ikke mindst fordi de ændrede Bødesatser i Till. B III ladeı sig tilfredsstillende forklare ud fra Jørgensens Fremstilling af Sammenhængen, ligesom det støttes af de andetsteds foreliggende Oplysninger om Møntværdien ca. 1240 (jfr. AakjærS.*129 med Henvisninger). Hvor meget yngre Till. B III er end SkL, kan ganske vist ikke siges; men Bestemmelsen i SkL 175 kan meget vel repræsentere et yngre Indskud i

61. den oprindelige Tekst, jfr. ogsaa, at ASun. ikke har nogen hertil svarende Bestemmelse.

29—30. *nægte .. Ed*] nemlig ved at sværge paa, at det ikke var to Øre værd.

31. *tredie .. Ed*] paa, at Dyret ikke var mere værd, end det Erstatningen beløb sig til.

62. 2. *Gorniddingsværk*] Gor er Indholdet af Tarmene; Ordet kendes endnu i danske Dialekter.

7—8. *tre Mark .. det*] Bødens Størrelse gør det sandsynligt, at Forholdet er blevet opfattet som Ran, idet der under dette Begreb nu ogsaa indgik visse grove og aabenlyse Tilfælde af Tingsbeskadigelse.

10. *stjæler .. dræbe*] mens der i det foreg. er Tale om aabenlyst Drab af Kvæg, navnlig i Forbindelse med Optagning, er der her Tale om hemmeligt Drab, hvorfor Straffen var langt strengere.

23. *Stodheste*] Heste, som hører til et Stod, en Flok paa mindst tolv. Stodheste og vilde Heste er løsgaaende Heste, som ofte holdtes paa Øer og Halvøer og andre afsondrede Steder.

25. *Mikkelsmesseaften*] Aftenen før Mikkelsdag d. 29. Sept.; jfr. JL III 59.

63. 1. *som .. sagt*] nemlig i Kap. 170.

10. *Bøder .. foreskriver*] iflg. ASun. 3 Mark.

17—18. *kundgøre for*] »*skærskytæ foræ*«; jfr. isl. skirskota, erklære i Vidners Overværelse, tage til Vidne paa jfr. Secher: Om Vitterlighed og Vidnebevis (1885) S. 5 f.

20—22. *Nægter .. Mark*] Forholdet betragtes som Ran (jfr. Slutningsbestemmelsen i samme Kapitel). Der foreligger her ligesom adskillige andre Steder i Landskabslovene en Udvidelse af det oprindelige Ransbegreb. ASun. taler om »negata justitia«, fordi han har forholdt sin Modpart hans Ret ɔ: Lovløshed, jfr. Kap. 19 med Kommentar.

64. 2—3. *fordi .. Erstatning*] han kan altsaa vente, indtil hans Korn er indhøstet.

Kap. 184] Det var formentlig en forholdsvis ny Regel, at Tilegnelse af Korn paa Marken behandledes som Tyveri, og det

64. skyldtes Kirkens Interesse i Tienden, som ydedes af Kærven (de paa Marken staaende Neg), at Gejstligheden ønskede en vidtgaaende Beskyttelse af Agerfreden. (Tyveri og Ran S. 177 f.).

15—16. *da .. Værdi*] saavel ASun 95 — der svarer til SkL Kap. 151 — som ASun 106, der svarer til nærv. Kapitel, hjemler, at en Tyv kan bindes for Tyveri af 5 Pennings Værdi, saaledes ogsaa Valdemars sjællandske Lov yngre Redaktion Kap. 87 a.

17—20. *ikke .. dømmer*] tilsvarende Bestemmelser i Kap. 151.

23. *Fælled*] betegner her en Mands Markjord, der er lagt ud til Græsning.

65. 17. *før .. Korn*] ɔ: før hele Byen har faaet indhøstet.

66. 5. *at .. Ejendom*] ɔ: tage Nam til Værdien af den Bøde, som de, der ikke vilde sætte Gærde, er blevet idømt.

12. *sætte .. Kantgærde*] »*brungærþæ*«; sætte Gærde langs Kanten (jfr. A. Kock, Forklaring af fornsvenska lagord S. 73 ff.).

14. *før .. Aften*] da Rug er Vintersæd, maatte Rugmarken indhegnes før Bygmarken, som først skulde indhegnes til Pinse; jfr. Kap. 179.

Kap. 190. Kapitlet mgl. hos ASun.

16. *Skødehund*] »*køfæn* (Varr. ogs. *køuærnæ* o. lign.) *rakki*«; jfr. on. kofarn el. kofan, Skødehund.

17. *Mynde*] »*miohund*«; jfr. on. mjóhundr. egl. smal Hund (adj. mjór, smal, tynd).

18. *Tæve*] »*garþtik*«; jfr. on. tík, Tæve; egl. Gaardtæve, Gaardhund.

21. *Hest .. Manden*] Hest med Rytter.

25. *Brændelæs*] »*flohæ las*«; Ordet findes ogsaa i SkKl, men er iøvrigt ukendt. Betydningen fremgaar af ASun.s Gengivelse: hvis det huggede Brænde kan føres bort paa een eller to eller flere Vogne, indtil et Tal af tolv. Om forskellige Forsøg paa at forklare Ordet se Tidsskr. f. Filologi 4. R. VII S. 42 f. Note.

25—26. *indhegnede Skov*] »*hægnæþæ skohæ*«; private Skove, som er indhegnet i Modsætning til Almindingsskove.

67. 2. *Vedstort*] »*Withstorth*«, »*Widstord*« o. lign.; Ordet forekommer ogsaa i Valdemars og Eriks sjæll. Love og i Kirkelovene,

67. men er iøvrigt ukendt. Det er hyppigt i Hss. forvansket eller erstattet med andre Ord, hvad der viser, at det allerede var forældet paa Lovhaandskrifternes Tid.

16. *Pant .. Borgen*] »*wæþ ællær uarþnæþ*«; med Alliteration: stille Pant for Bøderne eller faa nogen til at staa inde for, at Bøderne bliver betalt.

17 og 21. *kundgøre*] »*skærskyti*«; jfr. ovf. ad S. 63 L. 17—18.

68. 4. *som .. Hugst*] i Kap. 191—92.

7. *til .. Husdyr*] for at bruge Løvet som Føde til Dyrene; jfr. ASun 114.

8. *som .. sagt*] jfr. Kapp. 192—94.

17—19. *Fælder .. Tylvtered*] Forholdet behandledes som Ran, idet det formodentlig er forudsat, at Ejeren har nægtet den ønskede Tilladelse (Tyveri og Ran S. 190).

22. *tage Borgen*] faa nogen til at staa inde for Bierne.

23—24. *søge .. rantagne*] jfr. Kap. 142.

69. 3. *paa* (1) .. *Jorden*] saaledes at han kan tage dem uden at fælde Træet, jfr. ASun 116 hvorefter han, hvis han fælder Træet uden Ejerens Samtykke, skal bøde 3 Mark eller nægte med Tylvtered.

26. *Høge*] ASun 116 »Falke og Høge og hvilke som helst vilde Fugle.«

27. *ikke .. Krog*] »*hugge æi kraka ok æi krok*«; Alliteration. Krage er en Træstamme med afhuggede Grene, der kan bruges som Stige.

70. 2. *Almindingsskov*] Skov, der ikke var privat Eje. Almindingsskovene ejedes af Kongen, men kunde bruges af Bønderne.

2—3. *binder .. Reden*] »*bindær høkæ a flakæ*«; »flakæ«, Flage ell. Risfletning, jfr. ASun 116.

6. *sværge .. Tyveri*] jfr. Kap. 136 ff.

7—10. *Hvis .. Tyveri*] slutter sig til Kap. 198.

24—25. *Omkommer .. Mark*] jfr. Kap. 101.

71. 2. *Indelukke*] »*haha*« (Akk.); Plads afspærret ved fældede Træer og Hegn som Fælde for Vildtet.

10. *som .. Vaade*] jfr. Kap. 102.

15—16. *som .. Optagelse*] jfr. Kap. 167 ff.

71. 17—18. *som .. sagt*] jfr. Kap. 168—169.

27. *bryder .. Skoven*] »*brytær skoh*«.

30—31. *skære .. Ender*] »*skyri af at beþum ændum*«; afskære Roden og Toppen; jfr. ASun 120 mærket ved Afskæring af begge Ender.

72. 5. *Tømmer*] ɔ: tilhugget Træ.

8. *Vindfælde*] »*lihþu træ*«; egl. »Leje«-Træ, liggende Træ, jfr. Lejesæd (Hänninger: Fornskånsk ljututveckling S. 27 Note 2).

13. *sikret .. Dæmning*] ɔ: kunstigt opdæmmet Vand betragtes ikke som Almindingsvand.

13—14. *er Almindingsvand*] ɔ: tilhører alle. Lovstedet indrømmer i Overensstemmelse hermed alle og enhver Adgang til Fiskeri. Det er dog tvivlsomt, om der med Vandets Karakter af Almindingsvand fulgte andre Retsvirkninger end netop Retten til Fiskeri, se iøvrigt Jørgen Bentzon: Ejendomsretten til Søer; Ugeskrift for Retsvæsen 1942 B S. 113 f.; Steenstrup S. 340 f.

17. *Fiskegaard*] Gærde opsat i Vandløb for at fange Fisk.

23. *Mader*] Made, græsbevokset Lavning = eng. meadow. Ordet nu mest dialektalt og i Stednavne.

28—1 (S. 73). *tage .. Mikkelsaften*] en saadan Mølle er altsaa en Vintermølle; jfr. EL III 5 og 7.

73. 14—15. *uden .. ham*] »*utæn kirkiu garþe ofna ugildum akre*«; Udtrykket »ugildum akre«, der er allitererende, forekommer ogsaa i svenske Love (Svenska Landskapslagar IV S. 127 Note 2). Befrielsesbeviset i Kap. 215 er ændret ved Till. B II Till. 4.

24. *fly .. Landet*] dette er dog ikke ensbetydende med, at han var fredløs, men medførte kun, at han til enhver Tid var udsat for Ægtemandens Hævn.

74. 1—2. *fyrretyve .. Tokkebøde*] iflg. de sjæll. Love kunde den forurettede i dette Tilfælde selv fastsætte Bødernes Størrelse. Muligvis skyldes de i SkL angivne Bøder en kongelig Forordning.

2—3. *Dette .. Tokkebøde*] Tokkebøden var i de fleste Tilfælde 2 Øre (se ovf. S. 228). Men der var en Tendens til at forhøje Tokkebøderne, jfr. ASun 69 f. Den i Kap. 227 fastsatte 3 Marks Bøde maa ogsaa opfattes som en Tokkebøde.

5. *En Mand*] ɔ: en enkelt Mand (jfr. ASun 128: selv om

74. han er alene). Naar Voldtægt betegnes som Hærværk — der oprindelig forudsatte en Flerhed af Personer som Deltagere — selv om Forbrydelsen begaas af en enkelt Mand, hænger det sammen med, at man oprindelig har set Voldtægt som et Led i Kvinderov, der betragtedes som en Krænkelse af Kvindens Slægtninge, ikke af hende selv, hvorfor hendes Samtykke til Forbrydelsen ogsaa var uden retlig Betydning (Hærværksforbrydelsen S. 45 ff.). Der foreligger saaledes her en dobbelt Udvidelse af Hærværksbegrebet, idet Forbrydelsen dels kan begaas af en enkelt Person, dels uden for Huset (jfr. det flg.).

6—7. *ude .. Husene*] jfr. ASun.: ubicumque. Dette betegner en Udvidelse af det oprindelige Hærværksbegreb, som forudsatte Indtrængen i Huset (Jørgensen anf. St.).

10. *til Sagsøgeren*] iflg. ASun. skal de 40 Mark udredes til den forurettedes Værge, men dog til Nytte for hende selv.

15. *Kvinden .. deraf*] Reglen er formentlig vendt imod Bestræbelser for at skaffe Kvinden Andel i Bøderne; heller ikke et evt. Barn skal have Bøden; se Kap. 222, hvor der redegøres for, hvem der skal modtage Bøderne.

19—23. *saaledes .. Giftermaal*] mgl. hos ASun.

75. *Kap. 220.* Indholdet er meget beslægtet med Kap. 223. Resultatet er det samme, hvad enten Konen ikke kan nægte sin Forseelse, eller hun bliver fældet ved Jernbyrd; det er formodentlig af den Grund, at ASun. ikke har medtaget Kapitlet.

8. *tinglyst*] jfr. Kap. 59 f.

14. *Avler .. Kvinde*] jfr. Kap. 219.

21. *sammenskudte Bøder*] »*skutabot*«; Bøder, der udredes af Gerningsmanden og hans Slægt, saaledes som det er Tilfældet med Drabsbøder.

Kap. 223. Overfor Reglerne i dette Kap., som i det hele svarer til Bestemmelserne i SkKl. 14, opstiller ASun. den kanoniske Rets Regler, hvorefter Sager vedr. Ægteskabsbrud skal underkastes Kirkens Undersøgelse og Afgørelse, og Jernbyrd ikke kan anvendes.

76. 8—9. *en .. Tjenestekvinde*] »*sætes ambut annars mans*«; egentlig

76. en Trælkvinde, der sidder inde i Huset (jfr. on. sæti, Sæde), Kammerpige.

22. *Brandstud*] Brandhjælp, Hjælp til brandlidte.

23. *fra .. Herredet*] c: fra alle, der bor i Herredet.

77. 1. *Bog*] ɔ: Hellig Bog, Evangeliar el. lign. I senere Tid ses Bogseden aflagt paa Tingbogen (Samlinger til jydsk Hist. og Top. 4. VI S. 307 f.; 5. III S. 249); men en saadan Bog fandtes ikke i Middelalderen. Lejlighedsvis ses Bogsed ogsaa aflagt paa Lovbogen (smst. 5. VI S. 263 f.).

2. *Den .. Ilden*] den, hos hvem Ilden oprindelig opstod.

5. *Skæppe .. Havre*] ASun. giver her sin bekendte Beskrivelse af den skaanske Skæppe.

10. *bøde .. Brandstuden*] naar ASun. fastslaar, at den paagældende skal udrede bemeldte Penning og 30 andre, svarer dette nøje til Reglen, idet en Øre var 30 Penning, og Brandstuden var en Penning.

12—13. *Man .. Lov*] Meningen hermed er efter ASun., at Sagsøgeren ikke skal ulejliges hermed mere end een Gang, idet der »ved samme Dom gives Sagsøgeren Lov til at fratage den modvillige hans Gods«, hvis han fremturer.

13—15. *Man .. Gods*] mgl. hos ASun.

15—21. *Sætter .. det.*] der er her sandsynligvis Tale om Mordbrand (hemmelig Ildspaasættelse) d. v. s. en kvalificeret Form for forsætlig Ildspaasættelse. I ældre Tid har ukvalificeret Ildspaasættelse formodentlig kun været strafbart, naar Hærværksbetingelserne var opfyldt; men ved SkL er den blevet undergivet samme Behandling som Mordbrand. ASun. opstiller overhovedet ikke nogen Sondring mellem de to Former for Ildspaasættelse; men i SkL er de endnu formelt adskilt fra hinanden, omend de ogsaa her undergives samme retlige Behandling.

22—23. *hans Hovedlod*] d. v. s.: Naar Erstatningen er udredet af hele Boet, beregnes Gerningsmandens Lod i det tiloversblevne, og denne tilfalder Kongen (Fællig og Hovedlod S. 95).

24. *med Hærskjold*] ɔ: med væbnet Magt.

77. 25. *Indsidder, »innæsman«*] Mand, som bor i en andens Hus.

78. 5—6. *nægte .. Tylvtered*] iflg. ASun. skal han nægte med sjette Mands Ed.

8. *tre Mark*] maa opfattes som en Tokkebod, jfr. ovf. S. 74 L. 2—3.

14—15. *for .. Mark*] jfr. Kap. 172—73.

27—1 (S. 79). *og af .. Bøde*] den Omstændighed, at der ikke skal bødes til Biskoppen for Mened, kunde tyde paa, at Vidnerne — i Modsætning til, hvad der gjaldt efter EL I 33 — ikke aflagde Ed paa Rigtigheden af deres Udsagn.

79. 26—27. *paa .. dem*] ASun. tilføjer, at hvis Brydens Herre stadig fremturer i sin Indsigelse (mod at Skifte foretages), skal han bøde tre Mark til Kongen.

80. *Kap. 232.* Bevisretten tilkommer altsaa Kreditor, hvis Gælden paastaas at være eftergivet, men Debitor, hvis den hævdes at være ophørt ved Betaling eller ved datio in solutum. Oprindelig har Bevisretten i alle de nævnte Tilfælde formodentlig tilkommet Debitor. ASun. tilføjer en Regel om, hvorledes der skal forholdes, hvis Fordringshaveren har pantsat den Jord, han har faaet i Pant, til en anden Fordringshaver.

22—23. *løse .. ham*] *»løsæ hanum dom i hændæ«;* tage Dommen, som han paaberaaber sig, fra ham; jfr. ASun 137 benægte, at vedkommende Dom er lovligt afsagt af Tingmændene.

25—26. *hjemle .. Dom*] indestaa for, at Dommen er afsagt.

81. 2—3. *da .. Hændelse*] *»þa ma þæt aldrih tapas foræ ænti uæfli«;* Laantageren kan end ikke paaberaabe sig vis major — (force majeure) — i Modsætning til, hvad der er Tilfældet med lejede Ting (se flg. Kap.).

5. *Edsbevis .. til*] jfr. Kap. 120 om Edsbevisets Størrelse ved forskellige Gældskrav samt Tillæg B III andet Stykke.

Kap. 235. Ansvaret for det lejede Gods paadroges iflg. Kapitlets Indledningsbestemmelse kun ved Lejerens egne Handlinger (ɔ: ikke ved hans Undladelser). Naar han iflg. Kapitlets sidste Bestemmelse skal aflægge Ed paa, at Skaden ikke er indtraadt p. Gr. af hans Vanrøgt, — hvilket forudsætter, at han

81. ogsaa hæfter for sine Undladelser — er denne Udvidelse af Ansvaret formodentlig foretaget senere.

16. »*Ejeren . . til*«] i Almindelighed hjemler Loven den Regel, at det er den erstatningspligtige, som betaler saa meget, som han selv anser for passende, og desuden præsterer Edsbevis (jfr. Kap. 175).

22. *Holdsgods*] »*halzfæ*«; Gods, som en anden overtager med Forpligtelse til at levere tilsvarende Gods af samme Værdi tilbage; jfr. ASun 142. Til Konstatering af denne maatte foretages en Vurdering (jfr. ASun 23), jfr. Jyske Lovs Regler om Overtagelse »til virthæ pænning«. (JL II 113). Forholdet kendes fra mange ældre Retsordener (vaccae non moriturae, Eisenvieh), og har til Forudsætning, at Pengeøkonomien enten slet ikke eller kun til Dels er trængt igennem, saaledes at der kun findes faa varige Formuegoder bortset fra fast Ejendom. Under disse Omstændigheder var det nærliggende i Forbindelse med Leje- og lign. Kontrakter at vedtage, at Tilbageleveringspligten refererede sig til Ting af samme Art og Godhed, saaledes at Medkontrahenten derved kom til at bære Risikoen for Genstandens Undergang eller Forringelse, og Retsstillingen for saa vidt kom til at svare til den, der indtræder ved et Pengelaan.

28—2 (S. 82). *man . . Ejendom*] ASun. tilføjer, at hvis man nægter at have modtaget Godset som Holdsgods, skal man nægte med Tylvtered.

82. 4. *Fæster . . Gaard*] iflg. ASun. var Lejemaalet bindende, naar Aftalen var bekræftet med Haandslag.

6. *Fardag*] iflg. ASun. Torsdag efter Paaskeugen.

8—10. *Nægter . . Gaard*] ASun. tilføjer en Regel om, hvorledes man skal forholde sig, hvis to Mænd paastaar, at de har lejet den samme Jord.

12. *nægte . . Ed*] den tilsyneladende Modsætning mellem Bevisreglerne i Kapitlets første og sidste Punktum maa forklares ved, at den første Regel angaar Stiftelsen af et helt nyt Lejemaal, den sidste omhandler Fornyelse af Lejemaalet for en ny Lejeperiode jfr. ASun 144 i. f.

82. 14—15. *da .. Hus*] ASun. redegør nærmere for, hvorledes Vederlaget for Huset skal udredes.

16. *fæstes .. Ploven*] »*fæstis at bara kroke*«; fæstes til en, der kun dyrker Jorden, men ikke bor der.

19—21. *Ved .. Gaard*] Fæstemaalet var sædvanligvis etaarigt, saa der hvert Aar blev indgaaet nyt Lejemaal og hvert Aar udredes ny Lejeafgift (ASun.). Første Mariemesse ɔ: Marie Himmelfartsdag d. 15. Aug., jfr. ASun.s Begrundelse (143) for, at netop dette Tidspunkt var Forfaldstid.

24—1 (S. 83). *Det .. intet*] Efter SkL har den bortdragende Fæster Pligt til at tilsaa i hvert Fald en Del af Jorden med Rug. Efter ASun. er det en Ret, han har ifølge »naturlig Billighed«. Begge Tekster lader imidlertid Herredets (Bygdens) Sædvane være afgørende for, hvor meget af Jorden der kan eller skal tilsaas paa denne Maade. Der bestaar dog næppe noget egentligt Modsætningsforhold mellem Reglerne i de to Tekster. Fæsteren har trods Opsigelsen baade Ret og Pligt til at tilsaa Jorden i det i Bygden sædvanlige Omfang, saaledes at han hverken vilkaarligt maa formindske det Høstudbytte, der til sin Tid tilfalder den Fæster (evt. Gaardens Ejer), som overtager Gaarden efter ham efter Fraflytningen Torsdag efter Paaske, eller søge at forøge det, muligvis til Skade for Udbyttet det følgende Aar.

27. *to .. Rugsæden*] ɔ: kun en Trediedel besaas med Rugsæd.

83. 1—2. *den .. Dag*] den ovenfor nævnte Første Mariemesse Dag.

TILLÆG TIL SKAANSKE LOV

84. Den under overskriften til hvert enkelt tillæg forekommende henvisning til en afvigende nummerering af tillæggene refererer sig til tekstudgaven (Danmarks gamle Landskabslove bd. I, 2).

Tillæg A I. Loven er med Undtagelse af Indledningen i det hele gengivet i Skaanske Lov Kap. 85—91 (Beg.), hvorfor der her kan henvises til Kommentaren til disse Kapitler.

9—10. *Idet . . Naade*] af denne og andre Udtalelser i Loven synes at fremgaa, at den er blevet til under kirkelig Indflydelse.

17. *Manddrabsforbrydelser*] der tænkes utvivlsomt herved i første Linie paa de Drab, som blev begaaet ved Udøvelsen af Blodhævn.

17—22. *Endskønt . . kræver*] som den vigtigste Grund til det store Antal Manddrab nævnes her den Adgang, Drabsmanden har til egenmægtigt at tage Nam hos sine Slægtninge. De strengere Regler for Namtagningen, som gives i EL III 26, har muligvis ikke haft noget Sidestykke i Skaane (se Manddrabsforbrydelsen S. 78). Loven forbyder derfor (i Kap. 2) Drabsmanden at tvinge sine Frænder til at bøde ved at tage Nam hos dem.

27—1 (S. 85). *Eftersom . . uretfærdige*] Bibelcitat (1. Tim. 1.9).

85. 12. *bøde*] herefter er utvivlsomt udfaldet nogle Ord om Sikkerhedsed til de fædrene Frænder; jfr. SkL 85 L. 24—25 og Kommentaren hertil.

86. 31—32. *hvis . . sig*] mgl. i Teksten, men maa være oversprunget; jfr. SkL 89 L. 19—20.

87. 10—11. *denne Bestemmelse*] »*legem hanc*«; der har været forskellige Meninger om, hvad disse Ord sigtede til. Ifølge P. J. Jørgensen (anf. St. S. 17) maa de snarest antages at referere sig

87. til den nærmest foregaaende Bestemmelse, idet der L. 14—15 er Tale om »de øvrige Artikler i vor Lov«.

20. *Aar 1200*] den latinske Tekst har 1201, da Aaret paa den Tid regnedes fra Juledag (Absalon døde 21. Marts 1201).

20. *Ordet .. Kød*] jfr. Johs. Evang. I. 14.

20—22. *det .. Enekonge*] Knud blev kronet 1170 og overtog Regeringen ved Valdemars Død 1182.

22. *Gældker*] den højeste Embedsmand i Skaane.

Tillæg A II. »Loven om Ættebod« er hos ASun. optaget i selve Teksten (Kap. 45), hvor Loven omtales som en kongelig Forordning for nylig udstedt af Kong Valdemar. I flere gamle Haandskrifter forekommer den umiddelbart efter SkL, mens den i yngre Hss. er indført i Loven efter Kap. 92.

Ifølge ASun 45 havde Loven af 28/12 1200 i nogen Grad forebygget onde Menneskers Svig, men den havde vist sig utilstrækkelig til at udrydde al Svig og mindske Tilbøjeligheden til Manddrab, navnlig da det kun var en ringe Del af Boden, nemlig en Trediedel, der paahvilede Drabsmanden. Den nye Lov betegner derfor paa flere Punkter en alvorlig Skærpelse af Reglerne.

27—29. *skal .. dertil*] i Modsætning til tidligere gøres det nu til en frivillig Sag, om Frænderne vil hjælpe Drabsmanden med Udredelsen af Boden. Som det fremgaar af det følgende, var Frænderne dog faktisk nødt til at bøde deres to Trediedele, hvis Drabsmanden flygtede fra Landet (ɔ: Landsdelen), da de i modsat Fald var udsat for Hævndrab.

29—30. *Tilbyder .. Drabet*] ogsaa dette er en Skærpelse, idet Drabsmanden tidligere kunde afvente Sagsanlæg af den dræbtes Arving; jfr. SkL 121.

30—31. *skal .. fredløs*] jfr. ASun. 45 om Følgerne af Fredløsheden.

32. *skal .. anden*] Frænderne var saaledes beskyttet mod Hævn, saalænge Drabsmanden var i Landet, men paa den anden Side heller ikke længere.

88. 5—6. *to .. Sikkerhedseden*] Ed af 8 Mænd i Stedet for 12. Om Sikkerhedseden, se ovf. ad S. 30 L. 25.

88. 6—7. *Drabsmanden .. Trediedel*] den Trediedel, som det efter den gamle Ordning paahvilede Drabsmanden selv at udrede, skal Frænderne ikke betale.

15—19. *Arvingen .. Slægtningene*] Bestemmelsen, som gengives i ASun 47, betegnes der som gammel Ret. Om Mandebodens Deling i tre Rater se SkL 85.

Tillæg A III. Forordningen er ikke dateret, men den maa være udstedt kort efter, at Gejstlighedens Medvirken ved Jernbyrd var blevet forbudt paa Laterankonciliet 1215. (Canon 18, jfr. ogsaa Pave Honorius III's Brev (c. 3 X 5—35)).

Kap. 1] jfr. SkL 147.

25. *Paven .. Jernbyrd*] der sigtes til Pave Innocens III's Brev paa Grundlag af den af det 4. Laterankoncilium vedtagne Beslutning.

89. 15—16. *vor Ret*] Bøde paa tre Mark til Kongen.

90. 3. *fordi .. Urette*] »*før thy han drap honum sakløsan*«; som paavist af P. J. Jørgensen (anf. St. S. 94 f.) maa der herved sigtes til det samme Tilfælde, som nævnes i Tillæg B I, hvorefter det er Orbodemaal at dræbe en Mand, der er sagesløs, idet han ikke i Forvejen er sagsøgt paa Tinge. Da Ættebodsloven (Tillæg A II) maa være ældre end Jernbyrdsforordningen, gaar Bestemmelsen sandsynligvis tilbage til en Lov, som har skærpet Bestemmelsen i Loven om Ættebod om, at et saadant Drab kunde sones med Bøder.

4—5. *i .. Hævn*] der er her næppe Tale om Hævn for et begaaet Drab (jfr. foreg. Note); en Sammenligning med JL II 12 viser, at der snarest er Tale om, at den forurettede straks dræber Gerningsmanden som Hævn for Saar og Hug (jfr. Jørgensen anf. St. S. 96 ff.).

Kap. 4] jfr. SkL 218 og 87.

15. *udtaget .. Slægt*] jfr. Note til S. 3 L. 15.

Tillæg B I. Liste over Sager, der ikke kan afgøres med Bøder, men medfører Fredløshed. Stykket forekommer (sammen med Tillæg A II) hyppigt i Haandskrifterne umiddelbart efter SkL. Da det udvider Rækken af Orbodemaalstilfældene i SkL og Parafrasen, maa det antages at være noget yngre end begge

90. disse. Af de to Redaktioner findes den ældre kun i et enkelt Hs., mens den yngre, som yderligere udvider Tilfældene af Orbodemaal, findes i et stort Antal Hss.

29—30. *Rider .. selv*] iflg. SkL 87, der hviler paa Forordn. 28/12 1200, kunde et saadant Drab afgøres med Bøder.

30—32. *Tager .. Fæstemø*] iflg. SkL 218 (jfr. ASun 128) var Straffen for Voldtægt 40 Marks Bøder.

32—1 (S. 91). *Hævnes .. Bøder*] jfr. SkL 90 (og Till. A I 9) samt ASun 61.

91. 1. *Sætter .. Hus*] jfr. SkL 226 og ASun 61 og 132.

2—3. *En .. Tinge*] jfr. ovf. ad S. 90 L. 3.

3—5 *dræbe .. Kirkegaarden*] jfr. ASun 61.

5—7. *dræbe .. Allehelgensdag*] Kyndelmissedag ɔ: 2. Februar. St. Laurentius' Dag ɔ: 10. August; Den hellige Laurentius spillede en særlig Rolle i Skaane, idet Domkirken i Lund var indviet til ham. Allehelgensdag ɔ: 1. Novbr. Disse Orbodemaalstilfælde kendes ikke i SkL eller ASun.

21. *endvidere .. Aaret*] herunder faldt naturligvis Paaske- og Pinsedag, sml. den mindre vidtgaaende Bestemmelse i den ældre Redaktion.

22—8 (S. 92). *Saarer .. Sag*] disse Bestemmelser, der ikke helt dækkes af Overskriften til Lovstykket, repræsenterer formodentlig en Tilføjelse til dettes oprindelige Indhold. (Manddrabsforbrydelsen S. 21 f.). Naar Manddrab ikke nævnes i denne Forbindelse, skulde dette ifølge Jørgensen skyldes, at Manddrab ifølge en efter SkL indført Reform nu i Reglen var Orbodemaal, saaledes at det var ufornødent særligt at nævne denne Forbrydelse. Hvis denne Forklaring er rigtig, er det dog vanskeligt at forstaa, af hvilken Grund man vedblev særligt at opregne en Række Manddrabstilfælde som bødeløse Sager.

27—28. *Saar .. Kirkegaarden*] ifølge den ældre Redaktion var kun Drab i Kirken og paa Kirkegaarden Orbodemaal.

27—3 (S. 92). *Saaledes .. Tylvter*] om de tidligere Regler se SkL 89.

92. 5. *som .. sagt*] jfr. SkL 98.

11—14. *Alt .. Kongen*] Stykket findes i Haandskrifterne i Alm. efter Tillæg B I og er derfor her anbragt som Tillæg til dette. Det findes først i Hss. fra 15. Aarh. Mens Bestemmelserne om Kongens Ret til Vrag findes i SkL 164 ff., findes Bestemmelserne om jordfundet Gods og Sølv i Høje (ɔ: Gravhøje) ikke i SkL. Lign. Bestemmelser findes derimod i JL II 112. Bødens Størrelse, 40 Mark, kunde tyde paa, at den skyldes en kongelig Forordning.

Tillæg B II. Tillægget findes i ret gamle Hss. (Stockh. C 69 fra Midten af 14. Aarh.; Brudstykke i Runehaandskriftet fra c. 1300). I yngre Hss. siges, at Loven er givet i Dalby af Erik Klipping og Danmarks Riges Raad, hvorfor den i ældre Litteratur benævnes Erik Klippings dalbyske Forordning. Da Henførelsen til Erik Klipping er ganske usikker, er Lovstykket i nærværende Udgave behandlet som Privatarbejde. Dets Bestemmelser supplerer og ændrer de i Marginen citerede Kapitler i SkL.

93. *Kap. 3.* Formaalet med denne Bestemmelse er formodentlig at give Ægtemanden en bedre Retsstilling end den, som tilkom ham efter SkL 6, hvorefter han kun havde Krav paa en Hovedlod af Boet, idet dette forekom urimeligt, hvor han havde indbragt en væsentlig Del af Boets Formue. Hvis Forholdet var det omvendte, nemlig at Hustruen og hendes Særbørn havde indbragt største Delen af Fællesformuen, kunde Skiftenormen efter Kap. 3 formentlig tilsidesættes ved Aftale (jfr. Kap. 2).

18 og 23—24. *ved Barnmynding*] jfr. Note ad S. 5 L. 11.

19—20. *baade .. Stifbørn*] der er saaledes ikke Tale om, at Hustruens i Ægteskabet indbragte Børn forlods udtager deres Mødrenearv.

27. *en .. Mark*] Iflg. SkL 31 skulde en Arv for at bede en anden være paa 3 Mark. Mindre Arve blev Særeje, da de ikke selv kunde bede andre Arve, og den anden Ægtefælle ingen Interesse havde i at bede den lille Arv med en større Arv. Bestemmelsen i Kap. 4 udvider altsaa Omraadet for Arvebed betydeligt.

94. *Tillæg til den dalbyske Forordning.* Findes i de ældste Hss. (det ældste Ledreb. 12 fra 1. Halvd. af 14. Aarh.) sammenskrevet med Till. B II og er derfor anbragt som Tillæg til dette.

6. *Sognenævn*] Nævn udtaget inden for Sognet. Efter den ældre Bestemmelse i SkL 86 skulde han værge sig ved Jernbyrd.

14. *Sognenævn*] ogsaa her træder Sognemænd i Stedet for Jernbyrd.

17—18. *een .. mere*] SkL 92 fastsætter ikke nogen Maksimumsstørrelse for den enkelte Slægtnings Bidrag. Tilføjelsen i nærv. Kap. »og ikke mere« synes vendt mod den tidligere Ordning, som altsaa har kunnet føre til, at den paagældende kom til at udrede et større Beløb.

25. *gøre .. ugild*] faa Dom for, at der ikke skal betales Bøder for den dræbte, f. Ex. ved, at Drabsmanden beviser, at han har dræbt ham i Sengen hos hans Hustru. Bestemmelserne supplerer saaledes Reglerne i SkL 215 (jfr. Jørgensen anf. St. S. 23).

95. *Tillæg B III.* Forekommer først i Hss. fra 15. Aarh. og findes fortrinsvis sammen med Birkeretten, hvortil Tillægget formodentlig oprindelig hører; jfr. følgende Noter.

7. *En .. Mark*] iflg. ASun 43 var Mandeboden 15 Mark Sølv eller 45 Mark Penge; den er saaledes her nedsat med en Trediedel. Se Noten til S. 61 L. 26.

8—9. *Fredkøb*] det Beløb, som en Fredløs betalte for at faa sin Fred igen. Fredkøbet er efter Skaanske Ret altsaa af samme Størrelse som Overboden.

10. *Edsbevis .. er*] Antallet af Mededsmænd retter sig efter Størrelsen af Kravet, hvad enten det drejer sig om Gæld eller Bøder.

Tillæg B IV. De ældste Hss. med Tillægget er fra Midten af 15. Aarh.

96. 3—4. *Den .. Mandens*] ændrer Bestemmelsen i SkL 21.

Tillæg B V. Stykket stammer sandsynligvis fra den senere Middelalder. De ældste Hss. er fra Midten og anden Halvd. af 15. Aarh.

Teksten følger i det hele Stockh. B 71 (B 1), som paa flere

96. Punkter har en mere oprindelig Tekst end den i DgL trykte fra Stock. B 73 (A^1).

13. *Hvorledes .. Retterting*] de fleste Hss. har: Om Stævning til Kongens Ting i Skaane. Om Kongens Deltagelse i Retsplejen se Retshistorie S. 517 ff.

14—15. *Dette .. rette*] mgl. i A^1 &c.

14. *Kongens Ting*] ɔ: Rettertinget, den kgl. Domstol. En saadan Domstol forudsættes vel allerede flere Steder i SkL (Kap 67—69 og 82), men i Løbet af Middelalderen fik den større Betydning. Naar der i middelalderlige Kilder sondres mellem »Kongens eget Ting« og »Kongens Retterting«, betegner det sidste den Domstol, som forestodes af en Retter eller Justitiarius, der dømte paa Kongens Vegne. Rettertinget dømte fortrinsvis i Ejendomssager, men ogsaa i andre Sager, i Konkurrence med Tingene.

15. *rette*] ɔ: dømme.

16. *Brofjæl*] se Noten til S. 49 L. 4.

17. *bruger .. Dug*] ɔ: har sin Bolig.

97. 5. *Vidnesbyrd*] A^1 &c tilføjer: for hvert Krav.

10—11. *og .. Fremgangsmaade*] mgl. A^1 &c.

15. *senere .. Mænd*] forskrevet i A^1 &c.

17 og 19. *Skattegaard*] »*scuth* (*stuth*) *gardhæ*«; den Gaard, hvor der betaltes Skat, Ombudsmandsgaarden. Iflg. Erik Klippings Rigslov af 1284 skal Stud erlægges til Andreasmesse (30. Novbr.) paa Kongens eller Ombudsmandens Gaard, hvis en saadan findes i Herredet, ellers ved Herredskirken.

17. *Bygd*] Omraade, der danner en administrativ Enhed, snarest Herred; A^1 &c. har By.

Tillæg C. Ledingsretten. Findes kun i de to Hss. Stockh. B 71 fra 1460 og Stockh. B 215 fra Midten af 16. Aarh. Stykket maa antages at stamme fra 2. Halvdel af 14. Aarh. (se Arup, Hist. Tidsskrift 8. R. 5. Bd. S. 144 og 232 ff.). Om Ledingspligten i Alm. se Retshistorisk Indledning S. XIf.

23. *Ret Leding*] der er her Tale om Ledingsskatten, som i første Halvdel af 13. Aarh. afløste den personlige Leding.

24. *Styrismanden*] Lederen af Ledingsvæsenet inden for et

97. Skipen og Befalingsmand paa Ledingsskibet, som Skipenet stillede.

25. *Udgærdsleding*] Levering af Proviant til Ledingsskibet. Som paavist af Arup (anf. St. S. 232 f.) var den i det 13. Aarh. gaaet over til at blive en Naturalieafgift, som ydedes, uanset om der blev udbudt Leding eller ej. Ydelsen kunde dog ikke kræves mere end hvert fjerde Aar, medmindre Landet blev angrebet af Fjender. I saa Fald blev der imidlertid Tale om personlig Krigstjeneste.

27. *Kongens Gældker*] se Noten til S. 87 L. 22.

28—29. *lade .. Spade*] Arup oversætter »lade bære Skovl og Spade« og antager, at der her er Tale om en Ceremoni, der skulde tilkendegive, at det fredelige Arbejde skulde hvile. Denne Tankegang synes dog temmelig fjerntliggende, idet man snarere maatte vente, at der blev foretaget en Handling, som havde Hensyn til den Virksomhed, Bønderne gik ind til, end refererede sig til den, som de forlod. »Spatha« er Betegnelsen for det tveæggede Sværd, som i Jernalderen afløste det ældre enæggede (jfr. Johs. Brøndsted: Danmarks Oldtid III (1940) S. 184 m. fl.). Ordet findes stadig i det franske épée (af espée), men »Spade« blev iøvrigt i Løbet af Middelalderen Betegnelsen for en bred Pil. I sin Omtale af Frodeloven fortæller Saxo, at der ved Udbydelse af Leding gik en Træpil fra Hus til Hus. At en Pil eller et Sværd bringes til Landstinget som Indledning til Ledingsudbudet synes meget forstaaeligt. Vanskeligere er det at forklare, hvad den anden Ting er, som Gælkeren eller Ombudsmanden havde med sig. Det ældre Hs. af Ledingsretten har Ordet »scolf«, det yngre (som stammer fra Midten af det 16. Aarh.): scoffil. Det er derfor muligt, at scolf er en Skrivefejl for scold (som allerede foreslaaet af Velschow: De institutis militaribus Danorum (1831) S. 50), eller at en Afskrivers Misforstaaelse af spathæ har medført, at han har anset scold for en Fejlskrift for scolf og derfor har rettet til dette Ord.

31. *Skæpper*] det er usikkert, om det er den gamle skaanske Skæppe eller den sjællandske, som blev indført i Skaane ved Erik Klippings Lov 1284.

98. 3. *Skibsleje*] Leje for Skibet til den, der har ladet Skibet bygge, hvad enten det er Styrismanden eller Kongen; jfr. ndf.

13. *da .. Skibsleje*] »*tha krævæ kuningh schipleghæ*«; Sandsynligvis er der udfaldet et s efter kuningh p. Gr. af, at det følgende Ord begynder med dette Bogstav. At Kongen skulde oppebære Skibslejen, naar Styrismanden selv stillede Skib til Raadighed, lader sig nemlig ikke forklare paa tilfredsstillende Maade.

JYSKE LOV

Fortalen.

Jyske Lovs Fortale adskiller sig i flere Henseender fra Resten af Loven. Mens denne som Kilder hovedsagelig har gammel dansk Ret, er Fortalen for største Delen en (fri) Gengivelse af kanonisk Ret, især det saakaldte Decretum Gratiani (fra c. 1150); se nærmere ndf. Om Kilderne til Fortalen se iøvrigt L. Holberg: Dansk og fremmed Ret (1891) S. 25—65 og senest Niels Knud Andersen i »Med Lov skal Land bygges« (1941) S. 84 ff. Som paavist af den sidstnævnte Forfatter er Fortalens Fremstilling af Kongedømmets Opgaver dog ikke i Overensstemmelse med kanonisk Tankegang (se nærmere ndf.). Ogsaa sprogligt har Fortalen et andet Præg end selve Loven med mange Fremmedord (Dahlerup S. 41, Skautrup i »Med Lov skal Land bygges« S. 244—48). Fortalen, »det bedste Stykke dansk Prosa, Middelalderen har frembragt« (Dahlerup), har været stærkt beundret og findes foruden foran Jyske Lov hyppigt baade i sjællandske og skaanske Lovhaandskrifter, ligesom Dele af den er gaaet over i Fortalen til Danske Lov.

101 2—3. *Saaledes .. vedtog*] Overskriften til Fortalen fra AM 455,12°, hvorefter Fortalen er trykt i DgL. Den staar i dette Hs. foran Valdemars sjællandske Lov.

3. *Danerne vedtog*] at Jyske Lov er blevet vedtaget — paa Landstinget i Viborg, — siges ikke direkte i Fortalen.

4. *Med .. bygges*] Sætningen er utvivlsomt ældre end Fortalen og har været kendt over hele Norden. Den forekommer i Sverrig i Upplandslagen og Hälsingelagen, i Norge i Frostatingloven og paa Island i Njáls Saga. Peder Laale har den som det første af sine

101 Ordsprog. I Nutiden findes den som Indskrift paa talrige Raad- og Domhuse over hele Landet.

4. *Land*] Ordet bruges her og andetsteds i Fortalen i Betydning »Rige«, mens »Land« i Lovene ellers altid bruges som Betegnelse for et af de tre Retsomraader, det skaanske, det sjællandske og det jyske.

4. *bygges*] her i Betydn. ordnes, indrettes.

4—6. *men .. Lov*] Omskrivning af en kanonisk Retssætning (c. 2 C. 19 qu. 2), som atter bygger paa 1. Tim. I. 9: Loven er ikke sat for de retfærdige; jfr. Till. A I. Lign. Sætn. i Upplandslagens Fortale.

6—8. *Men .. Sandheden*] bygger ligeledes paa kanonisk Retsopfattelse (se Holberg anf. St. S. 40 ff., Niels Knud Andersen S. 87). Hvis det er utvivlsomt, hvad der er Sandhed, maa Loven vige, men er man i Tvivl, skal Loven afgøre det; jfr. ogsaa II 7.

8. *Sandheden*] »sannænd«; flere Hss. har med samme Betydning: »ræt«.

9—10. *Var .. mest*] findes som Ordsprog (Nr. 2) hos Peder Laale.

10—14. *Derfor .. Sinde*] fri Oversættelse efter Gratian (c. 1, Dist. 4), som her atter gaar tilbage til Isidor af Sevilla († 636). Lign. Regler i flere svenske Landskabslove.

14—17. *Det .. det*] kanonisk Ret (jfr. Holberg anf. St. S. 45 ff.). Den lat. Tekst af JL gengiver næsten ordret c. 13 X 3 — 1.

15. *Frygt .. Retten*] »guz ræzæl oc rætæns ælscughæ«. De objektive Genitiver er Oversættelser fra Latin.

16. *Frygten .. Straffelov*] »høfthings ræzlæ oc landæns withær logh«. Da Øvrighedspersonerne ikke paa Valdemarstiden betegnedes som Høvdinger, maa Ordet antages at være en Gengivelse af lat. princeps. Withær logh; jfr. vn. viðrlǫg (Plur.): Straf.

18—22. *Loven .. Landet*] kanonisk Ret (c. 2 Dist. 4), gaar tilbage til Isidor; jfr. ovfr.

18. *ærlig*] ɔ: som fortjener Ære (honesta). Skautrup oversætter: ærværdig.

22—23. *Heller .. vedtager*] synes som Grundlag at have c. 3 Dist. 4.

23. *som .. vedtager*] jfr. Retshistorie S. 39. Landet her = Landstinget.

101 26—27. *medmindre . . Gud*] »utæn han ær opænbarlig gen guth«. ɔ: han (Kongen) handler mod Gud, hvis han ændrer de lovlig vedtagne Love. Nogle yngre Hss. har *hun* i St. f. *han*, hvorved Meningen bliver, at Kongen paa egen Haand kan ændre Loven, hvis den strider mod Gud (hvilket i Praksis vilde sige kanonisk Ret), jfr. Holberg: Kong Valdemars Lov S. 105, Dansk og fremmed Ret S. 51 f. og Niels Knud Andersen S. 89 f. og 98 f. Niels Skyum-Nielsen: Kirkekampen i Danmark 1241-1290 (1963) S. 20 f.

102 1—8. *Det . . Vogter*] bygger paa kanonisk Ret ved at kræve Kongens og Øvrighedens Beskyttelse af Enker og værgeløse. Den kanoniske Ret krævede dog tillige, at Sager vedrørende disse skulde høre under den kirkelige Jurisdiktion (Niels Knud Andersen S. 91).

8—10. *Thi . . Embedsmænd*] Reglen er ikke i Overensstemmelse med kanonisk Tankegang, idet den sidestiller Kirken og Staten, mens iflg. den kanoniske Opfattelse Staten var underordnet Kirken. Bisp Knuds Glosse hertil (DgL IV S. 7) maa snarest opfattes som et Korrektiv til Udtalelsen i Fortalen. Jfr. Niels Knud Andersen S. 91 f.

10. *hans Embedsmænd*] »hans underrætær«. Der tænkes her snarest paa Kongens Ombudsmænd.

10—12. *Derfor . . Fred*] Lydighed mod Øvrigheden indskærpes ogsaa i kanonisk Ret, som dog samtidig kræver, at de verdslige Myndigheder skal adlyde den kirkelige Myndighed, hvad der ikke kommer frem i Fortalen. Ogsaa her er Bisp Knuds Glosse et Korrektiv til Teksten, jfr. Niels Knud Andersen S. 92 f.

12—15. *Det . . Krav*] bygger paa kanonisk Ret (c. 20 C. 23 qu. 5), som atter gaar tilbage til Isidor (se Noten til S. 101 Linie 10—14). Bisp Knuds Glosse søger yderligere at bringe Sætningen i Forbindelse med kanonisk Opfattelse (Niels Knud Andersen S. 93).

13. *verdslige Høvdinger*] »wærælz høfthyng«. Oversættelse af principes seculi.

19—31. *Vide . . Rige*] meddeler Oplysninger om Lovens Tilblivelse og Vedtagelse paa Hoffet i Vordingborg 1241. Lignende

102 Oplysninger ogsaa i andre kgl. Forordninger fra det 13. Aarh. jfr. Till. A I.

19—20. *Kong .. Valdemar*] da der ikke i Teksten er Interpunktion, kunde den ogsaa læses: Kong Valdemar den Anden, Søn af Valdemar, hvad der dog næppe er Meningen; jfr. Skautrup S. 168.

20. *Sankt .. Søn*] Knud Lavard, der blev kanoniseret af Pave Alexander III og skrinlagt 25/6 1170.

25. *Kong Erik*] Erik Plovpenning. Han var kronet i Faderens Levetid 1232.

25. *Hertug Abel*] Abel var blevet Hertug af Sønderjylland 1232.

25. *Junker*] »iunchærræ«. Titel for unge Fyrster.

29. *Gunner* (2) .. *Viborg*] Bisp Gunner, som iflg. hans Levnedsskildring skal have medvirket ved Lovens Udfærdigelse og formodentlig særlig har Æren for Fortalen.

31. *de .. Rige*] Rigets gejstlige og verdslige Stormænd.

1. Bog.

Indholdet af JL viser i sin Plan en ret betydelig Overensstemmelse med SkL. 1. Bog indeholder Arve- og Familieret samt Landboret, som ligeledes indleder SkL. Herefter følger ligesom i SkL skifteretlige og processuelle Bestemmelser. Disse er dog paa Grund af de særlige jyske Forhold meget afvigende fra SkL. 2. Bog er optaget af Bestemmelserne vedrørende Sandemands- og Nævningeinstitutionen samt en udførlig Fremstilling af Tyverireglerne. 3. Bog begynder med Ledingsbestemmelserne, (hvortil sidste Kap. af 2. Bog om Tyveri i Leding danner en Overgang). Disse har nærmest Karakteren af et Indskud, idet der derefter fortsættes med strafferetlige Bestemmelser, navnlig vedrørende Bøder. Herefter følger endelig en Række spredte Lovbestemmelser, hvoraf de fleste har Paralleler i Slutningen af SkL.

103 4. *Et .. ikke*] samme Regel findes i SkL 3.

5—15. *Bliver .. Ed*] jfr. SkL 4.

7. *vidne .. Arv*] føre Bevis for, at Barnet er blevet døbt, og

103 at det derfor er arveberettiget. I det følgende bestemmes, at Beviset føres ved Kønsnævn, saaledes at »vidne« er anvendt i en anden Betydning end den almindelige.

10. *Kønsnævn*] det udtoges af Modparten inden for den sagsøgtes Slægt (køn = Slægt), jfr. det flg.. Kønsnævn var ikke noget egentligt Nævn, idet det svor sammen med den sagsøgte som Mededsmænd. Ogsaa i SkL kræves et tilsvarende Bevis i dette Tilfælde og desuden to Vidner; men Benævnelsen Kønsnævn er særlig for JL, og det fandt i det jyske Retsomraade en langt mere udstrakt Anvendelse end i det skaanske og det sjællandske Retsomraade.

10—11. *inden .. Led*] »innæn thrithi byrth«. Inden for tredie Led fra den sagsøgte, d. v. s. Næstsøskendebørn.

11. *Syslet*] Sysselinddelingen var særlig for Jylland, som (Sønderjylland indbefattet) var delt i 14 Sysler.

13. *uden Ed*] uden at aflægge Ed paa, at de paa Forhaand var uvenligt indstillede.

15. *med .. Ed*] C 39 o. fl. Hss. tilføjer: paa, at de er i den Grad hans Uvenner, at de ikke kan deltage i Edsbevis mod ham.

Kap. 2] indeholder nærmere Regler for, hvad Kønsnævnets (jfr. foreg. Kap.) Bevis skal gaa ud paa. Der er Tale om Hjemmedaab — ved Daab i Kirken kunde der ikke opstaa Tvivl.

104 2—4. *Hvis .. Uger*] jfr. SkL 1.

10. *Tredivtedagen*. Denne Termin efter Dødsdagen forekommer hyppigt i de germanske Retsordener. Indtil dette Tidspunkt fortsættes den afdødes Husholdning, som om han stadig var i Live, og Udgifterne herved udredes af hans Efterladenskaber. Først efter Tredivtedagen begynder Skiftet, og Arvingerne træffer Bestemmelse om, hvorvidt de vil vedgaa Arv og Gæld (jfr. JL I 23 og 26). Om Tredivtedagen i Almindelighed se Homeyer: Der Dreissigste (1864).

19—26. *Men .. Afkom*] JL adskiller sig fra de andre Love ved, at ikke alene Børnebørnene, men ogsaa de senere Led arver in stirpes, ɔ: hvert Kuld arver, som dets Fader eller Moder skulde have arvet, og saaledes, at Mand arver dobbelt saa meget som Kvinde. Iflg. SkL 34, A&O 13 og EL I 16 arver de fjernere

104 Generationer in capita, og Mand og Kvinde tager lige meget (Gangarv).

26—27. *Har .. Bedstemoder*] Bestemmelsen staar i Modstrid med Kap. 5 (L. 6—8), hvad der formodentlig skyldes, at Bedstefader og Bedstemoder opr. — som i SkL — har arvet sammen med Farbroder o. s. v., men at man senere har villet give Bedsteforældrene Fortrin fremfor de andre Arvinger. En hertil sigtende Bestemmelse er saa interpoleret i Kap. 4; jfr. Fællig og Hovedlod S. 150.

27. *og Bedstemoder*] mgl. i I (*C 39*) o. fl. Dette skyldes næppe en Afskrivningsfejl, men kan forklares ved, at Manden udelukkede Hustruen fra at arve deres Fællesbarn (jfr. I 9 med Kommentar).

105 2—3. *En .. Kvinde*] i Modsætning til, hvad der er Tilfældet i de andre Love, er denne Regel gennemført i JL. De eneste to Tilfælde, hvor den ikke gælder, nævnes i det flg.

4. *kirkelig Ret*] »cristændoms logh« ɔ: paa Grund af for nært Slægtskab i Henhold til kanonisk Ret. Kirkemødet i Slesvig 1222 havde bestemt, at kun Bispen maatte dømme i Ægteskabssager, og dette synes at være akcepteret af JL, mens iflg. SkKl et Kønsnævn skulde træffe Afgørelse i Spørgsmaalet om for nært Slægtskab.

5—6. *Ogsaa .. sammen*] Konen tager i dette Tilfælde Søns Lod (jfr. SkL 35). Det gælder dog ikke Arvejorden; jfr. flg. Kap.

6—10. *Er .. Lodder*] jfr. ad S. 104 L. 26—27. Efter de øvrige Love var det »Gangarv«, og Mand og Kvinde arvede lige meget; jfr. SkL 36, A&O 80, EL I 17.

11. *Hvorledes .. Børn*] Overskriften dækker kun (og endda kun delvis) Beg. af Kap., som mest handler om Købejord og Behandlingen af denne ved Skifte, Reglerne herom er særlige for JL.

14. *Købejord*] Jord, der var købt efter Ægteskabets Indgaaelse, i Modsætning til Arvejorden (fædrene og mødrene), som gik tilbage til Slægten.

15—20. *Men .. ham*] Faderen erhvervede gennem Børnene Ret til en Lod af Konens Arvejord og af Løsøret, hvad der i SkL og de sjæll. Love betegnes som Barnmynding. Iflg. disse Love

105 fik Faderen Ret til Søns Lod ogsaa i de Tilfælde, hvor der kun var Døtre.

106 17. *er .. myndige*] »ære til aldars kumæn«. Først ved 18 Aars Alderen havde en Mand dog Ret til at sælge sin Jord (Kap. 36) og en Kvinde til at kræve Giftermaal (Kap. 8).

22. *fledfører sig*] jfr. ovfr. S. 202

30—31. *En .. vil*] det forudsættes, at Broderen er Værge for sin Søster.

107 10. *Lovalder*] den Alder, Loven kræver, ɔ: 18 Aar; jfr. ovfr.

15. *Lejermaal*] C 39 og flere Hss. tilføjer: og faa enten Edsbevis eller 9 Marks Bøde.

16. *Hvis .. dør*] Overskriften dækker kun Beg. af Kap.

18 *skal .. født*] dets Lod gaar op i det fælles Bo; jfr. SkL 20.

19—24. *Dør .. findes*] Bestemmelserne stemmer ganske med SkL 35, men afviger derimod fra A&O I 4. Af Bestemmelsen kan næppe udledes, at Faderen og Moderen delte Arven, hvis de begge overlevede Barnet, idet det er muligt, at Faderen altid udelukkede Moderen fra Arv (jfr. Kommentaren til SkL 35). Reglen har kun den Situation for Øje, hvor der efterlades Søskende.

Kap. 10] maa opfattes som en direkte Fortsættelse af Reglen i Kap. 9 Slutn; det forudsættes altsaa, at Faderen er død (jfr. Fællig og Hovedlod S. 49).

108 6. *sin .. Halvsøster*] »sær syskæn sit«. Da Søskende ikke paa Nutidsdansk kan bruges i Ental, har Udtrykket maattet omskrives.

20. *optaget .. Fælliget*] »lauth i fælugh«. Efter den almindelige Opfattelse i Litteraturen har dette Udtryk i JL en anden Betydning end efter de andre Landskabslove, hvor det betyder, at en vis Formuemasse, tilhørende en Svigersøn eller en anden Person, er optaget i Fælliget paa en saadan Maade, at den paagældende Person paa Skifte ikke udtager en Hovedlod af Fælliget, men en fra denne afvigende Brøkdel af Fællesformuen. Ifølge denne Opfattelse skulde Udtrykket i JL tværtimod betyde, at han blev lodtagen i Formuen med en Hovedlod. Denne Teori er formentlig urigtig. Ogsaa efter JL betyder Udtrykket »lauth i fælugh«, at den paagældende Person paa Skiftet udtager en nærmere bestemt Brøkdel af Fællesboet; men hvor der ikke var

108 truffet en saadan Aftale, var Forholdet efter JL det, at den indbragte Formue udtoges som Særeje paa Skiftet, medens der efter de sjællandske Retsbøger skete en Deling efter Hovedlodder (jfr. Fællig og Hovedlod S. 49 f. og S. 144 f.).

22—24. *fordi . . levede*] et enkelt Hs.: NkS 295, 8°, hvorefter JL er trykt i DgL, mgl. Ordet »ikke«. I Danske Studier 1924 S. 179 f. har Skautrup søgt at vise, at Sætningen i denne Form kunde repræsentere et ældre Retstrin, hvorefter Hustruen ikke, paa Grund af at hendes Mand havde Lod i Fælliget, fik mere, end hvad hun havde indført, d. v. s. at hans Ret til en Lod i Boet ikke medførte en tilsvarende Ret for hende. Hypotesen er dog meget tvivlsom, og Skautrup har selv senere taget Afstand fra den (Jyske Lov S. 169); jfr. Fællig og Hovedlod S. 47 Note 17. Bestemmelsen vender sig formentlig imod Bestræbelser for at gennemføre en Ordning i Lighed med de sjællandske Loves, hvorefter Svigerdatteren ogsaa uden særlig Aftale ansaas for berettiget til en Hovedlod i Fælliget.

109 1. *maa*] Teksten i DgL har »behøver« (tharf), idet Overskriften er dannet mekanisk efter første Sætning af Kapitlet.

5—8. *Men . . Barn*] jfr. SkL 54.

8. *Bedstefaderen*] A^1 o. fl. har: Faderen.

9. *Om Medgift*] Overskriften refererer sig til Beg. af Kap.

10—13. *Gifter . . dør*] af Bestemmelsen fremgaar, at der ikke var Tale om, at Barnet blev udskiftet med en Hovedlod, saaledes som Tilfældet var efter de sjællandske Retsbøger. Ordningen staar saaledes den skaanske nærmere end den sjællandske, men som det fremgaar af det foregaaende Kapitel, var Faderens Bestemmelsesfrihed ikke helt saa stor som efter de skaanske Retsbøger.

19. *Arvinger*] mgl. i A^1 o. fl.

25—28. *Hvis . . andre*] jfr. SkL 55.

25. *Lodder*] Jordlodder.

25. *udeite*] »vliivtæ«, egl. uskadte. Der kunde ikke foretages Kollation, hvis der af nogen af Lodderne var bortsolgt noget.

27. *hvor . . faldt*] hvad der tilfaldt ham ved Lodkastningen.

110 5—6. *for . . Moder*] efter deres Moders Død gaar Arven igen til Børnene. M. H. t. »witnæs« se Noten til Side 103 Linie 7.

110 9. *Arv . . Arv*] JL har ligesom SkL Betegnelsen »beder« (= jager) — mens de sjællandske Love har »bider« — for det Forhold, at Arv fra forskellig Side opvejer hinanden, saa at de begge indgaar i Fælliget (jfr. SkL 31). Bestemmelserne er i JL meget kortfattede. Det forudsættes formodentlig, at der er et lige stort Antal Arve paa begge Sider, saa at overskydende Arve paa den ene Side bliver Særeje. JL kræver ikke som de andre Love, at en Arv skal have en bestemt Størrelse, for at den kan »bede« en anden, og hjemler derfor Arvebed i større Omfang end disse. Ved Thords Artikler § 40 indskrænkedes Arvebedstilfældene dog igen, hvilket maaske kan ses som Udtryk for, at Reglen i JL I 17 havde vanskeligt ved at opnaa almindelig Anerkendelse.

17 og 18. *sammenbragte Børn*] »stivpsyskæn«.

20. *kan . . Afgørelse*] i Modsætning til, hvad der var Tilfældet, naar det drejede sig om Helsøskende; jfr. Kap. 16.

29—30. *skal . . Fælliget*] Broderbørn optages i saa Fald ikke i Fælliget og arver altsaa kun deres Fader.

111 2. *Gifter . . Enke*] »Qvænæs man i ænki bo thær æi hauær sialf houæth lot«; jfr. P. J. Jørgensen i U. f. R. 1940 B S. 295 Note 2.

2. *der . . Hovedlod*] ɔ: som ikke i Forvejen lever i et Formuefællig.

3—4. *bliver . . Fælliget*] »worthær han æi lauth i fælagh«.

4—5. *eller . . Tinglysning*] om at han er optaget i Fælliget.

9—10. *han . . Lod*] han udtager kun paa sin Kones Vegne dennes Lod af Fællesboet. Anderledes Skautrup (S. 170 f.), men herimod Fællig og Hovedlod S. 49.

Kap. 21] jfr. SkL 59, 63, 64 og EL I 18.

30—4 (S. 112). *Men . . det*] jfr. SkL. 61.

112 7. *tredivte Dag*] se Kommentaren til Kap. 3.

9. *Bygden*] her = Herredet, da Tinget maa være Herredstinget.

10. *uden for Landet*] »vtæn lands« ɔ: uden for Jyske Lovs Omraade.

16—18. *Men . . Arven*] Bestemmelsen staar i Modstrid med den flg. Sætning, hvorefter Kongen skal forvare Arven, indtil den rette Arving kommer, og er derfor sandsynligvis en Interpolation, foretaget paa et Tidspunkt, da der var anerkendt en

112 Ret for Kongen til Arven efter Aar og Dag. I (C 39) søger at faa Mening ved at udelade Ordene L. 18—19 Aar .. inden; jfr. DgL III Indledn. S. CVI Note.

17. *inden for syvende Mand*] er formodentlig den samme Grænse, som sættes i II 25.

22—23. *Men .. den*] mgl. i A^1 o. fl., men findes i de fleste Hss.

24. *Aar*(1) .. *Uger*] »Aar oc dagh thæt ær iamlingæ oc sæx vkæ«; er formodentlig en senere Tilføjelse, maaske en opr. Randnote. Tidsfristen er almindelig i de germanske Retsordner og betyder oprindelig: et Aar foruden den Dag, man tæller fra. I Tyskland blev Fristen senere et Aar og 6 Uger, idet man til Aarsfristen lagde Tidsrummet mellem to ordinære (echte) Ting, idet Fristen refererede sig til Krav, som skulde fremsættes paa Tinge. Naar denne forlængede Frist, som manglede sin egentlige Begrundelse her i Landet, hvor Tingene holdtes hver Uge eller hver 14. Dag, har vundet Indpas i JL, skyldes det formodentlig Paavirkning fra nordtysk Ret. »Aar« brugtes ikke opr. paa Dansk om Tidsrummet.

Kap. 24] Bestemmelserne er stærkt paavirket af kanonisk Ret, (Fællig og Hovedlod S. 149 og Niels Knud Andersen S. 105). At en Person, der indgik Ægteskab i Strid med de kirkelige Forskrifter, forbrød sin Arveret, var i Overensstemmelse med Kirkens Opfattelse. De arveretlige Bestemmelser i Kap. 24 har en rent positiv Karakter og kunde føre til urimelige Resultater, idet de overlevende Børn arvede sammen med Moderen, hvis Faderen havde været i ond Tro ved Ægteskabets Indgaaelse, hvorved hendes Arv efter hendes Børn efter Omstændighederne vilde blive mindre, end hvis begge Ægtefællerne havde været i god Tro (se Kap. 5).

26 og 27. *Horkone*] en Kvinde, der er blevet skilt fra sin Mand paa Grund af Hor. Hverken Manden eller den forstødte Hustru maatte gifte sig paa ny (jfr. SkL 220), og det nye Ægteskab er derfor ugyldigt og betegnes som Hor, hvad der skyldes kirkelig Paavirkning (jfr. Matth. 19,9).

30—31. *Skilles .. Ret*] jfr. ovfr. ad S. 105 L. 4.

113 *Kap. 25*] Reglerne er i Overensstemmelse med kanonisk Ret, jfr. Niels Knud Andersen S. 107.

16—17. *Horebørn*] Børn, som er avlet uden for Ægteskab med en gift Kvinde.

20—21. *da .. før*] jfr. EL I 50, der dog er mindre vidtgaaende. Derimod blev efter SkL 60 (og VLÆR I 85) Slegfredbørn ikke betragtet som Ægtebørn, selv om Forældrene senere blev gift.

22. *Klostermænd .. arve*] i Overensstemmelse med kanonisk Ret (c. 8 Caus. 16 qu. 1). Se ogsaa ASun 15.

Kap. 26] slutter sig nærmest til Kap. 23.

27. *rette tredivte Dag*] se Kommentaren til Kap. 3.

Indtil 1768 maatte efter dansk Ret Arvingerne, hvis de vilde undgaa at hæfte for Arveladerens Gæld, ogsaa frasige sig Arv efter ham. Den nugældende Ordning, hvorefter Arvingerne kan fragaa Gælden og alligevel tage Arv i det Overskud, som maatte fremkomme i Boet, efter at Gælden er betalt, er indført efter romerretligt Forbillede.

114 4—5. *raader .. Lukke*] som Husmoder har Adgang til de aflaasede Rum. Laas og Lukke: allitererende Forbindelse.

6. *da .. Husfrue*] der kræves altsaa ingen kirkelige eller verdslige Formaliteter.

Kap. 28] jfr. SkL 57 samt JL I 7 Slutn.

8. *fuldvoksen Broder*] I (C 39) har: Broder, hvis han har naaet Lovalder (ɔ: 18 Aar). I SkL kræves kun en Alder af 15 Aar.

Kap. 29] jfr. SkL 58.

29—30. *den .. hende*] altsaa ikke alene Jorden, som hvis Enken forblev ugift.

115 1. *Fosterløn*] efter SkL 58 (ASun 22) og VLÆR 180 beløb denne sig til en halv Mark om Aaret.

2—3. *sælger .. sig*] Enkens Salg af Jord skulde have Frændernes Samtykke (jfr. Kap. 36).

9. *Om .. Stifbørn*] Overskriften dækker kun Beg. af Kap.

12—13. *enten .. Vurdering*] hvis de optages i Fælliget, faar de ved Skifte en vis Brøkdel af Boet. Modtages Godset efter Vurdering, faar de, hvad Godset er vurderet til.

19—20. *Men .. mere*] underforstaaet: af Børnenes Gods.

115 20. *Værge*] en Række Haandskrifter (C¹DEI' o. fl.) tilføjer: for en ejendomsløs Mand kan ikke være Værge.

116 2—4. *Klostermænd .. Ting*] naar man ikke ønskede gejstlige Mænd som Værger, var det vel navnlig, fordi de ikke kunde sagsøges ved verdslige Domstole; jfr. Retshistorie S. 411.

2—3. *Degne .. Underdegne*] »diacon oc subdiacon«; lavere kirkelige Grader.

8—9. *Den .. Gerninger*] Meningen med denne Bestemmelse er maaske, at Herren hæfter for Trællens og Fledføringens Handlinger som for sine egne Handlinger, saaledes at de i de andre Landskabslove hjemlede Begrænsninger af Ansvaret er af yngre Dato (Gædeken S. 80 f.).

11. *Blodbøde*] Bøde paa 3 Mark til Kongen for Blodsudgydelse.

11—13. *Den .. ham*] jfr. SkL 41.

16. *da .. Bevis*] Bestemmelsen synes at forudsætte, at Fledføringen er ufri, hvilket som omtalt ved SkL 41—47 i ældre Tid ofte havde været Tilfældet. *Bevis*] A¹ og enkelte andre A-Hss. tilføjer: Men naar Fledføring optages i Fællig, da er han fri.

16—19. *Den .. adskilt*] Bestemmelsen skyldes formodentlig kirkelig Paavirkning; jfr. Fællig og Hovedlod S. 86, Niels Knud Andersen S. 107.

24—25. *men .. Vilje*] Kravet om Kvindens Samtykke til Ægteskabet skyldtes Paavirkning fra den kanoniske Ret, hvorefter Parternes Enighed om at indgaa Ægteskab var nødvendigt til Ægteskabets Stiftelse, ligesom den i visse Tilfælde (sponsalia de præsenti) var tilstrækkeligt dertil.

26. *bede .. om*] »bivthæ hun vm hwæm sum hun vil«; bivthæ vm: egl. befuldmægtige.

27—29. *Men .. Morbroder*] (jfr. Kap. 28). Bestemmelsen kunde forstaas saaledes, at kun disse var pligtige at overtage Værgemaalet; men dette er i Strid med Kap. 28. Derimod ser det ud til, at kun disse Personer var berettigede til at opnaa Raadigheden over den kvindelige Slægtnings Ejendom.

117 1. *saa .. lever*] efter hendes Død gik den over til hendes Arvinger.

117 *Kap. 34*] jfr. SkL 51.

10. *Bonden*] ɔ: Sagsøgeren.

Kap. 35] jfr. SkL 10.

Kap. 36] jfr. SkL 46.

118 2. *da .. den*] underforstaaet: af sin Arvejord.

4. *maa .. Tabet*] »hauæ hemæ giald«: (jfr. »tage Skade for Hjemgæld«) ɔ: lide selvforskyldt Tab. Da det er gaaet til fælles Underhold, kan hun ikke kræve Erstatning i Mandens Jord. Bestemmelsen betegner en Indskrænkning af Bestemmelserne i Kap. 35.

Kap. 37] jfr. SkL 52.

9. *Sysseltinget*] I hvert Syssel var et Ting, som dog havde meget begrænsede Beføjelser, idet det hverken havde Domsret eller Lovgivningsmyndighed. Derimod kunde der finde Skødninger og Lysninger Sted.

9. *Landstinget*] Landstinget for det jyske Retsomraade var i Viborg. *For Kongen*, ɔ: paa Kongens Ting; jfr. ovfr. S. 245.

9—10. *Tingsvidne*] Vidnesbyrd af Tingmændene om, hvad der er foregaaet paa Tinget; jfr. flg. Kap.

Kap. 38] Der gives her en Legaldefinition af Begrebet Tingsvidne, maaske fordi »Tingsvidne« i tidligere Tid har været benyttet i forskellige Betydninger, jfr. SkL 18 med Kommentar.

14—15. *Færre .. Tingsvidner*] i senere Tid krævedes 8 Personer til et Tingsvidne, iflg. Knud Mikkelsens Glosse til III 2, jfr. Stig Iuul: Jyske Lov i Retslitteraturen før 1683, »Med Lov skal Land bygges« S. 140 f.

15—17. *Skal .. Brødre*] maa antages at være en senere Tilføjelse til Kap. 34, der er urigtigt anbragt. Jord, der er givet til Kirken, skal altsaa ikke lovbydes til Giverens Slægt, hvis den sælges igen af Kirken.

19—21. *Den .. til*] da Manden havde Ret til Hovedlod i Konens Ejendom, hvis han havde Børn med hende, vilde hans Rettigheder kunne forringes ved Hustruens Dispositioner (Fællig og Hovedlod S. 200). En tilsvarende Begrænsning i Hustruens Dispositionsret mortis causa findes ikke i A&O I 51 og EL I 32.

22. *af .. Mænd*] en Sjælegave behøvede ikke nødvendigvis at

118 tilfalde Kirken, men kunde efter Omstændighederne ogsaa være tillagt andre. Det afgørende var, hvilke Bevæggrunde der laa bag ved Gaven (Fællig og Hovedlod S. 78 med Note 57).

119 1. *betragtes .. Jord*] betragtes som Erstatning for den bortsolgte Jord. Arvejorden og Løsøret fulgte ved Skifte forskellige Regler.

4. *hvis .. Købejord*] ɔ: hvis Købejorden stadig er til Stede. Sætningen udelades i I (C 39) o. fl. Hss.

6. *det*] I (C 39) o. fl. Hss. har: det, der er tilovers.

Kap. 41] jfr. SkL 81 og 78.

14. *hjemle .. Frænde*] bevise med Kønsnævn, at Køberen har Ejendomsret til Jorden.

17. *med .. Frænder*] med Kønsnævn af Køberens Frænder.

120 7—8. *Men .. Mark*] da gaar Jorden tilbage, og Sælgeren skal bøde efter Reglerne i Kap. 41 Beg.

9. *eller .. den*] jfr. Kap. 36. Skautrup forklarer (S. 174) Stedet saaledes, at der tænkes paa det Tilfælde, at hun bevirker, at Salget kommer i Stand, idet hun ikke selv kunde sælge Jorden. Rimeligere er det dog at antage, at Reglen refererer sig til Piger over 18 Aar, som ifølge Kap. 36 kunde sælge deres Jord, hvis det skete for at opretholde Livet.

Kap. 44] Reglerne om, at 30 (40) Aars ubestridt Besiddelse er tilstrækkelig Adkomst, er hentet fra kanonisk Ret jfr. Niels Knud Andersen S. 119.

11. *Det .. Jord*] det er den almindelige Regel. Naar det drejer sig om Strid med Kirken, gælder dog andre Regler; se det flg. Sætningen staar i I^1 (C 39) o. fl. Hss. i Beg. af Kap. 43.

13. *ret Byvurdering*] ɔ: til den gængse Pris.

13. *Sandemændene*] Sandemandsinstitutionen fandtes kun inden for det jyske Retsomraade. Den behandles indgaaende i 2. Bog Kap. 1 ff.

18. *saa .. tolv*] svarende til Kønsnævnet, som skulde sværge paa Bondens Vegne.

Kap. 45] jfr. SkL 73.

Kap. 46—47] jfr. SkL 72.

29 og 30. *Ornum*] se ovfr. S. 208.

120 31. *som saadant*] de fleste Hss. (C[1] D—I o. fl.) har i Stedet: som det har været fra Arilds Tid, hvad der muligvis er rigtigere.

121 3. *en Del*] der tænkes herved vistnok paa det, som i senere Tid betegnes som en Aas ɔ: et Udsnit af Bymarken, der bestod af Jord af ensartet Bonitet, og som var opdelt i Agre. Hele Bymarken var formentlig inddelt i saadanne Aase.

4. *ubebygget*] saaledes Dahlerup og Skautrup. Paa dette Sted synes »vbygd« dog at have Betydningen *udyrket* (jfr. ogsaa II 59).

9. *Torp*] ɔ: Udflytterby.

9. *Adelbyen*] den gamle By, Moderbyen.

10. *Marken*] her: Fælleden uden for den dyrkede Jord.

10—11. *Agerland .. Adelby*] »ær alt een akær skift oc æng«; har Torp og Adelby baade Agerjord og Eng i Fællesskab.

19. *Kongens Ret*] Bøder til Kongen, sædvanligvis 3 Mark.

23 og 24. *Vangen*] den dyrkede Jord i Modsætning til Fælleden.

26. *Forte og Fægang*] med Alliteration. Forte var den aabne Plads i Byen mellem Gaardene, her en tilsvarende Plads foran Udflyttergaarden. Fægang: Vej, ad hvilken Kvæget kunde drives fra Gaarden til Fælleden.

Kap. 49] jfr. SkL 75 og 76.

28 og 29. *Rebning*] ved Rebningen med Maalereb fastsættes de enkelte Gaardes Andel saavel i Byen som i Bymarken (Vangen).

122 1. *Stuf .. Særkøb*] Del af en Gaards oprindelige Tilliggende, som er solgt eller bortgivet. Ved Rebning rebes det sammen med den Gaards Tilliggende, som det er taget fra. Stuf er formodentlig det mere omfattende Begreb: hvad der er givet (f. Ex. som Sjælegave til Kirken) eller solgt, mens Særkøb kun betegner det bortsolgte.

3. *før*] de fleste Hss. har »thær«, ɔ: da, hvad der sandsynligvis er rigtigere. Køberen skal efter Rebningen have det samme, som der i sin Tid blev købt; der maa ikke gaa noget fra ham paa Grund af Rebningen.

Kap. 50] jfr. SkL 83.

11—12. *sine Medejere*] »hans eghær«: de andre Ejere i Bolet eller Landsbyen.

122 16—19. *Sagsøgeren .. stævnet*] der synes ikke at have været nogen Mulighed for at føre Modbevis imod deres Vidnesbyrd om, at lovlig Indstævning havde fundet Sted (Vidnebeviset S. 344).

22—23. *være .. Stede*] nemlig paa Aastedet paa den fastsatte Dag.

23. *tilbyder Retfærdighed*] ɔ: tilbyder, hvad der er retfærdigt.

26. *Tinghøringerne*] de udmeldte Tinghøringer, som har undersøgt Sagen paa den fastsatte Dag.

27—28. *Genmæletinget*] det andet Ting, hvor Modparten skulde komme til Stede.

123 1. *højere Ret*] »høghræ skial«: Landsting el. Kongens Retterting.

1. *højere Forsvar*] »høghræ warthnæth«. Formodentlig som befuldmægtiget for en anden.

1—2. *han .. Lovdag*] se Beg. af Kap.

4—5. *kan .. Pilgrimsfærd*] selv om man har givet Møde paa Genmæletinget, er alle de nævnte Forfaldsgrunde gyldige til Udsættelse af Lovdagen undtagen Pilgrimsfærd, idet en saadan kan udsættes. I^1 (C 39) o. fl. har »ikke hindre« i Stedet for »hindre«, hvorved Meningen bliver den modsatte.

Kap. 51] jfr. SkL 67.

14—15. *Det .. Toft*] $A^1B^1C^1$ o. fl. Hss. har kun: Det er en svoren Toft, som før var Agerland. Det skyldes dog formodentlig blot en gammel Skriveroverspringelse fra »toftæ« til »toftæ«, idet de nævnte Hss. er indbyrdes beslægtede.

27. *og Agerland*] mgl. i A^1 (NkS 295, 8°) o. fl.

27—28. *mellem .. indbyrdes*] »dæld i mællæ oc allæ vphof«: mellem Agerenderne (vphof egl. = Begyndelse) i den ene Aas og den tilstødende Aas, d. v. s. om Grænsen mellem to Aase. Markjorden var delt i (som Regel 3) Vange og disse atter i et Antal Dele eller Aase; se Retshistorisk Indledning S. XXX f.

28. *Kongens Hærvej*] »kunungs hærstrætæ«. Hovedvejen, som Byen var forpligtet til at holde i Stand, og som spillede en Rolle for Landets Forsvar; jfr. Kap. 56.

124 5—6. *Selv .. Magt*] man kan ikke tage flere Nævninger ud over de nævnte.

7—9. *skal .. Indsigelse*] i St. f. »Udgang« i L. 8 har A^1 (NkS

124 296, 8°) o. fl. Hss. byggi ɔ: Bebyggelse. Hvis »Udgang«, som findes i de fleste gamle Hss. er det rigtige, maa Betydningen sikkert være privat Udgang fra Gaarden og ikke Fægang (jfr. Kap. 48) ɔ: Vejen, ad hvilken Kvæget drives fra Byen til Fælleden, saaledes som Skautrup antager (S. 178). Den gamle latinske Oversættelse af JL støtter dog Skautrups Opfattelse.

14. *Grenene . . rinder*] »limmæ lutæ. oc root rænnær (rinnær)«; med Alliteration. Udtrykket: Rødder rinder (ɔ: naar) er gaaet over i den ikke ophævede Bestemmelse i Danske Lov 5—10—20, (jfr. 5—10—21), hvorfor det ogsaa er bibeholdt her.

15—16. *Almindingsskov . . Skoven*] Alminding var de udyrkede Omraader mellem Landsbyerne, som Bønderne havde Brugsretten til, men som ejedes af Kongen iflg. Reglen om, at udyrket Land ejedes af Kongen. Almindingsskove var Skove paa disse Omraader. Modsætningen hertil var hegnede Skove, som var i Privateje og indhegnede.

17 og 18. *Mageskifte*] enkelte Hss. har Markskifte, hvad der vel maa betyde Ombytning af de Lodder, der er tilfaldet Ejerne ved Rebning. Det oversættes saaledes af Erik Krabbe i hans højtyske Oversættelse (Skautrup S. 178 f.).

18—19. *Ingen . . Vilje*] hentyder maaske til en ældre Form for Jordfordelingen inden for den enkelte Landsby, hvorefter der med visse Mellemrum — maaske hvert Aar — fandt en Omdeling af Jorden Sted mellem de enkelte Gaarde. Efter I 54 kan denne Ordning altsaa fremtidig kun anvendes, hvis alle Ejerne er enige derom. I I 55 gives derefter Regler om den nye Form for Jordfordeling: Solskiftet, der dog maa antages at have været i Brug adskillige Steder i Tiden før JL.

20 og 21. *solskiftes*] Solskiftet var en Nyregulering af saavel Byen som Markjorden, som paa Lovens Tid mange Steder afløste det ældre Bolskifte, der forudsættes i EL. Rækkefølgen af Gaardene i Byen fra Øst til Vest var i den solskiftede By bestemmende for Rækkefølgen af Agrene i Marken, mens ved Bolskiftet kun Agrene inden for det enkelte Bol laa solret, idet Bolene iøvrigt laa tilfældigt mellem hinanden. Solskiftets Indførelse forudsatte en Nyrebning af hele Byens Jord saavel Tofterne

124 som Agerjorden, hvorfor den tidligere Besiddelse maatte opgives.

23—24. *om .. fra*] refererer sig til Kirkestuf eller Særkøb. Naar man ikke ved, fra hvis Lod det stammer, kan man ikke som ellers fradrage det i nogens Lod (jfr. Kap. 49).

27—28. *kommer .. Bygning*] ved Rebningen af Tofterne kunde det ske, at Jord, hvorpaa der stod en Bygning, kom til en anden Mand.

31. *skal værge*] »hægnær«. Forsvare med Edsbevis, at de Bygninger, der ligger paa Tofterne, er hans (hvis de ved Rebningen kommer til at ligge paa en andens Grund).

31. *Landbotoft*] Landbo (egl. Landdyrker, vn. landbúi): Fæster, der ikke selv ejer Jorden.

125 2. *Gaardsædetoft*] Gaardsæde (opr. en Mand, der har Sæde paa Gaarden), Fæster af en mindre Jordlod, hvorpaa han selv opførte sit eget Hus. Vederlaget for at leje Jorden bestod i Arbejde for Jordejeren.

5. *Hjelm*] Skur el. Lade til Opbevaring af Afgrøden, vistnok paa Stolper (jfr. Feilberg I 628).

Kap. 56] jfr. SkL 68—70.

19—20. *Paa .. Hovedvej*] »yuær hwar by mark skulæ the eghær thær a mark boo kunung hærstrætæ gøræ«; ɔ: hvis Hovedvejen fører over en Bymark, skal vedkommende Ejere af Marken istandsætte den.

20. *Kongens Hærvej*] jfr. ovfr. ad S. 123 L. 28.

25. *svorne Veje*] Veje, som det i nyere Tid er blevet vedtaget at anlægge, i Modsætning til Veje, der har været fra Arilds Tid, sml. svorne Tofter Kap. 51.

29 og 30. *Mølle*] Vandmølle. Man kendte paa Landskabslovenes Tid kun Vandmøller.

31. *Dæmningssted*] Sted, hvor en Dæmning kunde anlægges.

126 6. *Flod og Flodsted*] »floth oc floth stath« ɔ: det opstemmede Vand og Stedet, hvor det staar (Mølledammen).

7. *Dæmningsdige*] Dige omkring det opstemmede Vand.

7. *Flodmaal*] den Tid, da Vandet maa være opstemmet. Der var vundet Lovhævd paa Møllen, naar Vandet tre Gange havde været opstemmet.

126 2. Bog behandler Sandemands- og Nævningeinstitutionerne, se Retshistorisk Indledning S. XVI f.

22. *Sandemænd*] se Retshistorisk Indledning S. XVIII.

24. *Fjerding*] Herredet forudsættes her og andetsteds at være inddelt i fire Fjerdinger.

25. *Fællig*] her = Husstand.

26—27. *i .. Landbo*] Sandemændene skulde være Selvejere eller i hvert Fald Fælligsbryder.

27—29. *Ingen .. skal*] Sandemændene valgtes paa Livstid og kunde kun afsættes, hvis de misbrugte deres Stilling. De lønnedes med »Hesteleje«: Godtgørelse for Brugen af Hest under Udførelsen af deres Hverv.

29—30. *Dog .. Herred*] Ombudsmanden kunde altsaa ikke være Sandemand.

127 1. *Hvad .. om*] De fleste af Forholdene behandles nærmere ndfr. Kap. 8 ff.

4—5. *om .. Sølv*] jfr. I 44, hvor Grænsen ligesom her er 1 Mark Sølv; B^1 o. fl. Hss. har *en halv* Mark Sølv, hvad der maa anses for at være yngre. Kirken har været interesseret i at udvide Sandemændenes Virksomhedsomraade.

5. *Frihedsberøvelse*] »band«: det Forhold, at en fri Mand bliver bundet eller lænket. Det var en meget alvorlig Forbrydelse (jfr. A&O III 10), hvorfor den skulde for Landstinget, se flg. Kap.

6. *Hvorledes .. sværge*] Kapitlet omhandler dog, *hvor* Sandemændene skal sværge om de forskellige Forhold.

10. *om .. Kirkegods*] »Vm guthzhws delæ with bondæ«; egl.: om Kirkens Retsstrid med Bonden. I A^1 (NkS. 295, 8°) B^1 o. fl. er Teksten forvandsket.

12. *Hvorledes .. afsættes*] Kapitlet handler kun om, hvorledes de indsættes.

15. *og .. Ed*] mgl. i A^1 o. fl.

20. *Hvis .. Hesteleje*] Overskriften dækker kun Beg. af Kap.

128 3. *kan .. den*] »tha ma thæt delæs mæth rans delæ«: da kan Sagen forfølges med Ransnævninger; jfr. Kap. 39 ff. Den retstridige Vægring ved at betale Hesteleje behandledes altsaa som Ran.

128 *Kap. 6.* Om Sandemandsprocessen se Skautrup i Studier tilegnede Verner Dahlerup S. 231 ff.

5—7. *Paa .. hvert*] Tiden mellem de 3 Ting er kun fire Uger; og efter Lovens Regler (jfr. ogsaa II 12) var Sandemændene øjensynlig pligtige at sværge paa det tredie Ting. I Praksis blev det imidlertid Reglen, at de først svor paa det følgende Ting (jfr. Stemann: Retshistorie S. 190), altsaa paa Seksugersdagen for det første Ting.

11—12. *man .. bevidne*] »latæ witnæ bitæ«, bitæ ɔ: afgøre ved Vidnesbyrd. De to Vidner, som fremsagde Vidnesbyrdet, idet de holdt hinanden i Haanden (Ostersen Weile S. 308), betegnedes som Fyllingsmænd. Ligesom Sandemændene var de særlige for Jyske Lovs Omraade. Formularen for deres Vidnesbyrd, som var rytmisk formet og i ældre Tid kaldtes Forvidne, er gengivet i flere Lovhaandskrifter. I B^5 (Stockh. C 42 fra c. 1500), hvor den er føjet til Kap. 6 (DgL Bd. II S. 149) hedder det:

»Item sic dicant pronunciantes forwynde:

hære staar thenne mandt oc iegh oc iegh oc thenne mandt. som rætt forwitnæ bære kandt.

till logs tyngh oc togs tyngh oc tredie weder maals tyngh. att sandemendt ære saa retteligen tilfolde. att them bør. att swærie then mandt entwg fridløss for then gerning eller till friidt oc bodt eller qwiitt.«

Kap. 7. Biskoppens Adgang til sammen med Bygdemændene at underkende Sandemænds »Tov« (Ed) var sikkert en Nydannelse paa Lovenes Tid og skyldes maaske en Interpolation i en allerede foreliggende Bestemmelse. Ved samme Lejlighed fikseredes Antallet af Bygdemænd til 8 (Biskop og bedste Bygdemænd S. 86 f.).

23. *otte*] Af de fra Middelalderen bevarede Aktstykker fremgaar det, at man ofte lod væsentlig flere Personer deltage i Afgørelsen. De udpegedes i Reglen af Biskoppen.

23—24. *at otte .. vidner*] Reglen betegner en Indrømmelse til kanonisk Ret, som hævdede, at alle Sager, hvori der anvendtes Ed, hørte under de kirkelige Domstole. Senere udvidedes dette Bispenævns Beføjelse til at gælde alle Nævn, Mededsmænd og Tingsvidner.

128 25. *handlet .. Loven*] overtraadt Lovens formelle Regler.

31—1 (S. 163). *Sandheden .. Ed*] kanonisk Ret, jfr. ovfr. i Kommentaren til Fortalen S. 101 Linie 6—8.

129 1. *hvis .. Sag*] Hvis Sandemændenes Tov var enstemmig, krævedes altsaa mere til at omstøde den, end hvis de var uenige (jfr. Begyndelsen af Kapitlet). Begrebet »de fleste gode Mænd i Bygden« er maaske udformet i Analogi med den kanoniske Rets Regel om, at »major et sanior pars« af en Forsamling kunde overstemme de andre (Biskop og bedste Bygdemænd S. 84 f.).

2. *og .. samme*] jfr. S. 128 L. 26.

14. *første .. derefter*] »thæn næste løghær dagh æftær«; opfattes af nogle som: Lørdagen i den følgende Uge, hvad der dog synes at stride mod den sidste Sætning i Kapitlet. Lørdagen var Tingdag ved det jyske Landsting indtil 1635.

21—23. *da .. Penge*] han kan kun faa den lovbestemte Mandebod og ikke Overbod (se III 21). I Skaane og Sjælland var Mandeboden 3 Gange 15 Mark Penge.

32. *Sag af Ondskab*] »bølæsak«; jfr. vn. *bol:* Skade, Ulykke og *bolva:* forbande.

130 19—21. *han .. Gods*] han gjorde det i Selvforsvar og havde faaet Saar af sin Modstander, før han dræbte ham. I det Tilfælde skal han ikke være fredløs, men betale Bøder.

22. *sagesløs Mand*] Maa formentlig forstaas paa samme Maade som den tilsvarende Bestemmelse i Till. A III (se ovenfor S. 241).

27. *Tegngæld*] Thegn er maaske oprindelig blot Betegnelsen for en Mand, men synes i Vikingetiden anvendt om et ældre Medlem af Hirden, særlig i Modsætning til den unge Hirdmand (Dreng), jfr. Retshistorie S. 206 f. og Aksel E. Christensen: Kongemagt og Aristokrati S. 32 f. med Litteratur.

28—30. *Aftales .. Penge*] Det forudsættes her, at et Drab endnu paa Jyske Lovs Tid ikke behøvede at bringes for Tinget, men at Sagen kunde afgøres ved privat Aftale mellem de to Slægter. Bestemmelsen kan maaske ses som et Forsøg paa at begrænse disse private Afgørelser og bringe dem under Kontrol ved at kræve en ekstra Bøde til Kongen; jfr. Bisp Knuds Glosse hertil

130 (DgL IV S. 97, Skautrup S. 184). Da Bøden til Kongen for Drab ellers var 3 Mark, er Tillægsbøden altsaa 9 Mark, og dens Formaal var formodentlig at holde Kongen skadesløs for Fredkøbet, som der ikke blev Tale om, naar Drabsmanden ikke blev svoret fredløs. (Manddrabsforbrydelsen S. 98).

131 11. *i .. mødtes*] »i thæn wigh thær the møttæs«; wigh, jfr. vn. vig (Neutr.): Kamp. Flere gamle Hss. ($B^1C^1D^1EI^1$ o. fl.) har bevaret Neutrumsformen: thæt wigh. De fleste yngre Hss. har wægh (el. wey), ɔ: Vej, hvad der dog i Betragtning af, at de ældre Hss. har wigh, næppe kan være rigtigt. At Ordet skulde være misforstaaet i de gamle Hss., synes ikke rimeligt. Naar Skautrup 185 og i »Med Lov skal Land bygges« S. 215 afviser Ordet vig, er det med den Begrundelse, at det vilde være urimeligt, at Parterne mødtes til en Kamp (paa Liv og Død) under den Forudsætning, at der ikke skulde ske den mindste Skade. Denne Begrundelse synes dog ikke træffende. For en efterfølgende Betragtning vilde der intet unaturligt være i at betragte det mellem Parterne passerede som en »vig«, naar det havde resulteret i et Manddrab.

11—13. *vilde .. Vaade*] Vaade betegner her den ikke paa Forhaand tilsigtede Skade, der sker under Kamp, jfr. Kap. 29.

22. *Spotkone*] ɔ: Frille (Lis Jacobsen: Dansk Sprog S. 93).

132 14. *det .. mindre*] »meræ logh takær e thæn minnæ burt«. Er den sagsøgte frikendt ved det større Bevis, Sandemandsbeviset, for Voldtægt, kan der ikke rejses Sag til det mindre Bevis, Kønsed, for Lejermaal.

16. *eller .. Kvinde*] »æth kunæ«. Der er Tale om en Enke eller en fraskilt Kvinde, ikke om en gift Kone.

19. *rejse .. Gerning*] Stedet er forvansket i A^1 o. fl.

20—23. *faa .. Rette*] Stedet er øjensynlig forvansket. Flere Hss. (E. G. I^1 o. fl.) har i St. f. 21—22 *eller .. eller:* »men bliver han fældet ved Edsbevis«, hvad der dog muligvis er en senere Forbedring. Meningen maa vel være, at man kan faa enten Frændeed (ɔ: Kønsed) paa, at han er uskyldig, eller 9 Marks Bøde, og, hvis han ikke vil staa til Rette (give Møde paa Tinget), sagsøge ham til at miste sin Mandhelg (jfr. flg. Note).

132 22. *sagsøge .. Mandhelg*] »betæ hans man hælæet«. betæ egl. jage. Fortabelse af Mandhelg betegnede en mindre Grad af Fredløshed, hvorved vedkommende mistede sin Retsbeskyttelse over for Modparten, som ustraffet kunde hævne sig paa ham. Betegnelsen bruges ogsaa i de sjæll. Love. Se tillige Retshistorisk Indledning S. XX.

133 30—31. *hendes .. Giftermaal*] jfr. I 33.

Kap. 20] jfr. SkL 222.

Kap. 21] Ved Markeskel forstod man Skellet mellem to *Landsbyers* Jorder.

20. *de .. nærmest*] vel, fordi de maa forudsættes at vide bedst Besked.

26. *Kongen .. Markeskel*] det foregik i hvert Fald i senere Tid ved de saakaldte Ridemænd, som var udnævnt i hver enkelt Sag af Kongen. Kongens Beføjelse til at lade ride Markeskel var vistnok af forholdsvis ny Dato paa Landskabslovenes Tid (jfr. P. J. Jørgensen i Hist. Tidskr. 9. IV S. 308 Noten).

29—31. *Sikrere .. Besked*] det anbefales her at bruge Sandemænd i Stedet for Ridemænd. Iflg. Skautrup S. 189 anvendtes disse da ogsaa kun lidt inden for det jyske Retsomraade i ældre Tid.

31—1 (S. 134). *Gaar .. By*] er der nogle fra en anden By, der har købt Jord (Stuf), som ligger ved det omstridte Markeskel.

134 2. *deres Genmæleting*] det andet Ting, hvor Parterne skal mødes, og Sandemænd indkaldes; jfr. Kap. 6.

4—5. *vedgaa Markeskellet*] Meningen er formodentlig, at de paa Forhaand (før der bliver svoret) skal give deres Samtykke til Fastsættelsen af Markeskellet og anerkende det nye Markeskel.

5. *før .. derom*] Sætningen findes kun i $A^{a}B^{19}$ og er næppe oprindelig; jfr. L. 9.

5—8. *Da .. andetsteds*] de skal værge deres Køb paa Genmæletinget (se ovfr. ad L. 2), selv om Markeskellet skal sværges andetsteds, nemlig paa Aastedet.

13—14. *inden .. Maaned*] i Sammenligning med de sjæll. Love,

134. hvor Fristen var en Dag og Nat (EL II 18, jfr. ogsaa SkL 226), har JL en meget lang Frist for Drabsmanden. Den blev da ogsaa senere — iflg. Thords Artikler § 71: af Kongen med Jyders og Fynboers Samtykke — nedsat til 3 Dage og Nætter.

14—15. *da .. Gods*] »tha ma kunung skyflæ yuær hanum«. Jfr. den lat. Tekst: tunc potest rex confiscare bona sua (DgL IV S. 105). »skyflæ« betyder opr.: inddrage, konfiskere; men da II 13 udtrykkelig fastslaar, at Kongen kun har Krav paa en Bøde, maa »skyflæ« her have den mere almindelige Betydning: lægge Beslag paa, medmindre man kan antage, at Bestemmelsen i II 13 repræsenterer et senere Udviklingstrin, og at der saaledes foreligger to modstridende Bestemmelser i Loven (saaledes nærmest P. J. Jørgensen i Manddrabsforbrydelsen S. 115 f.).

23. *saasom Broder*] Broderen tilhørte lige saa meget den fædrene som den mødrene Slægt. Her optræder han paa den mødrene Slægts Vegne.

27—28. *lovligt .. derfor*] »lagh vphaldz mæn æræ«. At vphaldz mæn her refererer sig til det lige i Forvejen omtalte Gods, maa anses for givet, medens vphaldæ i det følgende tre Gange har Hensyn til Udredelsen af Mandeboden (oversat ved »udrede« Linie 1, 2 og 3 (Side 135)). Skautrup fortolker Udtrykket »vphaldz man for thæm« som: »den, som ved erlæggelse af slægtens sal er ansvarlig for bidrags ydelse af et vist gods, der tilhører ham som medlem af slægten« (S. 368). Denne Forklaring maa dog sikkert forkastes. Om den paagældende Broders Gods hidrører fra den Slægt, med hvilken han nu er pligtig at bøde, eller fra den anden af Forældrenes Slægt, maa være uden Betydning for hans Bidragspligt. Sandsynligvis hentyder Udtrykket til, om den paagældende har Ejendom, over hvilken han selv har Raadighed (jfr. den latinske Oversættelse: qui sue jurisdictionis sint), hvilket vil sige, at hvis de to Brødre er i Fællig hos Faderen, opstaar der ikke Spørgsmaal om at drage dem til Ansvar; jfr. II 64 i. f.

28. *Formand .. Rate*] han skal udrede Boden, og de fædrene Frænder skal yde Bidrag til ham.

135 8—9. *en .. Grund*] »e hwilk lagh fæld man«. Mens der i første Sætning (og Overskriften) er Tale om en fredløs, tales der her

135 om en hvilken som helst Mand, som er dømt til at udrede Bod, jfr. II 67. Se Retshistorisk Indl. S. XXI, og ndf. S. 279.

11. *i .. Klædning*] Lægmand.

12. *ejendomsløs hand*] »oreght man«. Herved hentydes maaske til Innesmænd (Landarbejdere, der boede hos en Bonde uden at høre til Tyendet), og Gaardsæder (Personer, der ejede Hus — evt. med et mindre Jordbrug — paa Andenmands Jord, og som gjorde Arbejde paa dennes Gaard som Vederlag for den indrømmede Brug) Retshistorie S. 208. Udtrykket, der forklares nærmere i selve Kapitlet, er maaske et nyt Ord i Loven, jfr. Skautrup: »Med Lov skal Land bygges« S. 214.

15. *Leding og Landeværn*] Ledingsafgift og personlig Krigstjeneste; jfr. Arup S. 160 ff. og Noten til S. 168 Linie 23—24.

15—17. *Men .. Ættebod*] sml. Manddrabsforbrydelsen S. 106.

16—17. *hvem .. Ættebod*] hvem der som Formand skal være ansvarlig for Udredelse af Raten; jfr. Kap. 22. Som det fremgaar heraf, kunde den dræbtes Slægtninge rejse Kravet om Bod over for den nærmeste Slægtning.

21. *fjerde Mand*] Beregningen er maaske den kanoniske, hvorefter der kun regnedes med Slægtleddene paa den ene Side. Fjerde Mand er saaledes Næstnæstsøskendebørn; jfr. Manddrabsforbrydelsen S. 48 f. Det kan dog ogsaa tænkes, at Beregningsmaaden er den samme som i EL I 17, men med den Modifikation, at den Person, i Forhold til hvem Slægtskabet udregnes, ikke medtages ved Optællingen af Mænd.

27—30. *Er .. Rater*] iflg. I. E. Larsen I 1. 60 f., er sidste Sætning i Kapitlet af yngre Dato end den foregaaende.

29. *Overbod*] »gørsum«. Tillægsbod udover Mandeboden, jfr. III 21.

136 3. *Dag .. Maaned*] jfr. Kap. 22.

14—15. *sagsøge .. dem*] Iflg. JL kunde Namtagning kun ske efter Dom af Tinget (jfr. Kap. 58), mens der efter EL krævedes Dom af Frænderne. Udførlige Regler om Namtagning i EL III 26.

15—16. *Man .. Manddrab*] Viser tilbage til en Tid, da Slægtens Pligt til at bidrage til Udredelsen af Bøder var videregaaende end paa Lovens Tid.

136 18 og 19. *Hærværk*] Begrebet forklares nærmere i det flg. Kap. Det har dog ikke her den oprindelige Betydning, idet der opr. krævedes, at der var mindst 5 Deltagere (en »Hær«) bevæbnet med Folkevaaben; se ovfr. S. 213. Efter JL kan Hærværk altsaa begaas af en enkelt ubevæbnet Person, og Kravet om, at der skal foreligge en Krænkelse af Husfreden, er ligeledes opgivet. Hærværksbøden var iflg. III 48 fyrretyve Mark, evt. som Tillægsbøde til en anden Bøde.

28—29. *som .. Hus*] »Fællig« har her ikke den sædvanlige Betydning (Formuefællesskab), men bruges nærmest som Fællesbetegnelse for de Personer, som lever i samme Husholdning: Husstand; jfr. Tilføjelsen i I^{13}: thet kalles were the som gange til disk oc dug i bondens hws meth hanum.

137 2. *ved Vaade*] jfr. ovfr. ad S. 131 L. 11—13.

4—5. *fører .. Vold*] ɔ: Bortførelse, ikke Voldtægt; jfr. Hærværksforbrydelsen S. 45 ff. Naar Bestemmelsen ikke medtager andre Kvinder i Huset, hænger dette maaske sammen med, at Bortførelsesforbrydelsen i ældre Tid betragtedes som rettet imod Slægten og ikke imod Kvinden.

9. *Dog .. Ting*] Der er her Tale om Vidner, som udmeldes af Tinget for at tage Skaden i Øjesyn, saaledes som det udtrykkelig siges i den latinske Oversættelse. I II 33 tales om 6 Vidner, udpegede af Sagsøgeren (Vidnebeviset S. 333 f.).

Kap. 31] Kapitlet udvider Begrebet Hus; jfr. Kap. 29.

16. *er .. eget*] ɔ: da gælder Reglerne om Hærværk for ham.

18 og 19. *Landbo .. Husbonde*] Landboen indtog en mere selvstændig Stilling end Bryden.

22. *mod .. selv*] »a brytiæns limmæ ɔ: lider han personlig Overlast. At Bryden kan anlægge Sag i Anledning af den Overlast, som er overgaaet ham selv eller hans nærmeste, udelukker naturligvis ikke Husbonden fra at anlægge selvstændig Hærværkssag.

23. *eller .. Børn*] mgl. i AB^1 o. fl.

Kap. 33] I Almindelighed kræver JL ikke, at en Sigtelse skal støttes med Vidner. Naar det kræves ved Hærværk, er Grunden maaske den, at det efter Opgivelsen af de oprindelige Betingelser for, at Forholdet kunde betragtes som Hærværk (se SkL 88

137 med Kommentar) ofte vilde stille sig meget tvivlsomt, om et i sig selv strafbart Forhold var af en saadan Beskaffenhed, at Hærværksreglerne kunde komme til Anvendelse paa det. Saafremt Sagsøgeren kunde møde med det foreskrevne Antal Vidner, maa det formentlig antages, at Sigtede ikke kunde undgaa Straf for Hærværk, hvis han overbevistes om at have gjort sig skyldig i det Forhold, som Vidnerne karakteriserede som Hærværk. Derimod var der ikke Tale om, at Vidnerne udtalte sig om, hvorvidt den foreliggende Forbrydelse var begaaet af den sigtede (sml. Vidnebeviset S. 332 f.).

28. *det .. Ting*] det lovlige Landsting efter Reglerne i Kap. 8—9.

138 2—3. *brister .. ham*] Kan han ikke føre de 6 Mænd som Vidne, skal der ikke anvendes Sandemænd, og den sagsøgte kan fri sig ved Kønsnævn.

Kap. 34] jfr. SkL 105.

5—6. *som .. have*] i Modsætning til vilde Dyr, se flg. Kap.

10—11. *Men .. Dyr*] Det kan da ikke længere betragtes som en Tilfældighed.

Kap. 35] jfr. SkL 103 og 104.

Kap. 36] jfr. SkL 100 og 101.

139 *Kap. 38* afslutter det Afsnit, som behandler Sandemandsinstitutionen, hvorefter Loven gaar over til at behandle Nævningeinstitutionen.

11—13. *Men .. Hærværk*] Denne Udvidelse af Hærværksbegrebet var særlig for JL, jfr. Kommentaren til S. 136 Linie 18—19.

14. *Nævninger*] Nævningeinstitutionen med faste Nævninger, som behandles i det flg., var ligesom Sandemandsinstitutionen særlig for Jyske Lovs Omraade. Mens Sandemændene valgtes for Livstid, valgtes Nævningerne for et Aar ad Gangen. Proceduren med Nævningerne foregik paa lignende Maade som Proceduren med Sandemænd, idet Sagen skulde behandles paa 3 Ting. Paa det første lystes Sagen, det andet Ting var Genmæletinget, hvor Parterne kom til Stede, og paa det tredie svor Nævningerne.

15—17. *Haandran .. Tyveri*] De forskellige Sager behandles nærmere i de flg. Kapitler.

139 18—19. *for .. Modpart*] hvor Modparten skal komme til Stede og staa til Rette.

19—21. *gøres .. Genmæleting*] Det skal bevidnes, at Sagen er lyst paa det foregaaende Ting.

23. *aflægge Ed*] nemlig paa, at Sigtelsen er rigtig.

140 1. *eller ... Vilje*] Hvor der forelaa Samtykke fra Sagsøgeren, udelukkede dette, at Forholdet kunde betragtes som Ran.

8. *Den .. Genmæletinget*] jfr. foreg. Kap.

15—16. *skal .. ret*] ligesom det var Tilfældet med Sandemændene (se ovfr. S. 268), skulde ogsaa Nævningerne først sværge, naar Fyllingsmænd havde aflagt Ed paa, at Nævningerne var lovligt tilsagt, og Tinget havde dømt, at de skulde sværge.

16—20. *Derefter .. Herredet*] Fremgangsmaaden synes her at være anderledes end m. H. t. Sandemændene, som ubetinget skulde sværge (Kap. 6). Reglen om at Nævningerne, efter at det ved Dom er fastslaaet, at de skal sværge, skal raadføre sig med de bedste Mænd i Herredet om, hvorvidt de skal sværge, synes imidlertid irrationel. Muligvis er Forklaringen den, at det oprindelig har været overladt til Nævningerne selv at afgøre, om de vilde sværge, men at man senere har indført den Ordning, at det ved Dom blev paalagt dem at sværge. Herefter burde Ordene »om de skal sværge eller ej« være udgaaet i Lovteksten, sml. Biskop og bedste Bygdemænd S. 79 Note 8. Nævningernes Ed kunde paa samme Maade som Sandemændenes Tov i senere Tid underkendes af Biskop og bedste Bygdemænd (Thords Artikler §§ 21, 25, 63).

18—19. *for .. Boslod*] Det synes her forudsat, at der efter Omstændighederne kan blive Tale om, at Nævningernes Afgørelse ikke er enstemmig, jfr. II 54, der omhandler det Tilfælde, at Stemmerne staar lige. Se dog Biskop og bedste Bygdemænd S. 79 f.

19. *forbryde .. Boslod*] nemlig til Kongen, jfr. II 78 i. f.

20. *Herredet*] formentlig det samme som Bygden i II 7.

141 4—5. *som .. Handsker*] staar i A^1B^1 o. fl. efter L. 3: eller. *Kap. 47* staar i I^1 (C 39) m. fl. Hss. foran Kap. 46.

25. *fra .. anden*] »mællæ æg oc ændæ«, med gl. Alliteration.

142 5. *sagsøgt*] A^1 o. fl. tilføjer: for Vaadesgerning enten.

5. *Helligbrøde*] »hællægth brot«, rettere Helgbrud, Brud paa Gudsfreden. Visse Tider af Aaret var fredhellige, saaledes at Slagsmaal m. m. paa disse Dage straffedes med Bøde til Biskoppen, men ogsaa Steder og Personer kunde være fredhellige; se nærmere ndfr. Kap. 77—85.

5—6. *Blodsudgydelse*] det var kun, hvis der var Tale om, at det var Vaade, at Blodsudgydelse kom for Nævninger (jfr. Kap. 49), ellers var det Sandemændene, som svor om Saar (Kap. 3).

7. *Nævningerne*] for Helligbrødens Vedkommende var det Biskopsnævninger, der skulde sværge, se Kap. 77.

Kap. 49] Kapitlet fastsætter den kriminelle Lavalder. For Børn under denne Grænse skulde der ikke bødes til Kongen eller Biskoppen (Helligbrøde). Ansvaret over for den skadelidte var derimod uafhængigt af Skadevolderens Alder. Denne Sondring mellem Ansvaret overfor det offentlige og over for den forurettede svarer til den ved SkL 108 omtalte Sondring ved Vaadesaar. I begge Tilfælde maa Forskellen antages at skyldes kirkelig Paavirkning.

12. *femten*] en Række gamle Hss. $C^1D^1GEI^1$ har fjorten, hvad der maaske er det oprindelige.

17. *Tremarksmænd*] Ejere af 3 Mark. Den, der skulde være Nævning, skulde have 3 Mark at stille som Sikkerhed; jfr. Kap. 51. Med Udtrykket Tremarksmænd hentydes maaske til, at de paagældende ikke maatte være ejendomsløse i den Forstand, hvori Udtrykket benyttes i II 24, saaledes at Grænsen mellem de to Klasser sattes ved en Formue paa 3 Mark. Muligvis er Ordet Tremarksmand interpoleret i en Tekst, der oprindelig kun tillod Selvejerbønder at være Nævninger (Retshistorie S. 208).

18—19. *men .. sig*] »num the thær haldæ for thæm fult landz wærn«. De af dette Udtryk omfattede Personer stilles i Modsætning til Bryder eller Landboer (som ikke udreder fuldt Landeværn) og repræsenterer saaledes ikke en Undergruppe af disse.

20. *tolvte Dag*] ɔ: 12. Dag efter Jul. Nævningerne udnævntes for et Aar ad Gangen.

28. *maa selv*] næsten alle gamle Hss. har: »maa han *ikke* selv«.

143 25. *udtage*] »fangæ«, vel egentlig sørge for, at der er det nødvendige Antal Nævninger.

144 *Kap. 55*] Kapitlet synes at bryde Sammenhængen. I de fleste ældre Hss. er Kap. 53—55 imidlertid eet Kap., hvad der vel er det oprindelige, og Bestemmelsen slutter sig da formodentlig til Bestemmelserne i Kap. 53, saaledes at der fortrinsvis er Tale om Indsættelsen af Nævninger og Forretninger, der staar i Forbindelse dermed.

19. *Fjerdingsmænd*] se Noten til S. 126 L. 24.

145 4. *rette .. sig*] »sættæ«, egl. forlige sig, forsone sig (ved at betale Bøderne og udrede det ranede).

5—6. *modtage .. Mark*] det ranede Gods plus Bøder paa 3 Mark, som han var blevet dømt til at udrede; jfr. Kap. 42. Der er ikke Tale om en yderligere Bøde paa 3 Mark (se Skautrup S. 196).

8. *lønligt .. aabenlyst*] Hvis det skete i Ejerens Paasyn, forelaa der Ran (Tyveri og Ran S. 174).

10—11. *Men .. Tingsdom*] jfr. ovfr. ad S. 170 L. 14—15.

Kap. 60—64] handler om forskellige Forhold, hvor der ikke skal bruges Nævninger.

Kap. 60] En større Gruppe Hss. (saaledes C^1EGI^1 o. fl.) har som Overskrift: Hvilke Sager der ikke skal bruges Nævninger til.

23 og 24. *Fællesgods*] Gods, der er i Brydefællig; jfr. Kap. 70.

30. *skal .. om*] da dømmes han til at udlevere det, hvorom Sagen drejer sig; derimod skal han ikke — som ved Nævningesag — bøde 3 Mark, medmindre han sidder Dommen overhørig og ikke udreder til den fastsatte Dag.

146 2. *Lovdagen*] den af Tinget fastsatte Frist, en Femt; jfr. Kap. 58.

5. *Nævninger*] d. v. s. Ransnævninger. Vægringen ved at efterkomme Dommen opfattes som en selvstændig Ransforbrydelse.

16. *det .. Gæld*] jfr. foreg. Kap.

21. *Ombudsmanden*] »rætter«, den, der haandhæver Retten, den kgl. Ombudsmand.

147 8. *Lærde Mænd*] gejstlige. De kunde ikke gaa i Borgen, da de ikke kunde sagsøges for verdslig Domstol.

9. *Lovalder .. Vintre*] jfr. I 36.

147 11. *Klerke*] ɔ: Præster i Modsætning til Munke, der betragtedes som formueløse.

14. *Klostermænd* .. *Abbeden*] jfr. foreg. Note. Abbeden disponerede derimod over Klosterformuen.

15—16. *for* .. *noget*] Det afgørende er dog, om de paagældende har Raadighed over — ikke om de ejer — nogen Formue, hvilket f. Eks. I 8 forudsætter, at ugifte Piger kan gøre.

148 *Kapp. 67—70*] De vidtgaaende Habilitetsbegrænsninger, som Lovfældningen medførte, virkede som Tvangsmiddel over for domfældte, navnlig i Tilfælde hvor en egentlig Tvangsfuldbyrdelse af Dommen ikke lod sig gennemføre p. Gr. af Domfældtes Formueomstændigheder.

19. *Fællig*] her: Hus, Bo.

20. *fældet* .. *sagsøgt*] i det følgende er der først (L. 20—26 *da* .. *ham*) Tale om, hvorledes man skal forholde sig, hvis han er fældet, og i Resten af Kapitlet, hvorledes Forholdet er, hvis der er rejst Sag imod ham, men han endnu ikke er fældet.

22. *et* .. *tredie*] Han kunde stævnes til tre Ting; mødte han ikke paa det tredie, var han fældet.

149 7. *bliver* .. *taget*] der tænkes vel her særlig paa Nam (Kap. 58).

16—17. *Dog* .. *vil*] naar Brydefælliget ophæves, er det Bonden, der bestemmer, hvor meget eller hvor lidt Bryden skal have, hvis Fælliget ikke er lyst paa Tinge.

19. *Bestyrer*] »rethæ swæn«, i Modsætning til Fælligsbryden, der har været Tale om i det foregaaende.

30—1 (S. 150) *tolv* .. *Ed*] ɔ: Mededsmandsbevis.

150 3. *saaede*] I^1 (C 39) o. fl. Hss. har: pløjede.

20—23. *Men* .. *Rette*] De herfor fastsatte Bøder viser, at dette Forhold opfattedes som Ran.

22—23. *for* .. *Rette*] jfr. Danske Lov 1—1—3. Denne Regel repræsenterer sikkert en Interpolation i Kapitlet (Tyveri og Ran S. 170).

25—27. *Men* .. *derfor*] jfr. Kap. 47.

151 3. *efter* .. *Edsbevis*] nemlig for, at han mente, at det var hans egen Jord; jfr. Side 150 L. 30.

151 4. *tre Lovdage*] 3 Gange fastsat Frist for Udlevering (alm. 3 × 5 Dage).

4—5. *som .. sagt*] nemlig i det nærmest foregaaende: 3 Mark til Sagsøgeren og 3 Mark til Kongen.

8. *og .. Træer*] mgl. A^1 o. fl.

17—18. *enten .. Tyveri*] efter de forskellige Omstændigheder ved Sagen. Hvis det var foregaaet i Hemmelighed, var det Tyveri. Var det foregaaet aabenlyst, var det Ran. Det var kun efter JL, at det her omhandlede Forhold kunde behandles som Tyveri eller Ran. Efter de andre Landskabslove naaede Straffen kun undtagelsesvis Ransboden i Størrelse.

18. *Saaledes .. Hø*] jfr. Kap. 47.

25. *Grund*] I^1 (C 39) o. fl. Hss. tilf.: men kører han en Mands Korn ned, skal han enten bøde 3 Mark eller give tolv Mænds Ed.

Kap. 75] Tilfældet er parallelt med det i foregaaende Kap. omtalte, men Krænkelsen begaas paa Alfarvej.

152 16. *Kongens .. Mænds*] Herremænd, som har svoret henholdsvis Kongen og Biskoppen Troskab.

24. *Ombudsmanden*] betegner maaske den biskoppelige Ombudsmand; jfr. Vald. II.s Forord, for Fyn 1228 (Aarsberetninger fra Geheimearkivet Bd. V S. 9) og Erik Krabbes højtyske Oversættelse, cfr. derimod I. E. Larsen. I 1. 94. At den latinske Oversættelse af JL betegner ham som exactor og ikke som officialis, tyder dog paa, at der er Tale om den kgl. Ombudsmand.

26—27. *Helligbrøde .. Helligdag*] Krænkelse af Gudsfreden, treuga Dei, eller pax Dei, bestemmes her noget snævert som Slagsmaal paa Helligdag; jfr. Kap. 81 og 82. Lignende Bestemmelser som her og i det flg. findes i SkKl; men mens man der kunde fri sig ved Ed af Mededsmænd, er Retsforfølgelsen her undergaaet en Skærpelse, idet det er Nævninger, der skal træffe Afgørelse. Det er i øvrigt ejendommeligt, at Bestemmelserne om fredlyste Tider optages i JL, idet de paa den Tid allerede havde mistet deres Betydning i Udlandet, jfr. Niels Knud Andersen S. 113 ff. Biskopsnævningerne forsvandt ikke alle Steder efter Reformationen, idet de i visse Herreder forekommer helt op til Danske Lovs Tid under Navnet Helligbrødenævninger, jfr. V. A. Secher

152 i Germanistische Abhandlungen zum LXX. Geburtstag Konrad v. Maurers (1893) S. 252 Note 1.

153 1—2. *forsværge*] ɔ: forbryde ved deres Ed. Der tænkes dog ikke her paa falsk Ed mod bedre Vidende (jfr. det flg.), men nærmest paa det Forhold, at de ikke giver Møde eller ikke vil sværge (jfr. Kap. 80). I^1(C 39) o. fl. Hss. har: sværge om.

2. *en .. Mark*] de fleste Hss. har 3 Mark, hvad der utvivlsomt er rigtigere; jfr. Kap. 80.

3. *bliver .. fældet*] Om dette skete ved en Kendelse af Biskop og bedste Bygdemand, saaledes som Tilfældet var med Sandemands og Ransnævningers Ed, er uvist. Muligvis var det alene de kirkelige Myndigheder, som afgjorde Sagen (Biskop og bedste Bygdemænd S. 93).

11. *hjemme ved Kirken*] Iflg. Forordn. af 1228 skulde der paa Fyn ikke sværges ved Kirken.

12—13. *De .. Kirken*] »hwilkt mun hæfth thær han thær sæctær takær a thingi. thæt samæ scal han hauæ at kirki. Den Formulering Anklagen har faaet, skal den beholde; den maa ikke udvides; jfr. ndfr. Kap. 83.

14—15. *de .. nævnt*] jfr. I 50.

154 3—4. *Børn .. Forældre*] ogsaa uden for Helligdagene begaar Børnene Helligbrøde, hvis de slaar deres Forældre.

6—7. *kan .. vil*] Ved Forliget mellem Biskoppen og Folket paa Fyn 1228 var det blevet bestemt, at der kun kunde rejses Sag, hvis Skaden var aabenbar, eller hvis den angrebne selv rejste Sagen paa Tinget. Disse Bestemmelser er dog muligvis blevet ophævet ved Jyske Lov.

Kap. 82] Bestemmelserne stemmer overens med SkKl, der dog foruden de af JL nævnte hellige Tider har som fredlyst Tid: Korsugen og en Høsthelg fra 28. Juli til 30. Sept. Ophævelsen af Høsthelgen staar maaske i Forbindelse med Vald. II.s Forordn. 1228, hvorefter Odensebispen til Gengæld for Indrømmelser af Befolkningen frafaldt Sager om Brud paa Høsthelgen.

18—19. *I .. Sag*] nemlig om Helligdagsarbejde.

25—26. *den .. ved*] »thæt mun hæfth han talær a thingi. thæt scal han fylægh«; »han« maa være Sagsøgeren, Biskoppens Om-

154 budsmand. Den Formulering af Anklagen, der fremsættes paa Tinge, skal følges (ved den endelige Afgørelse ved Kirken).

155 6—8. *særligt .. Blodsudgydelse*] altsaa 3 Gange 3 Mark.

9. *lige .. mere*] ɔ: yderligere 3 Mark.

Kap. 86] Med dette Kap. begynder Behandlingen af Tyveri og beslægtede Forhold, som optager Resten af 2. Bog, og som ligeledes i visse Tilfælde krævede Anvendelse af Nævninger.

12—14. *skal .. Ombudsmand*] Hvis den bestjaalne undlod at forfølge Sagen paa den foreskrevne Maade efter at have bundet Tyven, havde han gjort sig skyldig i Voldførsel, der straffedes strengt, jfr. Kap. 90.

20—21. *fordi .. ham*] i dette Tilfælde er hans Forbrydelse saa aabenbar, at der ikke behøves Dom. Sætningen er særlig blevet berømt gennem Dommen over Torben Oxe 1517. M. H. t. denne Dom og selve Domsformularens Anvendelsesomraade se Povl Bagge og Stig Iuul i »Smaaskrifter tilegnede Professor, Dr. phil. Aage Friis« (1940) S. 33—61.

22—23. *Bonden .. Hævn*] Dette var en nyere Regel, som her lovfæstes. Efter Slesvig og Flensborg Stadsretter maatte den bestjaalne selv hænge Tyven uden Dom.

156 1. *ligesaa .. Frænder*] Det forudsættes formodentlig, at Sagsøgeren, naar Ombudsmanden ikke vil tage mod Tyven, selv hænger Tyven (jfr. Skautrup S. 199). I^1 (C 39) o. fl. Hss. har *Bonden* (ɔ: Sagsøgeren) i St. f. *Tyvens Frænder*. Paa et senere Tidspunkt, da det ikke var almindeligt, at den bestjaalne tog sig selv til Rette, har man fundet det rimeligere, at det var ham, der modtog de 40 Mark.

7. *Tyvsmærke*] JL giver ikke Oplysning om, hvori Mærket bestod. Iflg. ASun 95 var det Brændemærkning eller Lemlæstelse (f. Eks. Afskæring af et Øre).

16—19. *Tager .. til Kongen*] 40 Marksbøden er den sædvanlige Bøde for Hærværk, jfr. II 29, der udtrykkelig henfører den Handling at binde en Bonde i hans eget Hus uden hans Skyld til Hærværk.

18—19. *da .. Kongen*] den sædvanlige Straf for at binde en sagesløs Mand.

156 21. *over at*] I^1 (C 39) o. fl. har: *eller* (ɔ: eller Ombudsmanden selv er blevet bestjaalet).

157 6. *han*] ɔ: Tyven.

10. *og .. det*] Det maa dog antages, at han ogsaa kunde gaa fri, hvis han kunde godtgøre selv at have frembragt Tingen.

13—14. *Trediemanden .. vedgaar*] lignende Regler m. H. t. Husdyr fremstilles udførligt i EL III 21—22.

14—17. *Han .. Købesummen*] om Garanten (»win«), Vidne, der skulde være til Stede ved Købet og garantere for, at Købet var foregaaet lovligt, se flg. Kap. Iflg. EL III 23 kunde Trediemanden kræve Erstatning af Garanten. Om en tilsvarende Ordning gjaldt i Jylland paa Lovens Tid er ikke sikkert.

17—18. *Men .. Torvet*] ved Torvekøb krævedes der altsaa ikke Garant.

21—22. *Vidnesbyrd .. Ret*] »witnæ rindær bast oc band oc kunungs ræt«, jfr. SkL 144: »þa æræ borte bast ok band ok kunungs ræt«. Vidnesbyrdet fritager ham for at blive bundet som Tyv og bøde til Kongen.

Kap. 93] jfr. SkL 144; EL III 39, 40.

158 3—5. *eller .. Ejendele*] I dette Tilfælde foreligger altsaa ikke fuldbyrdet Tyveri, men kun Forsøg. Efter Landskabslovene og endnu i langt senere Tid var Forsøg i Almindelighed straffrit, jfr. Peder Laales Ordsprog: »for ugjort Gerning bøder man ufødt Fæ« (jfr. Peder Syv Nr. 2656).

159 8—9. *under .. Laas*] i aflaaset Rum eller Kiste. Denne Regel er sikkert forholdsvis ny paa Lovens Tid.

12. *hvis .. stort*] det stjaalne har en Værdi af $^1/_2$ Mark, jfr. Kap. 87.

14—15. *under .. Lukke*] i Hustruens eller Børnenes særligt aflaasede Gemmer.

19. *Stuehus*] se Noten til S. 171 L. 1.

19—20. *som .. for*] i Modsætning til, hvad der var Tilfældet ovfr.

28. *eller Fællig*] mgl. i adskillige Hss.

30. *deres Løsøre*] ɔ: deres Hovedlod i Løsøre.

160 2—3. *hans .. Lukke*] »undær hans innæst mansz laas. æth in-

160 næst kunæ«, i aflaaset Kiste eller Rum hos en Mand eller Kvinde, der har Bolig paa Gaarden.

8—10. *og . . i Hænde*] Denne Regel, der angaar andre Tyverier, som blev begaaet af Bondesønnen, repræsenterer formodentlig et Indskud i den oprindelige Tekst.

17. *ved . . forbryde*] $B^1C^1DI^1$ o. fl. har forsværge (ɔ: forbryde ved at sværge falsk eller ikke sværge), E (Flensborghs.) har forgøre.

Kap. 101] Kapitlet bryder tilsyneladende Sammenhængen. Naar det er anbragt her, skyldes det vel, at der kunde blive Tale om at tage Nam for de Bøder, Tyven var ifaldet.

24. *Hvis . . Nam* (1)] Namtagningen forudsatte et særligt Søgsmaal, efter at Hovedkravet, for hvilket man ønskede at tage Nam, var fastslaaet.

161 *Kap. 102*] jfr. II 62—64.

11—12. *Indsidder . . Indsidderkone*] jfr. ovfr. ad S. 160 L. 2—3.

19—20. *Det . . Jordejerdelen*] »Thæt ær othæl bit thær æi ma siælf gangæ ut at dør«. othælbit, den Del, der tilfalder Jordejeren, den livløse Del af Løsøret, betegnes i de sjællandske Love iordæbit. Reglerne i Kap. 103 svarer i øvrigt i det hele til Reglerne i Tyveretten i VLYR og EL III 52. »othælbit« var maaske et nyt Ord i Loven, jfr. Skautrup i »Med Lov skal Land bygges« S. 220 f.

26. *vil tilbagesøge*] Teksten har *tak sættær*, overlade Tingen til en Person, der gaar i Borgen, hvad der ikke i Kapitlet er Tale om. Udtrykket tak sættær har derfor maaske den videre Betydning af *tilbagesøge*, idet en saadan Deponering af Tingen hos Trediemand udgjorde en regelmæssig Bestanddel af den ved Gennemførelsen af Tilbagesøgningskrav fulgte Fremgangsmaade.

162 *Kap. 105*] Kapitlet svarer til SkL 137, hvorefter Ejeren af Hesten ligeledes skal følge Tyven til 3 Byer.

27. *saaledes . . Ranssag*] i Kap. 39.

163 8—9. *med Vidner*] fmtl. 2 Vidner (Vidnebeviset S. 349)

14—15. *da . . stjaalne*] Der sondres i dette Tilfælde ikke mellem stort Tyveri og andet Tyveri, hvilket formentlig viser tilbage til en Tid, da denne Sondring ikke spillede nogen Rolle, idet den

163 retlige Behandling af Tyveri var uafhængig af Forbrydelsens Omfang.

17 og 18—19. *paa .. Paahør*] »yuær thwært thing« egl.: tværs over Tinget.

23. *syg*] A^1 o. fl. tilføjer: eller ikke hjemme.

28. *Alle .. nævnt*] jfr. I 50.

164 *Kap. 110*] jfr. SkL 159. Bestemmelsens Plads kunde tyde paa, at det drejer sig om en ny Regel.

Kap. 111] Sidestillingen af ulovlig Omgang med Hittegods med Tyveri betyder formentlig en Skærpelse af den ældre Rets Regler.

20—22. *Finder .. det*] Tilsvarende Bestemmelser findes i SkL Tillæg B I Till. og EL III 132.

165 1. *Bonden*] ɔ: Depositaren; *han* ɔ: Deponenten.

2. *ved hans Skyld*] Det fremgaar ikke klart heraf, om Depositaren hæftede baade for sine Handlinger og sine Undladelser. Iflg. SkL 235 maa det antages, at der i Skaane paa den Tid var fastslaaet et Erstatningsansvar ogsaa i Tilfælde, hvor Bonden kun kunde siges at have gjort sig skyldig i Vanrøgt; men om JL's Udtryk »gald hanum at« omfatter ikke blot Bondens positive Handlinger, men ogsaa hans Undladelser, er ikke sikkert, saaledes at JL's Regel om Depositarens Ansvar muligvis var lempeligere end SkL's. Efter ældre jyske Ret var Depositaren formentlig ubetinget fritaget for Ansvar, saafremt hans egne Ting var gaaet til Grunde samtidig, og Beviset herfor førtes alene ved Vidner. Senere udvidedes Ansvaret som ovenfor omtalt, og for at undgaa at ifalde Ansvar, maatte Depositaren nu tillige præstere Kønsed, saafremt der rejstes Erstatningskrav imod ham.

3—4. *Svigter .. Ejendelene*] Bøden er kun Ransbøden (jfr. EL III 43), selv om Bevisets Svigten i mange Tilfælde vil være ensbetydende med, at der foreligger Underslæb.

3. *Nævn*] A^1 o. fl. har Kønsnævn.

3. *udtaget .. Gilde*] I Købstæderne vilde det jævnlig være umuligt at tilvejebringe det fornødne Antal Frænder, hvorfor Gildebrødrene i dette — ligesom i andre — Forhold traadte i Frændernes Sted. Udtrykket: det fornemste Gilde, *høghæst lagh*, er tvetydigt. Sigtes der til det fornemste Gilde i Byen (i Reglen

165 Knudsgildet) eller til det fornemste af de Gilder, af hvilke den paagældende er Medlem (saaledes som Reglen er efter nogle af de sønderjyske Byretter)? For JL's Vedkommende er den første Betydning vistnok den oprindelige; men adskillige Hss. indskyder »hans« før »høghæst«. (Se dog Matzen: Off. Ret I S. 86—87).

3. Bog. Om Indholdet se ovfr. S. 252.

Kapp. 1—20. Ledingskapitlerne falder, som vist af Arup (Hist. Tidsskr. 8 V S. 141 ff.), i 2 Afsnit, hvoraf det første, Kap. 1—7, behandler den personlige Ledingspligt (Pligten til at gøre Krigstjeneste), mens de øvrige Kapitler behandler Ledingsafgiften.

26—28. *Naar .. dertil*] Medlemmerne af Havnen er efter Tur for et Aar ad Gangen pligtige til ved Ledingsudbud at møde uden særlig Udtagelse.

166 1—2. *Styrismanden .. Leding*] Bestemmelsen vender sig imod Styrismandens Misbrug af sin Stilling.

2. *Havnelag*] Lægget eller Kredsen af Bønder i Havnen (jfr. Skautrup S. 202).

17—18. *Sankt .. Dag*] 29. Sept.

26. *Havnebonde*] Dette Udtryk, som ogsaa forekommer i III 18, forstaas af Arup som refererende sig til en Klasse af Befolkningen, der gjorde Tjeneste, hver Gang Leding blev udbudt, bevæbnet med de i III 4 nævnte Vaaben, medens de øvrige Bønder kun mødte efter en vis Turnus og med ringere Udrustning. Til Gengæld for de Forpligtelser, der paahvilede »Havnebønderne«, skulde der være indrømmet dem Skattefrihed, forsaavidt angik 3 Mark Gulds Jord. De i II 50 omtalte Tremarksmænd skulde hentyde til disse »Havnebønder«.

Hvad angaar Udtrykket Tremarksmænd, maa det dog betragtes som fastslaaet, at der herved tænkes paa Personer, der ejede 3 Mark (Penge), jfr. II 51, der indeholder Forklaringen paa, at der stilledes økonomiske Krav til de i Bestemmelsen omhandlede Personer. At »Havnebonde« skulde betyde andet end en Bonde, der er Medlem af en Havne og som saadan møder i Leding — modsat Herremændene, der stod uden for Havneinddelingen, — og at der skulde have eksisteret en særlig Befolkningsklasse mellem Herremændene og den almindelige Bonde-

166 stand med særlige Pligter og Rettigheder, lader sig ikke udlede af JL's Bestemmelser. (P. J. Jørgensen i Hist. Tidsskrift 9 IV 341 f.; Retshistorie S. 212, 382; Bolin S. 112 f.). En anden Sag er, at man i langt senere Tid, da Ledingsordningen forlængst var gaaet i Forfald, finder Udtrykket Havnebonde anvendt om visse Bønder, der var pligtige at udrede særlige Afgifter til Kongen, som ikke paahvilede de almindelige Selvejerbønder (C. A. Christensen i »Med Lov skal Land bygges« S. 288 f.). Det er dog næppe sandsynligt, at disse Havnebønder — eller som de ogsaa kaldes: Havnemænd — der først kendes fra det 16. og 17. Aarhundrede, er de sidste Rester af en tidligere forholdsvis talrig Befolkningsklasse med samme Navn. Snarere staar man her over for de sidste Indehavere af Styrishavnene (se III 20), jfr. ogsaa at Havnebønderne i senere Tid oppebar Ledingsskatten af Bønderne. I denne Forbindelse kan ogsaa nævnes, at »Havnebønderne« i senere Tid kun kendes fra det østdanske Omraade, medens Ledingsafgiften i Jylland paa den Tid blev oppebaaret af de saakaldte »Skurdsmænd« (se nedenfor).

167 15. *Skurdsmænd*] Ordet staar formentlig i Forbindelse med skære og hentyder maaske til en Ordning, svarende til den, man fandt i Landsbyerne i senere Tid, hvorefter de Bøder, Bymændene ifaldt for Overtrædelsen af de af Jordfællesskabet følgende Pligter, blev skaaret i Kærvestokken. Skurdsmændene forekommer endnu i jyske Tingbøger fra det 17. Aarhundrede og omtales hos Ostersen Weile som eksisterende paa hans Tid, se iøvrigt V. A. Sechers ovfr. ved S. 152 Linie 26—27 nævnte Afhandling.

17—18. *den . . Gode*] det gaar nemlig ud over hele Mandskabet, naar en af dem ikke møder.

27—28. *da . . Skibet*] Der er her Tale om en særlig Form for Namtagning, idet Nam i Reglen kun kunde tages efter Dom (hvad der ikke er Tale om her). Det almindelige Nam havde desuden kun Karakter af et Tvangsmiddel, mens der i det foreliggende Tilfælde opnaaedes en egentlig *Tvangsfuldbyrdelse* af Forpligtelsen — omend med en Adgang for den paagældende til at indløse sit Kvæg.

168 7—8. *Kongens .. Mænd*] Herremænd, jfr. ovfr. ad S. 152 L. 16.

12. *Tredingshavne*] Ledingsafgiften af en almindelig Bondegaard, egl. Trediedelen af en Havnes Ledingsafgift, der vistnok opr. udgjorde 1 Mark Sølv. Det var en naturlig Følge af, at han forsømte sin Ledingspligt, at han i Stedet maatte betale Ledingsafgiften.

13. *Innebonde*] almindelig Bonde — i Modsætning til Herremand — som maa forrette Arbejde, »Inne«, til Kronen.

13—14. *hvis .. sagt*] det var altsaa først, naar han ikke betalte Ledingsafgiften, at han mistede sin Ret som Herremand.

16—17. *Kongen .. vil*] paa Grund af Ændringen af Krigsførelsen i 13. Aarh. fandt der en stærk Udvidelse Sted af Herremandsstanden; mange velhavende Bønder paatog sig Forpligtelsen til at møde med særlig Udrustning, hver Gang Leding blev udbudt, og fik til Gengæld Rettigheder som Herremænd.

19—20. *deres .. Retsomraade*] det Omraade, hvor de udøver Myndighed.

23—24. *Jord .. af*] ledingspligtig Bondejord. Landeværn var i ældre Tid Krigstjeneste til Landets Forsvar i Modsætning til Leding (Angrebskrig). Paa Landskabslovenes Tid brugtes Udtrykket som Fællesbetegnelse for alle de Pligter, som paahvilede Befolkningen som Følge af den militære Ordning — herunder ogsaa Pligten til at udrede Ledingsafgift (Retshistorie S. 253), undertiden ogsaa som Betegnelse for den personlige Ledingspligt i Modsætning til Ledingsafgiften (jfr. II 24).

23. *maatte*. Hentyder formentlig til et Forbud mod Klostres Erhvervelse af Jord, der var blevet udstedt efter Laterankonciliets Vedtagelse (se ndfr.). Dette Forbud er imidlertid ikke blevet overholdt, og der gives derfor en Regel om, at den i Strid med Forbudet erhvervede Jord principielt skal være skattepligtig.

24. *det .. Koncilium*] »then general concili«: Laterankonciliet 1215. Det bestemtes her, at der skulde svares Tiende af Gods, der erhvervedes efter den Tid; det samme gjaldt dog selvfølgelig ikke verdslige Afgifter, jfr. Niels Knud Andersen S. 104 f.

26—27. *eller .. fastsætter*] der aabnes altsaa Mulighed for

168 Indrømmelser fra Kongens Side, hvorved Kirkens Krav kan imødekommes.

27—28. *graa .. Munke*] Herved tænkes paa Cistercienser- og Benediktinermunke, modsat Graa*brødre* og Sorte*brødre* (Franciskanere og Dominikanere), der først kom til Danmark henholdsvis 1232 og 1221 (sml. Ellen Jørgensen i Hist. Tidsskr. 9 IV S. 293 Note 5).

169 1. *lærde Mænd*] her i Betydningen: Præster, jfr. det flg.

2. *Præster .. ugift*] »Præstæ thær rænlich willæ liuæ«. Bestemmelsen viser, at Cølibatet trods gentagne Forsøg paa at faa det indført i Danmark endnu ikke var fuldt gennemført paa Jyske Lovs Tid. Afgiftsfriheden indrømmes her som Belønning til dem, der vil leve ugift (jfr. Niels Knud Andersen S. 103).

3. *Ledingsafgift*] »ræszlæ«. I^1 (C 39) o. fl. har Landeværn; jfr. Arup S. 157.

7. *Hirdmand*] Mand, der staar i Hirdmandsforhold til Kongen (eller en anden, som kan have »Hird«), vel ensbetydende med »Mænd« (Herremænd) i Kap. 8.

8. *Privilegier*] Herved tænkes vistnok især paa Gejstlighedens Privilegier, jfr. Retshistorie S. 387.

8. *Leding .. Landeværn*] med Leding sigtes sandsynligvis her til Ledingsskatten, mens der ved Landeværn tænkes paa den personlige Krigstjeneste, jfr. ovfr. Noten til S. 168 Linie 23—24.

9. *rebet Jord*] Jord, der dyrkes i Fællesskab med den øvrige Landsby.

12. *Mark .. Jord*] Jordværdibetegnelse, som brugtes inden for det jyske Retsomraade, Jord til Værdi af en Mark Guld, muligvis c. 12 Tdr. Land, jfr. Aakjær S. *97 f.

14. *fire .. Sølv*] ɔ: $^1/_2$ Mark Guld.

15. *to .. Sølv*] ɔ: $^1/_4$ Mark Guld.

16—19. *Men .. udrede*] Heraf fremgaar, at det var Styrismanden, som oppebar Ledingsafgiften.

18. *Skurdsmænd .. Skibsnævninger*] jfr. Kap. 5.

25—26. *Kendeland*] Jord uden for Fællesskabet (i Modsætning til rebet Jord), som var særlig afmærket, deraf Navnet.

169 26. *otte Ørtug*] de fleste Hss. har blot Ørtug. 8 Ørtug Sølv = $^1/_3$ Mark Sølv.

26. *til Kongen*] »til Kunungs borth« ordret til Kongens Bord, ɔ: til Kongens Underhold, til den kgl. Kasse. Flere Hss. har i Stedet: til Kongens Gaard.

170 3—4. *tager .. sig*] ɔ: som Fælligsbryde dyrker en andens Jord sammen med sin egen.

9—10. *fuld .. Jord*] »full plogh ærri«, saa meget Jord, som dyrkes med en Plov, maaske opr. = 3 Mark Gulds Jord (se Aakjær Nord. Kultur XXX S. 233, »Med Lov skal Land bygges« S. 277 ff.).

10. *tilfæste .. Jord*] leje Jord. Paa Landskabslovenes Tid var Jordejeren og Jordlejeren i højere Grad end senere ligeberettigede Parter i et Kontraktsforhold, og der var saaledes intet til Hinder for, at en Herremand kunde være Jordlejer i Forhold til en anden Mand.

18. *Kværsædejord*] Jord, hvoraf der ikke ydedes Leding og Ledingsafgift, men i Stedet ydedes Kværsæde (egl. det at sidde rolig hjemme i Modsætning til at gøre Krigstjeneste; jfr. det flg.), en Afgift for Fritagelse for Ledingsbyrden; jfr. Steenstrup S. 192, Aakjær S. *147.

23—25. *Leding .. saas*] Heraf synes at fremgaa, at Ledingsafgiften skulde erlægges om Efteraaret.

26—27. *Man .. Skipen*] Overskriften svarer ikke til Kapitlets Indhold.

171 1. *Beboelseshuset*] egl. Ildhuset. Salhus og Ildhus var paa Lovens Tid synonyme Betegnelser for Beboelseshuset, jfr. Axel Steensberg: Den danske Bondegaard (1942) S. 63 og Ostersen Weile s. v. Salse.

5. *formindske .. Skipen*] ɔ: formindske Skipenets Indtægter.

10—11. *Herremænd .. deraf*] Herremænd maa købe saa meget Jord, som de kan overkomme, uden at svare Ledingsafgift deraf, da de yder fuld Krigstjeneste, ɔ: møder hver Gang, der udbydes til Leding, med fuld Udrustning (jfr. Kap. 7). Derimod maa de kun fæste Jord, til de har en fuld Plovs Jord (Kap. 15); hvad de fæster derudover, skal der svares Ledingsafgift af.

171 *Kap. 20*] »Styrishavne« er i Litteraturen i Almindelighed blevet opfattet som Betegnelse for Styrismandens Embede. C. A. Christensen har dog gjort en herfra afvigende Opfattelse gældende, idet han hævder (»Med Lov skal Land bygges« S. 313 f.), at Styrishavnen er identisk med den hele Havne, idet »Havne« i alle andre Tilfælde har Betydningen: Lægd, og man i senere Tid finder Begrebet »halvanden Styrishavne« som = et fuldt Bol. Arvebestemmelserne i Kap. 20 skulde herefter referere sig til Stillingen som Havnebonde (Havnemand) — se herom Noten til III 4 — der af den nævnte Forf. opfattes som Betegnelse for et Medlem af en særlig Klasse af Befolkningen, der havde en videregaaende Tjenestepligt end de almindelige Ledingsbønder. Som ovfr. omtalt er det dog rimeligere at opfatte »Havnebonden« som en senere Tids Betegnelse for Styrismanden, der let lader sig forklare ved, at den paagældendes Persons opr. militære Funktioner var gaaet i Glemme, medens Havnen stadig spillede Rolle ved Skattepaaligningen. At Havne opr. betyder Plads i Skibet, kan næppe betvivles (jfr. II 2; se ogsaa EL III 18). Herefter maa »Styrishavne« formentlig opr. have betydet Styrismandens Plads paa Skibet og derefter hans Embede. Naar det senere bruges som Betegnelse for en fast Ejendom, kan det hænge sammen med, at der til Embedet var knyttet en saadan; men dette kan skyldes en senere Udvikling og behøver ikke at have været Reglen paa JL's Tid.

25. *og Datter*] mgl. her i A^1 o. fl. og staar i Stedet L. 25 efter Slegfredsøn.

172 3—4. *trende .. Mark*] jfr. Retshist. Indl. S. VII.

6—7. *for .. Overbod*] Som Betegnelse for Overboden anvendes her görsum ɔ: Kostbarhed, idet denne Del af Boden erlagdes i ædelt Metal, medens Mandeboden ellers udrededes i Kvæg eller Tøj (jfr. ASun 48).

13. *eller .. Kniv*] det er paafaldende, at det var en særlig kvalificeret Forbrydelse at dræbe en Mand med Kniv fremfor med andet Vaaben. Ordene er ogsaa udeladt i den bearbejdede Tekst i I^1 (C 39), men er imidlertid atter tilføjet med en anden Haand. At man tidlig har fundet Bestemmelsen mærkelig, frem-

172 gaar af, at Viborg Landsting iflg. Bisp Knuds Glosse (DgL IV S. 213) 1461 i et Responsum fastslog, at Saar med Kniv, hvis det ikke var tilføjet paa et af de nævnte Steder, kun skulde straffes med 3 Mark til Bonden og 3 Mark til Kongen, ɔ: den almindelige Saarbøde.

18—20. *Hvis .. anden*] Hvis det foregaar i vedkommendes eget Hus, er Forholdet iflg. II 29 Hærværk.

25—26. *for .. sig*] Handlinger foretaget i Nødværge er altsaa straffri. Formuleringen af Bestemmelsen røber sprogligt Slægtskab med Romerrettens Nødværgeregel: »Vim enim vi defendere omnes leges omniaque jura permittunt« (D. 9,2, 46, 4), som maaske er Kilden til JL's Bestemmelse.

173 7. *der .. Ættebod*] »Ættebod«, der iøvrigt kun forekommer i II 24, synes ikke at have været et almindelig kendt Udtryk inden for det jyske Retsomraade, jfr. Skautrup i »Med Lov skal Land bygges« S. 220.

14. *fyrretyve Mark*] Bøden for Valrov er i JL langt højere end efter SkL 110, hvorefter den var 3 Mark, og EL II 31, hvorefter den var 9 Mark, jfr. Kommentaren til SkL 110.

Kap. 25] jfr. SkL 93 og 95.

174 *Kap. 26*] jfr. SkL 94.

10—11. *Saaledes .. bødes*] jfr. foreg. Kap.

20—21. *Dræber .. Fred*] hvis nogen — altsaa ikke blot Sagsøgeren — dræbte den, hvis Mandhelg var taget, skulde han ikke erklæres fredløs (men dog betale Mandebod).

Kap. 29] I $A^1B^1C^1$ o. fl. Hss. begynder Kap. med flg. Sætning: Faar en Mand Saar i Ansigtet.

29. *af gode Mænd*] Den latinske Oversættelse har »a bonis oratoribus«, der i et Haandskrift fra 1496 forklares ved »id est legistis«, hvilket er blevet anført til Støtte for, at der er blevet holdt Retsforedrag i Danmark. P. Gr. af Oversættelsens (og navnlig det paagældende Haandskrifts) Alder kan der dog næppe drages nogen Slutning af denne Art fra Udtrykkene »orator« og »legista«.

175 *Kap. 30*] jfr. SkL 96.

175 5—6. *det .. ud*] »flytær vp æth nithær«. Udtrykket er dunkelt og den nærmere Betydning usikker.

13—14. *Lyser .. Sandemænd*] lyser Saaret paa Tinget, men indstævner ikke Sandemænd.

15. *saaledes .. sagt*] nml. i foreg. Kap. Herefter tilføjer A^1 o. fl.: Sandemænd kan sværge en Mand (skyldig at bøde for) indtil fem Saar i een Gerning og ikke mere; jfr. Slutn. af foreg. Kap.

22—24. *For .. Kønsnævn*] Efter SkL (96 og 98) og de sjællandske Love var Bøden for Stanghug 6 Mark, for det øvrige 3 Mark. Det samme var Tilfældet i de gamle sønderjyske Stadsretter.

176 *Kap. 33*] jfr. SkL 105.

Kap. 35] jfr. SkL 107.

177 *Kap. 36*] jfr. SkL 108.

Kap. 37] jfr. SkL 215—16.

14—15. *faar .. Vilje*] »fanger for maal«. Formaal bruges i Middelalderen alm. om sidste Vilje eller Testamente og har vistnok denne Betydning her (jfr. Kalkar I S. 673). Den latinske Oversættelse har ogsaa: si testatus obierit. Det maa antages at være underforstaaet, at han betænker Kirken med en Gave, hvilket krævedes af den kanoniske Ret, naar man oprettede Testamente.

178 *Kap. 39*] jfr. SkL 100.

29—30. *hvad .. Ran*] han kan selv bestemme, om han vil rejse Hærværkssag, som kræver Sandemænd, eller Ranssag, som kræver Nævninger. Om Hærværk se II 29. Da JL havde opgivet Kravet om bevæbnede Mænds Indtrængen som Betingelse for, at der forelaa Hærværk (se Kommentaren til S. 136 Linie 18 og 19), var Forskellen mellem Hærværk og Ran ikke stor.

179 5. *han* (2)] den, paa hvis Vegne han aflægger Eden.

7—9. *for .. lovet*] »for thy at hwa sum fæstær vlogh. han scal v logh winnæ«. v logh ɔ: hvad der er uden for Lovens Regler, ikke paabudt af Loven.

17—21. *Men .. deri*] repræsenterer øjensynlig et Indskud i Teksten og har til Hensigt at ramme Omgaaelser af Lovens Regel.

179 26—27. *Hvad .. indbyrdes*] Overskriften er en Gentagelse af Overskriften til foreg. Kap. og svarer ikke til Kapitlets Indhold. I^1 (C 39) har som Overskrift: Hvad en Kone, der selv har en Husbonde, maa skøde.

180 5—6. *Men .. bøde*] Her har Manden ikke samtykket i Salget — i Modsætning til det foregaaende Tilfælde — og han ifalder derfor intet Ansvar.

Kap. 45] jfr. hermed I 39.

21. *halv .. Sølv*] $B^1C^1D^1I^1$ o. fl. har Mark Sølv, hvad der maa være oprindeligere; jfr. I 44 og II 2.

22—25. *Men .. Kønsnævn*] der er formodentlig ogsaa her Tale om Hustruens Sjælegave (jfr. at DE i Stedet for Husbonden L. 25 har Husbonden eller hendes Arvinger). Hvis det ikke er skrevet i Testamentet, skal der ikke anvendes Sandemænd, men Kønsnævn, jfr. Niels Knud Andersen S. 112.

181 8—9. *hvad .. Tyveri*] jfr. II 73 Slutn. Det afgørende var, om Forbrydelsen var begaaet aabenlyst (Ran) eller hemmeligt (Tyveri).

Kap. 48] jfr. II 30 samt SkL 168.

25. *med .. Hærværk*] iflg. I 33 krævedes 6 Mænds Vidnesbyrd. Om Udvidelsen af Hærværksbegrebet, se Kommentaren til S. 136 Linie 18 og 19.

Kap. 49] jfr. SkL 169.

182 3—5. *Men .. Bøde*] mgl. A^1 o. fl.

13—14. *Dog .. det*] Den udtrykkelige Bestemmelse om, at kun Hovedmanden straffes, kunde tænkes at være vendt imod en tidligere Ordning, hvorefter der ogsaa kunde blive Tale om Straf for Færd og Følge, medens dette Begreb iøvrigt ikke kendes af JL (Hærværksforbrydelsen S. 54). Se Kommentaren til S. 136 Linie 18 og 19.

Kap. 51] jfr. SkL 174.

29—30. *Ris .. Gærdestaver*] »sniith æth stauær«. Gærderne bestod af Staver med Risfletning imellem; sniith, der betegner noget afskaaret, betyder derfor formodentlig Ris; jfr. EL II 61, hvor der ligeledes er Tale om, at et Stykke Kvæg kan lide Skade af Staver eller Ris. M. H. t. andre Forklaringer, se Skautrup i »Med Lov skal Land bygges« S. 215.

183 *Kap. 53*] jfr. SkL 176. I SkL har Gornidding endnu den opr. Betydning: en Mand, der gennemborer et Dyr, saa Gorren (Indholdet af Tarmene) flyder ud; men det særlige Ansvar er i SkL betinget af, at Dyret er mindst $^1/_2$ Mark værd.

Kap. 54] jfr. SkL 54.

20—21. *Hvis .. derfor*] Forholdet behandles som Ran p. Gr. af den grove Tilsidesættelse af Respekten for Ejendomsretten (Tyveri og Ran S. 197).

29. *hel .. holden*] »top oc taghæl«, egl. med Pandelok og Halehaar, hele Dyret fra Ende til anden, d. v. s. uskadt, i Behold (Lund S. 142, Skautrup S. 206).

30—31. *Men .. hjem*] jfr. II 113 Slutn.

184 3. *lader .. Namsdom*] lader Sagen gaa saa vidt, at Modparten faar Ret til at tage Nam; jfr. II 58—60.

6. *Stodheste*] løsgaaende Heste, jfr. ovfr. S. 181.

9. *Bøndernes Vang*] den indhegnede, dyrkede Jord, Bymarken.

13. *den .. i*] Fælled, som han ikke har Del i; Fælleden benyttedes af Landsbyens Bønder i Forhold til deres Andel af Bymarken.

18—23. *Men .. Olden*] han kan ikke ved at købe noget af Markjorden faa Lov til at anbringe et ubegrænset Antal Heste paa Fælleden. Han maa kun anbringe saa mange, som svarer til Værdien af hans Andel i Bymarken efter Guldvurdering (se Retshist. Indledning S. XIII) og i samme Forhold, som hans Svin kan gaa paa Olden i Skoven.

23—24. *de .. føde*] Landsbyens Bønder skal selv fastsætte, hvor mange Heste der maa græsse paa Fælleden.

185 6. *Allehelgens Messe*] ɔ: 1. November.

8—10. *Hver .. Rebning*] Bønderne skal sætte Gærde om den besaaede Jord i Forhold til den Andel i Byens Jord, der tilkommer dem iflg. Rebningen.

14—15. *alle .. Jord*] »allæ grannæ sith garth of a fallær«; ɔ: de Grander, som har Jord (bebygget Tofte) op til en ubebygget Tofte, skal sætte Sidegærdet.

22—24. *Vanggærde .. Guldværdi*] Gærdet, der var omkring

185 hele Vangen, skulde Bønderne sætte i Forhold til deres Ejendoms Størrelse.

23. *i Byen*] mgl. i A^1 o. fl.

23—24. *for .. gærdes*] Ejerne af Stuf skal ikke være med til at sætte Vanggærde.

186 6—7. *da .. tilhører*] ved Opmaaling af Jorden finder man, hvis Del Gærdet falder paa.

11—12. *da .. Ret*] de skal da lade en Mand rejse Sag for dem paa Tinget.

18. *St. Mikkels Messe*] 29. Sept.

22. *Abildgaard .. Toftegaard*] forskellige Slags Haver.

23—24. *hvis .. indhegnet*] det var altsaa en frivillig Sag.

24—25. *undtagen .. Svin*] det behøvede altsaa ikke at være saa højt, at Geder ikke kunde springe over, eller saa stærkt, at Okser og Svin ikke kunde bryde igennem.

26—27. *I .. Tinge*] hvis Husdyr — undtagen Geder — kommer ind i Haven, maa de ikke optages, medmindre det er blevet fastsat paa Tinge. De fleste Hss. har »af« i St. f. »i« L. 25.

30—31. *ligesom .. Hus*] P. J. Jørgensen (Tyveri og Ran S. 174) mener, at denne Regel viser tilbage til en Tid, da Tyveri kun kunde ske m. H. t. Ting, der befandt sig i Huset. Det er dog muligt, at der alene foreligger en denominatio a potiori.

187 *Kap. 62*] jfr. SkL 104.

188. *Kap. 63*] jfr. SkL 165.

8—9. *eller .. Betaling*] »æth lanæ«, mgl. i de fleste Hss.

18—19. *Falsk .. Stimand*] de tre Forbrydelser behandles hver for sig i de tre flg. Kapitler.

20. *Herredsnævn*] i Modsætning til de sædvanlige jyske Nævninger blev disse Nævninger udtaget til at træffe Afgørelse i den enkelte Sag.

24. *sagsøgte*] I^1 (C 39) D^1 o. fl. tilføjer: De skal ogsaa udtage nogle, som ikke er i Slægt med Sagsøgeren og ikke med den sagsøgte.

24—25. *Den .. sagt*] jfr. I 1.

28—29. *for .. Mark*] man kan ikke ved at tie faa en Mand dømt

188 til at miste sin Hals eller 40 Mark; jfr. den latinske Tekst og Biskop og bedste Bygdemand. S. 94 Note 64.

29. *Mark*] I[1] (C 39) o. fl. tilføjer: Ingen kan heller faa Herredsnævn mod en anden, medmindre han sværger ham skyldig i den Gerning.

31. *Falsk*] ved Falsk forstaas her kun Falskmøntneri og Forfalskning af Sølv.

31. *rejser* .. *Underlag*] »sætter stæth oc stapæl«, med Alliteration.

189 *Kap. 66*] JL mangler Regler om den Ildspaasættelse, der ikke kan betegnes som Mordbrand.

22—23. *lige* .. *Sag*] tillader ham at købe sin Fred; jfr. II 22.

31. *og* .. *Bonden*] mgl. A[1] o. fl.

190 1. *selv* .. *Magt*] han maa købe sin Fred hos Kongen.

1—2. *thi* .. *Freden*] Stirovsforbrydelsen, som ramte fredelige vejfarende, er formodentlig blevet betragtet som rettet imod Kongen, idet han ifølge JL's Fortale var alle Fred skyldig.

2. *Freden*] A[1] (NkS 295, 8°) tilføjer: Amen. Ordet findes kun i dette ene Hs., og man kan derfor næppe heraf drage videre Slutninger. Formodentlig er det kun anbragt her, fordi Kapitlerne om de alvorligste Forbrydelser slutter her.

4—6. *noget* .. *Tørv*] »mansz yrtæ fang. swo sum ær antugh livng æth torf«. *yrte* (urctæ E, yrktæ I[1]) af yrkiæ arbejde — *fang* egl., hvad der kan faas, Erhvervelse; *yrtæ fang* maa da snarest være det, han har erhvervet ved sit Arbejde, hvad der passer godt i Sammenhængen. Ordet er i Hss. oftest blevet misforstaaet som Urtefang, som man har søgt at forklare paa forskellig Maade (se Lund S. 171, Skautrup S. 208). En Urtemark eller Urtehave, hvor man avler Lyng og Tørv, er imidlertid en Urimelighed.

12. *uden* .. *Befaling*] mgl. A[1] o. fl.

Tillæg til Jyske Lov] Trolddomskapitlet forekommer først i Hss. af JL fra efter Aar 1400, men antages (DgL II S. CXIX) at være væsentlig ældre. Ogsaa i den latinske Oversættelse af Loven forekommer det dog kun i Hss. fra det 15. Aarh. og ikke i alle disse. Indholdsmæssigt er der en betydelig Overensstem-

190 melse mellem Kapitlet og SkKl 7, hvor Bevismidlet er Jernbyrd (i de yngre Tekster dog Nævn) samt SjKl 11, der kræver Nævn, og da JL ellers ikke kender til Nævn i Kirkesogn, er det sandsynligt, at Kapitlet er overtaget fra Kirkeretterne, hvor dette Bevismiddel anvendes. Om Overførelsen til jyske Ret nogen Sinde har faaet officiel Bekræftelse, kan ikke siges.

30. *Nævn .. Kirkesognet*] Nævn udtaget mellem Sognets Beboere.

TEKSTOVERLEVERING.

Haandskrifterne af *Skaanske Lov* er i Udgaven af DgL delt i Grupperne A-J. Som vist af Brøndum-Nielsen[1] kan de imidlertid samles i to større Grupper, den ene repræsenteret af Grupperne ABC, den anden af Grupperne DEF. De yngre Grupper G-J knytter sig til disse to Grupper, men er delvis paavirket fra begge Sider. Af de to Grupper maa Gruppen ABC, hvoraf A udgøres af de tre gamle Haandskrifter Runehaandskriftet (AM 24,8°), det Hadorphske Haandskrift (Stockh. B 76) og Stockh. B 74 første Del, B af Haandskriftet Ledreborg 12, mens C knytter sig til AM 41,4° (C^1), betragtes som den tekstlig set yngre og Gruppen DEF, som repræsenteres af Haandskrifterne Stockh. B 69 (D^1), E don. var. 136,4° (E^1) og Stockh. B 74 senere Del (F^1), som den tekstlig set ældre.

Jyske Lov er bevaret i et relativt stort Antal gamle Haandskrifter fra o. 1300 og Begyndelsen af 14. Aarh. Hovedmassen af Haandskrifterne er i Udgaven samlet i de 3 Grupper ABC. I Spidsen for A-Gruppen er sat NkS 295,8° (A^1) og Stockh. C 63 (A^2), som er skrevet med samme Haand i Begyndelsen af 14. Aarh. Ældre er dog AM 4,4° (A^{13}), der i Udgaven er sat til c. 1350, men som maa være fra c. 1300. I Spidsen for B-Gruppen er sat AM 453,12°, som vel er fra o. Midten af 14. Aarh., og i Spidsen for C-Gruppen Stockh. C 44, som i Udgaven er sat til c. 1375, men som maa være fra 1. Halvd. af Aarhundredet. Paa Grund af det store Antal Haandskrifter, der maa antages at have været af Jyske Lov, men hvoraf de fleste er gaaet tabt, træder Slægtskabsforholdet mellem Haandskrif-

[1] Arkiv f. nord. fil. 34 S. 107 ff.

terne og Grupperne ofte mindre klart frem, og der er heller ikke noget skarpt Skel mellem de tre Grupper. Ret isoleret staar de gamle Haandskrifter i Grupperne D-G (D^1 = Stockh. C 37 fra c. 1350, E = Flensborghaandskriftet fra c. 1300, F = AM 286,2° (første Del) fra Ribe c. 1320, G = GkS 3657 fra c. 1350). En Særstilling over for de øvrige Grupper indtager Gruppen I, hvortil H slutter sig, idet den har en stærkt gennemarbejdet og moderniseret Tekst.

Forkortelser.

A: Anders Sunesens Parafrase.

Aakjær: Kong Valdemars Jordebog. Indledning ved Svend Aakjær. 1943.

A & O: Arvebog og Orbodemaal.

Arup: Erik Arup: Leding og ledingsskat i det 13. aarhundrede. (Historisk Tidsskrift 8. Rk. V Bd. S. 141 f.)

ASun, ASun.: Anders Sunesen; Anders Sunesens Parafrase.

Biskop og bedste Bygdemænd: Poul Johs. Jørgensen: Biskop og bedste Bygdemænd. Tidsskrift for Rettsvidenskap 1944 S. 74 f.

Dahlerup: V. Dahlerup: Forelæsninger over 1. Bog af Jyske Lov. 1920.

DgL: Danmarks gamle Landskabslove (Tekstudgaven).

EL: Eriks sjællandske Lov.

Feilberg: H. F. Feilberg: Bidrag til en Ordbog over jyske Almuesmål I-IV. 1886-1914.

Fællig og Hovedlod: Stig Iuul: Fællig og Hovedlod. Studier over Formueforholdet mellem Ægtefæller i Tiden før Christian V's Danske Lov. 1940.

Gmd. Gr.: Johs. Brøndum-Nielsen: Gammeldansk Grammatik I-III. 1928-35.

Gædeken: Poul Gædeken: Retsbrudet og Reaktionen derimod i gammeldansk og germansk Ret. 1934.

Haff: K. Haff: Die dänischen Gemeinderechte I. 2 (1909).

Holmbäck & Wessén: Svenska landskapslagar tolkade och förklarade för nutidens Svenskar ved Åke Holmbäck och Elias Wessén. 4. serien. 1943.

Hærværksforbrydelsen: Poul Johs. Jørgensen: Hærværksforbrydelsen i Landskabslovene. Festskrift til Kristian Erslev den 28. December 1927 fra danske Historikere (1927) S. 31 f.

JL, JyL: Jyske Lov.

K: Kommentaren.

Kalkar: Otto Kalkar: Ordbog til det ældre danske Sprog (1300—1700) I—V 1881—1918.

Kolderup-Rosenvinge: Kolderup-Rosenvinge: Samling af gamle danske Love II. 1821.

(I. E.) Larsen: I. E. Larsen: Retshistoriske Afhandlinger og Foredrag (Samlede Skrifter. Første Afdeling) 1861.

Lund; Lund, Ordbog: G. F. V. Lund: Det ældste danske Skriftsprogs Ordforråd. 1877.

Manddrabsforbrydelsen: Poul Johs. Jørgensen: Manddrabsforbrydelsen i den skaanske Ret fra Valdemarstiden. Universitetsprogram 1922.

Matzen: H. Matzen: Forelæsninger over den danske Retshistorie I-VI 1893-97.

Matzen, Program: H. Matzen: Om Bevisreglerne i den ældste danske Proces. Universitetsprogram 1893.

»Med Lov skal Land bygges«: »Med Lov skal Land bygges«. Udgivet af Juristforbundet. 1941.

Moth: Matthias Moths Ordbog (i Haandskrift paa Det kgl. Bibliotek i Kbhvn.).

Niels Knud Andersen: Niels Knud Andersen: Kanonisk Rets Indflydelse paa Jyske Lov. (»Med Lov skal Land bygges« S. 84 f.).

Ostersen Weile: Christen Osterssøn Veylle: Glossarium juridicum Danico-Norvegicum. 1645.

Peder Syv: Peder Syvs danske Ordsprog udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab ved Aage Hansen. 1944.

Retshistorie: Poul Johs. Jørgensen: Dansk Retshistorie. 1940.

S: Skaanske Lov.

v. Schwerin: Germanenrechte. Bd. 8. Weimar 1938.

SjK, SjKl: Sjællandske Kirkelov.

Skautrup: Den jyske Lov. Text med Oversættelse, Kommentar og Ordbog ved Peter Skautrup. 1933-41.

SkK, SkKl: Skaanske Kirkelov.

SkL: Skaanske Lov.

Steenstrup: Johs. C. H. R. Steenstrup: Studier over Kong Valdemars Jordebog. 1874.

Tyveri og Ran: Poul Johs. Jørgensen: Begreberne Tyveri og Ran i de danske Landskabslove. Festskrift til Professor, Dr. juris Vinding Kruse paa Tresaarsdagen den 30. Juli 1940. S. 155 f.

VL: Valdemars sjællandske Lov (I: Første Bog; II: Anden Bog o. s. v.).

Var, Varr.: Varianter.

Wennström: Torsten Wennström: Brott och böter. Rättsfilologiska studier i svenska landskapslagar. Lund 1940.

Vidnebeviset: Poul Johs. Jørgensen: Vidnebeviset i Jyske Lov. (»Med Lov skal Land bygges« S. 315 f.).

YR: Yngre Redaktion.

ÆR: Ældre Redaktion.